

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα Κοινωνιολογίας - Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών
Δια-τμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Π.Μ.Σ. «Εφαρμοσμένη - Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη»

Διπλωματική εργασία

Τίτλος εργασίας

**«Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου
καλλιτεχνικής πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής
εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων-Ενδυνάμωση της κοινότητας»**

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Μαρία Λαγού

Επιβλέπων Αναπληρωτής Καθηγητής: κ. Βασίλειος Μπούζας

Τριμελής επιτροπή

- εξέτασης:
1. Αναπληρωτής Καθ. Ιωάννης Ζιώγας
  2. Αναπληρωτής Καθ. Βασίλειος Μπούζας
  3. Καθηγητής Σωτήρης Χτούρης

ΓΟΝΝΟΙ 2020

*Ευχαριστώ πολύ
για την αμέριστη συμπαράσταση
τον αγαπητό σύζυγο και ποιητή Παύλο Καστανάρα,
τα παιδιά μου Αγνή, Γιάννη, Αλέξη, Ευαγγελία για την υπομονή τους
και την φίλη Ασημίνα Κουζούνη για την υποστήριξη.*

*Ιδιαίτέρως ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή Βασίλειο Μπούζα
για την εμπιστοσύνη που μου έδωσε,
στο θέμα της έρευνας και την εκπόνησή της ως το τέλος.*

*Στο ταξίδι της γνώσης που ολοκληρώνεται με την εργασία αυτή συνέβαλλαν οι καθηγητές μου στο
ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία & Τέχνη, Α. Ζήση, Γ. Ζιώγας, Β. Μπούζας, Σ. Χτούρης
καθώς και η Α. Μιχέλη διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αιγαίου,
τους οποίους ευχαριστώ πολύ.*

Περιεχόμενα

Ερευνητικό σχέδιο 5 σελ.

Abstract 6 σελ.

Α' Μέρος: Θεωρητική έρευνα

«Κληρονόμοι» του τόπου μας – Εισαγωγή 10 σελ.

Κεφάλαιο 1^ο:

Τοπικές κοινότητες 11 σελ.

Παράδοση 12 σελ.

Πολιτισμικό κεφάλαιο 14 σελ.

Χώρος ανάπτυξης - Δίκτυα πολιτισμού / Παραδείγματα 14 σελ.

Κοινότητες Θεσσαλίας

- Πήλιο 18 σελ.
- Αγιά και επαρχίες 20 σελ.
- Αμπελάκια 21 σελ.
- Ραψάνη 22 σελ.

Κεφάλαιο 2^ο:

Μεταβυζαντινή τέχνη / Διακοσμητική Ζωγραφική 24 σελ.

- Ξύλινα διακοσμητικά ταβάνια αρχοντικών / παραδείγματα 26 σελ.

- Ξύλινες ουρανίες εκκλησιών / παραδείγματα 27 σελ.

Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής Γόννων - Ιστορικά στοιχεία
του κτιρίου της παρέμβασης 27 σελ.

Β' Μέρος: Έρευνα πεδίου

Εισαγωγή 31 σελ.

Κεφάλαιο 1^ο: Καλλιτεχνική πρακτική:

Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων, εφαρμοσμένη σε κοινωνική ομάδα

Σχεσιακή τέχνη - Συμμετοχικό έργο	32 σελ.
Κοινωνική ομάδα	36 σελ.
Κεφάλαιο 2^ο: Ποιοτική έρευνα	
Σκοπός και στόχος της έρευνας	41 σελ.
Μεθοδολογία - Η ποιοτική έρευνα	41 σελ.
Η ανάπτυξη της ερευνητικής ερώτησης	43 σελ.
Ερευνητικά ερωτήματα	43 σελ.
Η συνέντευξη – Οδηγός συνέντευξης	44 σελ.
Το δείγμα της έρευνας	49 σελ.
Ο τρόπος που συλλέχθηκαν οι πληροφορίες	49 σελ.
Διαδικασία ανάλυσης συνεντεύξεων	50 σελ.
Κωδικοποίηση	51 σελ.
Κεφάλαιο 3^ο: Αποτελέσματα έρευνας πεδίου	
Συμπεράσματα και συζήτηση	72 σελ.
Αναστοχαστικότητα	74 σελ.
Επέκταση της έρευνας πεδίου	75 σελ.
 Γ' Μέρος: Παράρτημα	
Χάρτες & Σχεδιαγράμματα	77 σελ.
Ξύλινα μεταβυζαντινά ταβάνια	85 σελ.
Σχέδια	94 σελ.
Φωτογραφικό υλικό	107 σελ.
Έγγραφα	120 σελ.
Συνεντεύξεις απομαγνητοφωνημένες	125 σελ.
 Βιβλιογραφία	 187σελ.
Ηλεκτρονικές πηγές	190 σελ.

Ερευνητικό σχέδιο

Περίληψη θέματος

Θέμα: «Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου καλλιτεχνικής πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων - Ενδυνάμωση της κοινότητας»

Το ερευνητικό σχέδιο ««Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου καλλιτεχνικής πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων - Ενδυνάμωση της κοινότητας» χρησιμοποιεί την θεωρία της κοινωνιολογίας, κάποιες φορές της φιλοσοφίας και τις πρακτικές της τέχνης για να δημιουργήσει μια κοινωνική ομάδα. Στην ομάδα αυτή, η ερευνήτρια θα μελετήσει τις σχέσεις των μελών που θα δημιουργηθούν κατά την καλλιτεχνική δράση, το πολιτισμικό και το κοινωνικό τους κεφάλαιο, τις εμπειρίες και βιώματα που έχουν για τον τόπο τους αλλά και αυτά που θα αναπτυχτούν κατά την διάρκεια των συναντήσεων. Η έρευνα φιλοδοξεί να ενώσει την κοινωνία με την τέχνη, την παράδοση με το σήμερα, τη φύση με τον αποξενωμένο άνθρωπο και να απαντήσει σε ερωτήματα που έχουν να κάνουν με την αντίληψη, τη γνώση και την κατανόηση του τόπου τους. Ο άνθρωπος ως κοινωνικό ον είναι πρόσωπο όπου εκ φύσεως των ενδιαφέρουν οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι συνδέσεις και διασυνδέσεις με άλλες ομάδες είτε δια ζώσης είτε στη σύγχρονη εποχή που ζούμε, μέσω διαδικτύου. Από τη γέννησή του αρχίζει να συγκεντρώνει το πολιτισμικό κεφάλαιο το οποίο αντανακλά την κοινωνία και τον τόπο χρονικά και χωρικά στον οποίο ζει. Ο τόπος και ο χώρος, χωρίζεται σε φυσικό και τεχνικό περιβάλλον. Δηλαδή ο άνθρωπος περιβάλλεται από τη φύση την οποία άλλοτε τη γνωρίζει, τη σέβεται και δημιουργεί πολιτισμό και ποιότητα ζωής και άλλοτε την αγνοεί, επεμβαίνει καταστροφικά σε αυτή και χτίζει το δικό του τεχνικό περιβάλλον. Το τεχνικό περιβάλλον όμως, ενώ νομίζει το υποκείμενο πως τον διευκολύνει, τον εξυπηρετεί και καυχάται για τα επιτεύγματά του, με τον καιρό συνειδητοποιεί ότι έχει χάσει την ελευθερία του, τον χώρο του, τον χρόνο του, τις σχέσεις του. Στην έρευνα πεδίου που διεξάγει η εργασία αυτή, γίνεται η προσπάθεια μέσω της σύγχρονης τέχνης να «σπάσει» την καθημερινότητα των ανθρώπων που θα συμμετέχουν και να μπορέσει να δημιουργήσει δεσμούς και σχέσεις κατά την διαδικασία ενός δημοσίου

συμμετοχικού έργου. Λαμβάνει υπόψη της η έρευνα το ιστορικό του τόπου και της κοινωνίας, όπου έχει δώσει λαμπρά παραδείγματα κοινωνικής συμμετοχής στα κοινά δρώμενα του τόπου. Η έννοια της αλληλεγγύης στις κοινότητες του 17^{ου} αιώνα και τα επιτεύγματά της ως αποτέλεσμα της, όπως είναι σχολεία, κρήνες, κληροδοτήματα, υποτροφίες, γηροκομεία και άλλες δομές, μας δείχνουν ότι τότε υπήρχε έντονα το αίσθημα του ανήκειν στον τόπο τους. Στις κοινότητες αυτές τα κοινωνικά δίκτυα και οι διαδράσεις τους πετύχαιναν μια αμφίδρομη σχέση ετοιμότητας για αμοιβαιότητα και ανταλλαγή που προϋπέθετε επίσης εμπιστοσύνη και ασφάλεια των μελών της. Το κοινωνικό κεφάλαιο τους είχε αξία και η συσσώρευσή του μετασηματίστηκε σε οικονομικό και πολιτισμικό ή συμβολικό κεφάλαιο (Χτούρης, 2014). Η κοινοτική παράδοση του τόπου μαζί με την ζωγραφική παράδοση και την παράδοση της «οικολογικής» συνείδησης είναι οι βασικοί πυλώνες της εργασίας, οι οποίες εμπεριέχονται στην μεγάλη ομπρέλα του τόπου. Σκοπός της εργασίας είναι η ενδυνάμωση της ομάδας σε μικρο - επίπεδο και εν συνεχεία σε μέσω - επίπεδο δηλαδή σε όλη την κοινότητα. Η εργασία με αφορμή την σχεσιακή τέχνη διερευνά ακόμη αν μπορεί να μετασηματιστεί και να πολλαπλασιαστεί το πολιτισμικό και κοινωνικό κεφάλαιο από ατομικό κεφάλαιο σε συλλογικό και αντίστροφα. Άραγε είμαστε «κληρονόμοι» του τόπου μας;

Λέξεις κλειδιά

κοινότητα, φύση, τόπος, χώρος, δίκτυα, πολιτισμικό κεφάλαιο, μεταβυζαντινή τέχνη

Abstract

Subject: «Heirs of our land-The innovative and artistic practice of the wooden ceiling of post-byzantine church of Saint Paraskevi at Gonni- Strengthening of the community»

The research project «Heirs of our land-The innovative and artistic practice of the wooden ceiling of post-byzantine church of Saint Paraskevi at Gonni- Strengthening of the community» uses the sociology theory, sometimes the theory of philosophy and the artistic practices in order to create a social group. In this group , during the artistic sessions, the researcher will study the relationships that will be formed among members, their cultural and social asset, the experiences and knowledge they have for their land, but also the ones that will be developed during sessions. The

research aspires to unite society with art, tradition with today, nature with the alienated person and to answer questions that have to do with the perception, knowledge and understanding of their habitat. As a social being, Man is naturally interested in interpersonal relations, in connections with other groups, either personally or through the web.(internet) Man since his birth begins to gather the cultural background that reflects society and the place in which he lives both in time and space. The land and the surroundings are separated in natural and artificial. Man is surrounded by his natural habitat. When he's aware of that, he respects it and creates civilization and a life of quality. However, when he ignores it , he catastrophically intrudes in it and builds his own artificial surroundings. This has its downside; Man thinks that the artificial surroundings facilitate and serve him, allowing him to boast of his achievements, but in time he realises he has lost his freedom, his place, his time, his relationships. In this field research there is an effort through modern art to "crack" the participants' every day life and to try to create bonds and relations through the process of a community participatory project. The research takes into consideration the history of the land and the community that has given brilliant examples of participation in the common welfare. The virtue of solidarity in the 17th century communities and the achievements as a result of this virtue, such as schools, water fountains, bequests, scholarships, rest homes and other structures, indicate that there was a strong sense of belonging to the land. In those communities, the social networks and their actions suggest a two-way relationship of readiness for mutuality and exchange that also required trust and safety for their members. The social asset had value and its accumulation transformed into economic, cultural or symbolic asset. (Chtouris 2014). The community tradition of the land, together with the artistic tradition and the tradition of ecological conscience are the main pillars of this project that are all included under the main umbrella of this land. The purpose of this project is the Strengthening of the group in a micro level and consequently in the whole community. The research occasioned by the relational practice explores whether the cultural and social asset can be transformed and multiplied from atomic to collective and vice versa. Are we "Heirs of our land"? I wonder.

Ερευνητικά ερωτήματα

- Πώς γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου σου; Ποιος πιστεύεις ότι είναι;
- Πώς η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού;
- Πώς γνωρίζουμε την «κληρονομιά» του τόπου μας, όπου ζούμε την σκληρή πολλές φορές καθημερινότητά μας;
- Τι συμβαίνει όταν σε μια κοινότητα αυξάνει το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο;
- Πώς τα υλικά της φύσης μπορούν να δημιουργήσουν πολιτισμό και ταυτόχρονα να σεβαστούν τη φύση;
- Πώς τέχνη μπορεί να αφυπνίσει την οικολογική συνείδηση των ανθρώπων;
- Πώς η συμμετοχή στην καλλιτεχνική δράση θα ενδυναμώσει τα μέλη της ομάδας και την κοινότητα όπου θα μείνει το δημόσιο συμμετοχικό έργο;
- Ποια τα ωφέλη μιας καλλιτεχνικής πρακτικής σε μια κοινότητα (προσωπικά ή συλλογικά - βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα);

Μεθοδολογία - πρακτικές έρευνας

Στην έρευνα θα χρησιμοποιηθεί η ποιοτική μεθοδολογία. Η μελέτη θα γίνει στο φυσικό περιβάλλον των ανθρώπων διότι αυτό που ενδιαφέρει την ερευνήτρια είναι να μάθει την ποιότητα της εμπειρίας και την υφή των βιωμάτων των ανθρώπων. Ακόμη να μπορέσει να περιγράψει και ίσως να εξηγήσει αυτές τις εμπειρίες και τα βιώματα εφόσον η ίδια έχει καταλάβει και κατανοήσει το νόημα που δίνουν οι συμμετέχοντες (Willig, 2015). Οι τεχνικές που επιλέχθηκαν είναι οι παρακάτω:

- Έρευνα πεδίου
- Έρευνα δράσης
- Ημιδομημένες συνεντεύξεις
- Καλλιτεχνική δράση
- Συμμετοχική παρατήρηση

Οι θεματικές ενότητες της έρευνας που παρουσιάζονται είναι:

- Κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία
- Πολιτισμικό & κοινωνικό κεφάλαιο του τόπου
- Φυσικό κεφάλαιο του τόπου

- Οικονομικό κεφάλαιο του τόπου
- Συμμετοχικότητα & κοινωνικά δίκτυα
- Η τέχνη ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής
- Ποιότητα ζωής και ευζωία

Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της ποιοτικής έρευνας στις συνεντεύξεις είναι γυναίκες. Η ηλικία τους, στο δείγμα της έρευνας είναι ανάμεσα από 20 - 30 ετών και οι άλλοι από 45 – 55 ετών.

Πηγές ποιοτικής έρευνας

Το εμπειρικό υλικό που συλλέχθηκε από την ερευνήτρια είναι πρωτογενές. Ο τρόπος συλλογής έγινε με τη τεχνική της ημιδομημένης συνέντευξης, οι οποίες βιντεοσκοπήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν αυτολεξεί. Ακόμη οι σημειώσεις που κράτησε η ερευνήτρια μετά από κάθε συνάντηση. Η ερευνήτρια παρατηρούσε τις σχέσεις που δημιουργούνταν μεταξύ των μελών αλλά κατέγραφε και φράσεις που ειπώθηκαν καθώς συζητούσε η ίδια με τους συμμετέχοντες, αλλά και σε μεταξύ τους κουβέντες.

Πηγές θεωρητικής έρευνας

- Βιβλιογραφία

Ευχαριστίες

Η ερευνήτρια ευχαριστεί όσους συμμετείχαν στην καλλιτεχνική δράση, στις συναντήσεις και συζητήσεις που έγιναν κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου καθώς και αυτούς που δέχθηκαν να κάνουν μια προκαθορισμένη συζήτηση στα πλαίσια μιας προσωπικής συνέντευξης για να καταγραφούν οι προσωπικές τους εμπειρίες, τα δικά τους βιώματα και γνώσεις για να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα. Ακόμη τον φορέα της εκκλησίας του Ιερού Ναού Αγίας Παρασκευής Γόννων που δέχθηκε να γίνει η σχεδιαστική μελέτη για την καλλιτεχνική δράση και παραχώρησε την αίθουσα για τη δράση αυτή.

A' Μέρος: Θεωρητική έρευνα

«Κληρονόμοι» του τόπου μας

Εισαγωγή

Πόσο σημαντική είναι αυτή η «κληρονομιά»; Με ποιον τρόπο θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε αν είμαστε «κληρονόμοι» του τόπου μας; Ο Bourdieu χρησιμοποιεί την λέξη κληρονόμοι για να πει ότι μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων είναι προνομιούχοι σε σχέση με άλλες ομάδες ανθρώπων. Προνομιούχος κατά τον Bourdieu είναι αυτός που έχει γεννηθεί σε ένα περιβάλλον που είναι οικονομικά σε ανώτερη βαθμίδα, που η κουλτούρα του περιβάλλοντος του είναι ανεπτυγμένη και γενικά όταν το πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειας είναι υψηλό (Bourdieu 2019). Στην εργασία μας δανειζόμαστε τη λέξη «κληρονόμοι» από τον Bourdieu σε ένα πιο ευρύ φάσμα. Ένα δρων υποκείμενο μπορεί να είναι κληρονόμος και προνομιούχος για το πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειάς του αλλά μπορεί να είναι ή να γίνει «κληρονόμος» του τόπου του. Ένας τόπος περιλαμβάνει το πολιτισμικό κεφάλαιο και το φυσικό κεφάλαιο. Τα δύο αυτά κεφάλαια ανήκουν στο γενικό σύνολο μια κοινότητας ή μιας κοινωνίας. Το πώς θα τα αξιοποιήσει ένα υποκείμενο εξαρτάται από το προσωπικό του πολιτισμικό κεφάλαιο. Η θεωρητική έρευνα εστιάζει στον τρόπο που το πολιτισμικό κεφάλαιο επηρεάζεται και επηρεάζει μια επαρχιακή κοινωνία – κοινότητα αλλά και το κάθε δρων άτομο ξεχωριστά. Η «κληρονομιά» έχει μεγάλη προσθετική και συσσωρευτική αξία όταν καταλάβει το δρων υποκείμενο τι του έχει προσφέρει ήδη στο παρελθόν και πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον και για το ίδιο το υποκείμενο. Γίνεται προσπάθεια να κατανοήσουμε τους όρους ή τις έννοιες της κοινότητας, της φύσης, του χώρου και του τόπου. Έννοιες που εμπλέκονται και περιπλέκονται και που είναι τόσο απλές αν τις αντιληφθούμε σωστά. Αντλώντας παραδείγματα από την τοπική ιστορία, η έρευνα περνά από το χθες στο σήμερα και κάνει εικασίες για το αύριο του τόπου.

Λέξεις κλειδιά: Κοινότητα, φύση, τόπος, χώρος, δίκτυα, πολιτισμικό κεφάλαιο, μεταβυζαντινή τέχνη

Κεφάλαιο 1^ο:

Τοπικές κοινότητες

Η κοινότητα είναι ένας θεσμός που κρατάει στον τόπο μας από την κλασική περίοδο (Πανταζόπουλος 1993). Τότε τις αυτόνομες επιμέρους κοινοτικές μορφές τις αφομοίωνε το κράτος οργανικά, χωρίς να τις καταργεί ή να τις παραμορφώνει. Έτσι δημιουργούνταν μια πολιτεία με τη μορφή της κοινότητας στην οποία ο πολίτης ήταν το μόριο που αποτελούσε οργανικό και αναπόσπαστο μέρος της πόλης αλλά και της επιμέρους ομάδας. Στα βυζαντινά χρόνια η κοινοτική ζωή δεν σταμάτησε όπως υποστηρίζει ο Πανταζόπουλος (1993) στην έρευνά του, την εντοπίζουμε ως μια ζωντανή πραγματικότητα σε κείμενα της εποχής. Ο θεσμός αναπτύχθηκε και άκμασε τα μεταβυζαντινά χρόνια. Επί Τουρκοκρατίας οι ελληνικές κοινότητες προσπάθησαν να διατηρήσουν τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό. Σε αυτό συνέβαλε η διαφορετική γλώσσα και το θρήσκευμα του κατακτητή καθώς και οι φορολογικές απαιτήσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας προς τις ελληνικές κοινότητες, τις οποίες τις έβλεπε ως φορολογικές μονάδες στις οποίες οι φορολογούμενοι ραγιάδες ευθύνονταν αλληλεγγύως. Τα χρόνια εκείνα αναπτύχθηκε και η ιστορική κοινότητα των Αμπελακίων, που σήμερα ανήκει στο Δήμο Τεμπών. Ένα από τα πολλά παραδείγματα της εποχής εκείνης. Τα Αμπελάκια συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά της κοινότητας όπως διαμορφώνεται τα χρόνια αυτά. Το σπουδαιότερο είναι η κοινοτική αλληλεγγύη η οποία έμπρακτα προσέφερε με το θεσμό των κληροδοτημάτων σχολείο, γηροκομείο, υποτροφίες κ.α.. Τα Αμπελάκια όπως θα δούμε σε επόμενη παράγραφο έγιναν εστία του ελληνικού πολιτισμού. Διατήρησαν την παράδοση με σεβασμό και εμμονή στον καθημερινό τρόπο ζωής, στο σύνολο των πολιτιστικών προτύπων και βιωμάτων, αξιών που προηγήθηκαν π.χ. ηθικών, καλλιτεχνικών, πνευματικών, θρησκευτικών κ.α.. Δηλαδή εξασφάλισαν την λειτουργική συνέχιση της σοφίας-εμπειρίας που προέρχεται από την ομαδική παραδοχή των προηγούμενων γενεών και ακολούθησαν δια μέσω του παραδείγματος οι επόμενες. Με όλα τα προηγούμενα φαίνεται να ισχύει ως ένα βαθμό ο ορισμός της κοινότητας του Mercer που λέει: «Ανθρώπινη κοινότητα είναι λειτουργικά συνδεδεμένο άθροισμα προσώπων που ζουν σε έναν ιδιαίτερο γεωγραφικό τόπο, σε μια ιδιαίτερη χρονική περίοδο, που συμμερίζονται μια κοινή

κουλτούρα, έχουν ενταχθεί σε μια κοινωνική δομή και δείχνουν να συναισθάνονται τη μοναδικότητα και την ταυτότητα της ομάδας που απαρτίζουν¹». Σήμερα αφού ο θεσμός πέρασε από την επανάσταση του 1821 στην Καποδιστριακή περίοδο έφτασε στα χρόνια του Όθωνα να ξεπέσει αρκετά. Αφού πρότυπο δεν ήταν το παραδοσιακό πολυκρατικό κοινοτικό σύστημα αλλά το δυτικό συγκεντρωτικό κράτος (Πανταζόπουλος 1993). Σήμερα όσες προσπάθειες και αν γίνονται συγκερασμού νομοθετώντας προς αυτή την κατεύθυνση, έχει αποξενωθεί από το αρχικό συστατικό της γνώρισμα, που δεν ήταν άλλο από τον εσωτερικό πολιτιστικό της χαρακτήρα. Η κοινότητα ήταν εστία εφαρμογής και ανάπτυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δεν ήταν μόνο μια περιφέρεια διοίκησης.

Παράδοση

Η παράδοση ή το πολιτισμικό περιβάλλον όπως θα αναφερθεί παρακάτω, μας θυμίζει ένα βαθύρριζο δέντρο με πολλά κλαδιά. Ο κορμός του δέντρου έχει διακριτά διαζώματα και στρώματα όπου συμβολίζουν τα αρχαία ελληνικά χρόνια, τα βυζαντινά χρόνια, τα χρόνια της τουρκοκρατίας και τέλος το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Τα φύλλα στα κλαδιά κάθε φορά έχουν την ίδια σύσταση αλλά πάντα είναι καινούρια και ανανεωμένα διαρκώς (Αναγνωστόπουλος, 2005).

Ουσιαστικά αναφερόμαστε στο «έμπρακτο» παρελθόν, δηλαδή τον βιωμένο χρόνο και χώρο (έμμεσα ή άμεσα), τις αξίες, τις ιδέες, τη γλώσσα, τη μουσική, τη θρησκεία, την πνευματική δημιουργία, την τέχνη και τα πολιτισμικά κατορθώματα του κάθε λαού.

Δεν είναι παράδοση μόδα με φολκλορικά χρώματα ή μια μνημειακή τελετή, αλλά είναι παιδεία, ιστορία, παρελθόν και μέλλον μαζί, ελευθερία και διαρκής ανανέωση.

Η αποκρυσταλλωμένη μορφή μιας παλαιάς καλλιτεχνικής ομαδικής δημιουργίας, η εμπειρία ενός λαού και η συσσωρευμένη γνώση προφορική ή γραπτή, αποτυπωμένη με λόγο ή τεχνουργήματα ή δημιουργήματα καλλιτεχνικής φύσεως, η οποία παραδίδεται διαδοχικά από την παλαιότερη γενιά στη νεότερη. Είναι αυτή που συνδέει τους κρίκους από το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον και φτιάχνει την μεγάλη αλυσίδα της ιστορικής συνέχειας του λαού μας. Αυτή είναι η παράδοση,

---

¹ P.E. Mercer, (1956). The American Community. New York. Σελ. 27

το βαθύτερο, υποστασιακό γνώρισμα του κάθε λαού στο DNA του ως δύναμη ζωής και συνήθεια (Αναγνωστόπουλος, 2005).

Η αρχαιοελληνική παράδοση έδωσε τη σκυτάλη στη βυζαντινή παράδοση η οποία με την σειρά της παρέδωσε τη μεταβυζαντινή παράδοση στο σύγχρονο ελληνικό κράτος. Η παράδοση αναφέρεται στη φιλοσοφία, στην ιατρική, στη θρησκεία, στη μουσική, στην αρχιτεκτονική, στη ζωγραφική, τη γλυπτική, τη διακοσμητική και την τεχνολογική παράδοση.

Η λόγια ή λαϊκή παράδοση συνδέονται μεταξύ τους ως συγκοινωνούντα δοχεία. Η μορφή της εκάστοτε κοινωνίας θα δημιουργήσει την αντίστοιχη παράδοση. Κατά την βυζαντινή περίοδο και ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά και εμπορικά κέντρα, το βιοτικό επίπεδο είναι ανεβασμένο, η παιδεία είναι ελεύθερη και η πνευματική δημιουργία μεγάλη, η επιστήμη προοδεύει καθώς και οι μετακινήσεις των πολιτών μπορούν να γίνουν από τόπο σε τόπο ελεύθερα. Το δρων υποκείμενο έχει τη δική του αντίληψη για τη ζωή και τον κόσμο, η οποία αναδύεται από την ιδιαίτερη φιλοσοφική του σκέψη. Στην κοινωνία αυτή έχουμε ανάπτυξη σε πολλά επίπεδα της λόγιας παράδοσης και υποχώρηση της λαϊκής. Λόγια παράδοση δε, ονομάζουμε το έργο το οποίο είναι διαποτισμένο από τις καλλιτεχνικές τάσεις του τόπου, της εποχής και τις ιστορικές πραγματικότητες αλλά υπάρχει συγκεκριμένος δημιουργός ο οποίος εκφράζει τις ατομικές του εμπειρίες, τον τρόπο που εξηγεί τον κόσμο και τον αισθάνεται. Υπάρχει η σφραγίδα της προσωπικότητάς του, την οποία αναγνωρίζουμε βλέποντας τα έργα. Γνωστοί καλλιτέχνες, ποιητές, φιλόσοφοι ανήκουν στη λόγια παράδοση.

Την βυζαντινή αυτοκρατορική κοινωνία διαδέχεται η κοινωνία της ελληνικής τουρκοκρατούμενης επαρχίας και της ξενοκρατίας γενικότερα. Όπως είναι φυσικό η λόγια παραγωγή υποχωρεί και τη θέση της παίρνει η λαϊκή. Στο λαϊκό πολιτισμό ο δημιουργός ταυτίζεται με την κοινωνία που ζει. Το έργο του εκφράζει τη γενική αντίληψη που υπάρχει για τον κόσμο και τη ζωή, της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει. Η πρωτοτυπία δεν επιδιώκεται, τα νέα θέματα δεν επινοούνται εύκολα ή αποφεύγονται. Θα λέγαμε πως το έργο της λαϊκής παράδοσης είναι περισσότερο ομαδικό αφού δεν σφραγίζεται από τον δημιουργό του, αλλά περνάει στη χρήση του κοινού αισθήματος ως κατόρθωμα και κτήμα όλων (Σιδέρη, 1985).

Πολιτισμικό κεφάλαιο

Στην προηγούμενη παράγραφο αναφέρθηκε πως μια κοινότητα διατηρεί την καθημερινή πρακτική των μελών της μετά από τη σύμφωνη γνώμη όλων καθώς και το σύνολο των βιωμάτων και των αξιών. Με λίγα λόγια η πρακτική γνώση της καθημερινής ζωής παραδίδεται χωρίς να το καταλαβαίνουν τα μέλη της κοινότητας από γενιά σε γενιά. Η γνώση αυτή μερικές φορές περνά απαρατήρητη, θεωρείται αυτονόητη και δεν συνειδητοποιείται από τα δρώντα υποκείμενα. Οι δρώντες μπορούν να κατασκευάσουν σχέδια, να ολοκληρώσουν στόχους στην καθημερινότητά τους χρησιμοποιώντας μόνο αυτή την πρακτική γνώση. Αυτή η γνώση δεν είναι απλή για την κοινωνία που ζει αλλά είναι αναπόσπαστο υλικό κομμάτι της, μέρος που την διατηρεί αλλά και τη δημιουργεί (Bourdieu). Δανειζόμενος ο Bourdieu τη λέξη «Δόξα» από τον Πλάτωνα τη χρησιμοποιεί για να περιγράψει την πρακτική γνώση όχι όμως με υποτιμητικό τόνο όπως την χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας. Η «δοξική εμπειρία» αποθηκεύεται σε ένα μέρος του εγκεφάλου σαν μια ανάμνηση με μια συγκεκριμένη σειρά για το πώς πρέπει να συμπεριφερόμαστε. Το μέρος αυτό το ονομάζει έξη ή *habitus* ο Bourdieu. Το δρων υποκείμενο δεν χρειάζεται να ανατρέξει συνειδητά για να επιλέξει τι πρέπει να χρησιμοποιήσει στην καθημερινότητά του όπως η γνώση της κοινής λογικής, το πώς θα αντιδράσει σε καταστάσεις που θα προκύψουν, να καταλάβει τις καταστάσεις που συμβαίνουν γύρω του και πως πρέπει να αντιδράσει. Άρα οι εμπειρίες και η γνώση αυτή είναι επίκτητη, ανήκει στο κάθε δρων άτομο αλλά αντανακλά διαδεδομένες και κοινές αντιλήψεις από το κοινωνικό του περιβάλλον που ανήκει (Pip Jones ... 2017). Η οικογένεια, το περιβάλλον φυσικό ή τεχνικό, η εκπαίδευση, η θρησκεία, η γλώσσα, ο αθλητισμός και η τέχνη αποτελούν το πολιτισμικό περιβάλλον των δρώντων όπου θα αναπτύξουν το ατομικό πολιτισμικό κεφάλαιο.

Χώρος ανάπτυξης – Δίκτυα πολιτισμού / Παραδείγματα

Τον χώρο τον διαμορφώνουμε αλλά και μας διαμορφώνει. Ο χώρος επηρεάζεται από εμάς καθώς και ο ίδιος επιδρά σε μας. Κάποιες φορές μας θέτει εμπόδια και άλλες φορές μας προσφέρει ευκαιρίες. Σίγουρα παίρνουμε πληροφορίες για το παρελθόν. Η ταυτότητά μας σχετίζεται με το χώρο. Στην εργασία εστιάζουμε στον γεωγραφικό χώρο και στον χώρο του πολιτισμού καθώς η ανθρώπινη δημιουργία

κατασκευάζει τον οικιστικό του χώρο αλλά και τον πολιτισμό. Ο χώρος και ότι εντοπίζεται εντός του, μας αποδεικνύει την ιστορία ενός τόπου, την οικονομία του, την κοινωνική εξέλιξη της κοινότητας, τον πολιτισμό και την καθημερινή ζωή των κατοίκων (Τσιόδουλος, 2009). Οι άνθρωποι της υπαίθρου βιώνουν καθημερινά τον τόπο, το χώρο, τον χρόνο. Αυτό συμβαίνει καθώς οι ασχολίες τους σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον τους, το οποίο σέβονται. Βρίσκονται μέσα σε αυτό χωρίς πολλές φορές να μπουν στη διαδικασία να το σκεφτούν. Το «τοπίο» που κατασκευάζει το σημερινό ανθρώπινο βλέμμα για να περιγράψει τον τόπο του αποσπασματικά σε ξεχωριστές ενότητες, έρχεται σε αντίθεση όπως μας λέει ο Simmel (2004) με τη φύση που δεν γνωρίζει από ατομικότητα. Παρόλα αυτά το τοπίο είναι δέσμιο της ολότητας της φύσης και ακολουθεί τους συμπαντικούς νόμους. Ο «ψυχικός τόνος» είναι ο φορέας που συνενώνει τα επιμέρους τεμάχια σε ένα τοπίο και δεν μπορεί να είναι ίδιος με κανένα άλλο τοπίο (Simmel 2004). Όπως θα δούμε, στις περιπτώσεις των ελληνικών κοινοτήτων οργανώνεται για να είναι όσο το δυνατόν λειτουργικότερος. Εξαρτάται πάντα από την γεωγραφική θέση ή τη χωροταξική διάσταση του τόπου όπου η ανθρώπινη παρέμβαση θα δημιουργήσει το πολεοδομικό σύστημα με τους δημόσιους χώρους και θα κτίσει με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική τους ιδιωτικούς χώρους δηλαδή τα σπίτια. Σε μια κοινότητα υπάρχουν τα δημόσια κτίρια προς ωφέλεια όλων των κατοίκων όπως είναι τα σχολεία, οι εκκλησίες, οι πλατείες. Υπάρχουν κτίσματα για τις εργασίες τους όπως οι νερόμυλοι οι οποίοι βρίσκονται στην άκρη του οικισμού κ.α. (Λεονιδοπούλου – Στυλιανού, 1995). Ο πολεοδομικός ιστός πολλές φορές ξεκινάει από την ύπαρξη μοναστικής κοινότητας (τουλάχιστον για τις κοινότητες της Θεσσαλίας που αναφέρονται παρακάτω) ή η κατοίκηση του χώρου κρατάει από την αρχαιότητα. Οι συνοικισμοί μικροί στην αρχή, μεγαλώνουν και δημιουργούν με τα χρόνια τις κοινότητες που μελετούμε από τον 16^ο αιώνα και μετά. Οι λόγοι που έκαναν τους ανθρώπους να καταφεύγουν σε ορεινές περιοχές ήταν οι Τούρκοι και οι πειρατές για περιοχές που ήταν κοντά στα παράλια καθώς και η προφύλαξη από τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Τα χωριά κυριολεκτικά πολλές φορές σκαρφαλωμένα στα βουνά, κρυμμένα από τη θέα του κάμπου δημιουργούν με το πέρασμα των χρόνων το οικιστικό δίκτυο. Έχουμε τρεις περιπτώσεις διαφορετικής χωρικής ανάπτυξης: Α. Το «μονόκεντρο» ή «συγκεντρωμένο». Στην περίπτωση αυτή υπάρχει ένα ισχυρό

κέντρο καθώς το έδαφος είναι πιο ήπιο και μπορεί να αναπτυχθεί ο οικισμός ακτινωτά. Β. Το «πολύκентρο» ή «σύνθετο». Οι οικισμοί αυτοί είτε αναπτύσσονται από ψηλά σε πολύ χαμηλά επίπεδα, είτε υπάρχουν φυσικά εμπόδια όπως ρεματιές και ο οικισμός συνεχίζει και απέναντι από το ρέμα. Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχουν γειτονιές με το δικό τους κέντρο. Γ. Το «γραμμικό». Ο οικισμός αναπτύσσεται κατά μήκος του κεντρικού δρόμου. Σε όλες τις περιπτώσεις το κέντρο θα είναι συνήθως η εκκλησία ή η πλατεία όπου οι άνθρωποι θα μαζευτούν και θα συγκεντρωθούν για να εκτελέσουν τα διοικητικά ή τα θρησκευτικά τους καθήκοντα (Λεονιδοπούλου – Στυλιανού, 1995). Οι παράγοντες που επηρεάζουν είναι: η τοπογραφική θέση του οικισμού, αμυντικοί λόγοι, οι ασχολίες των κατοίκων, η ανάγκη για εξοικονόμηση χώρου, η οικονομία των κατοίκων, τα φυσικά εμπόδια, τα τρεχούμενα νερά και η διάπλαση του εδάφους. Ο τόπος ξεχωριστός για την κάθε περιοχή έδωσε την ποικιλομορφία που μελετούμε σήμερα.

Ο χρόνος που αναπτύχθηκαν οι κοινότητες στην καλύτερη μορφή της οργάνωσής τους είναι στα μεταβυζαντινά χρόνια. Ποιο συγκεκριμένα οι περιοχές υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία δημιούργησαν ένα τοπικό διοικητικό σύστημα που διέφερε από περιοχή σε περιοχή αφού δεν προήλθε με την επιβολή του κατακτητή ως νομοθετική ρύθμιση, αλλά γεννήθηκε από τις ίδιες τις κοινότητες ώστε να ανταπεξέλθουν στις φορολογικές υποχρεώσεις του Τούρκου κατακτητή. Το σύστημα αυτό το κοινοτικό δηλαδή, αναδύθηκε μέσα σε συγκεκριμένα όρια χρονικά αλλά και χωρικά για την κάθε κοινότητα (Πανταζόπουλος, 1993. Λιάτα). Η μορφή ήταν συνάρτηση πολλών παραγόντων όπως ο τρόπος κατάκτησης αν υπήρξε αντίσταση ή υποταγή, ο χρόνος κατάκτησης αν ήταν πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης ή μετά, η γεωγραφική θέση αν ήταν μεθοριακή ή είχε στρατηγική σημασία, το μέγεθος του πληθυσμού, η ιδιαίτερη οικονομική σημασία ενός τόπου και τέλος το καθεστώς που επικρατούσε κατά την έγγεια κτήση (Λιάτα).

Ανέπτυξαν την οικονομία τους, καθώς χρησιμοποίησαν το φυσικό κεφάλαιο και δημιούργησαν οικοτεχνίες στον τόπο τους. Τα προϊόντα τα διακινούσαν έξω από τη δική τους χωρική διάσταση. Πολλά τα παραδείγματα των εμπορών που έφτασαν στην Ευρώπη και την Ανατολή. Με τον τρόπο αυτό δημιούργησαν δίκτυα για να επικοινωνούν μεταξύ τους. Δίκτυα εσωτερικού και εξωτερικού, για την μεταφορά των πρώτων υλών αλλά και των προϊόντων τους. Θα αναφέρω μερικά από τα

προϊόντα που εξάγονταν από τους Έλληνες εμπόρους και δημιουργούνταν στις οικοτεχνίες γούνες, δέρματα, νήματα βαμμένα –συνήθως με τη βαφή την ερυθρόδανη- από βαμβάκι και μετάξι καθώς και υφάσματα, επίσης γεωργικά προϊόντα όπως λάδι, κρασί κ.α. Το μεταναστευτικό ρεύμα και η συσσώρευση πλούτου από το εμπόριο των μεγάλων αποστάσεων θα κάνει την ηγετική τάξη να προσφέρει αγαθοεργίες οι οποίες πολλές φορές παίρνουν θεσμικό χαρακτήρα με τη μορφή των κληροδοτημάτων ή προσφέροντας μεγάλα χρηματικά ποσά (Τσιόδουλος, 2009) για λιθόστρωτα, γεφύρια (περίπτωση Αγιάς αλλά και στην Ήπειρο), εκκλησίες, σχολεία κ.α. Ως εκ τούτου οι περιοχές αυτές ανέπτυξαν ένα πολύ καλό εκπαιδευτικό σύστημα με πολύ καλούς δάσκαλους της εποχής εκείνης. Έτσι πολλά παιδιά έφευγαν στο εξωτερικό για σπουδές. Πολλοί είναι αυτοί που έγιναν γιατροί και δικηγόροι αλλά και άνθρωποι των γραμμάτων. Οι ίδιοι μετέφεραν την κουλτούρα της Ευρώπης και της Ανατολής στην κοινότητά τους και το αλισβέρισι των δικτύων του πολιτισμού συνεχίζει διότι θα πρέπει να αναφερθούμε ότι τα δίκτυα πολιτισμού είναι αμφίδρομα. Οι Έλληνες που ταξίδευαν στο εξωτερικό μετέφεραν και τον πολιτισμό τους στην Ευρώπη ή στην Ανατολή. Μεγάλα ιστορικά παραδείγματα κοινοτήτων που ανέπτυξαν πολιτισμικό κεφάλαιο από την εκμετάλλευση του φυσικού κεφαλαίου σε συγκεκριμένη χωρική – εδαφική διάσταση είναι α. στις ορεινές κοινότητες της Θεσσαλίας όπως είναι η κοινότητα των Αμπελακίων, της Ραψάνης, οι κοινότητες της επαρχίας Αγιάς, οι κοινότητες του Πηλίου, β. στις Μακεδονίας όπως η κοινότητα της Σιάτιστας, η Καστοριά κ.α και γ. στις κοινότητες τις Ηπείρου όπως των Ιωαννίνων, του Μετσόβου, οι κοινότητες του Ζαγορίου. Υπάρχουν και νησιωτικές κοινότητες αλλά εμείς εστίασαμε μόνο στις ορεινές. Ο λόγος είναι ότι η καλλιτεχνική δράση της έρευνας πεδίου θα πραγματοποιηθεί στο Δήμο Τεμπών της Περιφερειακής Ενότητας της Θεσσαλίας, που ανήκουν οι ορεινές κοινότητες των Αμπελακίων και της Ραψάνης. Οι δε κοινότητες της Αγιάς και του Πηλίου που θα αναφερθούμε εκτενώς – ορεινές και αυτές- είναι «γειτονιά», έχουν πολλά κοινά και μοιράζονται το ίδιο φυσικό περιβάλλον.

Οι κοινότητες της Θεσσαλίας

- Πήλιο

Το Πήλιο είναι ο τεράστιος λιμενοβραχίονας ο οποίος ξεκινά από τις παρυφές του Κισσάβου και προχωρά νοτιοανατολικά για να αγκαλιάσει τον Παγασητικό κόλπο και να καταλήξει στη χερσόνησο του Τρίκερι. Το Πήλιο πλούσιο σε χρώματα και ποικιλίες με πλούσια βλάστηση φυλλώματα από δέντρα, κισσούς και γάργαρα νερά που κατρακυλούν στις χαράδρες και τις ρεματιές του, οι οποίες καταλήγουν στη θάλασσα. Από την πλευρά του Αιγαίου πελάγους κυριαρχούν οι καρυδιές και οι καστανιές που καταλήγουν απότομα στα απόκρημα μέρη, ενώ από την μέσα μεριά του Παγασητικού το τοπίο αλλάζει, γίνεται πιο ήρεμο με τα καρποφόρα δέντρα, τις ελιές να κατηφορίζουν μέχρι τις ακρογιαλιές. Η γόνιμη γη, τα άφθονα καθαρά νερά του, η οργανιστική βλάστηση δημιουργούσαν πάντα την περιέργεια στον άνθρωπο αλλά και το ενδιαφέρον για να το κατοικήσει (Λεωνιδοπούλου-Στυλιανού, 1995). Οι ιστορικές πηγές μας δείχνουν ότι κατοικήθηκε το Πήλιο από την αρχαιότητα και στα ορεινά. Ο Πίνδαρος αναφέρει για την Ιωλκό από πού ξεκίνησε η Αργώ για την Αργοναυτική εκστρατεία καθώς και ο Όμηρος αναφέρει γραπτά για τις προθεσσαλικές πόλεις (Λεωνιδοπούλου-Στυλιανού, 1995). Αρχαιολογικά ευρήματα υπάρχουν από την αρχαιότητα (λίθινα εργαλεία, νομίσματα κ.α.), από την περίοδο την πρωτοχριστιανική (ερείπια) και τη βυζαντινή (ερείπια). Το Πήλιο έχει τροφοδοτήσει πολλούς έλληνες ραψωδούς, καλλιτέχνες οι οποίοι με τη φαντασία τους δημιούργησαν θρύλους και παραδόσεις όπως ο πρώτος Κένταυρος που γεννήθηκε εκεί, ο γάμος του Πηλέα και της Θέτιδος έγινε στην κορυφή του κ.α. (Λεωνιδοπούλου-Στυλιανού, 1995). Η πολυτάραχη διαστρωμάτωση του πολιτισμού μέσα στους αιώνες έχει αφήσει σημάδια παντού. Το αξιόλογο αρχαιολογικό μουσείο του Βόλου μας δίνει ένα δείγμα του πολιτισμού για τους αιώνες που πέρασαν².

Η δημιουργία των πρώτων οικισμών (όπως τους ξέρουμε σήμερα ως χωριά και κοινότητες) όπως αναφέρουν πολλοί ιστορικοί, συγκλίνουν ότι η αφορμή ήταν τα βυζαντινά μοναστήρια που έγιναν τον 12^ο περίπου αιώνα. Μάλιστα ήταν

---

² Στην παράγραφο με τα υλικά της καλλιτεχνικής δράσης γίνεται αναφορά στην αρχαία ζωγραφική για τα ευρήματα που έχουν βρεθεί στις αρχαίες Παγασές.

τόσα πολλά στο Πήλιο που είχε πάρει το όνομα ως «δεύτερο Άγιο Όρος» (Λεωνοδοπούλου-Στυλιανού, 1995). Τα μοναστήρια συνέχισαν να χτίζονται και τον 13^ο αιώνα και γύρω τους άρχισαν να χτίζονται από τους καλλιεργητές της γης τα πρώτα σπίτια. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας στην περιοχή το 1423 και μετά έχουμε μετακινήσεις πολλών ανθρώπων από τον κάμπο στα ορεινά. Ο λόγος φυσικά ήταν η ανασφάλεια που υπήρχε από τους Τούρκους κατακτητές. Το Πήλιο κατοικήθηκε από έποικους οι οποίοι ήρθαν από την Ήπειρο, τη Ρούμελη, τη Φθιώτιδα, την Εύβοια και φυσικά της Θεσσαλίας. Οι Τούρκοι παραμένουν στην περιοχή του Βόλου και δεν φτάνουν στα βουνά. Με τον τρόπο αυτό οι κοινότητες αναδιοργανώνονται. Ενώ μέχρι τώρα η κύρια ασχολία ήταν η καλλιέργεια σε κριθάρι, σάρι, σπέντζες, νταρί, αλάτι και η κτηνοτροφία με τα προϊόντα που τους παρείχε, τον 16^ο αιώνα πρώτη θέση έχει το λάδι από τα κτήματά τους και αρχίζουν δειλά - δειλά οι μικροβιοτεχνίες. Οι κοινότητες αρχίζουν να ασχολούνται με το ανταλακτικό εμπόριο το οποίο ανθίζει τον 18^ο αιώνα με την βιοτεχνική κυρίως παραγωγή. Η οικονομία τους βασίζεται πλέον στο μετάξι. Η νηματουργία, η υφαντική από την ίδια τους την παραγωγή μεταξιού. Τα προϊόντα τους έγιναν γνωστά στην Ανατολή, στους Γενοβέζους, στους Βενετσιάνους. Το δίκτυο διανομής ήταν το λιμάνι του Βόλου και της Πρέβεζας. Πολλά προϊόντα τα διοχέτευαν και στη Λάρισα ή τον Τύρναβο. Η γεωργική παραγωγή όπως σύκα, ελιές και λάδι δεν σταμάτησαν. Επίσης αναπτύχθηκε η βυρσοδεψία, η κατασκευή ξύλινων πιάτων και η χαλκουργία (Λεωνοδοπούλου-Στυλιανού, 1995). Σε αυτές τις συνθήκες δημιουργήθηκαν τα περισσότερα χωριά που γνωρίζουμε σήμερα. Το εμπόριο εκτός από οικονομική ανάπτυξη έφερε στον τόπο επιρροές από άλλες κουλτούρες. Τα αρχοντικά που κτίστηκαν εκείνη την περίοδο σήμερα είναι μάρτυρες του πολιτισμού του μεικτού πολιτισμού και της κουλτούρας που φέρουν. Τα ξυλόγλυπτα τέμπλα σε ναούς και τα ξυλόγλυπτα ταβάνια των σπιτιών, η ζωγραφική των αρχοντικών, η μαρμαρογλυπτική στις βρύσες και αλλού, άφησαν αξιόλογα ίχνη της εποχής εκείνης. Χάρη φυσικά στις δωρεές των ανθρώπων και την αλληλεγγύη που είναι έντονη στον κοινοτισμό της εποχής, χτίζονται σχολεία, έργα υποδομής για το κοινό καλό. Γνωστά είναι η Σχολή στις Μηλιές και το Ελληνομουσείο της Ζαγοράς.

- *Αγιά και επαρχία*

Η Αγιά βρίσκεται στα νοτιοανατολικά του Κισσάβου, κτισμένη στους πρόποδες στα 200 μέτρα υψόμετρο. Φιλολογικές πηγές καθώς και λείψανα κτιρίων και ευρήματα από ταφές προσδιορίζουν ότι η ευρύτερη περιοχή κατοικήθηκε από τον 2^ο π.Χ. αιώνα. Η επαρχία της Αγιάς είναι πεδινή και ορεινή. Έχει πυκνά δάση από ελάτη, πεύκα, καστανιά, οξυά και φιλύρα και άλλα καρποφόρα δέντρα. Στα μεγάλα δέντρα αναρριχώνται και περιπλέκονται ο κισσός και η αγράμπελη ενώ από κάτω φυτρώνουν φυτά και κρίνα, στα δε κλαδιά κρύβονται τα ωδικά πουλιά σε αφθονία. Ο Όμηρος αποκαλεί την Όσσα «πολυβόταιον», ο δε Δικαίαρχος «Όρος πολυφάρμακον», ενώ ο Πουβεκύλ «Κήπο της Εδέμ» (Δάλλας). Η αφθονία σε νερά, ο εύκρατος αέρας και τα γόνιμα πεδινά δικαιολογούν τις εκφράσεις των συγγραφέων. Από τον 11^ο – 14^ο αιώνα έχουμε την επέκταση των μοναστικών κοινοτήτων από τα ανατολικά του Κισσάβου ως την περιοχή της Αγιάς, η οποία έχει δώσει ένα θρησκευτικό περιεχόμενο στην περιοχή με πολλά μνημεία. Η ανάπτυξη της Αγιάς και της ευρύτερης περιοχής (τα χωριά που περιλαμβάνει όπως Ανατολή, Μεταξοχώρι, Μεγαλόβρυσο, Μελιβοία κ.α.) ξεκινά από τον 16^ο αιώνα. Οι κατά καιρούς περιηγητές την αναφέρουν ως το ωραιότερο μέρος της Ευρώπης (Δάλλας). Στην Αγιά υπήρχε έδρα επισκοπής. Οι κοινότητες η κάθε μια με το δικό της ιδιαίτερο χαρακτηριστικό συνέβαλαν στην πρόοδο όλης της περιοχής. Καλλιεργούσαν το βαμβάκι, άλλοι έκαναν την παραγωγή του μεταξόσπορου, άλλοι έκτρεφαν τον μεταξοσκώληκα. Αρκετοί έκαναν νήματα από μετάξι ή βαμβάκι και ανέπτυξαν την υφαντουργία μαζί με τη βαφική. Το 1854 η βιοτεχνία είχε αναπτυχθεί μαζί με το εμπόριο. Εκτός από το κόκκινο χρώμα υπήρχαν και δύο βαφεία για το γαλάζιο λουλάκι στην Αγιά και ένα στην Ανατολή. Μην ξεχνάμε πως η βαφική ήταν στην περιοχή γνωστή από την αρχαιότητα αφού στη Μελιβοία έβγαζαν την πορφύρα. Αρκετοί μας περιγράφει ο Μιλτιάδης Δάλλας έφυγαν με την απελευθέρωση των Νέων Χωρών σε άλλα μέρη όπως στη Μακεδονία αλλά κάποιοι πήγαν και στην Αμερική. Αυτοί δεν ξέχασαν ποτέ την γενέτειρά τους και πάντα προίκιζαν τα χωριά τους με σχολεία, κρήνες και δρόμους. Απόφοιτοι της Σχολής δίδασκαν στη Μ. Ασία. Το 1854 το εμπόριο, με τα κόκκινα βαμβακερά νήματα, το διακινούσαν ο οίκος Αλεξούλη από την Αγιά σε Αμπελάκια και Βιέννη. Το εμπόριο που άνθισε

έφερε πλούτο και κτίσθηκαν αρχοντικά τα οποία μέσα ήταν ζωγραφισμένα. Τα ξυλόγλυπτα τέμπλα στις εκκλησίες που φτιάχτηκαν εκείνη την περίοδο (17^ο – 19^ο) μας δείχνουν τον πλούτο και την αίγλη της εποχής. Επί Τουρκοκρατίας οι κάτοικοι συμμετείχαν στα κοινά και η αυτοδιαχείριση των κοινοτήτων ήταν έντονη (Δάλλας). Με την προσάρτησή της, στην ελεύθερη Ελλάδα η αυτοδιοίκηση ελαττώνεται φανερά.

- *Αμπελάκια*

Τα Αμπελάκια βρίσκονται στα δυτικά του Κισσάβου ή Όσσας όπως λέγεται, σε υψόμετρο 390 μέτρων από τη θάλασσα και βλέπει την κοιλάδα των Τεμπών. Από το χωριό Μπαμπά – Τέμπη στην είσοδο της κοιλάδας, ξεκινάει ο φιδωτός δρόμος που σε οδηγεί στο χωριό. Η θέα ανεβαίνοντας είναι υπέροχη, από τη μια μεριά βλέπει το Θεσσαλικό κάμπο και τα καγκιόλια του ποταμού Πηνειού που τον διασχίζει και από την άλλη πως χάνεται μέσα στην κοιλάδα. Το χωριό ιδρύθηκε κατά τον 16^ο αιώνα και πήρε την ονομασία από τα πολλά αμπέλια που καλλιεργούσαν οι χωρικοί. Οι κάτοικοι μάλλον προέρχονται από το Λυκοστόμιο των Τεμπών ή από κάποιο χωριό που βρισκόταν βορειότερα. Όμως λόγω των πολλών φιδιών που υπήρχαν αναγκάστηκαν να μετοικήσουν. Οι Τούρκοι αν και προσπάθησαν πολλές φορές να τους κατακτήσουν δεν τα κατάφεραν, έτσι συνέχισαν να διοικούνται από τους άρχοντες και τους προεστούς της κοινότητας. Λέγεται μάλιστα πως ανήκε σε βυζαντινό μοναστήρι το χωριό (Διαμαντοπούλου, 1995). Ο Ηλίας Νικολόπουλος (1998) στη μελέτη του δομές και θεσμοί στην τουρκοκρατία μας δείχνει με διεξοδικό τρόπο, πως κατάφερε η κοινότητα των Αμπελακίων να εξελιχθεί κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά. Η οργάνωση της κοινωνίας τους, οι δεσμοί αλληλεγγύης, οι συντεχνίες που αναπτύχθηκαν γύρω από την οικοτεχνία και την βιοτεχνία, η συμμετοχή όλων μικρών και μεγάλων, ανδρών και γυναικών στην διαδικασία της νηματοβαφικής δείχνει μια προηγμένη κοινωνία. Τα έργα που χτίστηκαν όπως εκκλησίες, σχολεία, νοσοκομεία και οι δρόμοι που κατασκευάστηκαν επιβεβαιώνουν τον ορισμό της κοινότητας. Το υλικό όμως που έγινε αιτία να αναπτυχθεί η οικοτεχνία στην κοινότητα ήταν το φυτό ριζάρι. Το φυτό που φύτευε από μόνο του στην περιοχή, συλλέχθηκε αλλά και καλλιεργήθηκε για την χρωστική ουσία που περιέχει η ρίζα του. Οι Αμπελακιώτες δεν έμειναν μόνο

στην παραγωγή του φυτού και του πρωτογενούς υλικού της ρίζας, προχώρησαν και εξελίχθηκαν στη βαφή των κόκκινων νημάτων (Διαμαντοπούλου, 1995). Τελειοποίησαν τόσο πολύ το προϊόν τους στην ποιότητα και τη φινέτσα ώστε τα κόκκινα νήματα των Αμπελακίων έγιναν ξακουστά και περιζήτητα στο εξωτερικό κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα στην Ευρώπη και κυρίως στην Βιέννη. Βαμβάκι προμηθευόταν από την περιοχή των Σερρών και των Φαρσάλων. Βαφή έφερναν και από την Σμύρνη όταν δεν έφταναν οι δικές τους ποσότητες. Την τεχνική της νηματοβαφής την έμαθαν από τον Τύρναβο και τη Λάρισα όπου κάποιοι κάτοικοι δούλευαν εκεί ως εργάτες (Νικολόπουλος 1988). Απώληχος του πλούτου και του πολιτισμού είναι τα αρχοντικά που σώζονται σήμερα με κυρίαρχο να δεσπόζει του Γεωργίου Σβάρτς και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Τα δύο αυτά μνημεία έγιναν αφορμή για να σχεδιαστούν τα σχέδια της καλλιτεχνικής δράσης για το δεύτερο μέρος της εργασίας.

- *Ραψάνη*

Η γεωγραφική θέση της Ραψάνης είναι ανατολικά στους πρόποδες του Ολύμπου σε υψόμετρο 500 μέτρα από τη θάλασσα, από αριστερά του ποταμού Πηνειού. Μια γραπτή επιγραφή στο ναό του Τιμίου Προδρόμου του έτους 1547 αναφέρει τους δύο ιερείς του χωριού. Αυτό το στοιχείο μαρτυρεί πως η Ραψάνη ιδρύθηκε χρόνια πριν και μάλιστα για να έχει δύο ιερείς σημαίνει πως ήταν μια οργανωμένη κοινότητα η οποία είχε μεγάλο πληθυσμό. Υπάρχουν και κάποια βυζαντινά κατάλοιπα, όπου υποψιαζόμαστε ότι η περιοχή μάλλον κατοικούνταν από το 10^ο αιώνα περίπου. Μέχρι το 18ο αιώνα δεν υπάρχουν πηγές για τη κοινοτική ζωή του, συμπεραίνουμε όμως ότι όπως όλα τα γειτονικά χωριά της εποχής αυτής οι κάτοικοι ασχολούνταν για την επάρκεια των αγαθών του σπιτιού και του οικισμού προς επιβίωση τους, δηλαδή βασιζόταν στην κλειστή οικονομία. Σε κείμενο των Φιλίππιδη –Κωνσταντά «Γεωγραφία νεωτερική της Ελλάδος» (Σπανός) αναφέρεται πως το χωριό είχε πολλά και καλά νερά. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με το εμπόριο όπως οι Αμπελακιώτες και ήταν γνωστά τα προϊόντα τους στην Ευρώπη. Στη «Νεότερη χωρογραφία της Θεσσαλίας» (Σπανός) ο Ιωάννης Λεονάρδος ονομάζει την Ραψάνη πρωτεύουσα του Ολύμπου. «Ένας φιλότεχνος τόπος» αναφέρει χαρακτηριστικά το παραπάνω κείμενο, ο οποίος είναι ψηλά στον Όλυμπο με ξηρό κλίμα και έχει 10 ξωκλήσια

με εκκλησίες μαζί. Εδώ αναφέρεται πως το 1833 καταστράφηκε από πυρκαγιά το χωριό με τον εμφύλιο πόλεμο που ξέσπασε για το ποιός θα έχει την εξουσία. Επίσης μεγάλη καταστροφή υπέστη από τον Τουρκικό στρατό το 1878. Καήκαν οι πλούσιες βιβλιοθήκες, φημισμένες για το υλικό τους, τα πλούσια αρχοντικά, και οι εκκλησίες καταστράφηκαν. Έτσι ξεκίνησε και η ερήμωσή της σιγά – σιγά. Διασώθηκαν τα κατάστιχα του αγίου Αθανασίου τα οποία μας δίνουν στοιχεία για τη ζωή του οικισμού από το 1750-1881. Τότε φαίνεται πως το χωριό είχε και τη μέγιστη ανάπτυξη. Στο κατάστιχο αναφέρεται πως ο Άγιος Αθανάσιος είχε 100 κελιά – δωμάτια, στα οποία έμεναν εργάτες, χάνια, φούρνους, νερόμυλους και μορεοπερίβολα (Σπανός). Η ασχολία των κατοίκων ήταν τα βαμμένα νήματα, τα υφάσματα γνωστά ως μεταξωτοί αλατσάδες αφού το χωριό ασχολούνταν εκτός από την υφαντουργία και με την εκτροφή μεταξοσκώληκα καθώς και το καλό κρασί. Πολλοί άνδρες έγιναν πλούσιοι και δυνατοί με το εμπόριο. Στη Ραψάνη υπήρχε μεγάλο σχολείο με τους καλύτερους δασκάλους και εμπορική εταιρεία. Η περιοχή ήταν κατάφυτη από αμπέλια για το κρασί και μουριές για την εκτροφή του μεταξοσκώληκα. Οι κιρχανάδες τα βαφεία δηλαδή πρέπει να ήταν κοντά στα ρέματα μια που το χωριό είχε πολλά νερά (Σπανός). Βλέπουμε πως το μοτίβο που επαναλαμβάνεται στις κοινότητες που μελετάμε είναι το ίδιο, εμπορική ανάπτυξη, οικονομική ανάπτυξη, πολιτιστική ανάπτυξη, ανάπτυξη των τεχνών και της παιδείας. Είναι το μοναδικό ορεινό χωριό του Ολύμπου που άκμασε στις τέχνες και το εμπόριο όπως αναφέρουν τα λιγοστά γραπτά κείμενα.

Κεφάλαιο 2^ο:

Μεταβυζαντινή τέχνη / διακοσμητική τέχνη

Μεταβυζαντινή τέχνη ονομάζουμε την εικαστική δημιουργία η οποία ξεκινά μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 όπου και σταματά να υφίσταται ορθόδοξο επίσημο κράτος (Γαρίδης, 1996). Η ζωγραφική αυτή διακρίνεται στη θρησκευτική, την οποία συναντάμε σε μεγάλα τοιχογραφικά σύνολα σε εκκλησίες και μοναστήρια, στην Ήπειρο (Ιωάννινα, Ζαγοροχώρια κ.α), στη Μακεδονία (Καστοριά, Βέροια κ.α.), στη Θεσσαλία (Μετέωρα, Πήλιο, Αγιά, Αμπελάκια κ.α). Η Ζωγραφική αυτή μιμείτο πολλές φορές τα πρότυπα της βυζαντινής ζωγραφικής. Επίσης υπάρχει πλήθος φορητών εικόνων του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα και μετά, σε όλες τις επαρχίες της Ελλάδος, είτε στα τέμπλα των ναών είτε στα προσκυνητάρια. Ο λόγος είναι η οικονομική ανάπτυξη των κατοίκων οι οποίοι χορηγούσαν χρήματα για την κατασκευή και την ανακαίνιση των ναών. Η οικιστική ανάπτυξη των κοινοτήτων, απόρροια του πλούτου που δημιουργήθηκε από το εμπόριο και τη μετανάστευση, οδήγησε ένα μέρος του πληθυσμού σε νέες δραστηριότητες, για τις ανάγκες του χτισίματος σπιτιών και γεφυριών (πέτρα και ξύλο), της διακόσμησης (ζωγράφοι, ξυλογλύπτες, αργυροχρυσόχοι κ.α). Τα νέα τεχνικά επαγγέλματα με τη μορφή εξειδίκευσης σε πολλά χωριά, είχε ως αποτέλεσμα να αλλάξει την οικονομική αλλά και κοινωνική φυσιογνωμία του τόπου (Τσιόδουλος, 2009). Δημιούργησε το φαινόμενο των μπουλουκιών. Τα μπουλούκια, μεγάλες ομάδες ανθρώπων τεχνιτών, μετακινούνταν από τόπο σε τόπο, όπου υπήρχε η ανάγκη για δουλειά. Στη ζωγραφική έχουμε περιπτώσεις που ολόκληρα χωριά χαρακτηρίστηκαν από το επάγγελμά τους. Παράδειγμα είναι το χωριό Χιονάδων στην Κόνιτσα που επιδόθηκε στην εξειδίκευση της ζωγραφικής και έχουμε του Χιοναδίτες ζωγράφους που διατηρούν τη γνώση της τέχνης από γενιά σε γενιά, με πλούσιο έργο (Τσιόδουλος, 2009). Ζωγράφοι ήταν και οι Καπεσοβίτες από το χωριό Καπέσοβο στο κεντρικό Ζαγόρι της Ηπείρου. Ηπειρώτικα μπουλούκια ήρθαν και δούλεψαν και στην Θεσσαλία. Οι Ηπειρώτες ήταν φημισμένοι και ως χτιστάδες της πέτρας.

Η αρχιτεκτονική της εποχής αυτής πηγάζει από τη βυζαντινή αρχιτεκτονική καθώς οι φεγγίτες, οι γκλαβανιές, τα σαχνισιά, το μεντερλίκι προέρχονται από τη βυζαντινή

περίοδο. Τα σπίτια είναι διώροφα ή τριώροφα με τη μορφή πύργου. Οι δύο πρώτοι όροφοι είναι χτισμένοι με πέτρα και ο τρίτος όροφος συνήθως είναι πιο ελαφριά κατασκευή με ξύλο. Τα ενδιάμεσα πατώματα είναι ξύλινα καθώς και οι σκάλες (Διαμαντοπούλου, 1995). Τα δωμάτια χωρίζονται από τις ξύλινες μουσάντρες οι οποίες διακοσμούνταν και ζωγραφίζονταν το ίδιο οι τοίχοι και το ταβάνι. Ο αρχιτεκτονικός αυτός τύπος παραμένει σταθερός από περιοχή σε περιοχή όπως των αρχοντικών που συναντάμε στα Αμπελάκια, στα χωριά του Πηλίου, στη Σιάτιστα και στην Καστοριά (Διαμαντοπούλου, 1995). Η οικία εξυπηρετεί τους εργάτες που δούλευαν στους κιρχανάδες, τα βαφεία δηλαδή, τους αμπελουργούς, τους ανθρώπους που έβαζαν βαμβάκι, τους εκτροφείς του μεταξοσκώληκα, την αστική τάξη και τους εύπορους άρχοντες. Οι μικρές διαφορές που υπάρχουν εξαρτάται από την κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη.

Η ζωγραφική των αρχοντόσπιτων ανήκει στην κοσμική ζωγραφική, η οποία επηρεάζεται από τις δυτικοευρωπαϊκές τάσεις ανανέωσης της διακοσμητικής ζωγραφικής που χρησιμοποιούν οι μουσουλμάνοι Τούρκοι. Διακοσμητικά μοτίβα από την Αναγέννηση της Ιταλίας δανείζονται και εισέρχονται στη διακοσμητική ζωγραφική τους. Η αγάπη για τη φύση και η παρατήρησή της, στους ζωγραφικούς πίνακες των Ιταλών ζωγράφων θα τους επηρεάσουν καθώς θα υιοθετηθεί μια πιο ρεαλιστική εκφραστική απεικόνιση των φυτικών μοτίβων (Γαρίδης, 1996). Τα μετέπειτα καλλιτεχνικά ρεύματα που αναπτύσσονται στην Ευρώπη μετά την Αναγέννηση όπως ο Μανιερισμός, το Μπαρόκ και το Ροκοκό, θα εισέλθουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ως νέα μόδα με τη μορφή των κινητών αντικειμένων που εισάγονται από την Ιταλία και τη Γαλλία. Τα ανώτερα οικονομικά στρώματα αγοράζουν έπιπλα και υφάσματα από το εξωτερικό. Οι έλληνες έμποροι έρχονται σε επαφή με την Κωνσταντινούπολη αλλά και με τις Ευρωπαϊκές πόλεις. Τα αρχοντόσπιτα που χτίζουν, κρύβουν «ένα δίκτυο οικονομικών και αισθητικών συναλλαγών και ταυτόχρονα ένα δομικό στοιχείο μιας νέας εποχής» (Ζήση, 2018, σ.2). Οι έλληνες ζωγράφοι ζυμώνουν τις εξωτερικές επιρροές από την Ανατολή και τη Δύση με τη βυζαντινή και την αρχαία ελληνική ζωγραφική και δημιουργούν τη λεγόμενη λαϊκή τέχνη όπως πολλοί την γνωρίζουν στην Ελλάδα της εποχής αυτής, τουρκομπαρόκ και ροκοκό διάκοσμος για την ανατολή. Μέσα στους αιώνες που αναπτύχθηκε η λαϊκή τέχνη άλλοτε έχει στοιχεία περισσότερο μπαρόκ και άλλοτε

εγκαταλείπονται και στη θέση τους έχουμε πιο ανάλαφρα σχέδια επηρεασμένα από το ροκοκό. Όσο φτάνουμε στον 19ο αιώνα η τέχνη έχει περισσότερα στοιχεία νεοκλασικά. Εκτός από το έντονο στοιχείο της διακόσμησης με φυτικά μοτίβα, βάζα με λουλούδια και κορδέλες από υφάσματα σαν κουρτίνες, γεωμετρικά σχήματα που δημιουργούνται από τους ξύλινους νταμπλάδες ή τα ξύλινα πηχάκια, έχουμε και παραστάσεις ζωγραφιστές στις φρίζες ή αετώματα των τοίχων αλλά και σε σχηματισμένα μετάλλια. Στις παραστάσεις αυτές οι ιδιοκτήτες πολλές φορές θέλουν να μεταφέρουν και να απεικονίσουν τη θέα των ευρωπαϊκών πόλεων ή της Κωνσταντινούπολης. Οι ζωγράφοι με τις οδηγίες του παραγγελιοδότη αλλά και με τα χαρακτηριστικά που κυκλοφορούσαν εκείνη την εποχή τα χρησιμοποιούν ως πρότυπα για να ζωγραφίσουν (Γαρίδης, 1996).

- *Ξύλινα διακοσμητικά ταβάνια αρχοντικών / παραδείγματα*

Τα ταβάνια των αρχοντικών δεν είναι απλά επενδεδυμένα με ξύλο. Η ζωγραφική διακόσμηση συνεχίζεται και εκεί. Ακολουθεί πάντα το στυλ της εποχής. Ταβάνια ζωγραφιστά με πολύπλοκους πλοχμούς και ανθέμια σε ασφυκτική διάταξη, με ανάγλυφες προεξοχές, ρόδακες με πολύπλοκα σχέδια. Αυτά τα συναντάμε στους καλούς οντάδες των αρχοντικών ενώ σε άλλους χώρους δημιουργούνται μοτίβα γεωμετρικά με τα πηχάκια και στο κάθε σχήμα υπάρχει ένα μικρό λουλουδάκι ή αστεράκι. Και εδώ υπάρχει κλίμακα στο πόσο απλό ή πολύπλοκο θα είναι το μοτίβο. Ξύλινα διακοσμητικά ταβάνια βρίσκουμε εκτός από τα αρχοντικά που έχουν διασωθεί στην Ελλάδα και στις Αλβανικές και Βουλγαρικές επαρχίες (Γαρίδης, 1996). Η τέχνη της εποχής αυτής ήταν διαδεδομένη και κοινή στην ευρύτερη περιοχή. Εξάλλου όπως αναφέρθηκε οι επιρροές που δέχεται η ελληνική λαϊκή τέχνη από την ανατολή εμπλέκεται με τις επιρροές της δύσης και ζυμώνονται στην περιοχή των Βαλκανίων. Φυσικά όχι μόνο η ζωγραφική αλλά και η αρχιτεκτονική όλων των Βαλκανίων έχει κοινά χαρακτηριστικά και μοιάζουν πολύ. Στο παράρτημα υπάρχουν φωτογραφίες από τα ξύλινα ταβάνια των αρχοντικών της Σιάτιστας και τα Αμπελάκια.

- *Ξύλινες ουρανίες εκκλησιών / παραδείγματα*³

Ξύλινες ουρανίες εκκλησιών συναντούμε λιγοστές οι οποίες είναι διάσπαρτες και ο λόγος είναι ότι ένα ξύλινο ταβάνι μπορεί εύκολα να καταστραφεί από φυσικά αίτια, σκόρο ή από πυρκαγιά και να αντικατασταθεί. Βιβλιογραφικές αναφορές δε δεν υπάρχουν ιδιαίτερες, οι αρχαιολογικές υπηρεσίες είναι αυτές που γνωρίζουν στην επικράτειά τους τα μεταβυζαντινά μνημεία. Όταν κάποιος επισκέπτης φτάσει έξω από ένα εξωκλήσι ή μια μεταβυζαντινή εκκλησία δύσκολα θα την βρει ανοιχτή, σχεδόν όλες είναι κλειδωμένες από τον φόβο της λεηλασίας. Ο επισκέπτης θα είναι τυχερός αν βρεθεί εκεί σε ώρα που λειτουργεί. Εδώ αναφέρουμε μερικά παραδείγματα, ταβάνι ξύλινο με διακόσμηση έχει το καθολικό της Παναγίας των Εισοδίων ένα μοναστήρι στο Μεταξοχώρι της Αγιάς καθώς και ο Ναός της Αγίας Παρασκευής στο ίδιο χωριό, ο ναός του Αγίου Γεωργίου στα Αμπελάκια, το καθολικό της μονής Σπαρμού στην Ελασσόνα, ο ναός του Αγίου Ιωάννου στη Σιάτιστα, ο ναός της Παναγίας στο Τσεπέλοβο καθώς και ο κοιμητηριακός ναός του Αγίου Νικολάου (κεντρικό Ζαγόρι), ο ναός της Παναγίας στις Νεγάδες (κεντρικό Ζαγόρι), ο ναός του αγίου Αθανασίου στην Αρίστη (κεντρικό Ζαγόρι), η μονή της Αγίας Παρασκευής στο Σκαμνέλι (κεντρικό Ζαγόρι) (Τσιόδουλος, 2009) κ.α.. Όλα τα ταβάνια των εκκλησιών ακολουθούν το απλό στυλ και όχι το μπαρόκ με τον βαρύ διάκοσμο που τον συναντάμε στις κεντρικές αίθουσες των αρχοντικών. Στο παράρτημα βλέπουμε φωτογραφίες από τον ναό του Αγίου Γεωργίου στα Αμπελάκια.

Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής Γόννων- Ιστορικά στοιχεία⁴ του κτιρίου της παρέμβασης

Οι Γόννοι είναι ένα χωριό στους πρόποδες του Ολύμπου, δυτικά του Πηνειού ποταμού στην είσοδο των Τεμπών. Η περιοχή κατοικείται τουλάχιστον από τα μυκηναϊκά χρόνια όπως δείχνουν τα αρχαιολογικά ευρήματα. Η αρχαία ακρόπολη των Γόννων φαίνεται να είναι στη θέση Καστρί 3-4 χιλιόμετρα μακριά. Ευρήματα της περιοχής βρίσκουμε στο Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας. Καθώς ήταν σε νευραλγική

³ Καθώς δεν υπάρχει βιβλιογραφία σχετική οι αναφορές στις ουρανίες είναι από αυτοψίες που έκανε η ερευνήτρια και από προφορικές διαβεβαιώσεις των ιερέων των σχετικών περιοχών ή κατοίκων

⁴ Τα στοιχεία που αναφέρονται είναι μόνο από προφορικές μαρτυρίες κατοίκων διότι το αρχείο του ναού έχει καταστραφεί σε πυρκαγιά

θέση – πέρασμα προς τον Θεσσαλικό κάμπο μέσω της κοιλάδας των Τεμπών αναπτύχθηκε ιδιαίτερα. Οι Γόννοι ανήκαν στο κοινό των Περραιβέων. Παρόλο το λαμπρό παρελθόν κάποια στιγμή έρχεται σε παρακμή. Δεν γνωρίζουμε πολλά για τα βυζαντινά χρόνια αν και οι ανασκαφές φέρνουν στο φως δείγματα ότι κατοικούνταν (Παπαδημητρίου 2015). Την εποχή της τουρκοκρατίας δεν έχει τα προνόμια των ορεινών κοινοτήτων, γι' αυτό και η ανάπτυξή της δεν ακολουθεί την ανάπτυξη των γειτονικών κοινοτήτων ούτε την οικονομική ούτε την πολιτισμική των Αμπελακίων ή της Ραψάνης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται σε μια συνέντευξη πως οι Γόννοι «είναι Τουρκοχώρι», διότι την εποχή εκείνη έμεναν τούρκοι πολλοί στο χωριό.

Οι Γόννοι είναι ένα από τα πολλά χωριά του Δήμου Τεμπών ο οποίος δημιουργήθηκε το 2011 με το σχέδιο «Καλλικράτης». Διοικητικά ο Δήμος Τεμπών ενώνει πέντε δημοτικές ενότητες οι οποίες με τη σειρά τους αποτελούνται στο σύνολο από είκοσι δημοτικές κοινότητες (Παπαδημητρίου 2015), βρίσκεται στο βορινό τμήμα του Θεσσαλικού κάμπου που απλώνεται ανάμεσα στα υψώματα του Ολύμπου και του Κισσάβου καθώς και στα παράλια του Αιγαίου Πελάγους. Το φυσικό κάλος της περιοχής συγκεντρώνει διαχρονικό ενδιαφέρον από ανθρώπους που έχουν μέσα τους δίψα για εξερεύνηση όπως άνθρωποι που αγαπούν την περιπέτεια, που αγαπούν το φυσικό κάλλος με ενδιαφέρον για την ιστορία. Ιστορικοί, ποιητές και συγγραφείς αναφέρουν την Κοιλάδα των Τεμπών στα έργα τους. Οι περιγραφές από τους αρχαίους χρόνους⁵, τους βυζαντινούς⁶ και οι απεικονίσεις των χρόνων της τουρκοκρατίας⁷ είναι πολλές όπως αναφέρει ο ιστορικός ερευνητής Ν. Παπαθεοδώρου (2015). Η φύση στολίζει το μέρος αυτό με τον καλύτερο τρόπο. Να μερικά επίθετα που χρησιμοποίησαν για να περιγράψουν τον Πηνειό ποταμό: «αργυροδίνης» ποταμός αναφέρει ο Όμηρος (Παπαδημητρίου 2015), όσο για την ροή του ποταμού ο Νικήτας Χανιώτης (ανώτερος βυζαντινός

---

⁵ Αναφορές έχουμε από τον γεωγράφο Στράβων, τον ποιητή Οβίδιο (Μεταμορφώσεις), Οράτιο και Λουκιανό, τον Βιργίλιο, τον Πλίνιο, τον Σενέκα, τον συγγραφέα Κλαύδιο Αιλιανό (Ποικίλη ιστορία), τον ιστορικό Τίτο Λίβιο και πολλούς άλλους. (Παπαθεοδώρου 2015)

⁶ Αναφορές έχουμε από τον ιστοριογράφο Προκόπιο (Περί κτισμάτων 6^{ος} αι.), το μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ευστάθιο (Σχόλια στον Διονύσιο την περιηγητή 12^{ος} αι.), τον Ιωάννη Κατακουζηνό, το Νικήτα Χανιώτη, την Άννα Κομνηνή και άλλους πολλούς. (Παπαθεοδώρου 2015)

⁷ Στα γραπτά κείμενα εμφανίζονται από το 16^ο αι. απεικονίσεις του τόπου με σχέδια. Στην αρχή τα σχέδια ήταν φανταστικά διότι οι περιηγητές γυρνούσαν στις πατρίδες τους και έδιναν πληροφορίες στους ζωγράφους για να εκτελέσουν το σχέδιο. Σχέδια της πρώτης φάσης έχουμε από τους ζωγράφους Ortellius, Gerbelius, Gronovius και άλλους. Αργότερα οι περιηγητές είχαν στην ομάδα τους και ζωγράφους ή οι ίδιοι ζωγράφιζαν. Τα σχέδια από τους Simone Pomardi (Ιταλός ζωγράφος), Edward Dodwell (Άγγλος αρχαιολόγος), Louis Dupre (Γάλλος ζωγράφος), Edward Clark (Άγγλος περιηγητής), Henry Holland (Άγγλος ιατρός), Otto von Stackelberg (Πρώσος Βαρόνος), και άλλους αντιπροσωπεύουν την πραγματικότητα. (Παπαθεοδώρου 2015)

αξιωματούχος) λέει ότι είναι «...άγρια, χειμαρρώδη και ορμητική...» (Παπαδημητρίου 2015). Ο Γερμανός περιηγητής I.L.Ussing λέει: «...είναι μοναδικό δείγμα θελκτικού και μεγαλοπρεπούς τοπίου...» (Παπαδημητρίου 2015) ενώ ο Άγγλος περιηγητής D. Urquhart αναφέρει «...στον τόπο αυτό η ανθρώπινη σκέψη... συνειδητοποιεί το ακατανίκητο μεγαλείο της φύσης...» (Παπαδημητρίου 2015). Ο Χρήστος Ζαλοκώστας για το διπτό του τοπίου χαρακτήρα λέει «...μεγάλες αντιθέσεις... του γέρικου με το νέο, του ήμερου με το βάρβαρο...» (Παπαδημητρίου 2015).

Ο ναός της Αγίας Παρασκευής Γόννων βρίσκεται στην άκρη του χωριού βορειοανατολικά. Η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής Γόννων είναι χτισμένη το 1830 - 1888. Κάποιος χωρικός ονόματι Κολτσίδας παραχώρησε το οικόπεδο για να κτιστεί η εκκλησία του χωριού. Η κατασκευή της είναι φτωχική. Πέτρες από το ποτάμι, το ρέμα και τη γύρω περιοχή μαζεύτηκαν συλλογικά από τους χωρικούς για να ξεκινήσει το χτίσιμο. Το μπουλούκι των κτιστών είναι το ίδιο που έχει χτίσει τη Μονή Βατοπεδίου και άλλες μονές στο Άγιο Όρος. Βλέπουμε λοιπόν πως η αίσθηση του «ανήκειν» και τις συλλογικότητας υπάρχει στο χωριό αυτό έστω και αν είναι φτωχό συγκρίνοντάς το με τις άλλες κοινότητες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο αρχιτεκτονικός τύπος είναι της ξυλόστεγης βασιλικής με τρία κλίτη. Η παλιά ξύλινη οροφή της πρώτης κατασκευής έχει καταστραφεί από φωτιά μαζί με το αρχείο του ναού. Από προφορικές μαρτυρίες μεγάλων ανθρώπων αναφέρθηκαν πως θυμούνται το ταβάνι του ναού να είναι γεμάτο αστεράκια κίτρινα με μπλε φόντο. Αυτό το μοτίβο υπήρχε στην περιοχή αν σκεφτεί κανείς πως το συναντάμε σε ναό της Ραψάνης (όπως ειπώθηκε στις συνεντεύξεις) και στο καθολικό του μοναστηριού του Αγίου Δημητρίου Στομίου (σήμερα βέβαια δεν υπάρχει διότι η σκεπή έπεσε εδώ και πολλά χρόνια από το χιόνι και ο ναός συντηρήθηκε και ανοικοδομήθηκε από την αρχαιολογική υπηρεσία Λάρισας) όπως θυμάται η ίδια η ερευνήτρια που το είδε στην παιδική της ηλικία. Ο ουρανός με τα αστεράκια μάλλον είναι το ταβάνι μετά την πυρκαγιά. Το τωρινό ξύλινο ταβάνι της Αγίας Παρασκευής αλλάχτηκε πριν τρία χρόνια και είναι το δεύτερο μετά τον ουρανό με τα αστεράκια, το οποίο είναι σκέτο χωρίς διακόσμηση (βλέπε φωτογραφίες παραρτήματος). Ο σχεδιασμός της ουρανίας της εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων σχεδιάστηκε με επιρροές από τα ξύλινα διακοσμητικά ταβάνια της μεταβυζαντινής περιόδου που όπως

αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο μελετήθηκαν για το σκοπό αυτό τα δύο μνημεία των Αμπελακίων, το αρχοντικό του Γεωργίου Σβάρτς και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (βλέπε φωτογραφίες παραρτήματος). Η ερευνήτρια κράτησε το στοιχείο των αστεριών που υπήρχε παλιά σε διάφορες εκδοχές και χρωματισμούς και δημιούργησε γεωμετρικά μοτίβα με τα ξύλινα πηγάκια (βλέπε σχέδια παραρτήματος).

B' Μέρος: Έρευνα πεδίου

Σκοπός της έρευνας πεδίου είναι να επηρεάσει ακόμη και να μεταβάλει την κοινότητα / ομάδα στην οποία θα γίνει η έρευνα (Robson, 2017). Η έρευνα πεδίου έχει χαρακτήρα απελευθερωτικό, προφυλάσσει τις δημοκρατικές αρχές και στόχος της είναι να φέρει θετική αλλαγή στην κοινότητα / ομάδα. Δηλαδή μέσα στο πεδίο όπου ο ερευνητής θα έρθει σε επαφή με τα υποκείμενα προς έρευνα, πρέπει να διαφυλάξει και να σεβαστεί τους ανθρώπους που θα δημιουργήσει δεσμούς. Τα υποκείμενα έχουν ενεργό δράση και υπεύθυνη. Οι σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των μελλών που συμμετέχουν, αλλά και των μελλών με την ερευνήτρια που η ίδια συμμετέχει ή τους εκπαιδεύει, δημιουργούν ένα νέο δίκτυο επικοινωνίας. Ο ρόλος δηλαδή της ερευνήτριας είναι καθοριστικός αλλά και πολλαπλός. Συμμετέχει, ερευνα και παρατηρεί. Η συμπεριφορά της πρέπει να είναι αντικειμενική. Η έρευνα πεδίου χρησιμοποιείται ως μεθοδολογικό εργαλείο για αυτούς που ασχολούνται και θέλουν να μελετήσουν κοινωνικές ομάδες, που καταπιέζονται από άλλες κυρίαρχες ομάδες και θέλουν να καταπολεμήσουν την αδικία την κοινωνική ή την καταπίεση που δέχονται. Με την έρευνα πεδίου ο ερευνητής δίνει φωνή στις καταπιεζόμενες ή αδικημένες ομάδες και υπερασπίζεται την ισοτιμία έναντι των κυρίαρχων ομάδων (Ζήση, 2018). Η μέθοδος αυτή είναι κατάλληλη όταν η ερευνήτρια θέλει να μελετήσει τις στάσεις των υποκειμένων, τις συμπεριφορές τους στο φυσικό τους περιβάλλον, όπου οι κοινωνικές διαδικασίες γίνονται σε βάθος χρόνου. Η ερευνήτρια μπορεί να μελετήσει τις διαδικασίες στο παρελθόν, να τις συγκρίνει με τις σημερινές και αν η μελέτη συνεχιστεί να διακρίνει τις αλλαγές. Οι αλλαγές έχουν να κάνουν με την κοινωνική ζωή μιας ομάδας ή κλίκας, μιας κοινότητας, ενός χωριού, μιας οικογένειας ή μιας «συμμορίας», μιας οργάνωσης (Babbie, 2018). Μέσα από την έρευνα, η ερευνήτρια ακολουθεί τις πρακτικές της ομάδας που μελετά, κάνει συναντήσεις ή ακολουθεί τις συναντήσεις της ομάδας. Μελετά τα επεισόδια τα οποία είτε θα τα μάθει είτε θα είναι και η ίδια παρούσα όταν αυτά διαδραματιστούν. Με τον τρόπο αυτό, γνωρίζει την υποκοουλτούρα και την νοοτροπία των προς μελέτη υποκειμένων. Η συμμετοχική έρευνα δράσης που χρησιμοποιήθηκε στην εργασία αυτή σκοπό έχει να ωφελήσει την ομάδα και εν συνεχεία την κοινότητα. Οι βασικότερες έννοιες που σχετίζονται με την

συμμετοχική έρευνα πεδίου είναι η ενδυνάμωση, η οποία πετυχαίνεται όταν στο τέλος της διαδικασίας της έρευνας πεδίου οι συμμετέχοντες έχουν αναπτύξει το κοινωνικό τους κεφάλαιο αλλά και το πολιτιστικό. Ο βαθμός ικανοποίησης συμμετοχής στην έρευνα πεδίου και το κατά πόσο έχουν δημιουργήσει νέα κοινωνικά δίκτυα βοηθάει στη χειραφέτηση, που είναι η επόμενη έννοια που απορρέει (Ζήση, 2018). Η έρευνα ολοκληρώνεται με την παρατήρηση στις εστιασμένες συναθροίσεις καταγράφοντας τις αλληλεπιδράσεις και τις συνεντεύξεις των μελών της ομάδας.

Κεφάλαιο 1^ο: Καλλιτεχνική παρέμβαση: «Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων, εφαρμοσμένο σε κοινωνική ομάδα»

Σχεσιακή τέχνη - Συμμετοχικό έργο

Πως σχετίζονται η ιστορία, η κοινωνία και η κουλτούρα με τη σύγχρονη τέχνη; Η τέχνη που παράγεται σήμερα, το πιο μεγάλο και ζωντανό κομμάτι της, χρησιμοποιεί τις έννοιες της σχεσιακότητας, της συμμετοχικότητας και της διαδραστικότητας. Ένα ερώτημα που τίθεται είναι πως μπορεί να αποκωδικοποιηθεί ένα τέτοιο έργο αφού δεν έχει υλική μορφή και δεν μπορεί να πουληθεί με τα παραδοσιακά κριτήρια των ολοκληρωμένων έργων τέχνης. Ο Τιραβανίγια Ρικρίτ παραθέτει δείπνο χωρίς να ολοκληρώνει – μαγειρέψει την ταϊλανδέζικη σούπα και αφήνει όλα τα υλικά που χρειάζονται γι' αυτήν. Ο Μαουρίτσιο Κατελάν κάνει αντικείμενο έκθεσης διερρηγμένα χρηματοκιβώτια. Η Βανέσα Μπίκροφτ ντίνει γυναίκες με κόκκινες περούκες που ο θεατής μπορεί να τις δει με κάποιες ιδιαίτερες συνθήκες. Το αναποδογυρισμένο λεωφορείο του Χένρικ Πλεντζ Γιάκομπσεν στην πλατεία της Κοπενχάγης δημιουργεί κοινωνικές αναταραχές. Ο Φιλίπ Παρενό σε ένα εργοστάσιο την Πρωτομαγιά φέρνει ανθρώπους να κάνουν τα χόμπι τους. Μια ταμίας σε ένα σουπερ μάρκετ, η Κρίστιν Χιλ προτρέπει να κάνουν γυμναστική για μια εβδομάδα σε μια γκαλερί. Ο Κάρστεν Χέλερ μαθαίνει νέο τραγούδι στους σπίνους που εκτρέφει. Ο Χιρακάουα Νοριτόσι βάζει αγγελία για συνοδό στο ταξίδι του, που κατόπιν θα εκθέσει σε γκαλερί. Ο Πιέρ Ουίγκ παρουσιάζει ζωντανά τηλεοπτικά

εργάτες που δουλεύουν σε κοντινό εργοτάξιο με σκοπό να τους διαλέξουν κάποιοι (Bourriaud, 2014). Για κάποιους τα παραπάνω είναι απλά καλλιτεχνικά προϊόντα φαινομενικά δυσερμήνευτα. Η καλλιτεχνική δραστηριότητα προσπαθεί να αντικαταστήσει την επικοινωνία που στην εποχή μας είναι κατακερματισμένη. Γι αυτό μέσα από απλές συνδέσεις προσπαθεί να γειτνιάσει τα αποκομμένα και διακριτά επίπεδα πραγματικότητας. Έτσι καθιστά τον θεατή συμμετοχο πέρα από τον καθημερινό του ρόλο να καταναλώνει χώρο και χρόνο. Η καλλιτεχνική πρακτική διατηρείται ανεπηρέαστη από κοινωνικούς πειραματισμούς και από διαδικασίες ομοιογενοποίησης συμπεριφορών. Για άλλους ο σκοπός των σύγχρονων έργων είναι να εγκαθιστά νέους τρόπους ύπαρξης ή νέες δράσεις στην είδη υπάρχουσα πραγματικότητα και όχι να διαμορφώνει φαντασιακές ή ουτοπικές πραγματικότητες. Παρά την καταδικασμένη σημερινή κατάσταση των πραγμάτων που αναφέρει ο Λιοτάρ τα καλλιτεχνικά μορφώματα είναι μια ευκαιρία όχι να ανατρέψουμε αλλά να κατοικήσουμε καλύτερα μέσα στον ίδιο τον κόσμο και να επαναπροσδιορίσουμε τον βιωμένο χρόνο (Bourriaud, 2014). Η τέχνη από παλιά με πολλούς τρόπους είναι ένας τόπος, όπου παράγει μια ιδιάζουσα κοινωνικότητα σε διαφορετικό βαθμό κάθε φορά και αναπτύσσει, συσχετίζει και διασυνδέει διαλογικά την κοινωνική πραγματικότητα. Δηλαδή υπήρξε σχεσιακή με ένα τρόπο θεμελιώνοντας και προάγοντας το διάλογο και την κοινωνικότητα. Η γλυπτική ή η ζωγραφική παραδείγματος χάρη, σε μια αίθουσα τέχνης έχει τη δύναμη να συνδέει και να συσχετίζει στη διάρκεια μιας έκθεσης. Την ώρα της έκθεσης των εικόνων υπάρχει διάλογος ανάμεσα στους θεατές, βλέπουν τα εκθέματα, αντιλαμβάνονται, κινούνται και μετακινούνται στο χώρο της έκθεσης. Αυτή η άμεση διαπραγμάτευση στο χώρο και το χρόνο των γεγονότων δημιουργεί σχέσεις ανάμεσα στους θεατές αλλά και ανάμεσα στον θεατή και το έργο τέχνης. Πριν την εκβιομηχάνιση οι άνθρωποι δούλευαν μαζί, κατά ομάδες και υπήρχε ο χώρος για να δημιουργηθούν διάφορων ειδών σχέσεις μεταξύ τους. Η τέχνη δεν γινόταν από έναν όπως συμβαίνει από τον μοντερνισμό και μετά. Στα εργαστήρια των καλλιτεχνών υπήρχαν οι μαθητές και οι εξελισσόμενοι καλλιτέχνες που όλοι μαζί βοηθούσαν για να ολοκληρωθεί μια παραγγελία. Βλέπουμε λοιπόν ότι και στην παραγωγή ενός ζωγραφικού έργου ενυπάρχει η σχεσιακότητα. Υπήρχε ο χώρος όπου αναπτύσσονταν σχέσεις μεταξύ των μελών της ομάδας. Σχέσεις εμπιστοσύνης, διότι

αν δεν υπήρχε εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του δασκάλου δεν θα μπορούσε κάποιος να μαθητεύσει δίπλα του. Σχέσεις σεβασμού, σεβόταν ο ένας τον άλλο, σχέσεις κύρους διότι όσο περισσότερο καιρό δούλευε στο εργαστήρι κάποιου και μάθαινε από αυτόν, εξελισσόταν στην τέχνη και στην τεχνική και είχε μεγάλη σημασία το όνομα του δασκάλου ή του εργαστηρίου. Στο παράδειγμα αυτό φαίνεται ότι η ζωγραφική και γενικά οι τέχνες μαθαίνονταν κατά παράδοση μέσα στα ίδια τα εργαστήρια των καλλιτεχνών και όχι σε ακαδημίες ή σχολές. Στην καθημερινή πράξη η παράδοση δεν επιβάλλεται σαν κάτι ξεχωριστό ή αναγκαίο. Είναι η ίδια η διαδικασία παράδοση με τις εκάστοτε ζυμώσεις που μπορεί να γίνουν, τις αλλαγές που προσαρμόζονται για να λειτουργήσει σωστά η τέχνη στην προκειμένη περίπτωση. Παράδοση είναι η ίδια η ροή των πραγμάτων και η συνέχεια. Βλέπουμε λοιπόν πως το κοινωνικό κεφάλαιο και το πολιτισμικό υπήρχε και υπάρχει στον κόσμο της τέχνης. Το ζήτημα στη μεταβιομηχανική εποχή είναι η εκμηχάνιση πολλών κοινωνικών λειτουργιών όπου έχουν περιορίσει το χώρο των σχέσεων αφού τις έχουν αντικαταστήσει με ένα άψυχο μηχάνημα αντί για τα δρώντα υποκείμενα της κοινωνίας μας. Ένα παράδειγμα είναι η ανάληψη χρημάτων που γίνεται πλέον από το αυτόματο μηχάνημα ανάληψης χρημάτων και όχι από τον υπάλληλο της τράπεζας. Την ώρα που ο πελάτης πήγαινε στο γκισέ για να εξυπηρετηθεί εκτός από τη δουλειά του δημιουργούσε μια σχέση με τον υπάλληλο του καταστήματος. Η συχνή επικοινωνία σε τακτά διαστήματα του έτους ή του μήνα που εμφανιζόταν ο πελάτης, ο υπάλληλος τον γνώριζε, του μιλούσε και δημιουργούσε κοινωνικές σχέσεις μαζί του. Αυτό είναι ένα παράδειγμα από τα πολλά που θα μπορούσαν να αναφερθούν. Ο κόσμος που κατασκευάσαμε δεν χωράει κοινωνικές σχέσεις. Η τέχνη λοιπόν έρχεται να καλύψει θα λέγαμε αυτό το κενό ή να αντικαταστήσει. Όπως με το έργο του Γκαμπριέλ Ορίσκο ο τρελός τουρίστας. Σε μια εγκαταλελειμμένη υπαίθρια Βραζιλιάνικη αγορά αραδιάζει πορτοκάλια πάνω στους πάγκους ή άλλο έργο του η αιώρα στη MOMA, όπου μια αιώρα παίρνει θέση στον κήπο του μουσείου. Τα τουρκικά αστεία του Γιένς Χαανινγκ όπου ακούγονται ανέκδοτα στην τουρκική γλώσσα καταμεσής της Κοπενγχάγης (Bourriaud, 2014). Όλες οι παραπάνω καλλιτεχνικές πρακτικές συνιστούν μικροεξεγέρσεις στον αστεακό χώρο της καθημερινής πρακτικής. Είναι μια εικόνα της μαρξιστικής ρωγμής στη σχέση μεταξύ των ανθρώπων που ενώ υπόκεινται στο γενικό σύστημα

συναλλαγής διαφέρουν οι πρακτικές τους έναντι του συστήματος. Για να γίνει κατανοητό καλύτερα το συλλογικό γέλιο που ακούγεται στο κέντρο της Κοπενχάγης από μετανάστες ακυρώνει το καθεστώς εξορίας τους ή την αίσθηση της κοινωνικής καταπίεσης που υφίστανται. Στο παραπάνω παράδειγμα το καλλιτεχνικό γεγονός γίνεται μια συναλλαγή – συνάντηση με απόκλιση από την κανονικότητα. Ο καλλιτέχνης γνωρίζει πως λόγω της εκμηχάνισης των κοινωνικών σχέσεων οι ευκαιρίες για απόλαυση, για σύγκρουση, για συναλλαγή, για συγχρωτισμό που άλλοτε γινόταν στην καθημερινότητα των ανθρώπων δεν υπάρχουν. Έτσι, πρέπει με κάποιο τρόπο να διεισδύσει στη δημόσια σφαίρα να την προβληματοποιήσει και να την ανα-δημιουργήσει σε σχεσιακή σφαίρα. Με τον τρόπο αυτό δημιουργεί η σύγχρονη τέχνη ρυθμούς και χρόνους που έρχονται σε αντίθεση με τους χρόνους και τους ρυθμούς της καθημερινής ζωής, δημιουργεί χώρους ελεύθερους ώστε να μπορέσουν να δημιουργηθούν μορφές διανθρώπινης συναλλαγής. Αυτές οι μορφές συναλλαγής και επικοινωνίας διαφέρουν πολύ από αυτές που μας έχουν επιβληθεί στην καθημερινή μας ζωή (Bourriaud, 2014). Ο καλλιτέχνης σήμερα μπορεί να επιλέξει και να αποφασίσει ο ίδιος την κλίμακα του έργου αλλά και την ιδιαιτερότητά του δηλαδή τον τρόπο που θα εκφραστεί. Παραδείγματος χάρη μπορεί να χρησιμοποιήσει ως καλλιτεχνικές πρακτικές την επεξεργασία ή την ανακύκλωση ή την αναδιαμόρφωση των πολιτιστικών δεδομένων, την επαναδιευθέτηση του χώρου που βιώνει την καθημερινότητά του καθώς και των πράξεών όσο απλές και αν είναι.

Στη δράση δόθηκε βαρύτητα στη διαδικασία του έργου, στις σχέσεις που δημιουργήθηκαν, στην αλληλεπίδραση των μελών και στη συμμετοχικότητα. Αν και στο τέλος δημιουργήθηκε ένα υλικό ζωγραφικό έργο όπως παραδοσιακά γνωρίζουμε με την έννοια του ζωγραφικού έργου, ολοκληρώθηκε με έναν σύγχρονο τρόπο στον οποίο η ίδια η διαδικασία του, είναι το σύγχρονο έργο τέχνης. Το έργο τέχνης από υλικό αντικαταστάθηκε ή μετατοπίστηκε στο άυλο δηλαδή στη ίδια τη διαδικασία του (Bourriaud, 2014). Στην έρευνά μας δεν θα δώσουμε σημασία στο τελικό ζωγραφικό αποτέλεσμα, αυτό θα το αφήσουμε για μια επόμενη μελέτη που θα έχει άλλα χαρακτηριστικά. Η καλλιτεχνική πράξη που εκτελεί η κοινωνική ομάδα είναι η διαδρομή που διανύει μέχρι την ολοκλήρωση του εικαστικού έργου. Η καλλιτεχνική πράξη θα αποτελέσει μορφή μιας κοινωνικής δραστηριότητας που θα

έχει τα δικά της προσωπικά χαρακτηριστικά. Αυτό συμβαίνει διότι η σύγχρονη τέχνη που χρησιμοποιεί η ερευνητική κοινωνιολογία πραγματεύεται την τέχνη ως κοινωνία. Η έρευνα εφαρμόζεται στο παρόν και δεν την ενδιαφέρει τα ντοκουμέντα του παρελθόντος ή το αρχείο. Έτσι λοιπόν δεν διαπραγματεύεται την τέχνη μέσα στην κοινωνία ούτε την κοινωνία και την τέχνη (Heinich, 2014). Την ενδιαφέρει εκείνη η καλλιτεχνική πράξη της οποίας η διαδικασία είναι η αιτία, η συνέπεια, η ευκαιρία για τη δημιουργία σχέσεων. Η νέα κοινωνιολογία για την τέχνη αναδεικνύει τη λειτουργία των σχεσιακών έργων που χαρακτηριστικά έχουν τις σχέσεις, τις αλληλεξαρτήσεις μέσα στις δραστηριότητες. Διερευνά τους συμμετέχοντες, στις συμπεριφορές τους, τα κίνητρά τους, τα συναισθήματά τους. Η καινοτόμος πρακτική της συμμετοχικής έρευνας δράσης, αναφέρετε στην καλλιτεχνική πράξη που επιλέχθηκε για την κοινωνική ομάδα λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω.

Κοινωνική ομάδα

Η κοινότητα των Γόννων του Δήμου Τεμπών επιλέχθηκε για την συμμετοχική έρευνα δράσης. Η ερευνήτρια μετά από μελέτη είδε πως συγκεκριμένες κοινότητες του Δήμου Τεμπών κάποια στιγμή στην ιστορία τους ανέπτυξαν πάρα πολύ το κοινωνικό και το πολιτισμικό κεφάλαιο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη και του οικονομικού κεφαλαίου. Θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτά τα τρία κεφάλαια λειτούργησαν ως συγκοινωνούντα δοχεία. Μάλιστα σημαντικό ρόλο έπαιξε και η εκμετάλλευση του φυσικού κεφαλαίου της περιοχής. Το φυσικό κεφάλαιο είναι πολύ πλούσιο σε πρώτες ύλες. Ο Όλυμπος και ο Κίσσαβος, δύο βουνά που είναι πλούσια σε φυτικά είδη, δάση και ζωικό βασίλειο. Ο κάμπος, η πεδιάδα γύρω από τον Πηνειό ποταμό και η Κοιλάδα των Τεμπών με την ιδιαίτερη χλωρίδα και πανίδα όπου σήμερα είναι χαρακτηρισμένη περιοχή Natura από το 2000 (Παπαδημητρίου, 2015). Η περίπτωση της κοινότητας των Αμπελακίων είναι χαρακτηριστική καθώς και η κοινότητα της Ραψάνης. Στις δύο κοινότητες αυτές αναπτύχθηκε το εμπόριο, το δίκτυο που δημιούργησαν δεν ήταν μόνο σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο αλλά και σε διεθνές. Σήμερα η λάμψη του πλούτου αλλά και του πολιτισμικού τους κεφαλαίου, η κουλτούρα που αναπτύχθηκε κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είναι εμφανή. Η κουλτούρα των κοινοτήτων αυτών έχει διαφορά με τις διπλανές κοινότητες όπως

το παράδειγμα της κοινότητας των Γόννων. Σίγουρα σημαντικό ρόλο έπαιξε και η χωρική διάσταση των συγκεκριμένων κοινοτήτων. Οι Γόννοι βρίσκονται στους πρόποδες του Ολύμπου ενώ οι προαναφερθείσες κοινότητες είναι ορεινές. Την εποχή της Τουρκοκρατίας ήταν σημαντικός παράγοντας. Η συμμετοχική έρευνα δράσης έχει σκοπό να ωφελήσει την κοινότητα των Γόννων δια μέσου της καλλιτεχνικής πράξης που πραγματοποίησε η κοινωνική ομάδα και θα συνεχίσει και μετά το πέρας αυτής της εργασίας που γίνεται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού. Στόχος της εργασίας αυτής είναι οι συμμετέχοντες να ωφεληθούν και όπως προαναφέρθηκε να ενδυναμωθούν. Το κομμάτι της καλλιτεχνικής πράξης που ολοκληρώθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού επιβεβαίωσε όπως θα δούμε και στα αποτελέσματα της έρευνας τις υποθέσεις της ερευνήτριας. Στόχος είναι η κοινωνική ομάδα να συνεχίσει τις συναντήσεις και να ολοκληρώσει το συμμετοχικό έργο το οποίο είναι δημόσιο και θα μείνει κληρονομιά στην κοινότητα των Γόννων. Η κοινωνική ομάδα που συγκροτήθηκε αποτελούνταν κυρίως από κατοίκους της κοινότητας των Γόννων αλλά και των πέριξ του Δήμου Τεμπών. Η διαδικασία του συμμετοχικού έργου έγινε γνωστό ακόμη και στην πόλη της Λάρισας όπου είχαμε συμμετοχή μελών. Το κάλεσμα στάλθηκε προς τους Συλλόγους Γυναικών ή Πολιτιστικούς Συλλόγους που δραστηριοποιούνται στα αντίστοιχα χωριά του Δήμου, Γόννοι, Μακρυχώρι, Ραψάνη, Αμπελάκια και πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του ηλεκτρονικού δικτύου Facebook. Στα χωριά το φαινόμενο που παρατηρείται όμως, είναι ότι το ποσοστό που χρησιμοποιεί το διαδίκτυο είναι πολύ μικρό. Για το λόγο αυτό χρειάστηκε η ενημέρωση να γίνει και σε προσωπικό επίπεδο ή τηλεφωνικά σε ανθρώπους που είχαν την δυνατότητα να ενημερώσουν πάλι τους γύρω τους. Αυτό σημαίνει πως τέτοιοι άνθρωποι-κόμβοι, είναι αυτοί που δουλεύουν στο φούρνο, στο σουπερμάρκετ του χωριού. Αυτός ο πολύ ιδιαίτερος τρόπος επικοινωνίας υπάρχει στις μικρές κοινότητες ακόμη σήμερα, πολύ έντονα. Το δίκτυο επικοινωνίας είναι οι χώροι που οι άνθρωποι καθημερινά θα περάσουν από κει. Για τους άντρες είναι το καφενείο, για της γυναίκες το κομμωτήριο και όπως αναφέρθηκε παρά πάνω τα μαγαζιά που θα ψωνίσουν καθημερινά είδη πρώτης ανάγκης. Σε ανθρώπους δε μεγαλύτερης ηλικίας είναι και η εκκλησία. Το ενδιαφέρον είναι ότι εκτός από γυναίκες θέλησαν να έρθουν στην καλλιτεχνική δράση και άνδρες οι οποίοι είχαν μια κάποια καλλιτεχνική ευαισθησία, πράγμα λίγο

δύσκολο για χωριό. Οι ηλικίες που συμμετείχαν στην ομάδα ήταν από 18 -55. Η κοινωνική ομάδα που συγκροτήθηκε έχει στόχο το μοίρασμα της καλλιτεχνικής γνώσης και πρακτικής. Τα μέλη της που την απαρτίζουν δεν έχουν την ιδιότητα του καλλιτέχνη, ωστόσο διέπονται από καλλιτεχνικές ευαισθησίες. Η σταδιακή συγκρότηση και εξέλιξη της ομάδας είχε ως αποτέλεσμα το μοίρασμα διαφορετικών ρόλων για τον κάθε εμπλεκόμενο (Ντάφλος, 2015). Οι ρόλοι που ανεδείχθησαν στην καλλιτεχνική πρακτική προέκυψαν από τις διαφορετικές απαιτήσεις της καλλιτεχνικής διαδικασίας. Άλλοι ασχολήθηκαν με το τεχνικό κομμάτι και τη χρήση κοπτικών εργαλείων, άλλοι με το απλό βάψιμό και οι λεπτολόγοι με το φινιρίσμα των διαφόρων μερών. Ενώ άλλοι ασχολήθηκαν με το άνοιγμα και την επικοινωνία της ομάδος με άλλες ομάδες, προσωπικά καλέσματα κ.α.. Η καλλιτεχνική πράξη της ομάδας στηρίζεται στη συμμετοχικότητα, και στη σχεσιακότητα. Απαραίτητος παράγοντας είναι η εμπιστοσύνη στον συντονιστή της ομάδας αλλά και μεταξύ τους. Η συμμετοχή στην ομάδα προϋποθέτει τη συμμόρφωση στις οδηγίες της εικαστικού της ομάδας και την εκπαίδευσή τους πάνω σε καλλιτεχνικές πρακτικές. Αυτό δίνει τη δυνατότητα του κάθε μέλους της κοινότητας Γόννων να έχει μια ίση αντιμετώπιση και ευκαιρία συμμετοχής σε πράγματα που αφορούν τους ίδιους. Επειδή ο κάθε συμμετέχων δεν έχει καλλιτεχνική εμπειρία, δημιουργήθηκε εκπαιδευτικό εργαστήριο ούτως ώστε να μπορεί ο κάθε εμπλεκόμενος να εκφραστεί καλλιτεχνικά. Η φιλοσοφία της ομάδος κατά των Dezeuze βασίζεται στη συμμετοχική τέχνη όπου οι εμπλεκόμενοι δημιουργούνε και ο καλλιτέχνης επιμελείται (κατευθύνει) την ομάδα. Θα μπορούσε να διέπεται από τη φιλοσοφία της διαδραστικής τέχνης, πράγμα που θα σήμαινε ότι οι εμπλεκόμενοι λειτουργούνε υποστηρικτικά στο όραμα του καλλιτέχνη (Ντάφλος, 2015).

Ένα παράδειγμα διαδραστικού και συμμετοχικού έργου στην Ελλάδα είναι η «Πτώση του Ίκαρου» μια τοιχογραφία στη Σάμο. Το έργο ξεκίνησε το 1995 και ολοκληρώθηκε το 2002 στο πλαίσιο του Art School of the Aegean (Ζιώγας, 2018). Η κοινότητα συλλογικά και συμμετοχικά μέσα από μια σειρά εικαστικών και εκπαιδευτικών διαδικασιών, με συντονιστή τον καλλιτέχνη Γιάννη Ζιώγα, σχημάτισε μια εικόνα στον εξωτερικό τοίχο του σχολείου. Η εικόνα – τοιχογραφία, έγινε αφορμή ώστε όλο το τοπίο να αλλάξει. Το κτίριο να ανακαινιστεί, η πλατεία που ήταν δίπλα να πλακοστρωθεί, να δημιουργηθεί νέα παιδική χαρά. Η αλλαγή που

έφερε στην κοινότητα η καλλιτεχνική δράση είναι η μεταμόρφωση του χώρου. Σήμερα σφύζει από ζωή και είναι πλέον στέκι πολλών νέων συναντήσεων.

Η επιλογή των πρώτων υλών - πόρων για την καλλιτεχνική πράξη της εργασίας μας, αντλήθηκαν από το φυσικό περιβάλλον. Η φύση μας παρέχει μοναδικά υλικά εξαιρετικής ποιότητας που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε στην καλλιτεχνική πρακτική όπως φυσικές χρωστικές σε σκόνες, μελισσοκέρι, αυγό, ξύλο, λάδι, φυτικό γάλα, ασήμι κ.α.. Στη ζωγραφική θα χρησιμοποιηθεί και η τοπική φυσική χρωστική του Ριζαριού την οποία συναντάμε στα ταβάνια του Αρχοντικού του Σβάρτς στα Αμπελάκια. Η ύλη έχει ανεπανάληπτη αξία και είναι μοναδική. Στη θεολογία μάλιστα λέγεται πως το φυσικό περιβάλλον δηλαδή η κτίση «μετέχει του έργου του Θεού» (Αραβαντινός, 2010). Η τεχνική ζωγραφικής που χρησιμοποιούμε είναι η τεχνική της εγκαυστικής και συγκεκριμένα η ψυχρή μέθοδος ή αλλιώς το καρχηδονικό κερι. Η τεχνική του κεριού αναφέρεται από αρχαίους συγγραφείς όπως είναι ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος στο 35^ο βιβλίο Φυσικής Ιστορίας, ο Φιλόστρατος Πρεσβύτερος στο βιβλίο εικόνες κ.α.. Ζωγραφικά ευρήματα μας δείχνουν ότι η τεχνική της εγκαυστικής χρησιμοποιήθηκε από τους αρχαίους Έλληνες για να ζωγραφίσουν πάνω σε ξύλο αλλά και μάρμαρο. Λαμπρά δείγματα ζωγραφικής έχουμε στις επιτύμβιες στήλες της Δημηριάδος Παγασών (Αρβανιτόπουλος, 1928 και Bruno Helly, 1996). Σήμερα εκτίθενται στο αρχαιολογικό μουσείο του Βόλου όπου μπορεί κανείς να δει αυτά τα έργα που έχουν επιβιώσει από τον 3^ο αι. π.Χ.. Στυλιστικά κάποιες στήλες μας θυμίζουν τις τοιχογραφίες της Πομπηίας. Τα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν είναι μαύρο από καμένο ελεφαντοστό ή από καπνό ή λυχνάρι ή φυτικό από ξυλάνθρακα, λευκό του μολύβδου ή από άλατα ασβεστίου, κίτρινη ώχρα, κόκκινο φυτικό, κιννάβαρι, μαλαχίτης, μπλε αιγυπτιακό (Bruno Helly, 1996). Τα επόμενα ευρήματα που ανακαλύφθηκαν στον ελλαδικό χώρο είναι οι επιτύμβιες στήλες από τους τάφους της Βεργίνας καθώς και στον τάφο της Ευρυδίκης το μαρμάρινο θρονί που είναι ζωγραφισμένο με την τεχνική της εγκαυστικής. Όλα αυτά σήμερα βρίσκονται στο νέο μουσείο της Βεργίνας. Στο βιβλίο τα πορτρέτα του Φαγιούμ η Ευφροσύνη Δοξιάδη (1995) μας παρουσιάζει το θησαυρό των διάσπαρτων πορτρέτων από ολόκληρο τον κόσμο. Φυσικά ο τόπος που βρέθηκαν τα περισσότερα είναι η Αίγυπτος και συγκεκριμένα στην έρημο του Φαγιούμ. Τα έργα αυτά είναι φτιαγμένα

πάνω σε ξύλο όπως κυπαρισσόξυλο, συκομουριάς, πεύκου, κέδρου, φλαμουριάς, και έλατου. Τα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν στα πορτρέτα είναι η αγαπημένη παλέτα των αρχαίων ελλήνων ζωγράφων δηλαδή το μαύρο, το λευκό, η κίτρινη ώχρα και η κόκκινη γαία δηλαδή το χονδροκόκκινο. Στα ρούχα και τα κοσμήματα χρησιμοποιήθηκαν ως πέμπτο, έκτο και έβδομο χρώμα το πράσινο, το μπλε και το μωβ. Στην έρευνά της η Δοξιάδη (1995) μας αναφέρει πως σε κάποια φαγιούμ ανιχνεύτηκε ως χρωστική η φυτική βαφή του ριζαριού για να αποδώσει αποχρώσεις κυκλαμινί και μωβ μιας και η βαφή που προέρχεται από την πορφύρα ήταν πιο ακριβή. Ακόμη στα πορτρέτα Φαγιούμ έχουμε τη χρήση του χρυσού που αργότερα τη συναντάμε στο κάμπο των βυζαντινών εικόνων. Βλέπουμε λοιπόν πως στα παραδείγματα που αναφέραμε χρονικά έχουν διαφορά, τα πορτρέτα χρονολογούνται τον 1 αι. μ.Χ έως και τον 3^ο αι. μ.Χ. ενώ οι στήλες τον 3^ο αι. π.Χ. καθώς και χωρικά, Αίγυπτος και Ελλάδα αντίστοιχα. Όμως ο τρόπος ζωγραφικής με κερι διατηρείται και συνεχίζεται να παραδίδεται από ζωγράφο σε ζωγράφο. Μάλιστα ο Πλίνιος συγγραφέας του 1^{ου} αι. μ.Χ (1998) αναφέρει πως ήταν γνωστό το πώς ζωγράφιζαν με κερι. Για το λόγο αυτό δεν έχουμε και λεπτομερείς αναφορές από τους συγγραφείς. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Φιλόστρατο συγγραφέα στο τέλος του 3^{ου} αι. μ.Χ (2006) που αναφέρει τι λέξη κερι για να εξηγήσει και να θαυμάσει τη λαμπρότητα και τη ζωντάνια των χρωμάτων στις εικόνες, χωρίς να μπει σε λεπτομέρειες της τεχνικής αφού θεωρούνταν γνωστό πως ζωγράφιζαν οι ζωγράφοι στην αρχαιότητα. Το αισθητικό αποτέλεσμα ήταν ξεχωριστό και διαφορετικό από το φρέσκο ή την αυγοτέμπερα. Το κερι έχει την ιδιότητα να κρατά λαμπερά τα χρώματα. Το χαρακτηριστικό ανάγλυφο που αφήνει από την πάστα του κεριού προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο τελικό αισθητικό αποτέλεσμα. Το κερι χρησιμοποιήθηκε και στις πρώτες χριστιανικές εικόνες. Στη συλλογή της Ι.Μ. Αγ. Αικατερίνης του Σινά βρίσκονται τα μοναδικά προεικονομαχικά δείγματα με την τεχνική αυτή. Η τεχνική της εγκαυστικής στο πέρασμα των αιώνων χάνεται και ιδιαίτερα στη βυζαντινή ζωγραφική διακόπτεται με την εικονομαχική περίοδο 726 – 843 μ.χ. όπου καίγεται το μεγαλύτερο κομμάτι των φορητών εικόνων και σταματά η παραγωγή νέων. Με την αναστήλωση των εικόνων η τεχνική που χρησιμοποιείται στις φορητές εικόνες είναι της αυγοτέμπερας. Όπως αναφέραμε και στο πρώτο μέρος της εργασίας μας για το πολιτισμικό κεφάλαιο ότι μεταδίδεται και

παραδίδεται από γενιά σε γενιά και από κοινωνία σε κοινωνία, στην περίπτωση της ζωγραφικής τέχνης αυτή η μεταλαμπάδευση και μετάδοση της πρακτικής σταμάτησε. Τον 20^ο αιώνα με την επιστροφή στην παράδοση από τη γενιά του '30 άρχισε η έρευνα των κειμένων, ώστε να μπορέσουν να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο οι αρχαίοι έλληνες ζωγράφιζαν τα αριστουργήματά τους και έμειναν ως μνημεία σε εμάς. Σήμερα έχουμε ελάχιστους που γνωρίζουν και κατέχουν την τεχνική της εγκαυστικής.

Η αναβίωση μιας αρχαίας τεχνικής και η προσαρμογή της σε ένα τόσο μεγάλο και δημόσιο έργο φτιαγμένο με έναν σύγχρονο τρόπο αυτό του κοινοτισμού και της σχεσιακότητας είναι πρόκληση αλλά και πρωτοτυπία. Διαφορετικές συνταγές και υλικά καθώς και μείξεις έγιναν αφορμή για μια πιο ενδελεχή μελέτη της εγκαυστικής στην περίοδο της έρευνας, όμως και αυτό το κεφάλαιο δεν άπτεται τα ενδιαφέροντα της έρευνάς μας και δεν θα επεκταθούμε περισσότερο.

Κεφάλαιο 2ο: Ποιοτική έρευνα

Σκοπός και στόχος της έρευνας

Η ποιοτική έρευνα έχει σκοπό να περιγράψει και ίσως να εξηγήσει το πολιτισμικό, κοινωνικό και φυσικό κεφάλαιο του τόπου και στοχεύει μέσω της καλλιτεχνικής πρακτικής να δημιουργήσει σχέσεις και δίκτυα ώστε να μετασηματιστούν και να πολλαπλασιαστούν από ατομικό κεφάλαιο σε συλλογικό και αντίστροφα ώστε να ωφελήσει σε μικρο και μέσο επίπεδο της κοινότητας του Δήμου Τεμπών.

Μεθοδολογία - Η ποιοτική έρευνα

Στο πρώτο και θεωρητικό μέρος της εργασίας έχουν αναλυθεί οι βασικές έννοιες και αρχές που στηρίζεται το ερευνητικό πρωτόκολλο. Έγινε αναφορά στη θεωρία του πολιτισμικού, κοινωνικού και φυσικού κεφαλαίου στην οποία στηρίζεται η έρευνα πεδίου. Η επιλογή του τόπου για την ποιοτική έρευνα πεδίου και της ομάδας εργασίας καθώς και η καλλιτεχνική δράση αναλύονται εκτενώς στο πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους. Στο κεφάλαιο αυτό, με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας, επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα ως μεθοδολογικό εργαλείο και παρουσιάζεται όλη η διαδικασία.

Η έρευνα είναι μια «περιπέτεια» αναφέρει η Willig (2015). Και ως «περιπέτεια» μας εξηγεί η ίδια ότι εξάπτει την φαντασία μας. Είναι κάτι άγνωστο, νέο και ριψοκίνδυνο εγχείρημα. Η περιέργεια μεγαλώνει και θέλουμε να ξέρουμε τα συναισθήματα που δημιούργησε η εμπειρία αυτή και να περιγράψουμε «το πώς ήταν αυτή η περιπέτεια» (Willig, 36.2015). Σύμφωνα με τον Willing (Ισαρη, Φ. 2015) ο ερευνητής που χρησιμοποιεί ως μεθοδολογικό εργαλείο την ποιοτική έρευνα τον ενδιαφέρει ο τρόπος που βιώνει ένα γεγονός και το νόημα που δίνει το υποκείμενο, υπό το πρίσμα της εμπειρίας του. Εστιάζει στη μελέτη του πολιτισμικού πλαισίου και του κοινωνικό - ιστορικού. Πράγματι η εργασία αυτή θέλει να μελετήσει το πολιτισμικό κεφάλαιο όχι μόνο των ίδιων των υποκειμένων που συμμετέχουν στην έρευνα αλλά και το πολιτισμικό κεφάλαιο που έχει ο τόπος στον οποίο ζουν. Το κοινωνικό – ιστορικό πλαίσιο είναι ένας παράγοντας που θα εξεταστεί όπως αναφέρεται και στη θεωρητική έρευνα του πρώτου μέρους της εργασίας. Το κοινωνικό – ιστορικό πλαίσιο στον τόπο που επιλέχθηκε να γίνει η έρευνα πεδίου φαίνεται ότι έπαιξε σημαντικό παράγοντα τα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Η ποιοτική έρευνα επιλέχθηκε από την ερευνήτρια για τα εξής πλεονεκτήματα: η διερεύνηση γίνεται σε βάθος και με λεπτομέρεια, μπορεί να οδηγήσει στην ανακάλυψη κοινωνικών φαινομένων και συμπεριφορών, διερευνά την μοναδική εμπειρία των κοινωνικών υποκειμένων και ως βασικό εργαλείο έχει το διάλογο, την επιχειρηματολογία και το λόγο για να ερμηνεύσει τα φαινόμενα. Η συλλογή δεδομένων για την έρευνα έγινε με τη χρήση των συνεντεύξεων αλλά και με την συμμετοχική παρατήρηση κατά την διάρκεια της καλλιτεχνικής δράσης. Για να κατανοηθεί το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο έγιναν προκαθορισμένες συζητήσεις έτσι ώστε να μάθει η ερευνήτρια τη βιωμένη εμπειρία των προς μελέτη υποκειμένων. Η βιωμένη εμπειρία αποτυπώθηκε από τους ερωτώμενους απαντώντας στις ερωτήσεις της ερευνήτριας οι οποίες χωρίστηκαν σε θεματικές ενότητες. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της έρευνας απαντήθηκαν και από τις προφορικές κουβέντες που έγιναν κατά τη διάρκεια των συναντήσεων και σημειώθηκαν κατόπιν ως παρατήρηση της ημέρας.

Η ανάπτυξη της ερευνητικής ερώτησης

Η ερευνήτρια έχει κάνει κάποιες υποθέσεις μετά τη μελέτη τη θεωρητική. Οι υποθέσεις αυτές είναι μόνο ισχυρισμοί και μόνο με εμπειρικά δεδομένα μπορεί να γίνουν αποδεκτές ή να απορριφθούν. Όμως η υπόθεση είναι η κινητήριος δύναμη για να αρχίσει μια έρευνα. Με τον τρόπο αυτό αρχίζουν να τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα. Το ερευνητικό ερώτημα δεν μπορεί να έχει μονολεκτική απάντηση δηλαδή ένα ναι ή ένα όχι. Πρέπει να είναι έτσι διατυπωμένα ώστε να είναι ανοικτά. Η απάντηση που δέχεται ένα ερευνητικό ερώτημα, θα πρέπει να απαντήσει περιγραφικά και να εξηγήσει διεξοδικά στο «πώς» και το «γιατί». Στην ουσία προσδιορίζουν ένα φαινόμενο, και προσανατολίζουν την έρευνα προς μια κατεύθυνση. Τα ευρήματα της έρευνας δεν μπορούν όμως να προβλεφθούν, παραμένουν και αυτά ανοιχτά όπως τα ίδια τα ερωτήματα (Willig, 2015).

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που έθεσε η ερευνήτρια για να πραγματοποιήσει την έρευνά της, είναι τα εξής:

- Πώς γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου σου; Ποιος πιστεύεις ότι είναι;
- Πώς η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού;
- Πώς γνωρίζουμε την «κληρονομιά» του τόπου μας, όπου ζούμε την σκληρή πολλές φορές καθημερινότητά μας;
- Τι συμβαίνει όταν σε μια κοινότητα αυξάνει το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο;
- Πώς τα υλικά της φύσης μπορούν να δημιουργήσουν πολιτισμό και ταυτόχρονα να σεβαστούν τη φύση;
- Πώς τέχνη μπορεί να αφυπνίσει την οικολογική συνείδηση των ανθρώπων;
- Πώς η συμμετοχή στην καλλιτεχνική δράση θα ενδυναμώσει τα μέλη της ομάδας και την κοινότητα όπου θα μείνει το δημόσιο συμμετοχικό έργο;
- Ποια τα ωφέλη μιας καλλιτεχνικής πρακτικής σε μια κοινότητα (προσωπικά ή συλλογικά - βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα);

Η συνέντευξη – Οδηγός συνέντευξης

Η συνέντευξη είναι μία μέθοδος συλλογής δεδομένων. Είναι μια συζήτηση που γίνεται επί σκοπού και προκαθορισμένα ανάμεσα στην ερευνήτρια και τον ερωτώμενο. Υπάρχουν τριών ειδών συνεντεύξεις η δομημένη συνέντευξη στην οποία η ερευνήτρια κάνει κλειστού τύπου ερωτήσεις, στην μη δομημένη όπου ο ερωτώμενος αφήνεται ελεύθερος να πει και να περιγράψει πράγματα και γεγονότα και η ημιδομημένη συνέντευξη. Στην έρευνα χρησιμοποιήσαμε την τρίτη περίπτωση της ημιδομημένης συνέντευξης. Η ανάπτυξη των ερωτήσεων που συντάχθηκαν για τον οδηγό συνέντευξης είναι ανοιχτού τύπου και ζητήθηκε από τα υποκείμενα της έρευνας να περιγράψουν συναισθήματα, εμπειρίες, σκέψεις και προβληματισμούς. Αυτό που θέλουμε από τον συνεντευξιζόμενο είναι να μας δώσει ποιοτικά δεδομένα προς επεξεργασία το οποίο πετυχαίνεται με την λεπτομερή περιγραφή του. Στόχος λοιπόν είναι η ερευνήτρια να εκμαιεύσει τις απαντήσεις οι οποίες περιγράφουν τα συναισθήματα, τα βιώματα, τις πρακτικές, τις στάσεις για να μπορέσει να αποκαλύψει σχέσεις ή να συσχετίσει κοινωνικές ομάδες. Με τον τρόπο αυτό θα απαντηθούν το «γιατί» και το «πως» αφού γίνει η ανάλυση, η περιγραφή, η κατανόηση και η ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων (Ιωσηφίδης, Θ. 2017). Στην έρευνα πεδίου όταν χρησιμοποιούμε ποιοτική έρευνα για τη συλλογή των δεδομένων μας, πολλές φορές χρειάζεται ενώ έχουμε ξεκινήσει με βάσει τα ερευνητικά μας ερωτήματα τον οδηγό συνέντευξης και έχουμε πάρει τις πρώτες συνεντεύξεις να ξαναγυρίσουμε πίσω και να διορθώσουμε τις ερωτήσεις μας. Υπάρχει μια αμφίδρομη διαδρομή. Για την εξυπηρέτηση της έρευνας συστήθηκε ο οδηγός συνέντευξης που παρατίθεται παρακάτω. Η ερευνήτρια λαμβάνει υπόψη της και τα ερευνητικά ερωτήματα που έχει θέσει. Ο οδηγός συνέντευξης αφορά μόνο την ερευνήτρια και όχι τον ερωτώμενο, ο οποίος μπορεί να τον συμβουλευτεί ανά πάσα στιγμή. Είναι αρκετά λεπτομερές για να συλλεχθούν όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία που θα αποτελέσουν το πρωτογενές υλικό προς επεξεργασία και ανάλυση. Οι ερωτήσεις αυτές είναι ένας σκελετός πάνω στις οποίες θα αναπτυχθεί η συζήτηση. Εφόσον είναι ημιδομημένη υπάρχει η δυνατότητα στον ερωτώμενο να πει σκέψεις που μπορεί να φαίνονται εκτός θέματος αλλά η ερευνήτρια να συλλέξει και να συνδυάσει εννοιολογικά στο τέλος και αυτά τα

στοιχεία (Willig, 2015). Συνήθως οι ερωτώμενοι λένε σημαντικά στοιχεία όταν χαλαρώνουν και νιώσουν άνετα με την ερευνήτρια και ξεχάσουν ότι βρίσκονται στη διαδικασία μιας συνέντευξης. Ακόμη όταν υπάρχει άπλετος χρόνος ή δεν υπάρχει πίεση από κάτι τότε η διαδικασία έχει μεγαλύτερη επιτυχία. Τι στιγμή της συνέντευξης η ερευνήτρια έχει την ευκαιρία να ρωτήσει διευκρινήσεις στα λεγόμενα του ερωτώμενου ή να εμβαθύνει περισσότερο σε ένα θέμα που φαίνεται πως μπορεί να συλλέξει υλικό. Σημαντικός παράγοντας είναι να κάνει η ερευνήτρια τον ερωτώμενο να νιώσει άνετα, ισότιμα και ότι τον σέβεται για τις απόψεις του ώστε να μιλήσει για τα βιώματα, τις εμπειρίες και τα συναισθήματά του. Οι ερωτήσεις, είναι χωρισμένες σε αντίστοιχες θεματικές περιοχές. Οι θεματικές περιοχές (ενότητες) που ακολουθούν αντανακλούν τα ζητήματα και τις διαδικασίες με τις οποίες επιδιώκεται να αναδειχθεί το θέμα της έρευνας μας (Χτούρης, 2018).

1. Θεματική ενότητα: Κοινωνικό - δημογραφικά στοιχεία

Στην πρώτη ενότητα οδηγού, αναλύονται τα κοινωνικο - δημογραφικά χαρακτηριστικά (socio - demographics). Πρόκειται για ανεξάρτητες μεταβλητές, που χρησιμοποιούνται ευρέως στην εφαρμοσμένη έρευνα. Η συμπερίληψη των δημογραφικών χαρακτηριστικών, ως μια ανεξάρτητη θεματική στην ποιοτική έρευνα στόχο έχει τη συλλογή προσωπικών πληροφοριών των συνεντευξιαζόμενων οι οποίες ακολουθώντας πρόκειται να συσχετισθούν με τα αποτελέσματα της έρευνας προκειμένου να μπορέσουμε να εξηγήσουμε συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές.

Από τα βασικά κοινωνικο - δημογραφικά χαρακτηριστικά επιλέχτηκαν τα ακόλουθα:

- φύλο
- Ηλικία
- Εκπαίδευση
- Επάγγελμα
- Τωρινή απασχόληση
- Τόπος Διαμονής
- Τόπος Καταγωγής

2. Θεματική ενότητα: Πολιτισμικό κεφάλαιο

Στην ενότητα αυτή θα διερευνηθεί το πολιτισμικό κεφάλαιο που έχει κληρονομηθεί στον τόπο αλλά και το πολιτισμικό ατομικό κεφάλαιο που έχουν τα υποκείμενα σήμερα. Η κουλτούρα του τόπου σε συνάρτηση με την προσωπική κουλτούρα καθώς και η κουλτούρα του χτες με του σήμερα θα μας φανερώσουν προοπτικές και αναζητήσεις της περιοχής που αναπτύσσεται, πρακτικές και δρώμενα που μπορεί να λαμβάνουν χώρα και σχετίζονται με το πολιτισμικό κεφάλαιο και το μέλλον του τόπου.

- Πώς γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου σου; Ποιος πιστεύεις ότι είναι;
- Πώς η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού;
- Πώς τα υλικά της φύσης μπορούν να δημιουργήσουν πολιτισμό και ταυτόχρονα να σεβαστούν τη φύση;
- Πώς η τέχνη μπορεί να αφυπνίσει την οικολογική συνείδηση των ανθρώπων;
- Πώς η συμμετοχή στην καλλιτεχνική δράση θα ενδυναμώσει τα μέλη της ομάδας και την κοινότητα όπου θα μείνει το δημόσιο συμμετοχικό έργο;
- Ποια τα ωφέλη μιας καλλιτεχνικής πρακτικής σε μια κοινότητα (προσωπικά ή συλλογικά - βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα);

3. Θεματική ενότητα: Το φυσικό περιβάλλον - προστασία και ταυτότητα

Η ενότητα αυτή ενδιαφέρεται να συλλέξει πληροφορίες για το πώς αντιλαμβάνονται οι ερωτώμενοι το φυσικό τοπίο της περιοχής τους και αν και κατά πόσον αυτό μπορεί να δημιουργήσει μια ισχυρή τοπιακή ταυτότητα. Η έννοια της ταυτότητας ενός τόπου προσδιορίζει τη ζωή ενός συνόλου, μιας κοινότητας κ.α.. Βασικά συστατικά της ταυτότητας, είναι το φυσικό περιβάλλον (Haartsen et al., 2000). Το φυσικό περιβάλλον - κεφάλαιο του τόπου- είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται και να προστατεύεται. Η φύση είναι από τις μεγαλύτερες κληρονομίες του ανθρωπίνου γένους. Ο άνθρωπος είναι αυτός που την εκμεταλλεύεται ή την προστατεύει. Όταν ο άνθρωπος αναγνωρίσει ότι η φύση δημιουργεί πολιτισμό και ποιότητα ζωής τότε θα στραφεί προς αυτή με σεβασμό.

- Ποια είναι η σχέση σας με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής σας; Τι γνωρίζεις για αυτό;
- Ζείτε στη σκιά του Ολύμπου ή του Κισσάβου, δύο βουνά που το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό για τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει αλλά και για τη φυσική ομορφιά. Ποια η σημασία για σας;
- Πώς η ποιότητα της ζωής σας έχει σχέση με το φυσικό περιβάλλον;
- Πώς θεωρείται ότι κινδυνεύει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής από τις ανθρώπινες επεμβάσεις ή συμπεριφορές; Ποιες μπορεί να είναι αυτές; Δώστε παραδείγματα.
- Ποια η σημασία και η προστασία του ποταμού Πηνειού;
- Θεωρείται πως χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος και τι είδους μπορεί να είναι;
- Πιστεύεται πως η τέχνη μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο;

4. *Θεματική ενότητα: Κοινότητες και δίκτυα στο σήμερα και το χθες*

Στην ενότητα αυτή θα διερευνηθούν τα κατάλοιπα του θεσμού των κοινοτήτων. Στο Δήμο Τεμπών υπήρχαν κοινότητες πολύ ισχυρές ιστορικά, σήμερα όμως κάτω από την ενότητα του Δήμου διοικητικά οι κοινότητες υπάρχουν στην μνήμη πολλών. Οι στάσεις των κατοίκων στο θέμα αυτό θα αναδείξουν μια πτυχή του θέματος. Σήμερα η κοινωνική θέση της κάθε κοινότητας με τι έχει να συσχετιστεί;

- Ο Δήμος Τεμπών δημιουργήθηκε από πολλές μικρές κοινότητες. Ποιες οι σχέσεις των κοινοτήτων αυτών και η αλληλεπίδρασή τους;
- Πώς υπήρχε συνεργασία, ομαδικότητα και αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της κοινότητάς;
- Πιστεύεται ότι υπάρχει δίκτυο επικοινωνίας και ποιο είναι ή θα μπορούσε να είναι;
- Η κάθε μικρή κοινότητα θεωρείται ότι έχει κάποιο χαρακτηριστικό που την κάνει διαφορετική από τις άλλες και τι μπορεί να είναι αυτό;
- Στην καλλιτεχνική ομάδα προσπαθήσαμε να φέρουμε σε επαφή και να δικτυωθούν οι κοινότητες των γυναικών των χωριών του Δήμου. Νομίζεται πως τα καταφέραμε;

- Πώς μπορεί το κοινωνικό δίκτυο που δημιουργήθηκε να έχει οφέλη σε σας ή τα μέλη της ομάδας;
- Η κάθε κοινότητα έχει τα δικά της υλικά. Θεωρείται πως μπορούν να δημιουργηθούν δίκτυα πρώτων υλών όπου μπορεί να μετασχηματιστούν σε δίκτυα πολιτισμού, κουλτούρας και τέλος οικονομίας;

5. *Θεματική ενότητα: Χώρος και Χρόνος*

- Ο χρόνος που πέρασες στο χώρο του Ναού σου δημιούργησε νέες εμπειρίες και βιώματα; Ανέφερε αν θέλεις κάποια.
- Το να δουλεύεις σε ένα χώρο που άλλες φορές έρχεσαι μόνο καλά ντυμένος και για συγκεκριμένο λόγο, χρονική διάρκεια πολλές φορές μάλιστα χωρίς να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, σου άλλαξε την εντύπωση ή την αίσθηση που έχεις για αυτόν;

6. *Θεματική ενότητα: Στάσεις, εμπειρία και βίωμα μετά το συμμετοχικό έργο*

Στην τελευταία ενότητα, επιδιώκουμε να μάθουμε την εμπειρία που απέκτησε ο κάθε συμμετέχων και τα βιώματα που πήρε με την συμμετοχή του στην καλλιτεχνική δράση. Τα οφέλη των συναντήσεων που μπορεί να υπάρξουν μετά τη συναναστροφή και τη συνεργασία μπορεί να είναι τα αναμενόμενα αλλά μπορεί να είναι κάτι προσωπικό και μοναδικό για τον καθένα με πολύ διαφορετική σημασία και νόημα.

- Ποιο ήταν το προσωπικό κίνητρο για να συμμετέχεις στη καλλιτεχνική δράση;
- Πως θα μπορούσες να χαρακτηρίσεις την συμμετοχή σου στην καλλιτεχνική ομάδα;
- Τι είναι αυτό που πρόσφερες εσύ στην ομάδα; Οι συναντήσεις με τα μέλη της ομάδας τι σου πρόσφεραν προσωπικά;
- Θα πρότεινες να συνεχιστούν οι συναντήσεις της ομάδας και με νέα καλλιτεχνικά projects; Θα έφερνες νέα μέλη στην ομάδα και γιατί;
- Πως νιώθεις που θα έχεις συμβάλει έμπρακτα στην ολοκλήρωση του ζωγραφικού έργου του Ναού του χωριού σου; Μίλησε μας για την εμπειρία αυτή.
- Η πιο δυνατή στιγμή στη διαδικασία του έργου, ποια ήταν για σένα;

Το δείγμα της έρευνας

Η ποιοτική έρευνα διεξήχθη με τη μορφή ημιδομημένων συνεντεύξεων. Ο αριθμός των συνεντεύξεων που έγιναν για να ολοκληρωθεί η έρευνα της εργασίας είναι επτά. Οι συνεντεύξεις είναι μια δειγματοληψία που προσπάθησε η έρευνα να καλύψει αντιπροσωπευτικά το Δήμο Τεμπών και την ευρύτερη περιοχή όπου συμμετείχαν άτομα στην έρευνα δράσης. Με τον τρόπο αυτό λήφθηκαν στοιχεία από διαφορετικές κοινότητες, κουλτούρες και πολιτισμικές καταγωγές. Η ηλικία των συνεντευξιαζόμενων θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο κατηγορίες. Η μία ανάμεσα από 20-30 χρονών και η άλλη ανάμεσα από 45-55 χρονών. Το αναφέρουμε αυτό το στοιχείο διότι το υλικό που έδωσαν οι δύο κατηγορίες έχει διαφορές. Με τον τρόπο αυτό εμπλουτίστηκε το πρωτογενές υλικό της έρευνας. Δεν μπόρεσε η παρούσα έρευνα να συλλέξει υλικό από την επόμενη κατηγορία που είναι άνω των 60 ή 70 χρόνων. Θεωρούμε πως σε συνέχεια της έρευνας κρίνεται απαραίτητο.

Ο τρόπος που συλλέχθηκαν οι πληροφορίες

Στην ημιδομημένη συνέντευξη που χρησιμοποίησε η έρευνα, προηγήθηκε η δημιουργία του οδηγού συνέντευξης η οποία στηρίζεται τε θεματικές ενότητες. Οι συνεντεύξεις της έρευνας σκοπό είχαν τη συλλογή υλικού από τις περιγραφές των ερωτώμενων για το βίωμα, την εμπειρία, την στάση για τα θέματα που ερωτήθηκαν. Στην περίπτωση που η συνέντευξη έχει αφηγήσεις μεγάλες όπως στην έρευνά μας, ο ιδανικός τρόπος συλλογής είναι η μαγνητοφώνηση ή η βιντεοσκόπηση. Στην εργασία χρησιμοποιήθηκε η βιντεοσκόπηση. Στη συνέχεια οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν επ' ακριβώς έστω και αν κάποια κομμάτια εκ πρώτης όψεως δεν φαινόταν ότι σχετιζόταν με την έρευνα. Δακτυλογραφήθηκαν σε ένα αρχείο του Word για να μελετηθούν και να αναλυθούν.

Διαδικασία ανάλυσης συνεντεύξεων

Για να πραγματοποιηθεί η ανάλυση των συνεντεύξεων έπρεπε να κατανοηθούν τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα. Αυτό γίνεται με την ενδελεχή μελέτη τους. Για το σκοπό αυτό διαβάστηκαν πολλές φορές και με προσοχή ώστε να γίνουν κατανοητά τα νοήματά τους. Για την ανάλυση των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε ως τεχνικό εργαλείο ο εμπειρικός διαλεκτικός ρεαλισμός (Χτούρης, 2017). Η συλλογή και

ανάλυση των δεδομένων της έρευνας θα μας δώσουν γνώση η οποία είναι θεμελιωμένη σε δεδομένα. Με την διεξοδική παρατήρηση των δεδομένων μας θα προκύψουν σύνθετες ιδέες καθώς θα βγάλουμε ένα νόημα από τη συλλογή τους. Το πώς και το γιατί των ερευνητικών μας ερωτημάτων γίνεται κατανοητό όταν η ερευνήτρια ανακαλύψει τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα στα λόγια των συμμετεχόντων στην έρευνα. Η ανακάλυψη αυτών των μοτίβων που νοηματικά σχετίζονται ή διαλέγονται παρέχουν μια έγκυρη γνώση. Η προσέγγιση ανάλυσης που επιλέχθηκε είναι διπλή, δηλαδή ξεκινάει την ανεύρεση των δεδομένων επαγωγικά και συνεχίζει να βρει πιο γενικές έννοιες, από κάτω προς τα πάνω, αλλά και αναγωγικά από τη θεωρία προς τα υπάρχοντα παραδείγματα και την ανάλυσή τους. Μέσα από την επαγωγική προσέγγιση οι κωδικοί που αναδύονται απευθείας μας οδηγούν στη θεματική ανάλυση (Χτούρης, 2018).

Ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα:

1. Εντοπίστηκαν μέσα από το υλικό των επτά συνεντεύξεων τα Δ (δεδομένα) τα οποία, παράγουν έννοιες στα υπό διερεύνηση ερωτήματα της έρευνας. Κάθε φορά που λέξεις ή φράσεις έδιναν ένα νόημα που θεωρούσε η ερευνήτρια ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην ανάλυση, το σημείωνε και έδινε έναν τίτλο περιγραφικό, σχετικά με το νόημά του. Οι πρώτοι κωδικοί αυτοί περάστηκαν δίπλα από το κείμενο της συνέντευξης. Αυτούς τους κωδικούς τους ονομάζουμε χαμηλούς, είναι η πρώτη πηγή. Τα δεδομένα εξάγονται από κάτω προς τα πάνω. Στη συνέχεια ομαδοποιήθηκαν οι κωδικοί αυτοί, σε ποιο γενικούς κωδικούς. Στην ουσία όπως βλέπουμε και παρακάτω στους πίνακες που εμφανίζονται στην ενότητα κωδικοποίηση, έχει γίνει μια καταγραφή των πρώτων δεδομένων και από τις επτά συνεντεύξεις που πάνω κάτω αναφέρονται με πολύ διαφορετικές ποιότητες στο ίδιο θέμα. Στην ουσία στους πίνακες βλέπουμε την δεύτερη πηγή κωδικών που αντιστοιχεί στη θεωρία και την βιβλιογραφία που μας ενδιαφέρει στην έρευνα (Χτούρης, 2015). Στους παρακάτω πίνακες φαίνεται η διεργασία που έγινε και από τη δεύτερη πηγή των δεδομένων μας, συνθέσαμε τις θεματικές ενότητες.

Κωδικοποίηση, δεύτερη πηγή δεδομένων

Θεματικές ενότητες		Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ
		υ	υ	υ	υ	υ	υ	υ
Δεδομένα που συνθέτουν την θεματική ενότητα		ν	ν	ν	ν	ν	ν	ν
		έ	έ	έ	έ	έ	έ	έ
		ν	ν	ν	ν	ν	ν	ν
		τ	τ	τ	τ	τ	τ	τ
		ε	ε	ε	ε	ε	ε	ε
		υ	υ	υ	υ	υ	υ	υ
		ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ
		η	η	η	η	η	η	η
		1	2	3	4	5	6	7
		η	η	η	η	η	η	η
Α. Πολιτισμικό & κοινωνικό κεφάλαιο του τόπου	ΔΑ1. Γνώση της ιστορίας του τόπου	X	X	X	X			
	ΔΑ2. Γνώση του πολιτισμού του τόπου	X	X		X	X	X	X
	ΔΑ3. Αρχαιολογικά ευρήματα -Μνημεία	X	X		X		X	X
	ΔΑ4. Αρχιτεκτονική και ζωγραφική Βυζαντινή, λαϊκή	X	X					
	ΔΑ5. Ειδικευμένη γνώση - σπουδές (ανθρώπινο κεφάλαιο)	X			X	X	X	X
	ΔΑ6. Τρόπος απόκτησης γνώσης (αναπαραστάσεις)	X	X	X	X			X
	ΔΑ7. Τρόπος απόκτησης γνώσης (Προφορική)	X		X	X			
	ΔΑ8. Γνώση δημοτικών χορών και μουσικής του τόπου καταγωγής		X	X	X			X
	ΔΑ9. Σύλλογοι που δραστηριοποιούνται στην περιοχή		X	X	X	X		
	ΔΑ10. Έθιμα που αναβιώνουν				X	X	X	X
	ΔΑ11. Πολιτιστικές δραστηριότητες: Εκθέσεις κ.α.				X	X		X
	ΔΑ12. Ύπαρξη Μουσείου Λαογραφικού					X		X
	ΔΑ13. Ύπαρξη Δημοτικής Πινακοθήκης Γόννων					X		X
	ΔΑ14. Κοινωνικά δίκτυα μεταξύ των κοινοτήτων του Δήμου (εμπορίου, συγγένειας)		X		X			X
	ΔΑ15. Συνέχεια της παράδοσης όχι προσκόλληση ή σταμάτημα της διαδοχής της	X				X	X	
	ΔΑ16. Πολιτισμικές καταβολές (Καταγωγή, ήθη, έθιμα, προλήψεις κ.α)	X	X	X	X			
	ΔΑ17. Αίσθημα της κοινότητας (αλληλεγγύη)	X			X			
	ΔΑ18. Παρουσία της λαϊκής τέχνης μέσα από το νοικοκυριό	X	X	X	X	X	X	X

Θεματικές ενότητες	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ
	υ	υ	υ	υ	υ	υ	υ
	ν	ν	ν	ν	ν	ν	ν
	έ	έ	έ	έ	έ	έ	έ
	ν	ν	ν	ν	ν	ν	ν
	τ	τ	τ	τ	τ	τ	τ
	ε	ε	ε	ε	ε	ε	ε
	υ	υ	υ	υ	υ	υ	υ
	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ
	η	η	η	η	η	η	η
	1	2	3	4	5	6	7
	η	η	η	η	η	η	η
Δεδομένα που συνθέτουν την θεματική ενότητα							
B. Φυσικό κεφάλαιο του τόπου	ΒΔ1. Γνώση του φυσικού περιβάλλοντος	X	X		X	X	
	ΒΔ2. Θαυμασμός για τη φύση	X	X	X	X		
	ΒΔ3. Προσωπική σχέση - βαθμός ευεξίας	X	X	X	X		X
	ΒΔ4. Υλική ευημερία	X	X		X	X	
	ΒΔ5. Μόλυνση της ατμόσφαιρας ή των υδάτινων πόρων από την ανθρώπινη αγροτική δραστηριότητα	X	X		X	X	X
	ΒΔ6. Καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος από ανθρώπινη παρέμβαση (φωτιές, υλοτομία, σκουπίδια)	X	X	X	X	X	X
	ΒΔ7. Οικολογική καταστροφή	X					
	ΒΔ8. Μόλυνση του Πηνειού		X	X	X	X	X
	ΒΔ9. Ανεξέλεγκτες χωματερές		X				
	ΒΔ10. Ποιότητα ζωής	X	X	X	X	X	X
	ΒΔ11. Αρρώστιες των ανθρώπων που σχετίζονται με την μόλυνση του περιβάλλοντος	X			X		
	ΒΔ12. Φυτική παραγωγή	X			X		X
	ΒΔ13. Προτάσεις για την αντιμετώπιση της επιβάρυνσης του περιβάλλοντος					X	X
	ΒΔ14. Ποιότητα στην τροφή μας				X	X	
	ΒΔ15. Μείωση των υδάτινων πόρων					X	
	ΒΔ16. Τοπικό δέσιμο - αίσθημα του ανήκειν-προσωπική σχέση	X	X		X		X
	ΒΔ17. Φυσικά υλικά στην τέχνη	X	X		X		
	ΒΔ18. Τρόπος απόκτησης γνώσης (αναπαραστάσεις)	X			X		
	ΒΔ19. Τρόπος απόκτησης γνώσης (Προφορική)	X			X		

Θεματικές ενότητες		Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ
		υ	υ	υ	υ	υ	υ
Θεματικές ενότητες		ν	ν	ν	ν	ν	ν
		έ	έ	έ	έ	έ	έ
Θεματικές ενότητες		ν	ν	ν	ν	ν	ν
		τ	τ	τ	τ	τ	τ
Θεματικές ενότητες		ε	ε	ε	ε	ε	ε
		υ	υ	υ	υ	υ	υ
Θεματικές ενότητες		ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ
		η	η	η	η	η	η
Θεματικές ενότητες		1	2	3	4	5	6
		η	η	η	η	η	η
Δεδομένα που συνθέτουν την θεματική ενότητα							
Γ. Οικονομικό κεφάλαιο του τόπου	ΓΔ1. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με την καλλιέργεια της γης	X	X		X		X
	ΓΔ2. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με τη θάλασσα ή το ποτάμι	X			X		X
	ΓΔ3. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με το εμπόριο	X					
	ΓΔ4. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με την κτηνοτροφία				X		X
	ΓΔ5. Αγροτουρισμός		X		X		
	ΓΔ6. Πλούσια περιοχή σε χρήμα από παλιά	X	X				

Θεματικές ενότητες		Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ
		υ	υ	υ	υ	υ	υ
Θεματικές ενότητες		ν	ν	ν	ν	ν	ν
		έ	έ	έ	έ	έ	έ
Θεματικές ενότητες		ν	ν	ν	ν	ν	ν
		τ	τ	τ	τ	τ	τ
Θεματικές ενότητες		ε	ε	ε	ε	ε	ε
		υ	υ	υ	υ	υ	υ
Θεματικές ενότητες		ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ
		η	η	η	η	η	η
Θεματικές ενότητες		1	2	3	4	5	6
		η	η	η	η	η	η
Δεδομένα που συνθέτουν την θεματική ενότητα							
Δ. Συμμετοχικότητα & κοινωνικά δίκτυα	ΔΔ1. Βαθμός συμμετοχής	X	X	X	X	X	X
	ΔΔ2. Προσωπική ικανοποίηση από τη συμμετοχή (	X	X	X	X	X	X
	ΔΔ3. Δίκτυο που αναπτύχθηκε	X					
	ΔΔ4. Διάδοση του δικτύου	X	X	X	X	X	X
	ΔΔ5. Η τέχνη αφορμή για ανάπτυξη δεσμών	X	X	X	X	X	X

Θεματικές ενότητες	Δεδομένα που συνθέτουν την θεματική ενότητα	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ
		υ	υ	υ	υ	υ	υ
		ν	ν	ν	ν	ν	ν
		έ	έ	έ	έ	έ	έ
		ν	ν	ν	ν	ν	ν
		τ	τ	τ	τ	τ	τ
		ε	ε	ε	ε	ε	ε
		υ	υ	υ	υ	υ	υ
		ξ	ξ	ξ	ξ	ξ	ξ
		η	η	η	η	η	η
		1	2	3	4	5	6
		η	η	η	η	η	η
Ε. Η τέχνη ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής	ΕΔ1. Η τέχνη στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για το φυσικό περιβάλλον	X	X	X	X	X	X

2. Συσχετίστηκαν μεταξύ τους τα Δ (δεδομένα) και δημιουργήθηκαν τα κοινωνικά Γ (γεγονότα) που συνδέονται εννοιολογικά (Χτούρης, 2018)

Γ1 = Ψυχική υγεία = ΒΔ3. Προσωπική σχέση - βαθμός ευεξίας + ΒΔ10. Ποιότητα ζωής + ΒΔ16. Τοπικό δέσιμο - αίσθημα του ανήκειν-προσωπική σχέση

Στα αποσπάσματα που ακολουθούν γίνεται φανερό πως οι άνθρωποι που συμμετείχαν στην έρευνα αντιλαμβάνονται την σχέση που έχουν με τη φύση και τον τόπο ως κάτι ιδιαίτερο το οποίο τους παρέχει ποιότητα στη ζωή τους. Η ψυχική υγεία είναι συνδεδεμένη με τη σχέση αυτή, η οποία είναι διαφορετική και πολύ προσωπική για τον κάθε ένα. Οι μεγαλύτερες ηλικίες (45-55) είχαν μεγαλύτερη σχέση με τον τόπο ως φύση και μνήμες -από αυτή την σχέση τις οποίες αποζητούν και σε μεγαλύτερη ηλικία με διάφορους τρόπους-, από τους νεότερους (20-30) οι οποίοι η σχέση είναι πιο επιδερμική θα έλεγα. Παρόλα αυτά τα λεγόμενά τους έχουν το ίδιο νόημα με της μεγαλύτερης γενιάς.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- «Αφού όταν θα σηκωθώ εγώ το πρωί να πω τον καφέ μου να κοιτάω το δάσος και ακούω τα πουλιά, τα αηδόνια που έχουν εκεί φωλιές, για μένα είναι ηρεμία ψυχής. Δεν θέλω τίποτα άλλο.»

- «Με τη βροχή. Ρίχνει μια ωραία σιγανή βροχούλα, κάπως νιώθω στο σπίτι μου. Θα πάρω την ομπρέλα μου να βγω να περπατήσω, δεν ξέρω αν αυτό θα με ικανοποιούσε το ίδιο αν το έκανα στην πόλη.»
- «Εγώ στις ελιές όταν πάω παρατηρώ τους κορμούς. Και έχω μια συγκεκριμένη που τη λέω «το κορίτσι μου» επειδή έχει τη μορφή μιας κοπέλας. Και λέω εδώ μέσα κάποτε καθόταν μια νύφη και τώρα μας βλέπει και έχει φύγει ίσως ή έρχεται όταν εμείς μαζέψουμε τις ελιές. Ναι έχει ένα σχήμα κορμού που έχει σχήμα γυναίκας.»
- «Θα ήθελα πάρα πολύ να έχω ένα χωριό, θα ήθελα να έχω την ηρεμία. Δεν θέλω τους ρυθμούς που έχει η πόλη. Και φυσικά γαληνεύεις όταν είσαι στη φύση..... Απλά μ' αρέσει να πηγαίνω βόλτες κάτω στον Πηνειό ο οποίος... είναι πάρα πολύ ωραία. Εκεί πραγματικά είσαι ένα με τη φύση.»
- «Ότι αυτό είναι η ζωή που σου δίνει το οξυγόνο, το να φύγεις μια βόλτα όταν είσαι στρεσαρισμένος να πας να ηρεμίσεις.»
- «Ξέγνοιαστα χρόνια, υπέροχα χρόνια με πολύ αγάπη».
- «Αυτό ήταν γεμάτο πλατάνια, πλατάνια βράχια. Μας άρεσε να σκαρφαλώνουμε να πηγαίνουμε πολλές φορές μεεέχρι επάνω, δεν ξέρω πόσα χιλιόμετρα ήτανε, σκαρφαλώνοντας στα βράχια και τα πλατάνια, αλλά γύρω από αυτό ήτανε μόνο πουρνάρια. Η ρεματιά ήταν γεμάτη αηδόνια, μεγάλωσα με τα αηδόνια, πολλά αηδόνια εδώ δεν έχει αν και έχει παντού χωράφια.»
- «Ασχολούμαι πολύ πλέον με τα φυτά, τα φροντίζω, πέρα από την κηπουρική που ασχολούμαι και με τα λαχανικά μου και είναι πάρα πολύ αγχολυτικό όλο αυτό. Καμιά σχέση με τα συναισθήματα που είχα στην πόλη. Τώρα όταν νιώσω μια πίεση θα βγω έξω θα ασχοληθώ με κάτι θα κάνω, θα ξεφύγω αμέσως, θα νιώσω πολύ πιο ανάλαφρη.»
- «ο συνδυασμός του βουνού και του Πηνειού, πλούσια ιστορία και τόσο άλλα που μπορούν να προσφέρουν μια ήρεμη και ευτυχισμένη ζωή.»

Γ2 = Ταυτότητα του τόπου = ΒΔ3. Προσωπική σχέση - βαθμός ευεξίας + ΒΔ10. Ποιότητα ζωής + ΒΔ16. Τοπικό δέσιμο - αίσθημα του ανήκειν-προσωπική σχέση + ΒΔ2. Θαυμασμός για τη φύση + ΒΔ14. Ποιότητα στην τροφή μας

Τα παιδικά βιώματα στο πατρικό σπίτι, στο χωριό, στο ποτάμι και οι γεύσεις από τα αγνά προϊόντα του χωριού αλλά και της φύσης φέρνουν μνήμες στους συμμετέχοντες στην έρευνα. Μνήμες που είναι συνδεδεμένες άρρηκτα με τον τόπο που μεγάλωσαν. Μιλούν με νοσταλγία και θαυμάζουν την φυσική ομορφιά που τους χαρίζεται.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- *«Θυμάμαι τον αδελφό μου να πηγαίνει με μια βάρκα για ψάρεμα, μάλιστα μου έδειξαν μια φωτογραφία με την ποταμόβαρκα που είναι ακόμα εκεί σώζεται. Θυμάμαι πως πηγαίναμε για ψάρεμα στον Πηνειό και πέρναν τη βάρκα και κάναν μέσα βόλτα και παίζανε, ήταν η διασκέδασή τους, για τους έφηβους. Ξέρω πως οι Ελατιώτες πηγαίνουν στα Τέμπη εκδρομή, για πικνίκ, για αναψυχή. Ο Πηνειός ήταν και αυτός μέρος της ζωής τους ας ήτανε λίγο πιο μακριά.»*
- *«ξεκινάει ένα μεγάλο δάσος δεν το λες, άλσος;; Είναι με πλατάνια κυρίως με πολύ πυκνή βλάστηση και νερά και καταλήγει στο Κυψελοχώρι. Εκεί πηγαίναμε εκδρομή με το σχολείο ήταν η ημερήσια μια φορά το χρόνο. Πολύ πλούσια βλάστηση και εκεί. Είχε πολλά νερά. Πάρα πολύ παιχνίδι . Εκεί κάναμε τις περίφημες κούνιες με τις τριχές στα δέντρα κρεμασμένοι, εκεί παίζαμε ήτανε... το περιμέναμε ήταν η εκδρομή της χρονιάς.»*
- *«εξάισιες σαλάτες ραδικιών που γευόμαστε και το ότι μπορούμε να φυτεύουμε οτιδήποτε στην αυλή μας και να το γευόμαστε άρτιο και καθαρό .... από τα ζώα που βοσκούν γύρω μας και έχουμε ανά πάσα στιγμή ζεστό γάλα και κρέας . Επίσης τα ξύλα που καίμε στη σόμπα και μας ζεσταίνουν...»*
- *«Δεν συγκρίνεται σε καμία περίπτωση η ποιότητα ζωής στην επαρχία με αυτή σε μία μεγαλούπολη.»*

- «Ο τόπος μου, μου προσφέρει το πατρικό μου σπίτι και τους δικούς μου ανθρώπους, μια ασφάλεια που πάντα θα αποζητάω, αλλά και τις φυσικές του ομορφιές.»
- «Πλούσιο ..... και πολύ όμορφη περιοχή.... Πολύ όμορφη περιοχή»
- «Αχ! Πολύ καλή. Μου αρέσει η φύση, μου αρέσουν οι περίπατοι στη φύση, μου αρέσει η φύση σε όλο της το μεγαλείο και σε όλες της τις εποχές. Μου αρέσει ο Κίσαβος όταν είναι ειδικά το Φθινόπωρο – είναι η αγαπημένη μου εποχή- όλες οι αλλαγές στο φύλλωμα των δέντρων!»
- «Είναι ένα χωριό που έχει καταπληκτική θέα στη θάλασσα, όλα τα σπίτια έχουν ανατολικό προσανατολισμό και το οποίο χωριό ναι μεν βλέπει τη θάλασσα αλλά δεν φαίνεται από τη θάλασσα.»
- «είναι πιο δεμένο, βασίζεται στους ντόπιους δεσμούς, όλοι μαζί είναι ενωμένοι»
- «Στη Ραψάνη μου αρέσει το βουνό, να μαζεύω ρίγανη, να μαζεύω το σπαθόχορτο»
- «από το παράθυρο εκεί της κουζίνας μας βλέπω τον Όλυμπο. Ένα βουνό αγαπημένο και αυτό. Δεν ξέρω μου προκαλούν συγκίνηση. Τα αγαπώ. Ναι.»
- «ήταν απίστευτη η παραγωγή και η νοστιμιά που είχε, το νερό ερχόταν από το βουνό από τη ρεματιά...»
- «... δεν έχει καμιά σχέση ούτε η παραγωγή γιατί το νερό αυτό έχει μέσα φθόριο και δεν ξέρω τι άλλο, ούτε η γεύση που είχε τότε. Και εδώ στο χωριό έχω ακούσει κάποιους να λένε επειδή το νερό είναι φθοριομένο και δεν βοηθάει πάνε με τις δεξαμενές και γεμίζουν νερό από τις πομόνες στα χωράφια τους»

Γ3 = Έντονη διαστρωματική παρουσία του πολιτισμού = ΔΑ3. Αρχαιολογικά ευρήματα -Μνημεία + ΔΑ4. Αρχιτεκτονική και ζωγραφική Βυζαντινή, λαϊκή + ΔΑ18. Παρουσία της λαϊκής τέχνης στο νοικοκυριό

Έντονη η παρουσία του πολιτισμού στις περιγραφές τους. Από την αρχαιότητα στα βυζαντινά χρόνια, η οποία συνεχίζεται από τα μεταβυζαντινά χρόνια στα νεότερα

έως σήμερα. Η επαφή των ντόπιων με τα μνημεία της κάθε εποχής διαμορφώνει την κουλτούρα τους. Η παράδοση μέσα στους αιώνες συνεχίζεται και εκφράζεται κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- «Οι πρώτες καταγραφές που είχαμε για την Αγιά, τη Μελιβοία και τη Τσοούκανη που λέμε εμείς η Ανατολή, είναι σε κάτι τούρκικα παλιά κιτάπια που τα είχα βρει εγώ τυχαία σε ένα βιβλίο το 1425. Είναι οι πρώτες απογραφές πληθυσμού από τους Τούρκους βέβαια. Ήδη αυτές οι κοινότητες υπήρχαν και άκμαζαν στην περιοχή.»
- «17ο δηλαδή 1600 και μετά, ναι οι κοινότητες της Αγιάς ήταν ένα μεγάλο τσιφλίκι. Συνεχίζει η ανάπτυξη της.»
- «έμαθα από τον κ. Αγραφιώτη ότι είχε γίνει μια μεγάλη μάχη με το στρατό του Μ. Αλεξάνδρου εκεί. Βέβαια βρίσκουμε ακόμα κόκαλα εκεί όταν σκάβουμε και υπάρχει ένα ωραίο ρωμαϊκό λουτρό»
- «Στα υφαντά, στα κλίμια, στα παλιά τα σπίτια που πήγαινες. Ένα ωραίο αρχοντικό που έχουμε, της Αλεξούλη στην Αγιά»
- «Έχουμε ένα περίφημο τοξωτό γεφύρι που έχει μπει στα μνημεία»
- «Έχουμε μια μικρή εκκλησίτσα του 10ου αιώνα»
- «Ήταν κεφαλοχώρι εεε είχε βιβλιοθήκη, είχε επισκοπή εεεε είχε ειρηνοδικείο, αυτά φυσικά....»
- «ναι γνωρίζω για τον αρχαίο πολιτισμό που έχει εδώ, για τον οικισμό που υπήρχε παλαιότερα εδώ. Έχει λαϊκή παράδοση πολύ έντονη...»
- «τρελαινόμουνα να παρατηρώ τον ουρανό των εκκλησιών. Της Παναγίας ήταν ο πιο απλός ουρανός, είχε αστέρια, είχε αστεράκια. Ναι, ναι δεν είχε αγιογραφίες. Οι αγιογραφίες όπως σου είπα ήταν στα παλιά. Οι εκκλησίες μας οι μεγάλες δεν είχαν αγιογραφίες, είχαν όμως εικόνες. Εικόνες παλιές...»
- «υπολείμματα αρχαία πιο νότια βέβαια. Βρήκαν δείγματα αρχαία ότι κατοικούνταν από παλιά.»
- «Η αρχαία πόλη των Γόννων..... τα αρχαιολογικά ευρήματα που συναντά κανείς στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λάρισας....»

- *«Σαν λαϊκή τέχνη... ναι, σίγουρα τα κιλίμια που κάνανε στον αργαλειό, είχα δοκιμάσει και γω. Υπήρχανε τέτοια. Τα κεντήματά τους στο χέρι που κάνανε, τα πλεκτά τους αυτά ναι υπήρχανε»*
- *«ύπαρξη του πρώτου οικισμού των Γόννων στην περιοχή Καστρί»*
- *«από υφαντά, εργόχειρα και άλλα αντικείμενα καθημερινής χρήσης που ακόμα έχουμε στα σπίτια μας αλλά και αγιογραφίες σε παλαιούς ναούς της περιοχής.»*

Γ4 = Αίσθημα της κοινότητας (συλλογικότητα, αλληλεγγύη, συμμετοχή) = ΔΑ9. Σύλλογοι που δραστηριοποιούνται στην περιοχή + ΔΑ11. Πολιτιστικές δραστηριότητες (Εκθέσεις, γιορτές, πανηγύρια κ.α.) + ΔΑ10. Έθιμα που αναβιώνουν + ΔΑ12. Ύπαρξη Μουσείου Λαογραφικού + ΔΑ17. Αίσθημα της κοινότητας (αλληλεγγύη, συλλογικότητα)

Γεγονός είναι ότι δραστηριοποιούνται στα χωριά πολλοί σύλλογοι. Οι σύλλογοι διοργανώνουν εκθέσεις, γιορτές, στηρίζουν τα πανηγύρια, διατηρούν τα έθιμα και προσπαθούν να αναβιώνουν τις μνήμες των ανθρώπων. Τα λαογραφικά μουσεία που υπάρχουν στην περιοχή διατηρούν τον τρόπο ζωής μιας εποχής, τα αντικείμενα που χρησιμοποιούσαν, τα παραδοσιακά επαγγέλματα που πολλά σβήνουν. Οι συλλογικές προσπάθειες και η συμμετοχή σε αυτές δείχνουν ότι οι τοπικές κοινότητες διατηρούνται και το αίσθημα της κοινότητας υπάρχει. Η αλληλεγγύη στο παρελθόν είναι πολύ πιο έντονη από τι σήμερα, αλλά υπάρχει.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- *«...Θυμάμαι τους γάμους τους, τα μνημόσυνα τα ταψιά πηγαίνανε και έρχονταν σε όλο το χωριό καίγαν οι ξυλόφουρνοι γύρω-γύρω για να φουρνίσουν τις πατάτες και τα αρνιά. Και μετά όλες οι νοικοκυρές με τις ποδιές τις άσπρες να υποστηρίζουν το τραπέζι.»*
- *«υπήρχε συνεργασία στα χωράφια όταν σπέρνανε τα καπνά τους και κάνανε κάποιες γεωργικές εργασίες χρειαζόταν πολλά χέρια, ήτανε μικρές ομάδες 4-5 οικογένειες ανάμεικτες σε καταγωγή και κάνανε την μια μέρα στον έναν τελείωναν και μετά στον άλλο όλοι μαζί και έτσι τελείωναν πιο γρήγορα.»*

- «η γειτονιά ήταν πάντα αλληλέγγυοι στο καλό και στο άσχημο...»
- «Εεε Ναι. Έχουμε πολλούς συλλόγους στο χωριό και νομίζω πως ασχολούνται με τη διάδοση του πολιτισμού είναι ο Μορφωτικός σύλλογος που έχει φτιάξει το λαογραφικό μουσείο, ο Σύλλογος γυναικών - "Αντιγονίδες", ο Πολιτιστικός σύλλογος γυναικών Γόννων, οι Φίλοι πινακοθήκης. Ακόμη οι εκκλησίες. Εδώ διατηρούμε πολλές γιορτές και πανηγύρια ή έθιμα όπως τα Σούρβα, τη γιορτή ελιάς, τη γιορτή Αη-Λιά και άλλα που δεν θυμάμαι τώρα.»
- «έκαναν πολιτιστικούς συλλόγους συντηρούν τα έθιμά τους, βρίσκονται κάνουνε διάφορες εκδηλώσεις, εκθέσεις για το γάμο από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα φωτογραφίες από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα, αυτά δεν υπήρχανε παλιά.»
- «στα πανηγύρια, σε εκδηλώσεις πηγαίνω. Το επιζητώ.»
- «Για παράδειγμα, στην βασιλόπιτα, εκτός από το φλουρί, η χρήση ενός «Τσάκνου» από ελιά, αμπέλι ή και άχυρο από τις νοικοκυρές μαρτυρεί την σημασία που έδιναν οι άνθρωποι στις εργασίες από τις όποιες εξαρτιόνταν, έθιμο το οποίο αναβιώνει ακόμη και σήμερα. Άλλα έθιμα είναι τα Λουγγατσάρια, δηλαδή μεταμφιεσμένα παιδιά την ημέρα των Φώτων τα οποία σκορπούν διαφορά συναισθήματα στους ανθρώπους (χαρά, φόβο), οι αποκριάτικες φωτιές, το άσπρισμα των σπιτιών το Πάσχα από τις νοικοκυρές του χωριού, η γιορτή ελιάς...»
- «Ο τόπος μου προσφέρει πολλά πράγματα και σαν τοπίο σαν φυσικός χώρος ναι, εεε και οι άνθρωποι πολλά.»

Γ5 = Μεταβίβαση κοινωνικού και πολιτισμικού κεφαλαίου ως βιωμένη εμπειρία =
 ΔΑ6. Τρόπος απόκτησης γνώσης (αναπαραστάσεις) + ΔΑ7. Τρόπος απόκτησης γνώσης (Προφορική) + ΔΑ8. Γνώση δημοτικών χορών και μουσικής του τόπου καταγωγής + ΔΑ10. Έθιμα που αναβιώνουν + ΔΑ12. Ύπαρξη Μουσείου Λαογραφικού + ΔΑ18. Παρουσία της λαϊκής τέχνης στο νοικοκυριό + ΔΑ3. Αρχαιολογικά ευρήματα –Μνημεία + ΔΑ4. Αρχιτεκτονική και ζωγραφική Βυζαντινή/λαϊκή

Το γεγονός της μεταβίβασης του πολιτισμικού κεφαλαίου και του κοινωνικού γίνεται με πολλούς τρόπους. Πολλές αναπαραστάσεις υπάρχουν γύρω τους, τα μνημεία, κυρίως οι βυζαντινές εκκλησίες με τις αγιογραφίες, η λαϊκή τέχνη στα κλίμια, στα κεντήματα δίνουν πλούσιες εικόνες. Η αρχιτεκτονική είτε η βυζαντινή είτε η μεταβυζαντινή με τα αρχοντικά και τα γεφύρια στέκονται ενάντια στο χρόνο για να μας θυμίζουν την συνέχεια του πολιτισμού μας. Η μουσική και οι χοροί του τόπου μαζί με τις φορεσιές τις παραδοσιακές δίνουν έντονα το ρυθμό, το χρώμα, τον ήχο της παράδοσης. Συνεπώς τα βιώματα και οι εμπειρίες μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- *«Είχα την ευτυχία και τιμή να έχω έναν εξαιρετικό δάσκαλο τον Αγραφιώτη, τον Δημήτρη τον Αγραφιώτη εεεε ο οποίος ασχολήθηκε πολύ με την τοπική ιστορία της Αγιάς. Ήταν λάτρης. Έμεινε, παρόλο που ήταν γαμπρός στην περιοχή, έμεινε τριάντα χρόνια εκεί και ήταν ένας άνθρωπος που λάτρεψε τον τόπο και μου 'μαθε να αγαπώ και την ιστορία γενικότερα αλλά και του τόπου. Ήταν ένας άνθρωπος που μας πήγαινε στις εκκλησίες στις βυζαντινές μας εξηγούσε τα διάφορα τοπωνύμια και πως έβγαινε το όνομά τους. Αυτός με έκανε να δω πόση πολύ ιστορία έχει ο τόπος.»*
- *«Την έβλεπες σε αγιογραφίες στις εκκλησίες».*
- *«... ναι ότι οι αγιογραφίες ιδιαίτερα των ναών και οι εικόνες με επηρέασαν πάρα πολύ, σε αυτό τον τομέα. Το να στραφώ προς τη ζωγραφική, ήταν μια πρώτη, απ' τις πρώτες επαφές νομίζω».*
- *«Μεγάλωσα από διαφορετικές κουλτούρες. Και οι δύο γονείς δεν είναι κανένας από Θεσσαλία. Δεν είμαστε πόντιοι, αν και έχει πολλούς οι Σέρρες. Είμαστε Θρακιώτες. Μεγάλωσα με θρακιώτικα δημοτικά από τη μάνα. Ο πατέρας μου άκουγε Νταλάρα, ρεμπέτικα παλιά.»*
- *«Η μάνα μου και τ' αδέρφια της έχουν φωνάρες. Τραγουδάνε. Σε γάμους που πηγαίναμε, γινόταν τζάρτζαλο, κακώς χαμός. Καπάκωναν τους τραγουδιστές και τραγουδούσαν μόνοι τους. Χόρευαν ποντιακά και θρακιώτικα...»*
- *«Σίγουρα οι καταβολές μου είναι από τον πολιτισμό της Ελάτειας. Αλλάαά βέβαια είχα και άλλες επιρροές πάρα πολλές από την οικογένειά μου γιατί*

ήταν οικογένεια Θρακιωτών. Δεν είχαν καμιά σχέση με την Ελάτεια. Εμείς είχαμε το δικό μας πολιτισμό και μάλιστα κάποιες στιγμές δεχόμασταν και ειρωνεία για τη μουσική την γκάντα και όλα αυτά, γελούσανε τους φαινόταν τόσο παράξενο, οι χοροί μας. Θυμάμαι τον πατέρα μου που συχνά έβαζε στο κασετόφωνο κασέτες με θρακιώτικα, σήκωνε τα ράσα στις τσέπες το παντελονιού του και χόρευε. Όσοι περνούσαν απ' έξω έλεγαν «πάλι σφάζει το γουρούνι ο παπάς» για τον ήχο της γκάντας. Εγώ νομίζω έχω μια μείξη όλων αυτών και στην ομιλία μου και στην προφορά μου. Θρακιώτες και οι δύο Ανατορωμιλιώτες από το Καβακλί.»

- «...από υφαντά, εργόχειρα και άλλα αντικείμενα καθημερινής χρήσης που ακόμα έχουμε στα σπίτια μας αλλά και αγιογραφίες σε παλαιούς ναούς της περιοχής.»
- «...σίγουρα τα κιλίμια που κάνανε στον αργαλειό, είχα δοκιμάσει και γω. Υπήρχανε τέτοια. Τα κεντήματά τους στο χέρι που κάνανε, τα πλεκτά τους αυτά ναι υπήρχανε. Και μάλιστα κάποιες κάνανε πολύ ωραία χαλιά στον αργαλειό με χίλια κεντίδια».
- «Τα ήθη και έθιμα, οι παραδοσιακές φορεσιές, οι χοροί και τα τραγούδια»

Γ6 = Ύπαρξη φυσικού πλούτου στην περιοχή = ΒΔ4. Υλική ευημερία + ΒΔ12. Φυτική παραγωγή + ΒΔ17. Φυσικά υλικά στην τέχνη

Όλοι γνωρίζουν (από τους ερωτώμενους) ότι υπάρχει φυσικός πλούτος στον τόπο τους, ο οποίος έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν. Πολλοί ήταν αυτοί που ανέφεραν για την ευημερία τη σημερινή. Ο τόπος είναι ευλογημένος και παράγει πολλά προϊόντα. Τα υλικά της φύσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν με πολλούς τρόπους, ένας από αυτούς είναι η τέχνη η οποία έχει δημιουργήσει τον πολιτισμό μας.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- «Σαν έδαφος ήταν πολύ γόνιμο και επειδή είναι και στις παρυφές του Κισσάβου, είχε το ευτύχημα να έχει και κάποια δέντρα κάποιες καλλιέργειες οι οποίες δεν μπορούσαν να είναι στον κάμπο της Λάρισας όπως τα σιτηρά. Είχε τα μήλα, είχε... πιο παλιά είχε αμύγδαλα και φουντούκια πάρα πολλά. Είχε όλα τα φρούτα, οπότε θεωρούνταν ένας τόπος ευλογημένος».

- «τα βότανα του Κισσάβου και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες».
- «ήταν κοντά η θάλασσα ο κάμπος είχαν άλλες καλλιέργειες. Οι περισσότεροι ήταν και αλιείς... είχαν χρήμα πάντοτε».
- «Εγώ στις ελιές όταν πάω παρατηρώ τους κορμούς..... Ασχολούνταν οι άνθρωποι με τα καπνά»
- «κατέβαιναν και δούλευαν στα χωράφια τους στον κάμπο. Όσοι είχαν γιατί υπήρχε φτώχεια αρκετή. Ασχολήθηκαν πολύ με τα αμπέλια...»
- «Ελιές βγάζαν λάδι, καπνό και ζώα. Πολλοί είχαν ζώα, αμύγδαλα»
- «χρησιμοποιούσαν ότι φυσικό υλικό υπήρχε, γιατί οι βαφές ήταν από ρίζες, από φυτά και ήταν και αναλλοίωτα στο χρόνο..... Πέτρα, αν αυτό είναι υλικό. Έχουμε ένα περίφημο τοξωτό γεφύρι που έχει μπει στα μνημεία.»
- «Μου αρέσουν πάρα πολύ τα ξυλόγλυπτα. Τα έργα που γίνονται από ξύλο, φυσικά δεν αντέχουν στο χρόνο. Η πέτρα όμως, η πέτρα αντέχει και είναι φυσικό υλικό.»
- «τα φυτικά είδη αποτελούν μέρος της καθημερινότητάς μας (π.χ. τσάι Ολύμπου)»
- «Ο Πηνειός πέραν του ότι... του ότι φιλοξενεί πολλά είδη πτηνών και ψαριών τροφοδοτεί μεγάλο μέρος των καλλιεργειών αναφορικά με την άρδευση τους.»

Γ7 = Αξιοποίηση του φυσικού κεφαλαίου του τόπου στην επιχειρηματικότητα =

ΓΔ1. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με την καλλιέργεια της γης + ΓΔ2. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με τη θάλασσα ή το ποτάμι + ΓΔ3. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με το εμπόριο + ΓΔ4. Επιχειρηματικότητα στην περιοχή που έχει άμεση σχέση με την κτηνοτροφία + ΓΔ5. Αγροτουρισμός

Είναι γεγονός ότι υπάρχει επιχειρηματικότητα που σχετίζεται με το φυσικό περιβάλλον στην περιοχή. Όμως ανά εποχή αλλάζει η δραστηριότητα αυτή. Νομίζω πως σήμερα δεν αξιοποιείτε επαρκώς το φυσικό κεφάλαιο του τόπου προς αυτή την κατεύθυνση. Αναφέρθηκαν κάποιοι λόγοι που οι νέοι δεν ασχολούνται, και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Αρκετές ήταν οι σκέψεις και ιδέες για νέα επαγγέλματα που έχουν σχέση με τον αγροτουρισμό, ο οποίος μπορεί να αναπτυχθεί πάρα πολύ.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- «...και επαγγελματικά πλέον, οι άλλοι υποστηρικτικά τραβάνε πάντα μπροστά στα βουνά και από πίσω οι υπόλοιποι από την παρέα {} Ο μεγάλος το ξεκίνησε το ΙΕΚ για τον ίδιο να πάει με ασφάλεια στο βουνό και τελικά πηγαίνει με κόσμο στον Όλυμπο και βγάζει χρήματα από αυτό, λέει την ιστορία του Ολύμπου εεε τώρα είναι συνοδός βουνού»
- «...το καραβάκι της Αγάπης αυτό ξεκινούσε από την Αγ. Παρασκευή εκεί που βγαίνει το αγίασμα μπροστά, λίγο πιο κάτω και έφτανε μέχρι τη γέφυρα τη μεγάλη {}. Έκανε μια μικρή ξενάγηση, μιλούσε για το βουνό των θεών, για το θρόνο του Δία που σχηματίζεται που λένε εκεί πάνω, έλεγε...»
- «αν ήταν στο εξωτερικό θα είχαν κάνει ένα ποταμόπλοιο για να μπορέσει ο κόσμος να γνωρίσει το φυσικό περιβάλλον.»
- «όπως έχουμε το σύλλογο αλόγων, που το έχουμε για την ευχαρίστηση θα μπορούσε να σκεφτεί κάποιος και να γίνει έτσι πιοσο, να προσελκύσει κόσμο, να αναπτυχθεί κάπως το χωριό. Με διαδρομές...»
- «και εμείς γεωργοί είμαστε...»
- «με το μετάξι. {} φύλαγαν μεταξοσκώληκα. Εεεε τα τάζαν. Στο σπίτι μας είχαμε μουριές. Όλη η αυλή και ο αυλαγός που λέγαμε το μέρος πάνω από το σπίτι μας, ήταν φυτεμένος με μουριές, γιατί αυτή ήταν η τροφή τους. Και φτιάχναν τα κρεβάτια τους, τα συρμάτινα μέσα σε ένα δωμάτιο ... στο πιο δροσερό δωμάτιο του σπιτιού. {} Τα εμπορεύονταν δηλαδή τα κουκούλια. Εεε τα κουκούλια ήταν το λευκό που είχε το λευκό μετάξι και το κίτρινο. Έβγαζαν και κίτρινα. Τα κίτρινα ήταν ακριβότερα.»
- «τα αμπέλια, ααα έφτιαχναν υφάσματα, υπήρχαν τα μαγγάνια, οι κυρχανάδες, τα βαφεία δηλαδή. Έβαφαν νήματα και υφάσματα και αυτά εε τα στέλναν στο εξωτερικό.»
- «... Έχουν αρχίσει καλλιέργειες με αρωματικά φυτά βότανα που πριν από 10-15 χρόνια δεν το διανοούμασταν καν. Έβγαίνες στο βουνό και μάζευες τη ρίγανη. Εγώ ακόμη πάω και μαζεύω, γιατί μ' αρέσει η όλη διαδικασία, αλλά πλέον καλλιεργούνε ρίγανη.»

Γ8 = Μεταβίβαση του φυσικού κεφαλαίου ως βιωμένη εμπειρία = ΒΔ1. Γνώση του φυσικού περιβάλλοντος + ΒΔ2. Θαυμασμός για τη φύση + ΒΔ3. Προσωπική σχέση - βαθμός ευεξίας + ΒΔ18. Τρόπος απόκτησης γνώσης (αναπαραστάσεις) + ΒΔ19. Τρόπος απόκτησης γνώσης (Προφορική)

Η μεταβίβαση του φυσικού κεφαλαίου ως βιωμένη εμπειρία φανερώνεται από τον τρόπο που αποκτάτε η γνώση, η οποία άλλοτε είναι προφορική και άλλοτε οπτική. Η αναπαράσταση που έχει ένα υποκείμενο από την μητέρα του π.χ. όταν μαζεύει χόρτα και του δείχνει να τα ξεχωρίζει, ή ο τρόπος που φυτεύει και περιποιείται τον μπαξέ και τα λουλούδια. Αν και σχεδόν όλοι μίλησαν για τη σχέση τους με το περιβάλλον, ο βαθμός και η ποιότητα της σχέσης ήταν πολύ διαφορετικός από τον καθένα. Κάποιοι είχαν πολύ δυνατά βιώματα και θαύμαζαν τη φύση για ότι τους προσφέρει, ενώ κάποιοι άλλοι η σχέση τους ήταν επιδερμική.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- *«Αλλά την ψάχνουν τώρα και τα παιδιά μου. Ίσως τα παρακίνησα δηλαδή αυτό το πράμα να σημάδεψε εμένα και να σημάδεψε ολόκληρη την οικογένεια σιγά-σιγά γιατί και ο άντρας μου το αγάπησε όλο το φυσικό περιβάλλον...»*
- *«Μάζευα πάντα βότανα, χόρτα, ανεμώνες ναι τις ξέχασα οι ανεμώνες είναι το λατρεμένο μου λουλούδι και είναι ακόμη δηλαδή αν δεν πάμε τον Μάρτιο να μαζέψουμε ανεμώνες στην Ελάτεια δεν καταλαβαίνω ότι μπήκε η Άνοιξη. Με έχει σημαδέψει αυτό. Ναι και τα χόρτα εκεί τα έμαθα να τα ξεχωρίζω. Πάρα πολλά χόρτα πολύ μεγαλύτερη ποικιλία».*
- *«....Εμείς με την κόρη μου το κάνουμε, παίρνουμε και ένα μήλο ή ένα τοστ, και ανεβαίνουμε. Πιάνουμε το βράχο μας....»*
- *«έχω την τύχη να έχω και έναν άνδρα ο οποίος ζει πάρα πολύ στη φύση, του αρέσει δεν θα μπορούσε ποτέ να κάνει μια δουλειά γραφείου και να είναι μέσα κλεισμένος. Μαζί του έμαθα περισσότερα για τη φύση».*

Γ9 = Εμφανείς οι αρνητικές και καταστροφικές επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας τόσο στο φυσικό περιβάλλον όσο και στον άνθρωπο = ΒΔ5.

Μόλυνση της ατμόσφαιρας ή των υδάτινων πόρων από την ανθρώπινη αγροτική δραστηριότητα + ΒΔ6. Καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος από ανθρώπινη παρέμβαση (φωτιές, υλοτομία, σκουπίδια) + ΒΔ7. Οικολογική καταστροφή + ΒΔ8. Μόλυνση του Πηνειού + ΒΔ9. Ανεξέλεγκτες χωματερές + ΒΔ11. Αρρώστιες των ανθρώπων που σχετίζονται με την μόλυνση του περιβάλλοντος + ΒΔ15. Μείωση των υδάτινων πόρων

Το γεγονός αυτό αναδύεται από τα λεγόμενα όλων των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις. Ανεξαρτήτου ηλικίας είχαν γνώση και κάποιες φορές και επίγνωση του τι συμβαίνει με την ανθρώπινη δραστηριότητα και το περιβάλλον. Η χρήση των φυτοφαρμάκων από τους ανθρώπους που εργάζονται και καλλιεργούν τη γή πολλές φορές είναι υπερβολική και ασυλλόγιστη ενώ γνωρίζουν τις επιπτώσεις που έχει στο περιβάλλον και στον εαυτό τους. Τα σκουπίδια είναι ένα άλλο θέμα που ανέφεραν, τα οποία πετιούνται όπου βολεύει τον καθένα. Επίσης αναφέρθηκαν στις φωτιές και τις παράνομες υλοτομήσεις του δάσους που καταστρέφουν ριζικά το οικολογικό σύστημα.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- *«..δραματική η αύξηση των καρκίνων, πάρα πολλοί άντρες συνεχώς. Στον πνεύμονα, στην κοιλιακή χώρα γιατί χρησιμοποιούσαν στα ψεκάσματα χωρίς μάσκες, ξέρεις η υπεροψία «έλα μωρέ και συ τώρα τι θα πάθω εγώ χωρίς μάσκα, ο άλλος δεν έβαλε θα βάλω εγώ» και πεθαίνουν σε μια ηλικία 50-60 συνεχώς, δεν ακούς στη Λάρισα τόσους καρκίνους, και κυρίως στους άντρες.»*
- *«...έχουμε και μεγάλο ποσοστό που σχετίζεται από μελέτη που έχει γίνει με καρκίνο στο στομάχι, στο έντερο και επίσης πέτρα στη χολή».*
- *«Πιστεύω ότι η φύση έχει τις αντοχές της. Το θέμα είναι με τη μόλυνση τι κάνουμε.»*
- *«ο άνθρωπος του χωριού πλέον ούτε αυτός το σέβεται, ρυπαίνει τη γη καθημερινά, βάζει φόλες στα σκυλιά, σκοτώνει τις γάτες εεε κάνει χίλια δυο που παλιότερα δεν ξέρω να γινόταν.... ίσως να μην τα μάθαινα. Αυτή την*

αίσθηση έχω εγώ ότι ο άνθρωπος την σεβόταν τη γη του με ότι περιλαμβάνει.»

- «Αλλά ο καπετάνιος είχε βάλει πολύ προσωπική δουλειά, έκανε πολύ δουλειά καθάριζε τα σκουπίδια από τα δέντρα έτσι όπως ερχότανε κατεβασιές από το χειμώνα, κουβαλούσανε σακούλες, ρούχα, σκουπίδια που ήταν κρεμασμένα στα δέντρα την άνοιξη και αυτός έβαζε πάρα πολύ δουλειά για να τα καθαρίσει αυτά να είναι το περιβάλλον όμορφο στη φυσική του μορφή.»
- «Αρχικά κάθε καλοκαίρι βάζουν φωτιές, το οποίο νομίζω είναι εσκεμμένα. Μετά περπατά κάπου, οπουδήποτε, σκουπίδια, πολλά σκουπίδια. Προσκαλούνται και από εκεί πυρκαγιές. Κόβουν τα δέντρα, να τα πάρουν, να τα βάλουν στα τζάκια. Μετά αρχίζουν πλημύρες.»
- «Πιστεύω ότι η γεωργία είναι ο τομέας που πάσχει. Για να έχεις παράγωγή επειδή το ξέρω, πρέπει να φροντίσεις τον τόπο. Φροντίζοντάς τον όμως με συμβατικούς τρόπους εεε φυσικά θα αφήσεις κατάλοιπα.»
- «Το νερό είναι πηγή ζωής. Κινδυνεύει, αφού όλα, ότι πάει στο χώμα καταλήγει στο ποτάμι. Κινδυνεύει και δεν ξέρω κυλώντας δηλαδή μαζεύει πολλά πράγματα στο διάβα του. Από πού περνάει δέχεται.»
- «Όλα τα μέρη που είναι κάπως ακαλλιέργητα ή ενδείκνυται τέλος πάντων γίνονται μίνι χωματερές.{} ...μου έχει τύχει, να πάμε στο χωράφι και να βλέπω ένα κόκκινο βελούδινο καναπέ με δύο πολυθρόνισες που τους είχαν πετάξει εκεί ένα ανδρόγυνο ηλικιωμένο.»
- «Σε πληροφορώ ότι τη ρίγανη που καλλιεργούνε πέφτουν 15 δηλητήρια.»
- «Τριάντα δηλητήρια έχει το μήλο στην Αγιά. Τριάντα ψεκάσματα, ξέρεις τι θα πει αυτό; Από ένα που είχα διαβάσει... οι θρεπτικές ιδιότητες ενός μήλου του 1916 αντιστοιχεί με 26 σημερινά μήλα!!!! Μπορείς να το φανταστείς τι τρώμε καθημερινά; Τρώμε άχυρα, τρώμε δηλητήρια και αυτό περνάει στον οργανισμό.»
- «... ρίχνουν κρυφά ότι να 'ναι και σε ποσότητες ότι να 'ναι...»

- *«Δεν σεβόμαστε το φυσικό περιβάλλον όσο πρέπει. Δεν κάνουμε έργα για το περιβάλλον. Είμαστε λαίμαργοι, πολύ λαίμαργοι, δεν αφήνουμε χώρο στη φύση, δεν αφήνουμε χώρο στα ζώα, δεν αφήνουμε τίποτα.»*
- *«...Στην αρχή νόμιζα πως είναι ομίχλη και έλεγα τι όμορφο που είναι μέσα στην ομίχλη το χωριό, έμαθα λοιπόν από τοπικό γεωπόνο ότι δεν είναι ομίχλη, είναι ένα δηλητηριώδης σύννεφο. Είναι το σύννεφο των φαρμάκων που ρίχνουνε το οποίο μένει κάτω.»*
- *«το 2007 είχε γίνει μια φοβερή πυρκαγιά στην περιοχή μας η οποία κατέστρεψε ... δεν θυμάμαι πόσες χιλιάδες στρέμματα δάσους.»*

Γ10 = Η τέχνη ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής = ΔΔ1. Βαθμός συμμετοχής + ΔΔ2. Προσωπική ικανοποίηση από τη συμμετοχή + ΔΔ3. Δίκτυο που αναπτύχθηκε + ΔΔ4. Διάδοση του δικτύου + ΔΔ5. Η τέχνη αφορμή για ανάπτυξη δεσμών + ΕΔ1. Η τέχνη στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για το φυσικό περιβάλλον

Είναι γεγονός ότι η τέχνη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής. Τα αποσπάσματα που ακολουθούν είναι τόσο αυθεντικά σε αυτό που θέλουν να πουν οι συμμετέχοντες που δεν θα προσθέσω κάτι, παρά μόνο να διαβαστούν με προσοχή.

(ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις)

- *«Τα οφέλη είναι πολλά και περιλαμβάνουν την κοινωνικοποίηση, την αλληλοκατανόηση και τον σεβασμό της διαφορετικότητας, την συνεργατικότητα, την έκφραση της δημιουργικότητας.»*
- *«Αισθάνομαι χαρά και ικανοποίηση που μπορώ να βοηθώ σε αυτό το έργο και χαίρομαι που θα μπορέσουμε να βγάλουμε ένα όμορφο αποτέλεσμα το οποίο θα βρίσκεται στον ναό.»*
- *«Σίγουρα θα ήθελα να συνεχιστούν οι συναντήσεις και για ένα άλλο project και θα πρότεινα και σε άλλα άτομα αν θέλουν να συμμετέχουν, γιατί το κλίμα είναι υπέροχο και μόνο κερδισμένοι μπορούν να είναι απ' όλο αυτό.»*

- «Μέσω των συναντήσεων με τα μέλη της ομάδας μπορώ να πω ότι έμαθα καινούργια πράγματα όσον αφορά την τέχνη, γνώρισα ωραίους ανθρώπους με όρεξη για δημιουργία και απέκτησα νέες εμπειρίες και γνώσεις.»
- «Τότε που θα ολοκληρώσουμε το πρώτο τμήμα του έργου, θα το τοποθετήσουμε και θα αντιληφθούμε το πόσο θα αλλάξει την όλη εμφάνιση του χώρου..... Μαγικό, νομίζω δεν θα το ξεχάσω ποτέ!»
- «Ευτυχία, ευλογία και λίγη περηφάνια που συμβάλω σε ένα τόσο σημαντικό έργο που θα κοσμήει για πολλά ακόμη χρόνια το στολίδι της ενορίας μας»
- «εεεε χαρά. Δημιουργικότητα. Φαντασία... Κατανόηση εεε ελευθερία, ικανοποίηση, ενθάρρυνση, συνεργασία. Είναι μόνο μερικά από τα χαρακτηριστικά που πρόσφερα και πήρα από την ομάδα μου, καθώς λόγω γνωστικού αντικειμένου δεν είχα αντιληφθεί ότι με τον τρόπο μου έστω, θα μπορούσα να συμβάλω τόσο ενεργά και αξιόλογα σε αυτό το δύσκολο έργο.»
- «Πολύτιμη βοηθός θα μπορούσα να χαρακτηρίσω τον εαυτό μου. Βοηθός γιατί δεν είχα ούτε γνώσεις, ούτε εμπειρία, ούτε αρκετά προσόντα σε επίπεδο τέχνης - αισθητικής, ωστόσο πολύτιμη γιατί ήμουν πάντοτε ο άνθρωπος που χρειαζόταν - έλλειπε πριν προηγηθεί η περάτωση κάποιου σταδίου του έργου.»
- «γεγονότα και προκλήσεις που αφορούν, νέες γνωριμίες ανθρώπων, απόκτηση γνώσεων και εμπειριών, η αλλαγή ρουτίνας, η ικανοποίηση από το αποτέλεσμα, το αίσθημα βοήθειας, προσφοράς και δημιουργίας, θεωρώ ότι είναι αρκετά από μόνα τους για να αξίζουν τη συμμετοχή κάποιου σε ένα οποιοδήποτε κοινωνικό έργο.»
- «είναι η χαρά της συνεργασίας, οι γνώσεις που αποκτούμε, οι ιδέες, οι απόψεις, οι αγωνίες, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα που ανταλλάζουμε. Σε ένα θετικό, ελεύθερο και γαλήνιο περιβάλλον δημιουργικότητας. Εμπειρία ζωής!...»
- «Βοηθητικός, υποστηρικτικός. Λίγο στο πιο αφανές. Προτιμώ να είμαι πίσω και να υποστηρίζω αυτόν που πάει μπροστά»

- «...λες ένα κομμάτι μου είναι εδώ μέσα, είμαι και εγώ εδώ, το χαίρεσαι διαφορετικά. Τώρα είναι μεγάλη η συγκίνηση γιατί είναι μεγάλο το έργο που θα τελειώσουμε. Θα νιώθω ένα καμάρι, μια περηφάνια.»
- «Το ότι θα υπάρχει ένας άνθρωπος εικαστικός σε αυτό το όλο προτζεκτ σίγουρα θα με βοηθήσει και μένα να κατανοήσω κάποια πράγματα. Πιστεύω στις σχέσεις που θα δημιουργηθούν, είναι ένα ενδιαφέρον κομμάτι του πολιτισμού, κερδίζεις πολλά μόνο από τις σχέσεις που μπορεί να δημιουργήσεις.»
- «Μια εμπειρία, καινούργια πράγματα, γνωριμία με διαφορετικές αντιλήψεις. Κάθε μέρα μαθαίνουμε κάτι καινούριο, κάτι καινούριο....»
- «Ναι γιατί υπάρχουν διαφορετικές απόψεις, διαφορετικές κουλτούρες, διαφορετικές ιδέες. Και φυσικά εεε μόνο έτσι μπορεί να γίνει κάτι καλό. Αλλάζοντας απόψεις μεταξύ τους οι άνθρωποι και βέβαια να σέβεται ο ένας τον άλλο στις απόψεις.»
- «Η χαρά της προσφοράς νομίζω ότι είναι ένα κίνητρο. Η επαφή, το να νιώσω ότι κάτι κάνω, ότι κάτι δημιουργώ. Το να δω χαμόγελα ικανοποίησης και το να ικανοποιηθώ και γω. Να δω αποτέλεσμα».
- «Να κάνουμε μια μεγάλη αγκαλιά όλοι μαζί μόλις τελειώσουμε.....»
- «. Γιατί όταν βοηθάς να γίνει κάτι και συμμετέχεις και είσαι κομμάτι του εεεε αποκτά άλλη βαρύτητα, άλλη δυναμική σου προκαλεί άλλα συναισθήματα. Θεωρείς ότι προσφέρεις γιατί αφήνεις και εσύ το σημάδι σου στο χώρο. Και συγχρόνως παίρνεις και από κει απ' το χώρο.»
- «Εγώ πέρασα υπέροχα μέχρι εδώ. Μου άρεσε σαν ιδέα, σαν ιδέα. Γιατί δεν βάζεις μόνο την τέχνη.... είναι αυτό, βάζεις τους ανθρώπους, φέρνεις διαφορετικές γενιές, διαφορετικές κουλτούρες. Σε ελληνικό επίπεδο δεν έχει ξαναγίνει..... Εννοείται πως θα φέρω νέα μέλη.»

3. Το ΚΦ (κοινωνικό φαινόμενο) συγκροτήθηκε από την παρουσία και τη συνέργεια πολλών Γ (γεγονότων) (Χτούρης, 2018).

ΚΦ1 = Κοινωνική και πολιτισμική ενδυνάμωση = Γ1 + Γ2 + Γ3 + Γ4 + Γ5 + Γ10

Η κοινωνική και πολιτισμική ενδυνάμωση ως κοινωνικό φαινόμενο συγκροτήθηκε από τη συνέργεια των παραπάνω γεγονότων. Στις συνεντεύξεις το φαινόμενο παρουσιάστηκε στα λεγόμενα με διαφορετικούς τρόπους. Οι έννοιες και το νόημα των λεγομένων τους ήταν οι πολλές μικρές πολύχρωμες ψηφίδες οι οποίες ενώθηκαν στα γεγονότα. Οι περιγραφές τους για την προσωπική σχέση που έχουν για τον τόπο που γεννήθηκαν και ζουν, την ποιότητα ζωής και διατροφής που τους προσφέρει, η αγάπη, ο θαυμασμός και η νοσταλγία προς τα ξέγνοιαστα παιδικά χρόνια δημιουργούν το τοπικό δέσιμο με την κοινότητα και το αίσθημα του ανήκειν. Ο τόπος για αυτούς δημιουργεί ταυτότητα. Ο πολιτισμός τους είναι εμφανής στους κατοίκους τους σημερινούς από τα αρχαιολογικά ευρήματα – μνημεία που υπάρχουν στην περιοχή, την αρχιτεκτονική και τη ζωγραφική άλλοτε τη Βυζαντινή στις τοιχογραφίες των εκκλησιών και άλλοτε την λαϊκή που παρουσιάζεται έντονα μέσα στα νοικοκυριά. Ο ελληνικός πολιτισμός διαδώσετε ακόμη στα έθιμα που αναβιώνουν από τους Συλλόγους που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, την ύπαρξη των Λαογραφικών Μουσείων σε αρκετά χωριά του Δήμου. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες όπως Εκθέσεις, γιορτές, πανηγύρια όπου οι δημοτικοί χοροί δε λείπουν, δείχνουν ότι το αίσθημα της κοινότητας είναι ανεπτυγμένο σε αυτόν το τόπο. Η συλλογικότητα, η αλληλεγγύη και η συμμετοχή είναι μεγάλη. Η τέχνη τελικά είναι κυρίαρχο στοιχείο του πολιτισμού και ο κόσμος το παρατηρεί. Τα ερεθίσματα όπως αναφέρθηκαν είναι πολλά. Είναι αυτή που γίνεται αφορμή για να συμμετέχει ο κόσμος σε εκδηλώσεις. Φαίνεται από τις περιγραφές τους ότι η τέχνη είναι αφορμή για να αναπτυχθούν δεσμοί. Με τα παραπάνω φανερώνεται η κοινωνική και πολιτιστική ενδυνάμωση που εκ πρώτης όψεως δεν φανταζόταν η ερευνήτρια ότι είναι ριζωμένη στην καθημερινότητά τους.

ΚΦ2 = Σύνγνωστη αδιαφορία = Γ1 + Γ6 + Γ7 + Γ8 + Γ9

Το φαινόμενο που χαρακτηρίστηκε ως σύνγνωστη αδιαφορία αναδύθηκε από την τάση που υπάρχει προς μια αποστασιοποίηση για την προστασία του περιβάλλοντος από τους αγρότες, παρόλο που έρχονται σε άμεση επαφή με τη φύση και εξαρτώνται από αυτήν. Η γνώση για το φυσικό περιβάλλον είναι αισθητή καθώς και η προσωπική σχέση που έχουν τα υποκείμενα. Ο πλούτος του φυσικού περιβάλλοντος αξιοποιείται αφού καλλιεργούν την γη. Η επιχειρηματικότητα στην περιοχή έχει άμεση σχέση με τη θάλασσα ή το ποτάμι και με την κτηνοτροφία. Ακόμη τα υποκείμενα έδειξαν να αναγνωρίζουν πως η φύση δημιουργεί ποιότητα στη ζωή μας, πολιτισμό. Το ανεξήγητο ίσως φαινόμενο για την ερευνήτρια είναι η αδιαφορία για την προστασία του. Μάλιστα όλοι αναφέρθηκαν εκτενώς για τους τρόπους που ο άνθρωπος το μολύνει, το καταστρέφει. Ακόμη έγινε αναφορά στις επιπτώσεις που έχει στον ανθρώπινο οργανισμό. Η γνώση αυτή όμως δεν τους κάνει να αλλάξουν συμπεριφορά. Αδιαφορούν για το μέλλον της φύσης καθώς και για το μέλλον της υγείας τους. Από κάποιους έγινε προσπάθεια να αιτιολογήσουν το φαινόμενο αλλά δεν ξέρω αν στο τέλος τα κατάφεραν ή είναι απλές δικαιολογίες. Το σίγουρο είναι πως με τον τρόπο της αναγνώρισης του φαινομένου μπορεί να αρχίσει μια συζήτηση για να βρεθούν καλύτερα τα αίτια για να μπορέσουν να γίνουν οι ανάλογες κινήσεις προς μια αλλαγή της νοοτροπίας και της κατάστασης.

Κεφάλαιο 3^ο: Αποτελέσματα της έρευνας πεδίου

Συμπεράσματα & συζήτηση

Στην έρευνα πεδίου που ολοκληρώθηκε η ερευνήτρια βρήκε πολλά δεδομένα τα οποία συγκρότησαν αρκετά σημαντικά γεγονότα. Τα γεγονότα αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω αντανακλούν την πραγματικότητα της περιοχής που συλλέχθηκαν. Η ερευνήτρια παρατήρησε ότι η διαλεκτική που υπάρχει ανάμεσα σε πολλούς κωδικούς, συγκρότησαν γεγονότα τα οποία πολλές φορές είναι αλληλένδετα μεταξύ τους. Επιστρέφοντας στις θεωρίες που μελέτησε, όπως είναι το πολιτισμικό, κοινωνικό, φυσικό κεφάλαιο, επιβεβαίωσε πως αυτά μπορούν να μετασχηματιστούν σε οικονομικό κεφάλαιο. Επιβεβαίωσε ακόμη πως τα κεφάλαια αυτά πολλές φορές λειτουργούν ως συγκοινωνούντα δοχεία. Μέσα στην έρευνα

φάνηκε πως η τέχνη έπαιζε σημαντικό ρόλο στην περιοχή όπως και σήμερα. Για πολλούς, την συνάντησαν στη ζωή τους από μικρά παιδιά, έφηβοι αλλά και μεγάλοι. Στις εκκλησίες, στα σπίτια τους, στις φορεσιές τους -τις παραδοσιακές, στα στρωσίδια του σπιτιού τους, στη μουσική, στους χορούς, στα πανηγύρια και τα μουσεία. Για τους ερευνώμενους η τέχνη είναι μια κινητήριος δύναμη που μπορεί να αλλάξει την κοινωνία. Έχει τεράστια δύναμη και δεν φοβάται να καταπιαστεί με κοινωνικά προβλήματα ή οικολογικά. Στο ερώτημα της εισαγωγής αν είμαστε κληρονόμοι του τόπου μας, φάνηκε ότι είμαστε. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει κληρονομιά, αλλιώς δεν μπορείς να κληρονόμησες κάτι που δεν υφίσταται. Ο προβληματισμός όμως που φάνηκε από τα λεχθέντα στις συνεντεύξεις είναι αν είμαστε άξιοι της κληρονομιάς αυτής, αν την αποδεχόμαστε, αν την προστατεύουμε όπως πρέπει και αν την πολλαπλασιάζουμε. Στο τελευταίο στάθηκαν αρκετοί και είπαν πως «η παράδοση δεν είναι να τα αφήνουμε όπως είναι τα πράγματα, αλλά και εμείς να προσθέσουμε κάτι δικό μας για τις επόμενες γενιές ως κληρονομιά». Η συνειδητοποίηση των ερωτηθέντων ότι ο τόπος στον οποίο ζουν έχει φυσικό και πολιτισμικό πλούτο έγινε κάποιες φορές, κατά την διάρκεια της συζήτησης. Μια συζήτηση που απλά μόλις ξεκίνησε για την περιοχή. Ο σπόρος του προβληματισμού είναι ότι πρέπει να γνωρίσουμε για να προστατέψουμε τον τόπο μας και στη συνέχεια να δουλέψουμε για να μας αποδώσει, με γνώμονα πάντα τον σεβασμό. Η σύγκριση της ευημερίας επί τουρκοκρατίας με το εμπόριο που υπήρχε και τα προϊόντα που εξήγαγαν έβαλε σε σκέψεις την ομάδα. Ο δρόμος για τους νέους της περιοχής είναι γεμάτος προκλήσεις. Η ατομική ενδυνάμωση, διαφάνηκε στην έρευνα πεδίου χρησιμοποιώντας την καλλιτεχνική δράση και την ποιοτική έρευνα, στα λεγόμενά τους, στα πρόσωπά τους, στις σχέσεις που δημιούργησαν. Το κοινωνικό δίκτυο που δημιουργήθηκε με την καλλιτεχνική δράση θέλουμε να πιστεύουμε ότι θα έχει στέρεες βάσεις και θα μεγαλώσει κι άλλο με τον καιρό. Στην φαντασία τους ότι θα ολοκληρώσουν μετά από καιρό το μεγάλο συμμετοχικό έργο για να κοσμή την κοινότητά τους, ο ενθουσιασμός, η υπερηφάνεια και η ευχαρίστηση ζωγραφίστηκε στα πρόσωπά τους, εκτός φυσικά από τα λεγόμενά τους που είναι καταγεγραμμένα. Ανοιχτά θέματα προς συζήτηση είναι το ζήτημα της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος, που συμβαίνει από τον ίδιο τον άνθρωπο και επιστρέφουν οι επιπτώσεις σε αυτόν.

Αναστοχαστικότητα

Η ερευνήτρια στο τέλος της ανάλυσης της έρευνας και αφού έβγαλε τα συμπεράσματα μπήκε στη διαδικασία της αναστοχαστικότητας σχετικά με το ποιος ήταν ο ρόλος της στην πορεία της έρευνας. Ο ρόλος της, δεν ήταν ένας. Στην καλλιτεχνική δράση η ερευνήτρια είχε ενεργό ρόλο και καθοδηγητικό. Συγχρόνως μπήκε στο ρόλο του εκπαιδευτή. Στις πολλές όμως ώρες που διήρκησε η δράση η ερευνήτρια παρατηρούσε όχι μόνο αν η διαδικασία γίνεται με τον τρόπο που έδειξε αλλά τις διεργασίες που μπορεί να δημιουργήθηκαν μεταξύ των μελών στις σχέσεις συνεργασίας. Η διάδραση και οι διάλογοι μεταξύ των μελών ήταν ένα στοιχείο παρατήρησης όπως φάνηκε στα συμπεράσματα. Πολλές φορές χρειάστηκε να δώσει κάποια δεδομένα για να ξεκινήσει μια συζήτηση και να ειπωθούν οι απόψεις των συμμετεχόντων. Στις ημιδομημένες συνεντεύξεις ο ρόλος της, στην αρχή ήταν αποστασιοποιημένος. Έδινε τα ερωτήματα όπως ακριβώς τα είχε στον οδηγό συνέντευξης. Αυτή η στάση κατάλαβε στη συνέχεια ότι δεν βοηθούσε τους συνεντευξιζόμενους να μιλήσουν άνετα. Τους έκανε να είναι πιο προσεκτικοί στα λόγια τους, χωρίς να εμβραθύνουν, αφού καταλάβαιναν πως βρισκόταν στη διαδικασία μιας συνέντευξης που καταγράφεται και όχι μια συζήτησης απλής. Όταν το συνειδητοποίησε και αυτό έγινε όταν έκανε την απομαγνητοφώνησή τους, είδε από τις απαντήσεις ότι κάτι δεν έγινε σωστά στη διαδικασία. Έτσι στις επόμενες άφησε τον εαυτό της πιο ελεύθερο στον τρόπο που ρωτούσε τις ερωτήσεις. Ακόμη παρατήρησε ότι όσο πιο απλά έθετε τις ερωτήσεις ιδιαίτερα σε απλούς ανθρώπους τόσο καλύτερες απαντήσεις έπαιρνε. Οι επιτηδευμένες λέξεις ή καλύτερα το εξειδικευμένο λεξιλόγιο εμπόδιζαν τους συνεντευξιζόμενους να απαντήσουν. Όταν γνώριζε ένα θέμα η ερευνήτρια και δεν επέμενε στη σωστή συλλογή στοιχείων γιατί το θεωρούσε γνωστό ή δεδομένο για την ίδια, στη συνέχεια τις έλειπαν καταχωρημένα δεδομένα. Ενώ όταν δεν γνώριζε πράγματα και αυθόρμητα ρωτούσε περισσότερες πληροφορίες τότε το υλικό είχε εξαιρετικές ποιότητες σε δεδομένα και ήταν καταγεγραμμένο από το στόμα των υποκειμένων. Έτσι ο ρόλος της, στις συνεντεύξεις σε επόμενη έρευνα ξέρει ότι θα πρέπει να είναι πιο φιλικός, να δίνει χρόνο άπλετο στον συνομιλητή, να μην καταλαβαίνει και να ξεχνιέται το υποκείμενο ότι βρίσκεται στη διαδικασία μιας συνέντευξης. Η αφέλεια από μεριά

της, δίνει ώθηση στην περιγραφή των γεγονότων ή των εμπειριών του υποκειμένου (Willig, 2015).

Επέκταση της έρευνας πεδίου

Τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου που αναφέρθηκαν πιο πάνω δίνουν την πεποίθηση στην ερευνήτρια ότι δεν πρέπει να σταματήσει σε αυτό το σημείο που τελειώνει η σημερινή εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος. Το αίτημα της ομάδας που συμμετείχε στην καλλιτεχνική δράση ήταν ξεκάθαρο. «Να συνεχιστούν οι συναντήσεις για να ολοκληρωθεί το συμμετοχικό καλλιτεχνικό έργο», το οποίο θα μείνει ως «παρακαταθήκη στις επόμενες γενιές, στα παιδιά μας» όπως χαρακτηριστικά ειπώθηκε από το στόμα ενός μέλλους. «Αυτό είναι παράδοση, το να φτιάξουμε και εμείς κάτι για τους επόμενους» πρόσθεσε κάποιος άλλος. Όσοι συμμετείχαν στην καλλιτεχνική δράση ενημέρωσαν το οικογενειακό τους περιβάλλον, το συγγενικό αλλά και το φιλικό. Με τον τρόπο αυτό η δράση έγινε γνωστή στην ευρύτερη περιοχή πολύ γρήγορα, με την περιγραφή της εμπειρίας των συμμετεχόντων. Αρκετοί ήταν αυτοί που ήρθαν στην ερευνήτρια - εικαστικό για να δηλώσουν την πρόθεσή τους να συμμετέχουν στο επόμενο στάδιο της καλλιτεχνικής δράσης. Ακόμη οι ενδιαφέρουσες συζητήσεις που έκανε η ερευνήτρια, προκαθορισμένες και μη, έδωσαν πλούσιο εμπειρικό υλικό ως δείγμα. Η σκέψη που έγινε είναι, να συνεχιστεί η έρευνα πεδίου και να ολοκληρωθεί με την ολοκλήρωση της καλλιτεχνικής δράσης δηλαδή του δημόσιου πλέον συμμετοχικού έργου. Η ποιοτική έρευνα και αυτή να συνεχιστεί ώστε να συλλεχθεί κι άλλο υλικό με τις εμπειρίες των ανθρώπων που θα συμμετέχουν στην δράση η οποία για να ολοκληρωθεί θα χρειαστούν ένα έως δύο χρόνια. Σε αυτά τα χρόνια υποψιαζόμαστε πως το βίωμα, οι εμπειρίες, το δίκτυο και οι σχέσεις που θα δημιουργηθούν θα δώσουν στην ερευνήτρια πλούσιο υλικό για μελέτη. Η υπόθεση αυτή θα πρέπει να εξεταστεί με την ποιοτική έρευνα. Στη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων η ερευνήτρια παρατήρησε ότι όσο μεγαλύτερη ηλικία είχε ο συνεντευξιαζόμενος οι ποιότητες των δεδομένων ήταν διαφορετικές από τα δεδομένα που έδωσαν οι ηλικίες των 20 - 30 ετών. Παρατήρησε πως τα βιώματα των μεγαλύτερων ηλικιών ήταν πιο «δυνατά» ενώ κάποια άλλα εκλείπουν από τις νέες γενιές. Αυτό κάνει πλέον την έρευνα να γίνει λίγο πιο στοχευμένη και να προσεγγίσει και μεγαλύτερες

ηλικίες ώστε να πάρει δεδομένα που δεν έχουν καταγραφεί για τον τόπο. Μάλιστα κρίνεται αναγκαίο καθώς οι μεγάλοι άνθρωποι φεύγουν με ταχύτατους ρυθμούς. Το παράδειγμα του κοινοτισμού με τη μορφή της αλληλεγγύης είναι βίωμα όσο πάμε πιο πίσω στις γενιές, ενώ οι σημερινές δεν το έχουν βιώσει. Με την συμμετοχή νέων ανθρώπων στην καλλιτεχνική δράση η κοινότητα των Γόννων θα συνεχίσει την παράδοση που υπήρχε στη συμμετοχή και την αλληλεγγύη που έδειχναν ομαδικά τα μέλη της, στο να γίνονται πράγματα στον τόπο τους. Χαρακτηριστικά κάποιο μέλος αναφέρει «αυτό εδώ το ομαδικό δεν το έχω δει πουθενά αλλού, μονάχα εδώ είναι πολύ ενδιαφέρον. Σήμερα οι άνθρωποι κοιτάν την πάρτη τους...». Οι προσωπικές εμπειρίες που θα καταγραφούν στο τέλος θα είναι καθηλωτικές. Τα αποτελέσματα της νέας έρευνας μπορούν να παρουσιαστούν και σε συνέδριο.

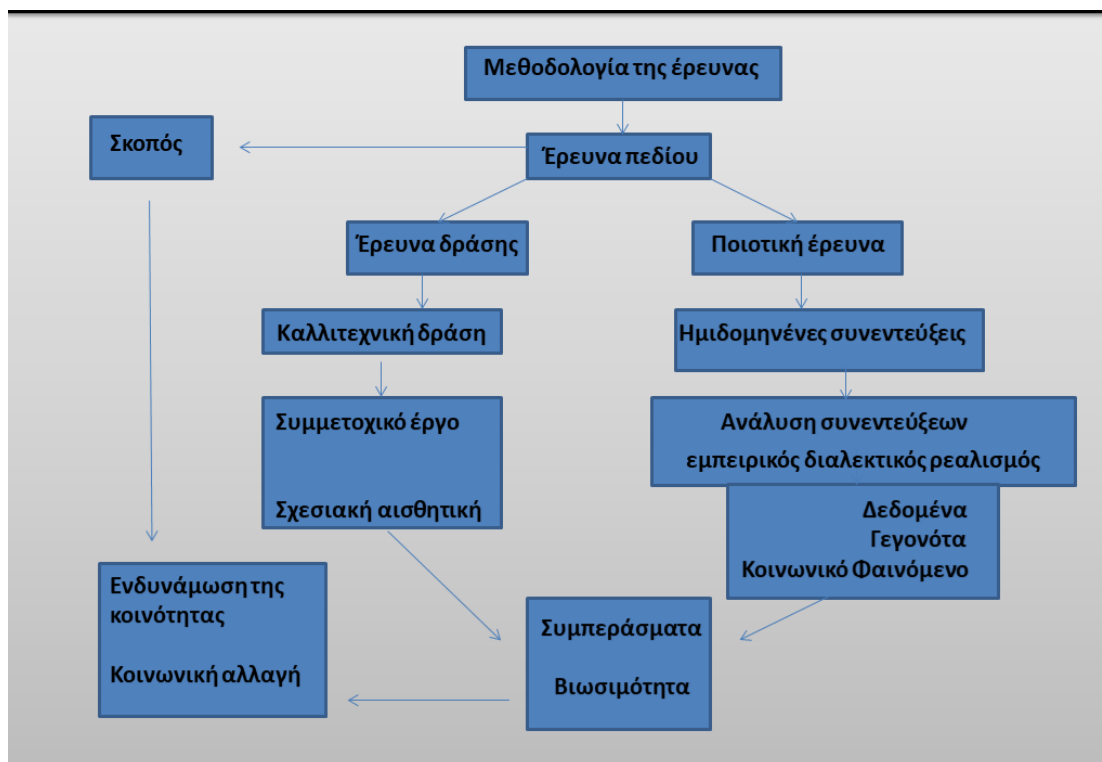
Από τη μεριά της η ερευνήτρια θέλει να δημιουργήσει ένα μπλοκ ή ιστοσελίδα στο διαδίκτυο όπου θα ανεβάσει το υπάρχον υλικό της πρώτης έρευνας. Με τον τρόπο αυτό θέλει να κάνει γνωστό όχι μόνο σε τοπικό επίπεδο την έρευνα δράσης αλλά και σε πανελλαδικό. Η σελίδα θα περιέχει το σκεπτικό της δράσης, το πώς ξεκίνησε και το πότε. Φωτογραφίες της πρώτης δράσης καθώς και χαρακτηριστικά λόγια από τους συμμετέχοντες σε σχέση πάντα με τις θεματικές που διαπραγματεύεται η έρευνα. Εκεί θα μπορεί όποιος θέλει να βλέπει την πορεία και εξέλιξη του έργου. Θα μπορεί να βρει πληροφορίες για να συμμετέχει και ο ίδιος. Ακόμη στη σκέψη της ερευνήτριας είναι οι παράλληλες δράσεις που θα δημιουργήσει, όπως επισκέψεις σε τόπους πολιτισμικού ενδιαφέροντος, περιπάτους στη φύση για αναγνώριση των φυτών της περιοχής, συλλογή φυτών για δημιουργία φυτικών βαφών κ.α., να ανακοινώνονται στη σελίδα προς ενημέρωση και συμμετοχή.

Στόχος για τη διάχυση του συμμετοχικού έργου, εκτός από τη σελίδα που θα ενημερώνεται, είναι να παρουσιαστεί σε εκθεσιακούς χώρους καθώς το φωτογραφικό υλικό που θα υπάρχει θα είναι μεγάλο. Επίσης η βιντεοσκόπηση του όλου έργου θα παρέχει τη δυνατότητα στην ερευνήτρια - εικαστικό να δημιουργήσει ένα βίντεο για την δράση. Μην ξεχνάμε πως οι συνεντεύξεις ήδη βιντεοσκοπήθηκαν και θα συνεχιστεί με τον ίδιο τρόπο η συλλογή δεδομένων.

Γ' Μέρος: Παράρτημα

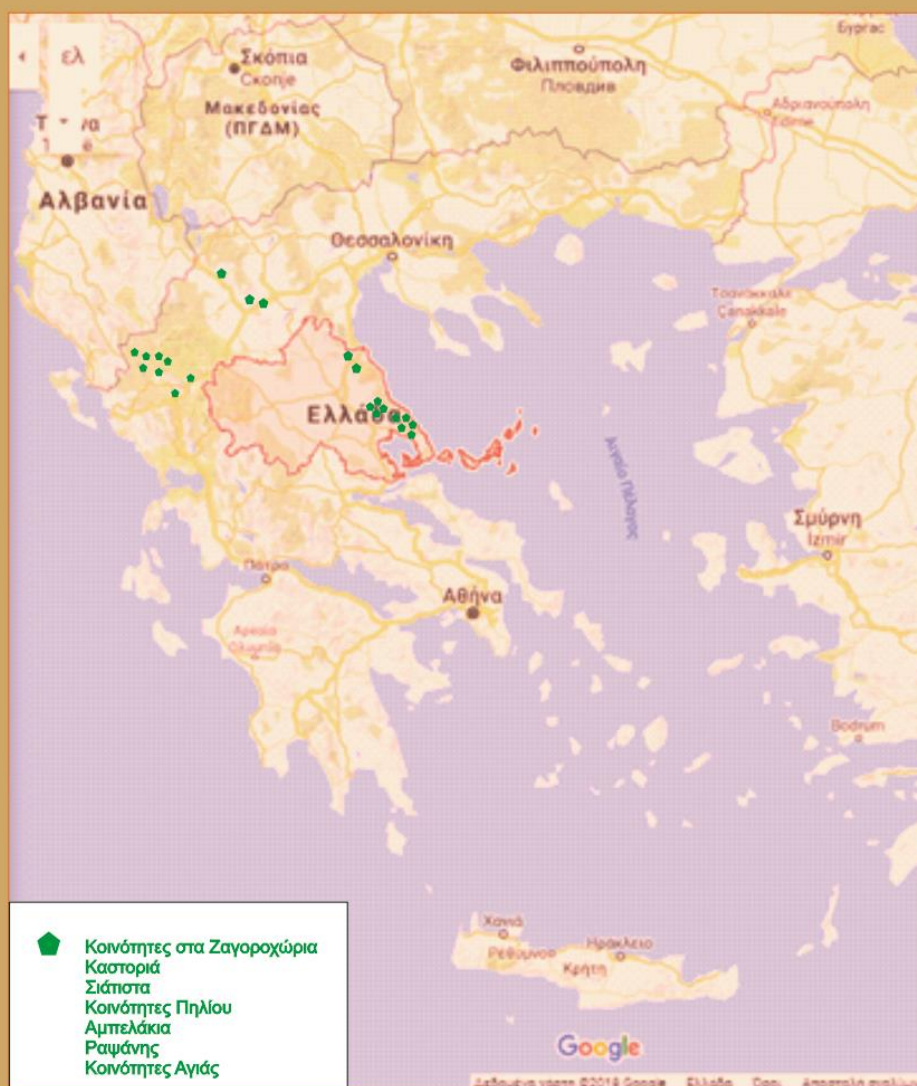
Χάρτες⁸ & Σχεδιαγράμματα

Σχ.1., Στο σχεδιάγραμμα παρουσιάζεται οπτικά η μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήθηκε σε συνάρτηση με τον σκοπό. Η έρευνα πεδίου έχει δύο βασικούς πυλώνες την έρευνα δράσης και την ποιοτική έρευνα. Αφού ακολουθηθούν μια σειρά από βήματα στο τέλος θα μας δώσουν τα κοινά συμπεράσματα της έρευνας που σχετίζονται με την ενδυνάμωση της κοινότητας και την κοινωνική αλλαγή. Η βιωσιμότητα αναφέρεται στο αν η έρευνα θα έχει διάρκεια για να ολοκληρώσει την καλλιτεχνική δράση με την ποιοτική έρευνα αντίστοιχα ώστε τα αποτελέσματα να είναι ακόμα πιο εμφανή. Η ενδυνάμωση μιας κοινότητας και μια κοινωνική αλλαγή θέλουν συναντήσεις οι οποίες θα συνεχίζονται με μια σταθερότητα χρονική.

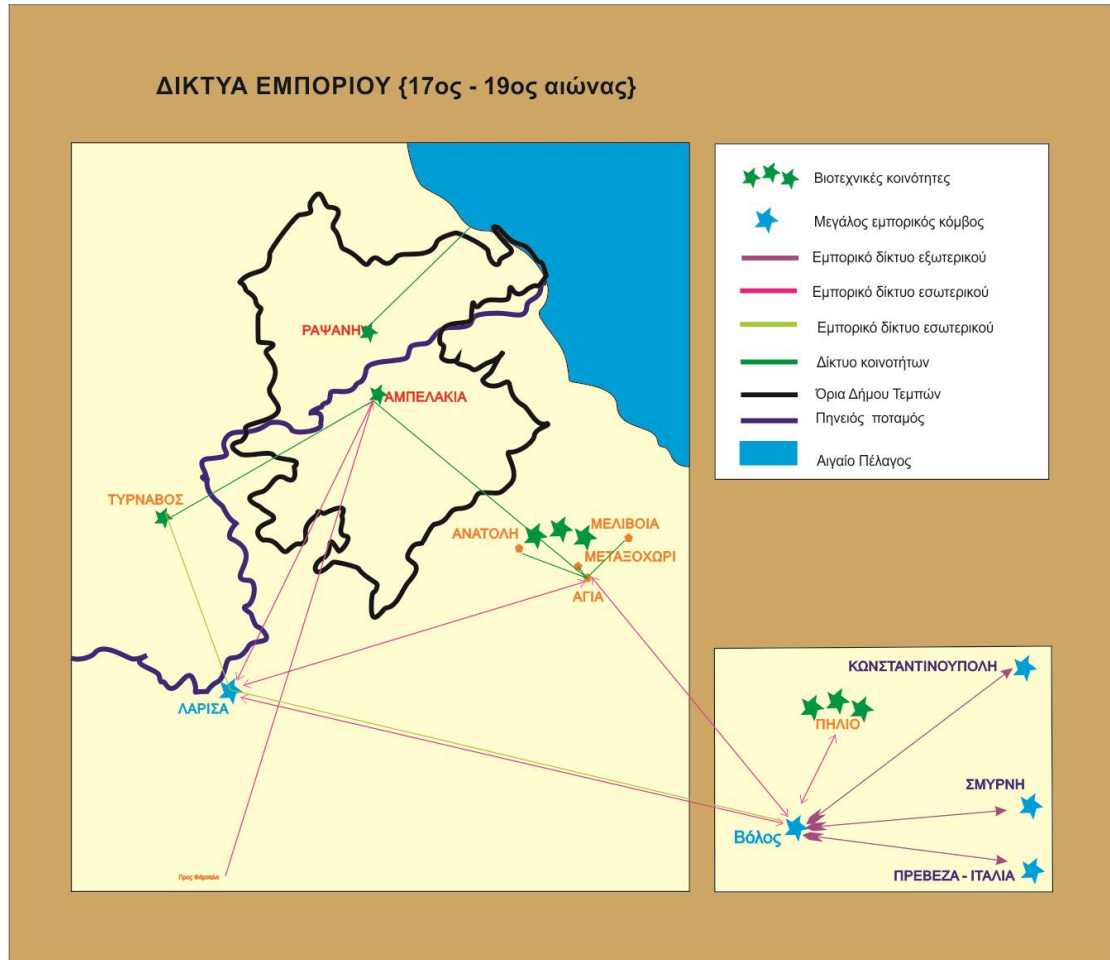
⁸ Google maps

Κοινότητες ορεινές 17ος-19ος αιώνας

Χάρτης 1., Χάρτης της Ελλάδος που αποτυπώνει με τις πράσινες βούλες, περιοχές που δημιουργήθηκαν οι πρώτες ορεινές κοινότητες την εποχή της Τουρκοκρατίας. Οι κοινότητες αυτές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει η κάθε μια, επιβίωσαν στο πείσμα του χρόνου και μας παρέχουν λαμπρά δείγματα του πολιτισμού και της κουλτούρας εκείνης της εποχής.

ΔΙΚΤΥΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ {17ος - 19ος αιώνας}

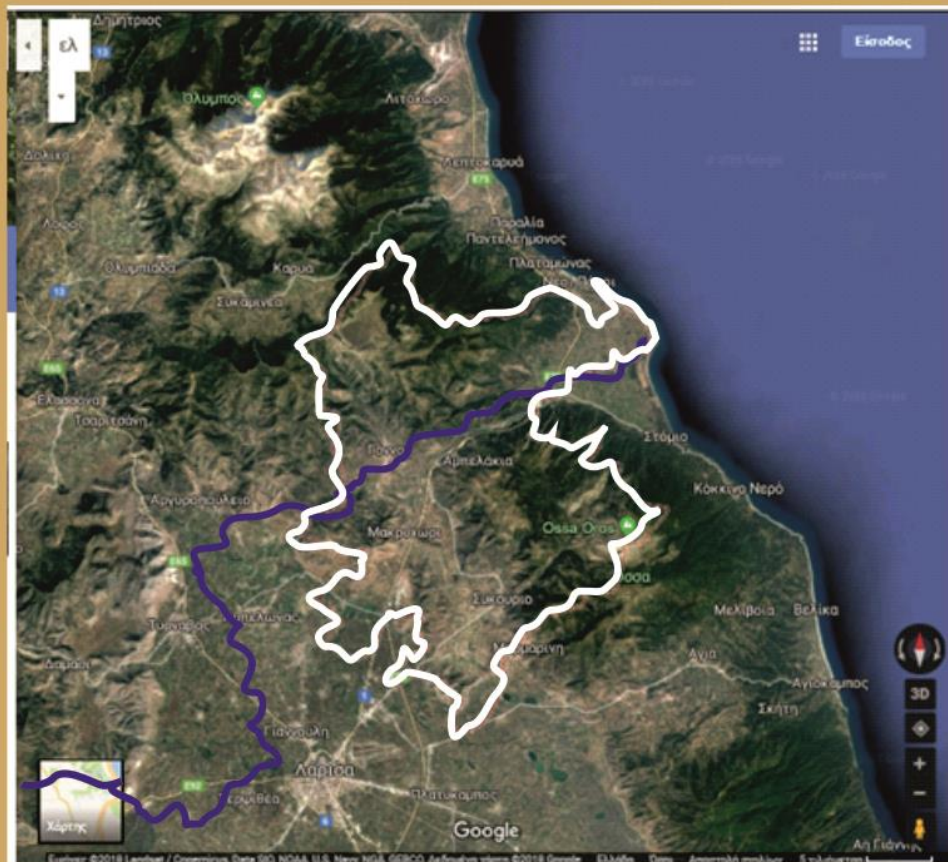

Χάρτης 2., Στον χάρτη Δίκτυα εμπορίου του 17^{ου} – 19^{ου} αιώνα αποτυπώνεται με τη μορφή γραμμών οι διαδρομές που γινόταν για να μεταφερθούν τα προϊόντα που παράγονταν από τις κοινότητες στις αγορές της εποχής εκείνης στη Θεσσαλία. Οι αγορές αυτές άλλοτε ήταν στο εσωτερικό και άλλοτε στο εξωτερικό. Οι πόλεις κόμβοι που συνδέουν τους εμπορικούς δρόμους με τις κοινότητες είναι η πόλη της Λάρισας, και τα λιμάνια του Βόλου και της Πρέβεζας. Τα λιμάνια ήταν η δίοδος για την ανατολή Μ.Ασία και Κωνσταντινούπολη και τη δύση Ιταλία, Αυστρία και γενικά την Ευρώπη. Το δίκτυο που σχηματίζεται κάποιες φορές είναι αμφίδρομο διότι υπάρχουν περιπτώσεις που οι πρώτες ύλες έρχονται από το εξωτερικό και μεταποιούνται σε ένα προϊόν. Η μαύρη γραμμή δείχνει τα όρια του σημερινού Δήμου Τεμπών και η μπλε γραμμή τον Πηνειό ποταμό που διασχίζει το Δήμο.

Σχ.2., Στο παραπάνω σχεδιάγραμμα εμφανίζονται οι πρώτες ύλες και τα παράγωγα από το φυσικό κεφάλαιο του τόπου που αξιοποιήθηκαν στην οικοτεχνία και την βιοτεχνία τον 17^ο έως τον 19^ο αιώνα στις ορεινές κοινότητες της Θεσσαλίας. Γίνεται φανερό πως οι πρώτες ύλες για τα νήματα που φτιάχνουν είναι το βαμβάκι, το μετάξι και το μαλλί. Υλικά, που βρίσκουν στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας καθώς καλλιεργούνται ή εκτρέφονται ζώα αντίστοιχα για να τους παρέχεται η πρώτη ύλη. Στη συνέχεια η πρώτη ύλη μετατρέπεται σε νήμα το οποίο βάφεται με φυτικές βαφές και εξάγεται στο εξωτερικό στη μορφή αυτή ή υφαίνεται στον αργαλειό το ύφασμα και στη συνέχεια βάφεται για να δημιουργηθούν οι αλατζάδες, τα γεζιά και τα σελιά. Αυτός ο κύκλος των εργασιών, των υλικών, των προϊόντων στηρίζεται στον φυσικό πλούτο της περιοχής ο οποίος αξιοποιήθηκε την συγκεκριμένη περίοδο και απέφερε πλούσιους καρπούς.

Χάρτης Δήμου Τεμπών

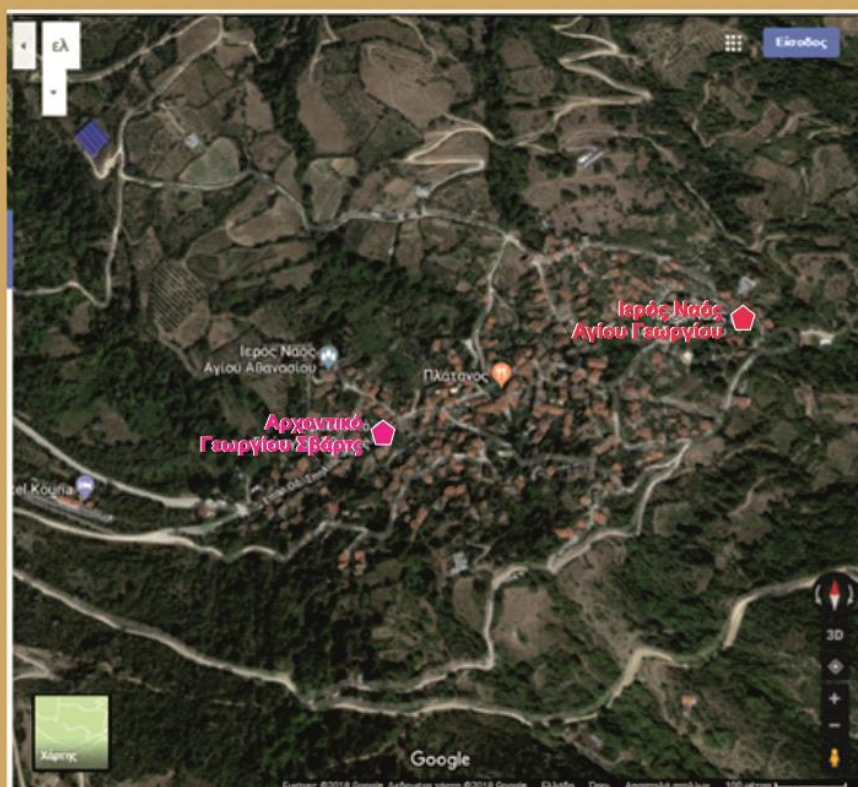

Χάρτης 3., Ένας γεωφυσικός χάρτης που με το άσπρο περίγραμμα δείχνει τα όρια του Δήμου Τεμπών που ανήκει το χωριό Γόννοι που γίνεται η έρευνα πεδίου. Η μπλέ γραμμή είναι ο Πηνειός ποταμός. Στη λεπτομέρεια του χάρτη φαίνεται ο θεσσαλικός κάμπος, τα στενά των Τεμπών και οι ορεινοί όγκοι του Ολύμπου και του Κισσάβου.

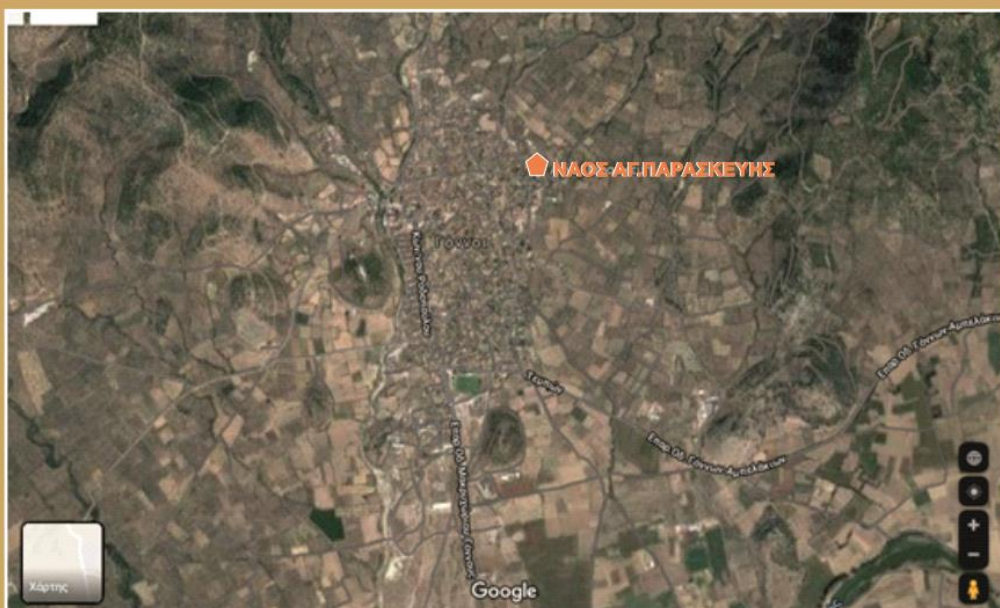
Χάρτης Ιστορικών Μνημείων

Αμπελάκια: Αρχοντικό του Σβάρτσ, Ναός Αγ.Γεωργίου

Χάρτης 4., Στον γεωφυσικό χάρτη της κοινότητας των Αμπελακίων εντοπίζουμε τις θέσεις των δύο μεταβυζαντινών μνημείων. Το αρχοντικό του Σβαρτς και τον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου. Εδώ μπορούμε να δούμε τη χωρική διάταξη του χωριού. Είναι εμφανείς οι ρεματιές με τα πράσινα δέντρα που διαχωρίζουν τις γειτονιές. Το ανάγλυφο του εδάφους γίνεται αντιληπτό. Τα κτίρια είναι κτισμένα στις πλαγιές του βουνού. Τα μνημεία που είναι σημειωμένα μελετήθηκαν για την εσωτερική διακόσμησή τους, στο θεωρητικό μέρος για να σχεδιαστεί το ταβάνι του Ναού της Αγίας Παρασκευής Γόννων. Δύο χαρακτηριστικά μεταβυζαντινά μνημεία που δείχνουν πως η λαϊκή ζωγραφική παράδοση εκφράζεται με τόλμη και αποφασιστικότητα από απλούς τεχνίτες, οι οποίοι επηρεάζονται από τη βυζαντινή ζωγραφική, τη δυτική τέχνη –αναγέννηση, μπαρόκ, ροκοκό και την ανατολίτικη.

Χάρτης Γόννων - Ναός Αγ. Παρασκευής

Χάρτης 5., Στον χάρτη, η κοινότητα των Γόννων. Φαίνεται η θέση του Ναού της Αγ. Παρασκευής στην άκρη του χωριού βορειοανατολικά. Η χωρική διάσταση του χωριού είναι πολύ διαφορετική από αυτή των Αμπελακίων. Η μορφολογία του εδάφους είναι επίπεδη με κάποια ήπια ρέματα που διαπερνούν από βορά προς νότο το χωριό. Τα σπίτια του χωριού ακολουθούν τη διάταξη αυτή. Στο βορά φαίνονται οι πρόποδες του Ολύμπου χωρίς ακόμη να υπάρχει έντονο ανάγλυφο. Σήμερα το χωριό Γόννοι έχει 2000 κατοίκους, λειτουργεί σχολείο (Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο), κέντρο υγείας, ταχυδρομείο ενώ επί τουρκοκρατίας δεν είχε την τύχη και την ανάπτυξη των κοινοτήτων που μελετάμε.

Δίκτυα που ενεργοποιήθηκαν κοινωνικά & πολιτισμικά

Χάρτης 6., Στον παραπάνω χάρτη αποτυπώνετε το δίκτυο που ενεργοποιήθηκε στο πρωτόκολλο της έρευνας πεδίου. Η καλλιτεχνική δράση πραγματοποιήθηκε από την κοινωνική ομάδα στους Γόννους. Στο χάρτη φαίνεται η μεγάλη κόκκινη βούλα που συγκεντρώνει τις πράσινες γραμμές από άλλες περιοχές. Είναι οι περιοχές που συμμετείχαν στην έρευνα δράσης στους Γόννους. Ένα νέο δίκτυο κοινωνικό, πολιτιστικό με αφορμή την δράση σε τόπο που δεν αναπτύχθηκε το ίδιο με τις γειτονικές ορεινές κοινότητες. Σήμερα όμως φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα συμμετοχικό δημόσιο έργο και να το παραδώσει στις επόμενες γενιές.

Ξύλινα μεταβυζαντινά ταβάνια

Ένα ξύλινο διακοσμητικό ταβάνι αποτελείται από τις μπορντούρες οι οποίες μπορεί να είναι λεπτές ή φαρδιές, ζωγραφισμένες με φυτικά μοτίβα που θυμίζουν το στυλ του τουρκομπάροκ που αναπτύχθηκε στα μεταβυζαντινά χρόνια. Από τον οφαλό δηλαδή το κεντρικό σημείο του ταβανιού που έχει πολύπλοκο σχέδιο γεωμετρικό στην κατασκευή του δηλαδή το ξύλο, αλλά και πάνω στα γεωμετρικά σχήματα υπάρχει ζωγραφισμένος φυτικός διάκοσμος και το υπόλοιπο μέρος του ταβανιού δημιουργείται από μοτίβα πιο απλά από τα ξύλινα πηχάκια.

Φ.1, Εσωτερικός διάκοσμος του αρχοντικού του Γεωργίου Σβάρτς⁹. Το ξύλο είναι κυρίαρχο στη μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική και διακόσμηση. Ξεχωρίζουμε τις ξύλινες ζωγραφιστές μουσάντρες, το ξύλινο ταβάνι και το ξύλινο πάτωμα. Το ταβάνι στο πρώτο πλάνο έχει στο κέντρο τον οφαλό δηλαδή το κεντρικό σημείο που είναι φτιαγμένο πιο περίτεχνα. Γύρω – γύρω από το ταβάνι κοντά στους τοίχους υπάρχουν πάλι φάσες

⁹ Η φωτογραφία από την καλλιτεχνική δράση που διοργάνωσε η ερευνήτρια Μαρία Λαγού το 2018.

ζωγραφισμένες με περίτεχνα σχέδια. Ο μεγαλύτερος χώρος διακοσμείται με ξύλινα πηγάκια που δημιουργούν ένα μοτίβο.

Φ.2, Εσωτερικός διάκοσμος του αρχοντικού του Γεωργίου Σβάρτς¹⁰. Το ταβάνι στο βάθος είναι ζωγραφισμένο όλο με φυτικά μοτίβα επηρεασμένο από το μπαρόκ.

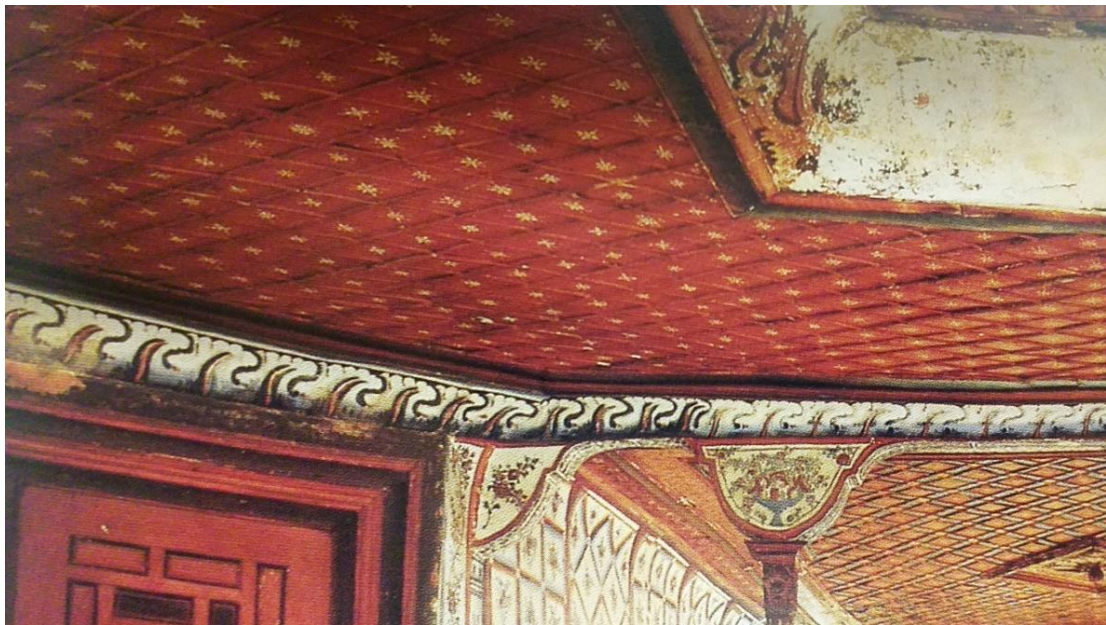
Φ.3, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού του Γεωργίου Σβαρτς, Αμπελάκια¹¹

¹⁰ Η φωτογραφία από την καλλιτεχνική δράση που διοργάνωσε η ερευνήτρια Μαρία Λαγού το 2018.

Φ.4, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού του Γεωργίου Σβαρτς, Αμπελάκια¹²

Φ.5, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού του Γεωργίου Σβαρτς, Αμπελάκια¹³

¹¹ Φιλιππίδης, Δ. (1998)

¹² Ο.π.

Φ.6, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού Μανούση στην Σιάτιστα¹⁴

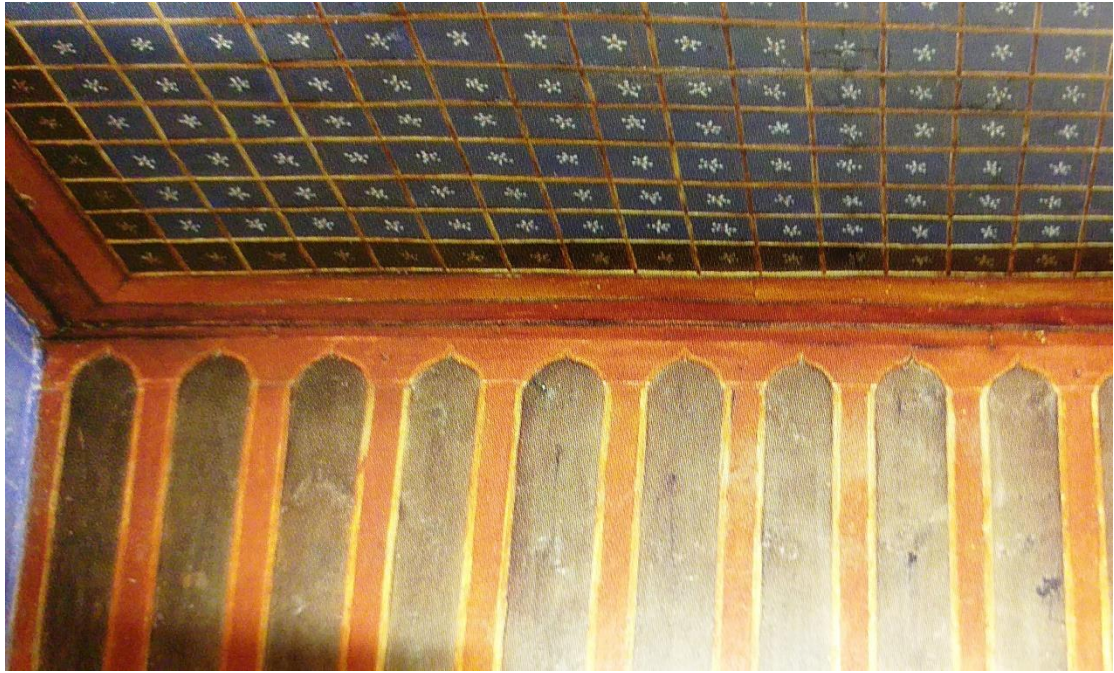
Φ.7, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού Μανούση στην Σιάτιστα¹⁵

¹³ Φιλιππίδης, Δ. (1998)

¹⁴ Ο.π.

¹⁵ Ο.π.

Φ.8, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού της Πούγκως στην Σιάτιστα¹⁶

Φ.9, Λεπτομέρεια ξύλινου ταβανιού του αρχοντικού του Νερατζόπουλου στην Σιάτιστα¹⁷

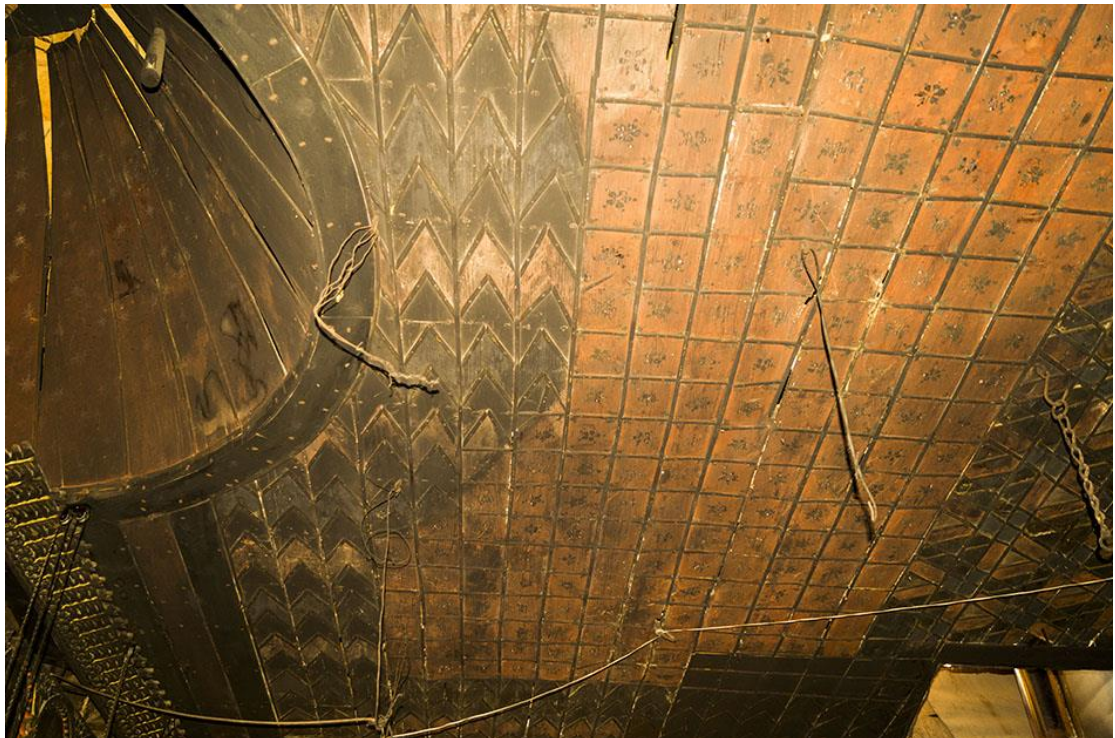
¹⁶ Ο.π.

¹⁷ Ο.π.

Φ.10, Φωτογραφία από την ξύλινη ουρανία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αμπελακίων¹⁸

Φ.11, Φωτογραφία από την ξύλινη ουρανία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αμπελακίων¹⁹

---

¹⁸ Ψηφιακές φωτογραφίες από επίσκεψη της ερευνήτριας, 2019

Φ.12, Φωτογραφία από την ξύλινη ουρανία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αμπελακίων²⁰

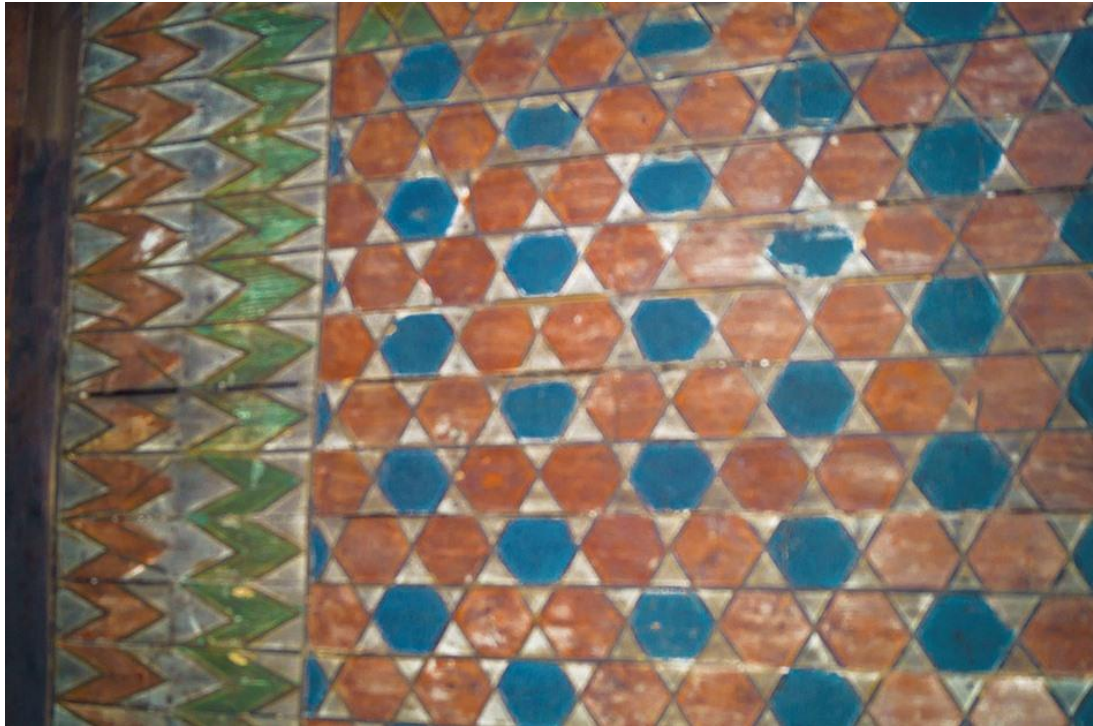

Φ.12, Φωτογραφία από την ξύλινη ουρανία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αμπελακίων²¹

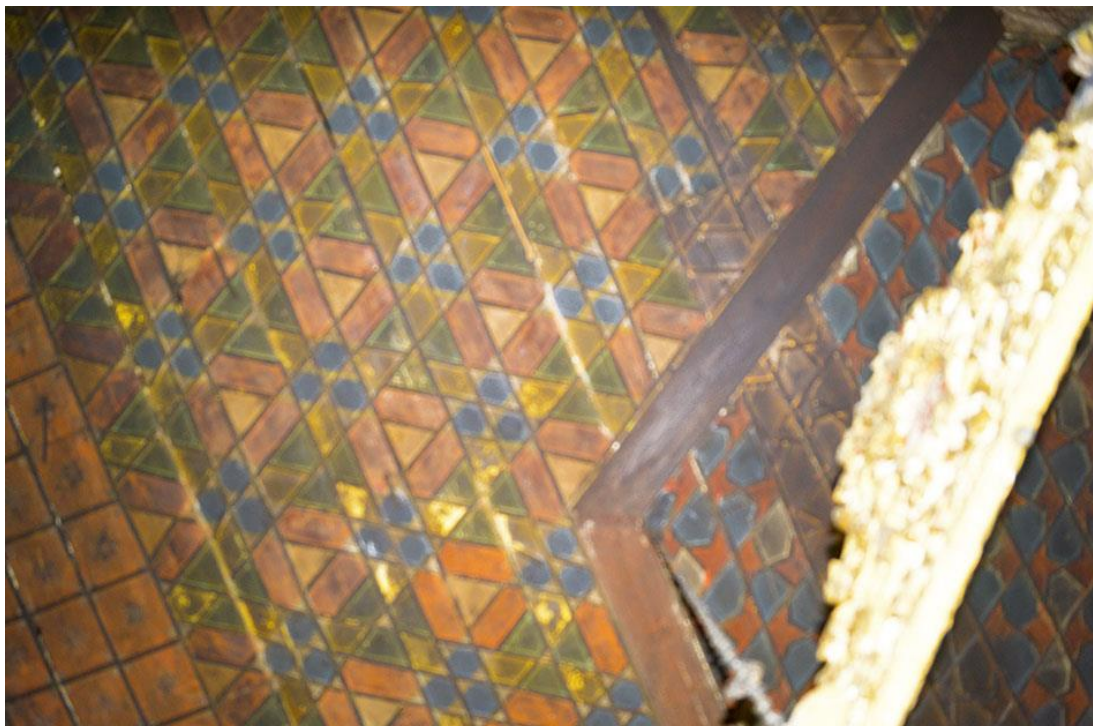
¹⁹ Ψηφιακές φωτογραφίες από επίσκεψη της ερευνήτριας, 2019

²⁰ Ο.π.

Φ.13, Φωτογραφία από την ξύλινη ουρανία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αμπελακίων²²

Φ.14, Φωτογραφία από την ξύλινη ουρανία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αμπελακίων²³

---

²¹ Ψηφιακές φωτογραφίες από επίσκεψη της ερευνήτριας, 2019

²² Ο.π.

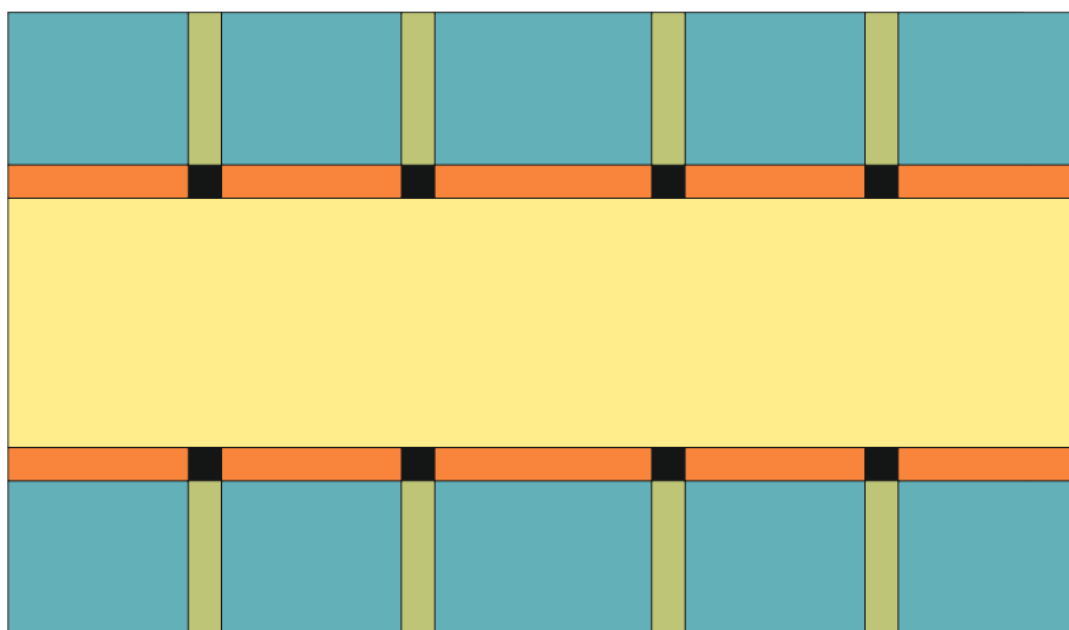
Φ. 15,16,17, Φωτογραφίες από την ξύλινη επένδυση της ουρανίας του Ιερού Ναού Αγίας Παρασκευής Γόννων²⁴

Α. Το ταβάνι πανοραμικά. Ξεχωρίζουν τα τρία κλητη, στο κεντρικό φαίνεται η καμπύλωση, Β. Αριστερό Ταβάνι στο κλήτος των γυναικών, Γ. Δεξιό ταβάνι στο κλήτος των ανδρών

²³ Ψηφιακές φωτογραφίες από επίσκεψη της ερευνήτριας, 2019

²⁴ Ο.π.

Σχέδια ²⁵ μελέτη της οροφής του κτιρίου

Επιφάνεια που μπορεί να επέμβει η ομάδα

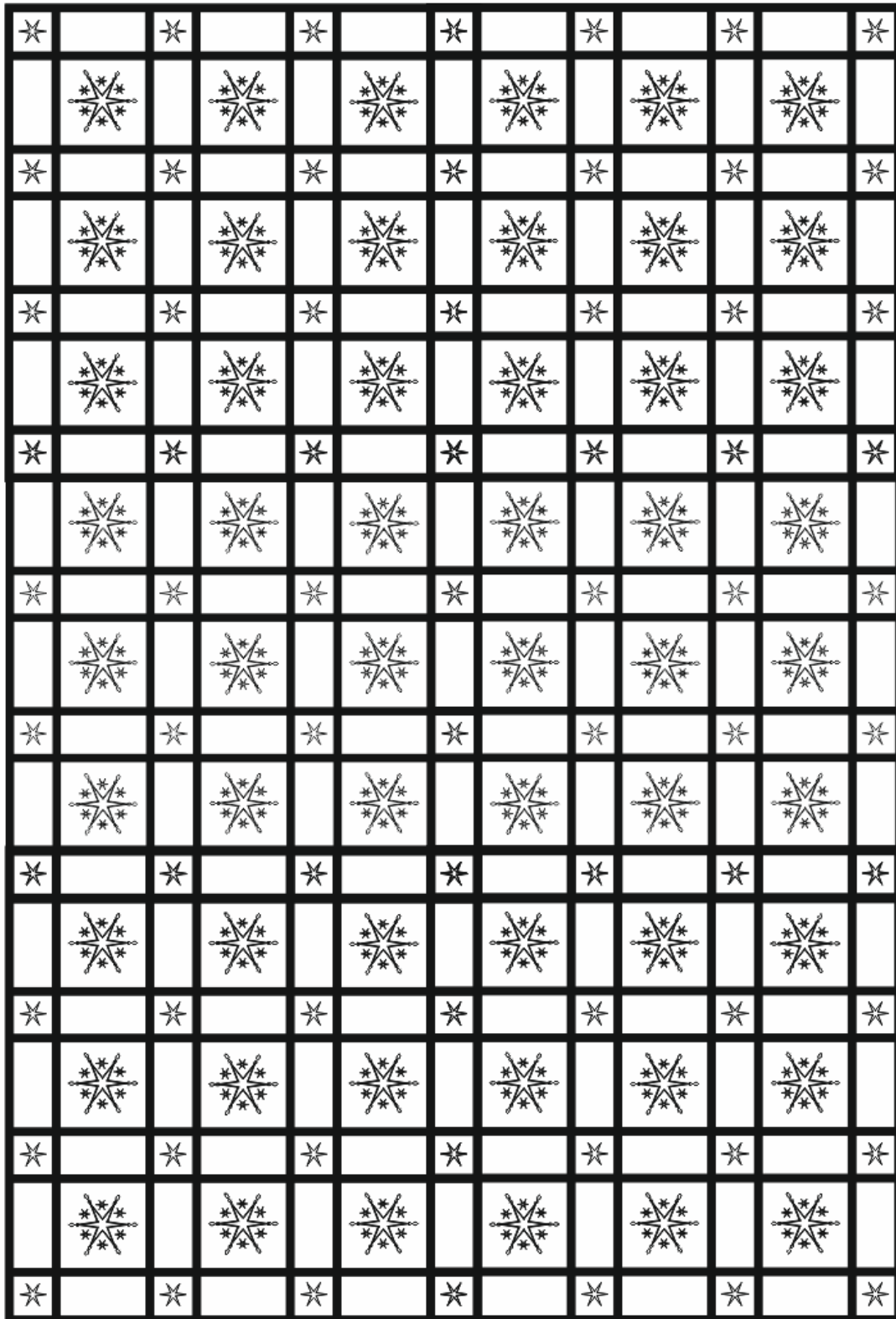
 ταβάνι για μοτίβα για την παρέμβαση του πρωτοκόλλου

Σημεία που δεν θα επέμβει η ομάδα

 Μελλοντική καμάρα κολόνας τομή κολόνας
 λωρίδες διακοσμητικές κεντρικό κλίτος κυκλικό

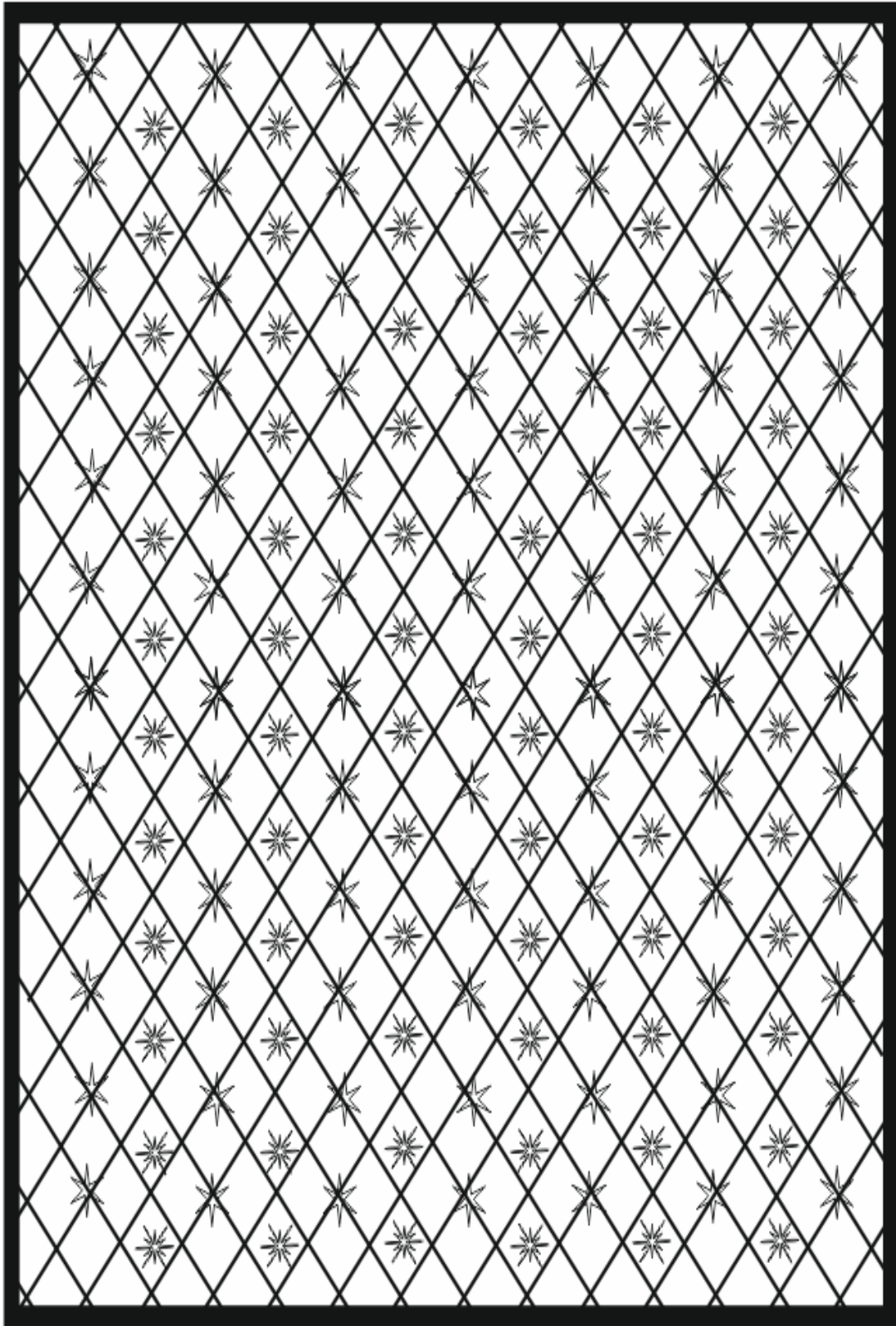
Σχ. 3., Άνωψη ουρανίας Αγ. Παρασκευής Γόννων. Σχεδιαστική μελέτη της οροφής του κτιρίου – Ναού. Η ξύλινη οροφή του Ι. Ναού αποτυπώθηκε σε χαρτί και ορίστηκαν τα σημεία όπου η κοινωνική ομάδα θα μπορούσε να παρέμβει σύμφωνα με τη δράση που οργανώθηκε. Όλα τα κομμάτια της οροφής δεν ήταν κατάλληλα για την καλλιτεχνική πράξη που θα ξεκινούσε η ομάδα. Σημεία καθαρά ζωγραφικά – εικαστικά έμειναν έξω από την καλλιτεχνική πρακτική που ολοκλήρωσε η ομάδα. Αυτό φαίνεται και στα σχέδια που παρατίθενται παρακάτω.

²⁵ Ψηφιακή σχεδιαστική μελέτη της ερευνήτριας, 2019

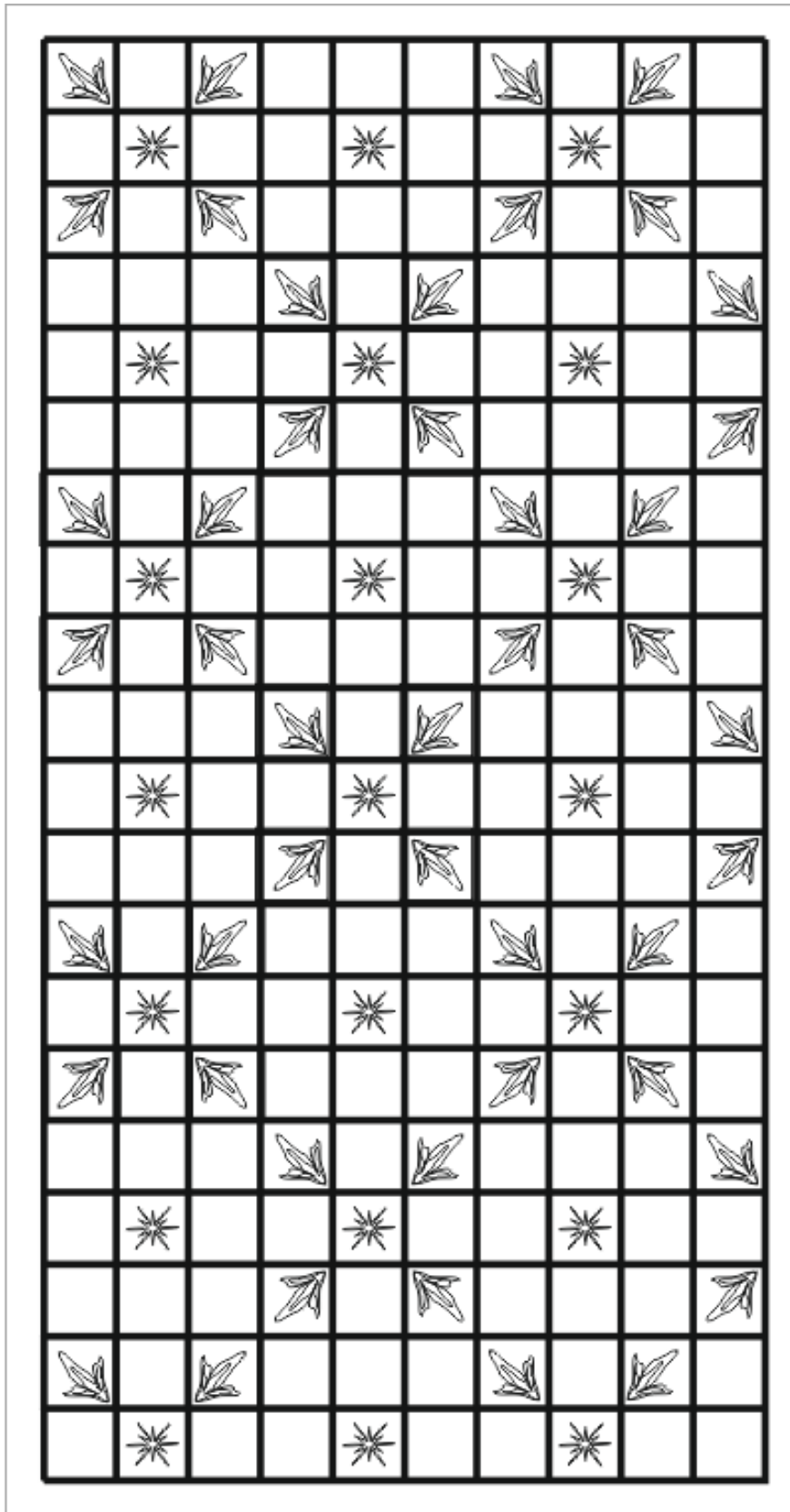

Σχ.4, Σχέδιο ασπρόμαυρο με τετράγωνα μοτίβα και αστεράκια.

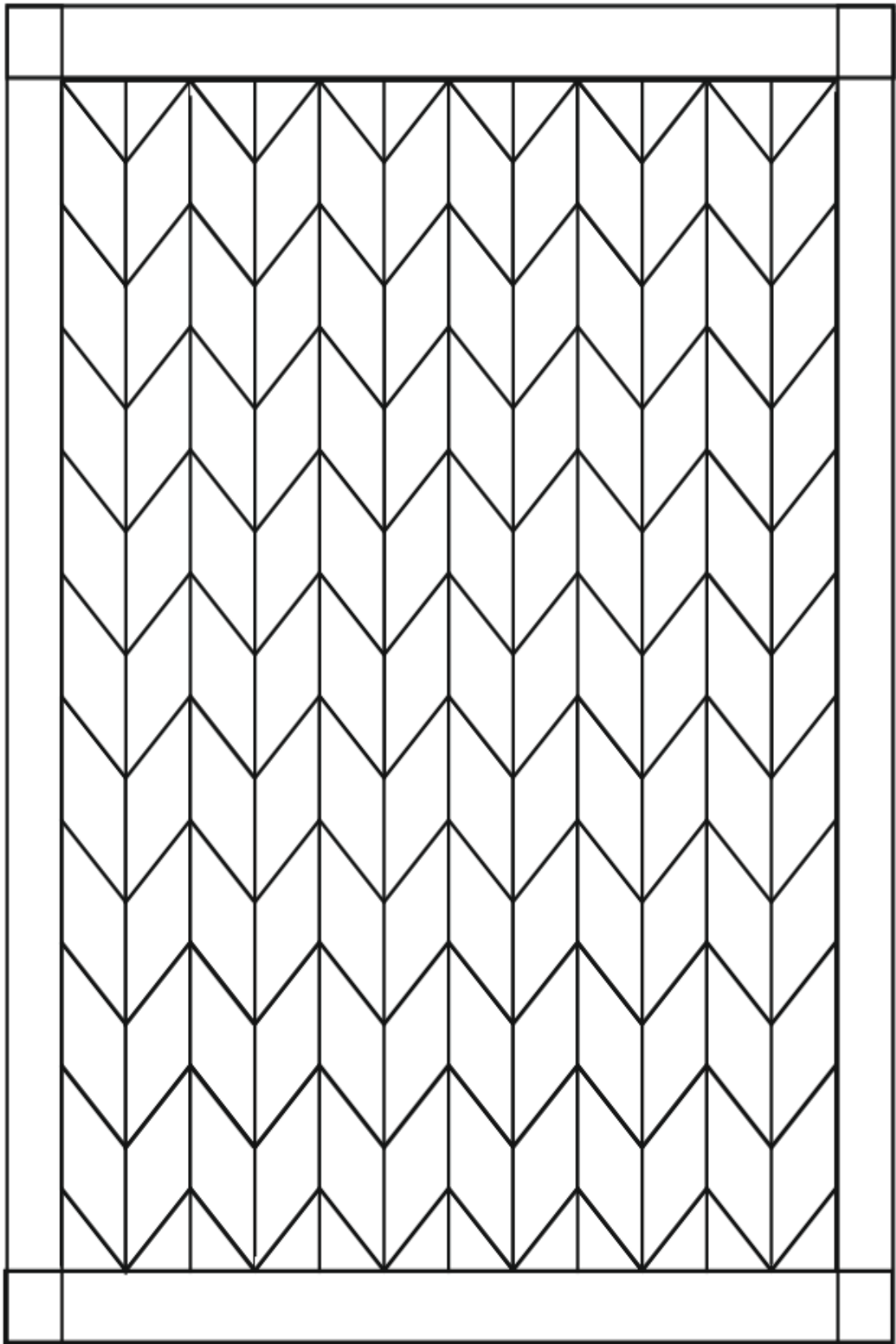

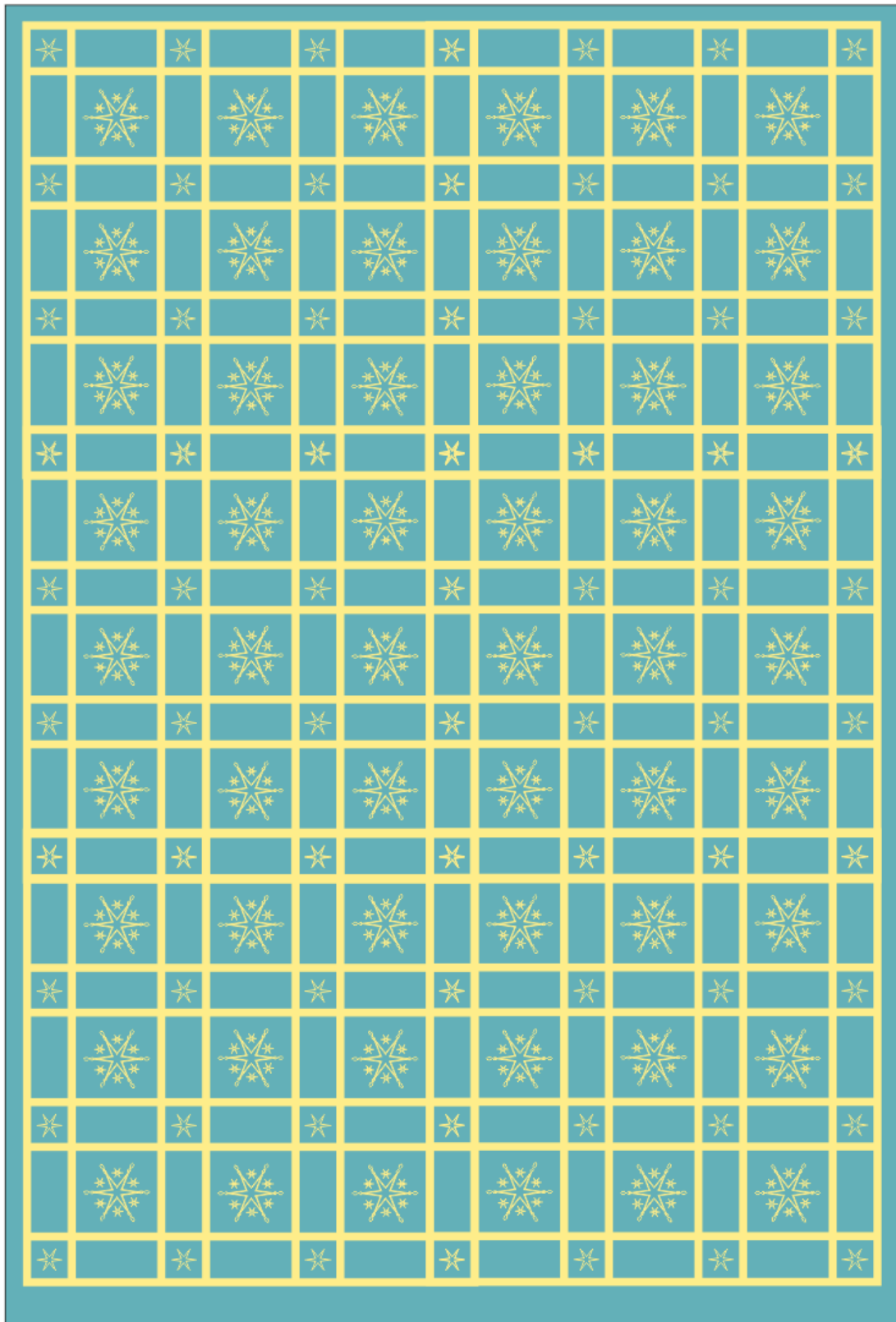
Σχ.5, Σχέδιο, μοτίβο ασπρόμαυρο με ρόμβους και αστεράκια.

Σχ.6, Σχέδιο ασπρόμαυρο με τετράγωνα μοτίβα.

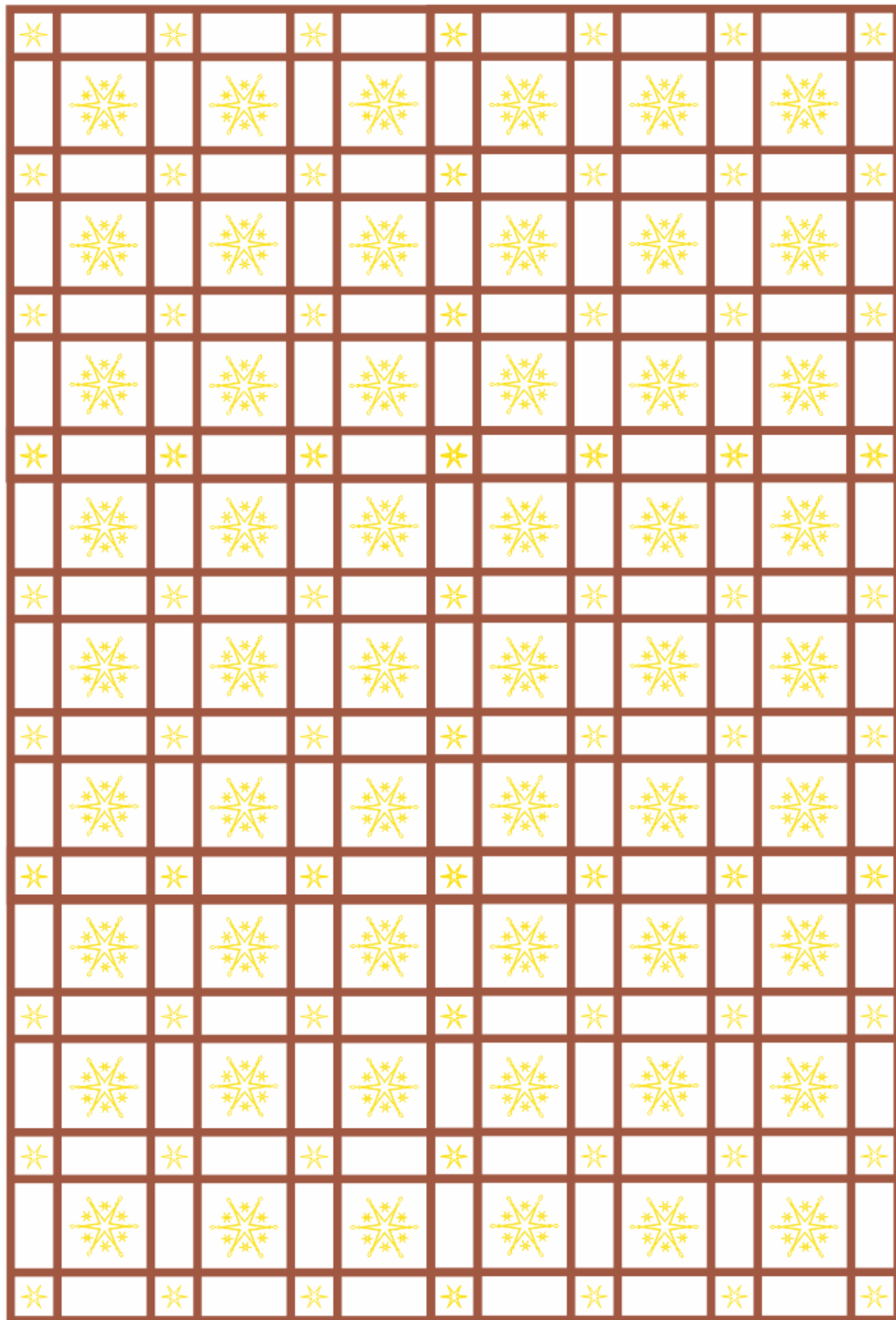
Σχ.7, Σχέδιο ασπρόμαυρο με μοτίβο που σχηματίζει ταινία διπλωμένη.

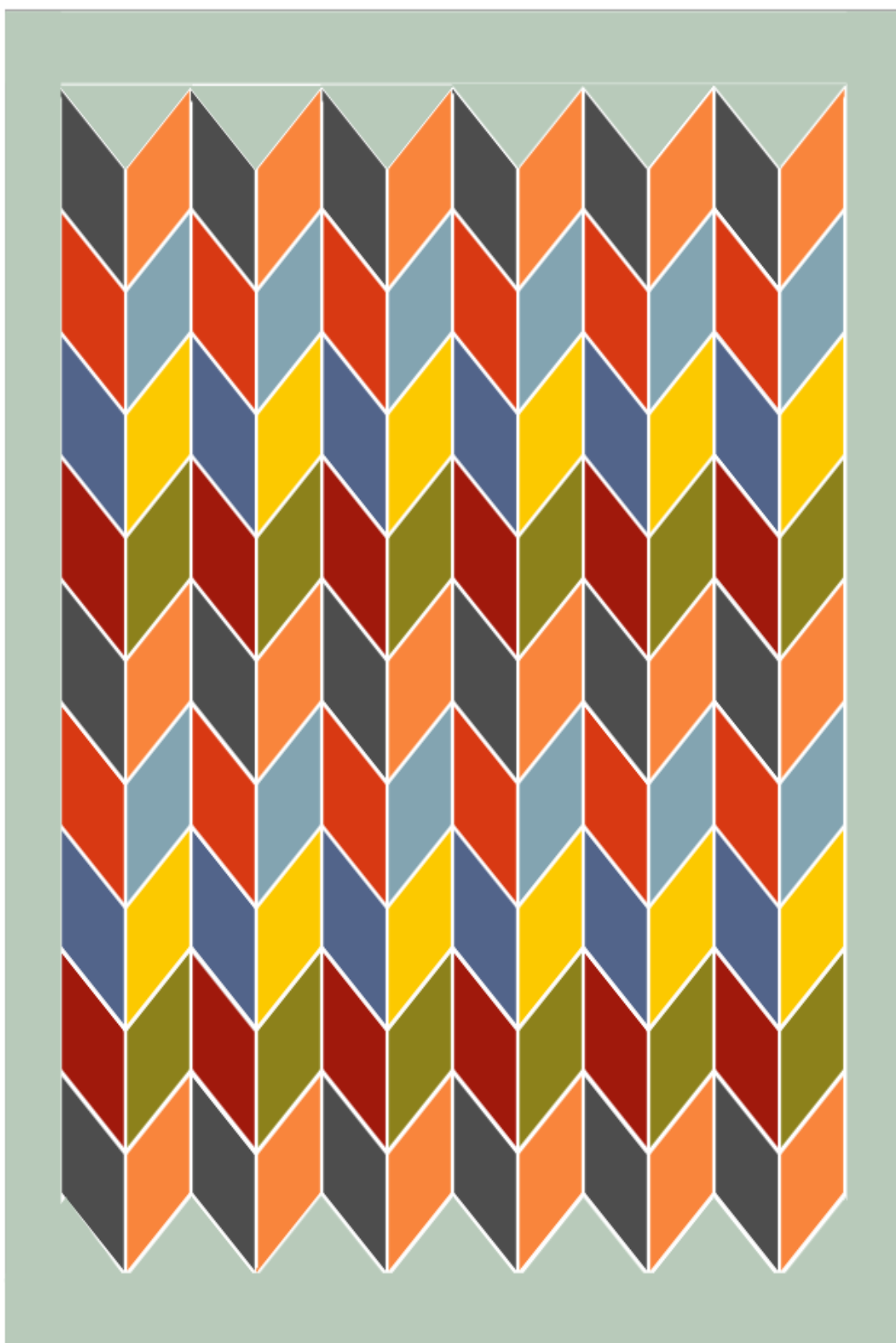
Σχ.8, Σχέδιο με χρώμα, τετράγωνα μοτίβα και αστεράκια.

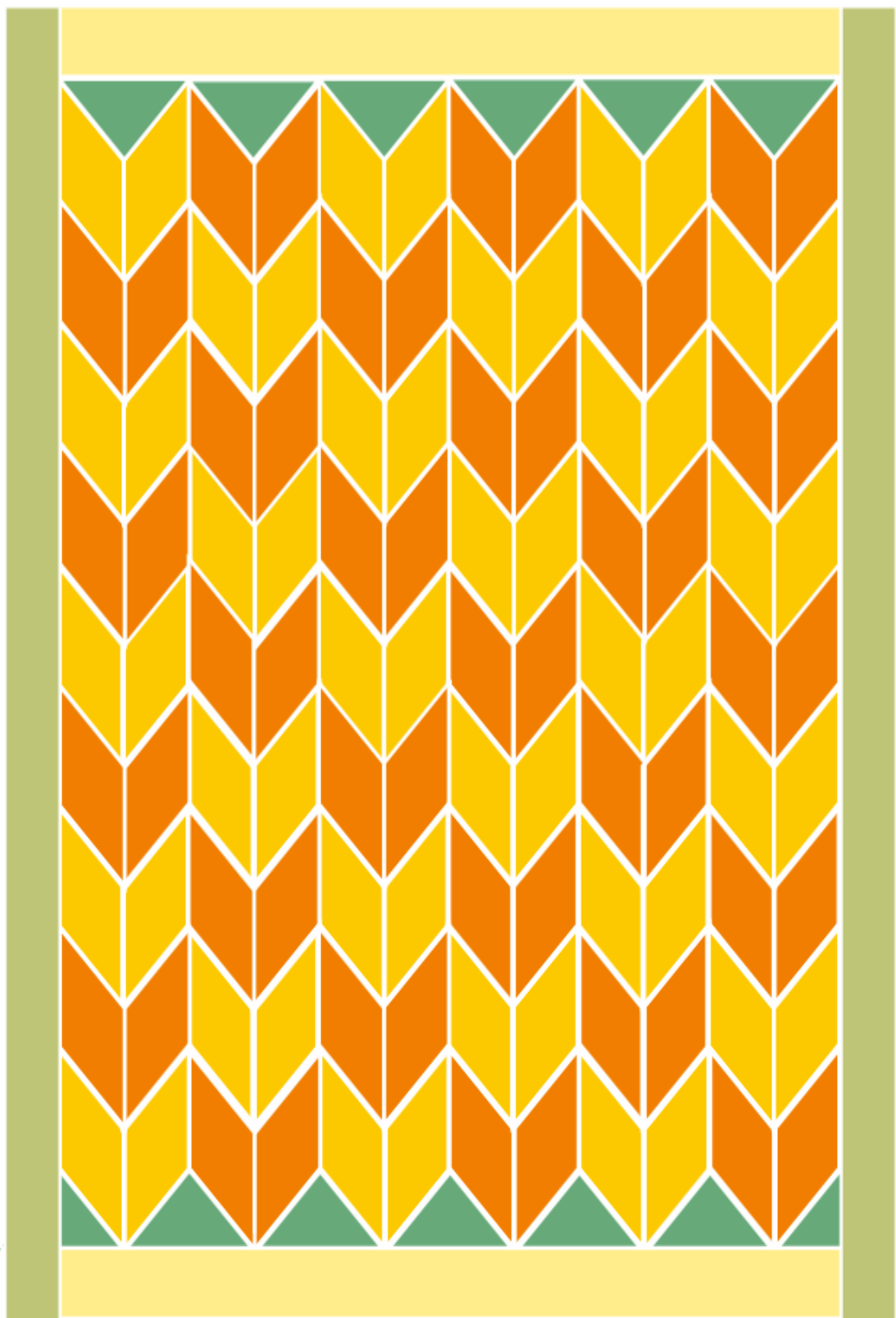

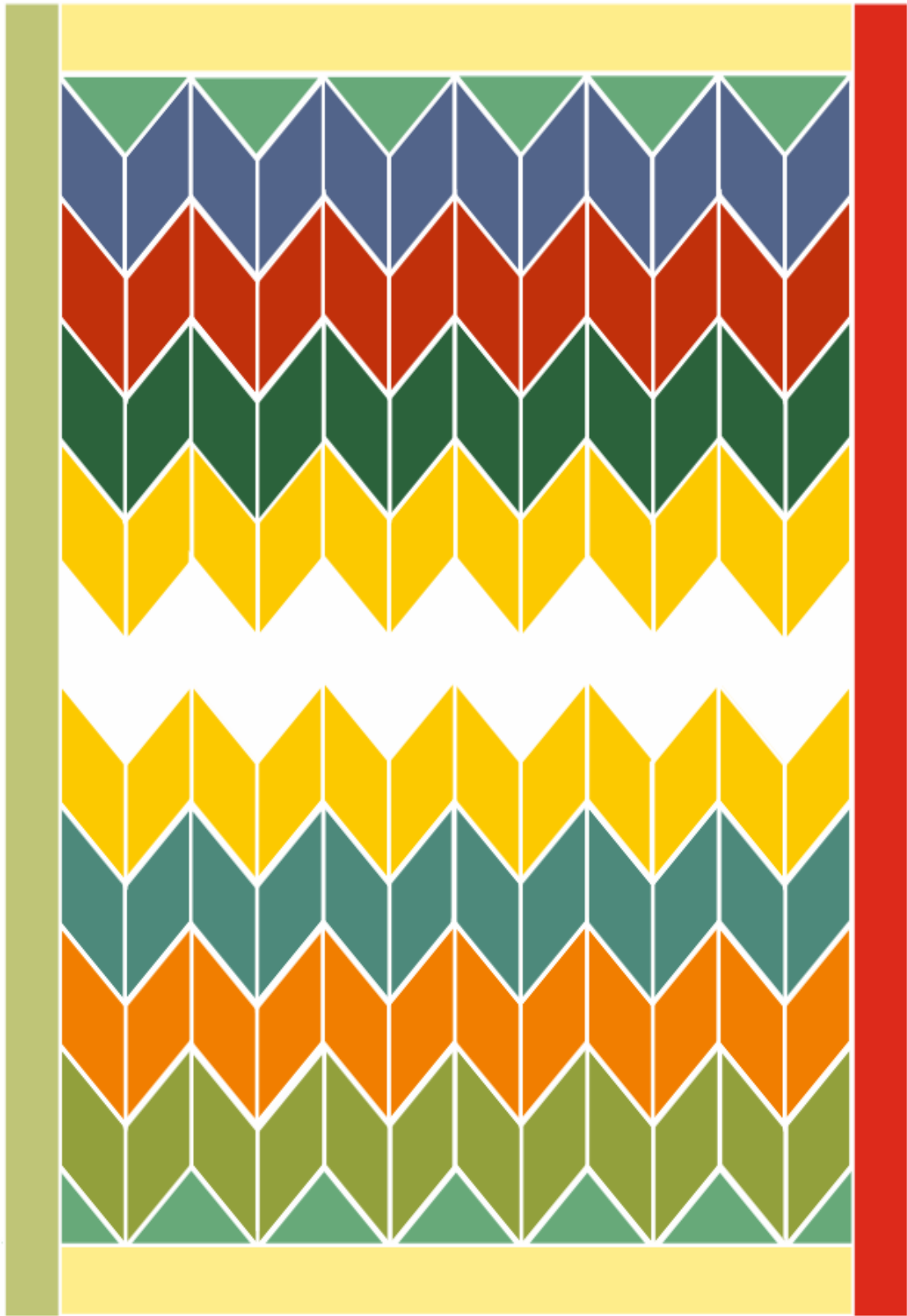
Σχ.10, Σχέδιο με χρώμα, τετράγωνα μοτίβα και αστεράκια.

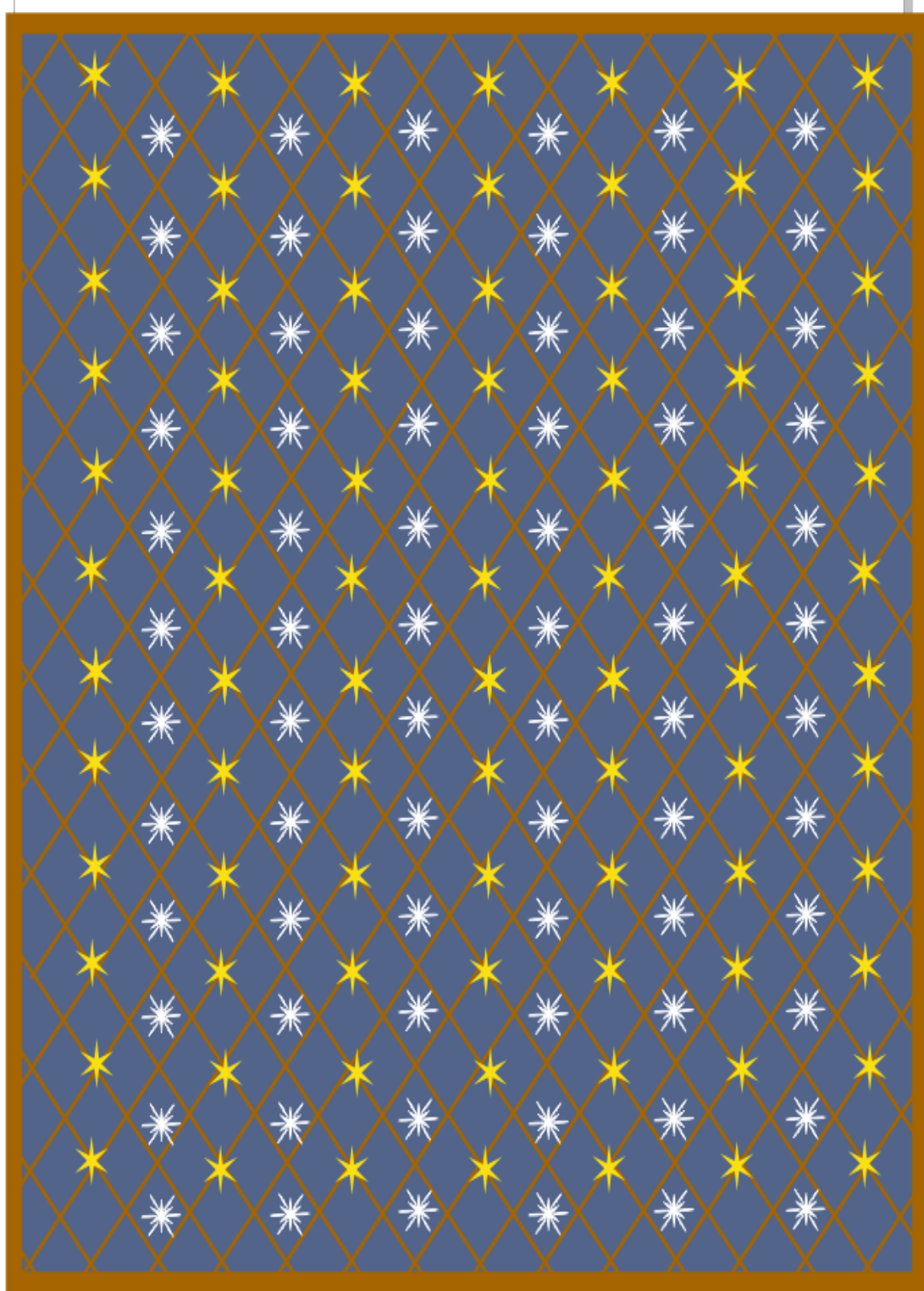
Σχ.11, Σχέδιο με χρώμα, μοτίβο που σχηματίζει ταινία διπλωμένη.

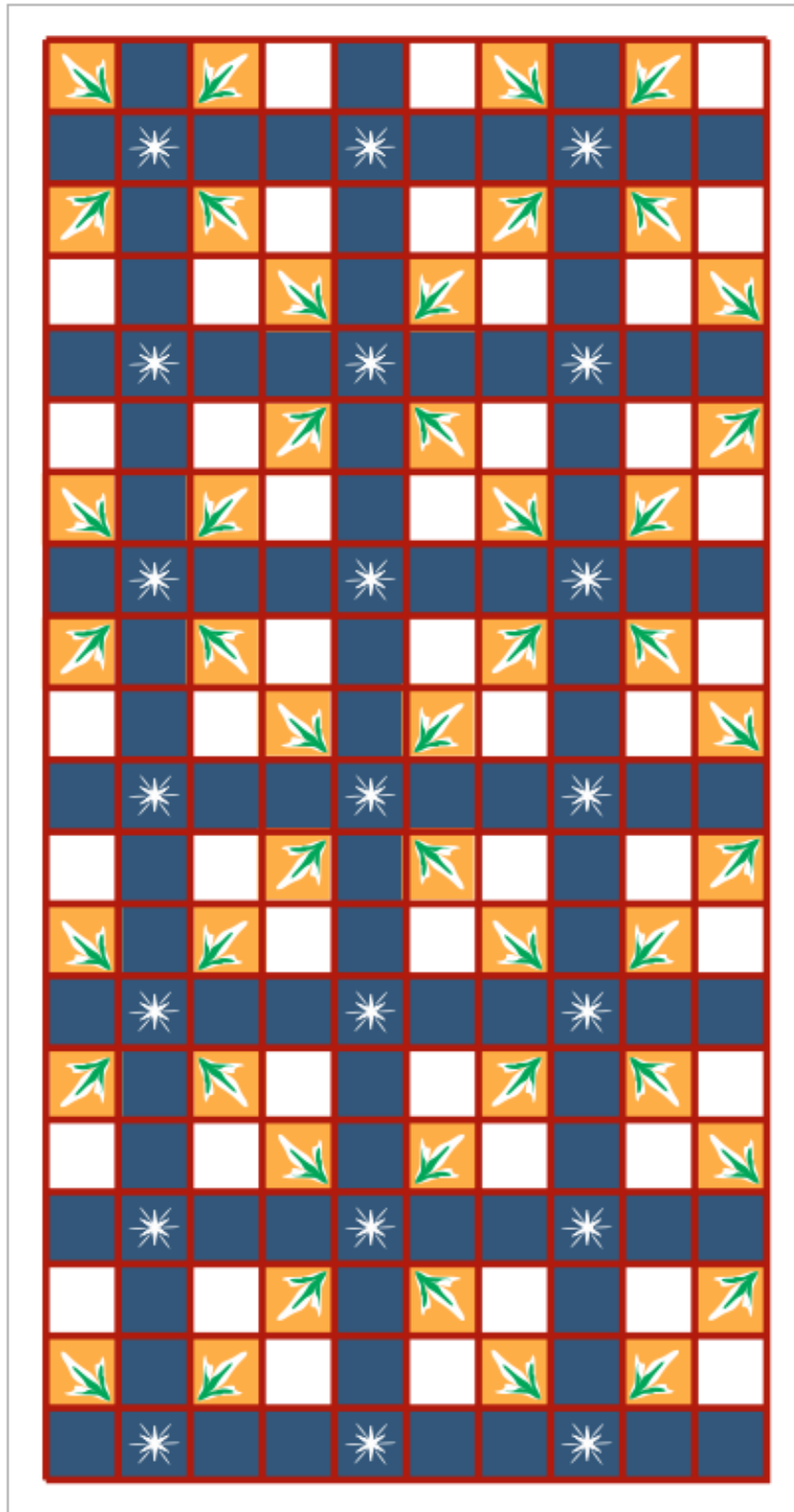
Σχ.12, Σχέδιο με χρώμα, μοτίβο που σχηματίζει ταινία διπλωμένη.

Σχ.13, Σχέδιο με χρώμα, μοτίβο που σχηματίζει ταινία διπλωμένη.

Σχ14,, Σχέδιο, μοτίβο με χρώμα ρόμβους και αστεράκια.

Σχ.15, Σχέδιο με χρώμα, τετράγωνα μοτίβα και αστεράκια.

Φωτογραφικό υλικό από την καλλιτεχνική πρακτική²⁶

Στην πρώτη συνάντηση έγινε μια ενημέρωση που παρουσιάστηκε από την ερευνήτρια το πρωτόκολλο στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος. Έγινε αναφορά στον πολιτισμό του τόπου και στα δύο αρχιτεκτονικά δείγματα που υπάρχουν στην περιοχή, το αρχοντικό του Γεωργίου Σβάρτς και τον Ι. Ναό του Αγ. Γεωργίου Αμπελακίων. Ιδιαίτερη μνεία έγινε στον εσωτερικό διάκοσμο, τις τοιχογραφίες και τα διακοσμημένα και ζωγραφισμένα ταβάνια, χαρακτηριστικό γνώρισμα της μεταβυζαντινής τέχνης. Αναφέρθηκαν τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν τότε για την κατασκευή όπως ξύλο, πέτρα, φυτικές χρωστικές κ.α.. Σε αυτή τη συνάντηση δημιουργήθηκε η κοινωνική ομάδα, τα μέλη της οποίας προέρχονται από την τοπική κοινότητα κυρίως. Στο επόμενο διάστημα άρχισε να γίνεται γνωστό από στόμα σε στόμα το project υπήρχε προσέλευση μελών και εκτός των ορίων του Δήμου Τεμπών όπως από την πόλη της Λάρισας, της Αγιάς και του χωριού Κοιλιάδας.

Φ.18., Πρώτη συνάντηση και ενημέρωση.

²⁶ Φωτογραφίες ψηφιακές από το αρχείο της ερευνήτριας, 2019

Την πρώτη μέρα του workshop τους δόθηκε υλικό σχεδιασμένο στις πραγματικές διαστάσεις για να δημιουργήσουν πάνω σε χαρτόνι χοντρό τα σχέδια με τη μορφή του στένσιλ. Στην αρχή τους έγινε ένα παράδειγμα και συνέχισαν να δημιουργούν τα δικά τους στένσιλ, που μας βοήθησαν να σχεδιάσουμε στην επιφάνεια του ξύλου. Μόλις τελείωσε η διαδικασία αυτή ξεκίνησε ο σχεδιασμός πάνω στην επιφάνεια του ξύλου. Ορίστηκαν οι γραμμές που θα καρφωνόταν στη συνέχεια τα ξύλινα πηγάκια. Στα σχήματα που δημιουργήθηκαν σχεδιάστηκαν με τη βοήθεια των στένσιλ τα αντίστοιχα σχέδια όπως τα έβλεπαν στην προβολή που υπήρχε στον τοίχο με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του προτζέκτορα. Η δουλειά έγινε πάνω σε μεγάλα τραπέζια όπου δούλευαν σε υπό ομάδες οι οποίες δεν ήταν σταθερές, αλλά άλλαζαν συχνά μεταξύ τους τραπέζι δηλαδή υποομάδα. Αυτό ήταν καλό διότι τους δινόταν η ευκαιρία να συνεργαστούν όλοι με όλους κυκλικά και να γνωριστούν. Την πρώτη μέρα ολοκληρώθηκε το σχέδιο του ενός ταβανιού διαστάσεων 150X122εκ..

Φ.19., Πρώτη μέρα workshop – κατασκευή στένσιλ.

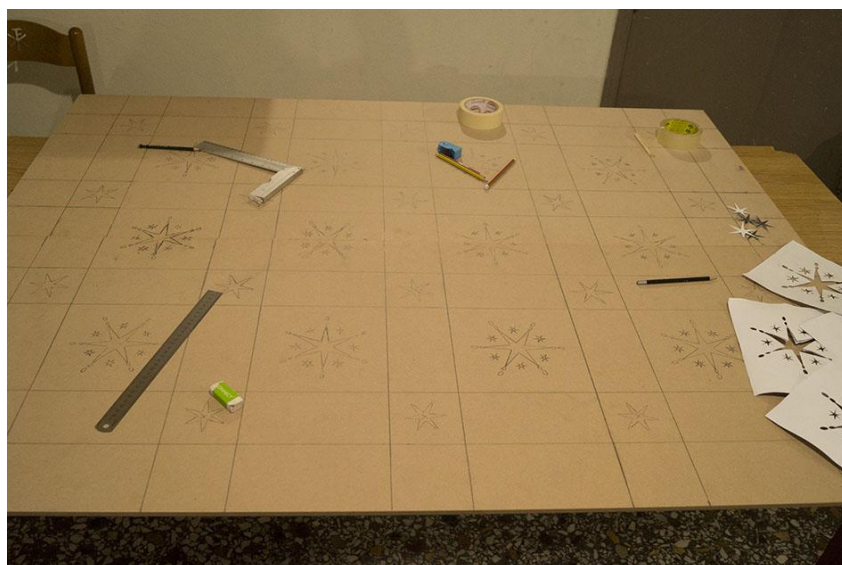

Φ.20, 21, 22., Πρώτη μέρα workshop – κατασκευή στένσιλ.

Φ.23, Πρώτη μέρα workshop – κατασκευή στένσιλ.

Φ.24, 25, Πρώτη μέρα workshop – σχεδιασμός ταβανιού με τη βοήθεια στένσιλ.

Τη δεύτερη μέρα του workshop, συνεχίστηκε ο σχεδιασμός του δεύτερου ταβανιού με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που έγινε το πρώτο. Στη συνέχεια όλα τα κομμάτια, οι επιφάνειες του ξύλου και τα πηχάκια και των δύο ταβανιών, περάστηκαν για να μονωθούν οι πόροι τους με κόλλα. Αυτό γίνεται για να μην απορροφάτε το χρώμα από τους πόρους του ξύλου. Με τον τρόπο αυτό ζωγραφίζεται πιο εύκολα. Σχολιάστηκε για το ξύλο πως είναι ένα από τα δομικά υλικά που χρησιμοποιείται στην κατασκευή των παραδοσιακών σπιτιών, το οποίο μας το παρέχει η φύση.

Φ.26, 27, Δεύτερη μέρα workshop – σχεδιασμός ταβανιού με τη βοήθεια στένσιλ.

Φ.28, 29,30, Δεύτερη μέρα workshop – Κόψιμο και πέρασμα με κόλλα τα πηχάκια.

Την τρίτη μέρα του workshop, μιλήσαμε για το χρώμα. Δόθηκε η ευκαιρία να αναφερθούμε στα φυσικά χρώματα και τις φυτικές χρωστικές που μας δίνει η φύση είτε από τα πετρώματα της, είτε από τα φυτά της. Σχολιάστηκε πως αυτά τα υλικά είναι φιλικά προς το περιβάλλον και έγινε συζήτηση για την προστασία του περιβάλλοντος και μάλιστα σε τοπικό επίπεδο. Με τις σκόνης έγιναν οι συνδυασμοί χρωμάτων πάνω σε χαρτόνι. Άρχισε το ζωγραφικό μέρος του workshop αφού κατέληξαν στις αποχρώσεις και στους συνδυασμούς που θα χρησιμοποιούσαν. Η διαδικασία της ζωγραφικής ήθελε προσοχή στο να μην χάσουν το σχέδιο ή να μην μπει το ένα χρώμα μέσα στο άλλο. Με το τελείωμα της μέρας σχεδόν τελείωσε η ζωγραφική του πρώτου ταβανιού.

Φ.31, 32, Τρίτη μέρα workshop – Μελέτη χρώματος.

Φ.33, 34, 35, Τρίτη μέρα workshop – Ζωγραφική.

Την τέταρτη μέρα του workshop, συνεχίστηκε η ζωγραφική του δεύτερου ταβανιού με πολύ προσοχή και με την ίδια διαδικασία της προηγούμενης μέρας.

Φ.36, Τέταρτη μέρα workshop – Ζωγραφική.

Την πέμπτη μέρα του workshop, ζωγραφίστηκαν τα αστεράκια και τα μεγάλα αστέρια με ασημόσκονη και χρυσόσκονη και των δύο ταβανιών.

Φ.37, Πέμπτη μέρα workshop – Ζωγραφική αστεριών.

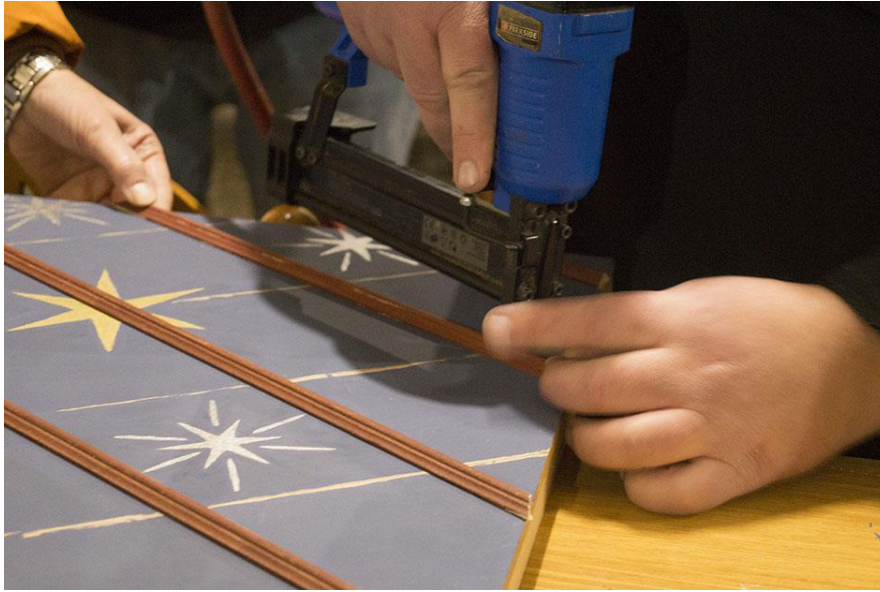

Φ.38, 39, 40, Πέμπτη μέρα workshop – Ζωγραφική αστεριών.

Την έκτη μέρα του workshop, πήραν τα ξύλινα πηγάκια τα οποία βάφτηκαν τις προηγούμενες μέρες και αρχίσαν να τα κόβουμε στις διαστάσεις του σχεδίου. Το στάδιο αυτό απαιτούσε προσοχή στις μετρήσεις αλλά και στις κλίσεις – μοίρες που θα έπρεπε να κοπούν για να βγει το σχέδιο σωστά. Ιδιαίτερα το σχέδιο με το μπακλαβαδοτό σχήμα απαιτούσε συγκέντρωση και ακρίβεια.

Φ.41, 42,, Έκτη μέρα workshop – Κάρφωμα πηγάκια.

Φ.43, Έκτη μέρα workshop – Κάρφωμα πηχάκια.

Την έβδομη μέρα του workshop, συνεχίστηκε όπως αναφέρθηκε παρά πάνω το δύσκολο σχέδιο και κόπηκαν τα πηχάκια και του δεύτερου σχεδίου. Στο τέλος συναρμολογήθηκαν και καρφώθηκαν πάνω στην επιφάνεια του ξύλου με τη βοήθεια του καρφωτικού μηχανήματος.

Φ.44, Έβδομη μέρα workshop – Κάρφωμα πηχάκια.

Την όγδοη μέρα του workshop, πήραν τα πινέλα ξανά για να ρετουσάρουν τα πηχάκια στα κοψίματά τους και να ζωγραφίσουν τα χρυσά αστεράκια από πάνω από τα πηχάκια. Η ολοκλήρωση της προσομοίωσης των δύο ταβανιών σε

διαστάσεις 150X122εκ.. έκαστο, τελείωσε μέσα σε κλίμα «ενθουσιασμού» και ικανοποίησης.

Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώθηκε το πρώτο workshop της εκπαίδευσης της ομάδας.

Πίνακας Ι

Κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στην Καλλιτεχνική δράση

Φύλλο	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ
Ηλικία	46	47	48	52	28	26	27	50	54
Τόπος γέννησης	Αγιά	Ραψάνη	Λάρισα	Ελάτεια	Γόννοι	Γόννοι	Γόννοι	Τέμπη	Γόννοι
Τόπος κατοικίας	Λάρισα	Γόννοι	Λάρισα	Κοιλάδα	Γόννοι	Γόννοι	Γόννοι	Λάρισα	Γόννοι
Καταγωγή	Αγιά	Ιωάννινα	Θράκη	Θράκη	Ομόλιο	Γόννοι	Γόννοι	Τέμπη	Γόννοι
Οικογεν. Κατάσταση	Παντρεμένη	Παντρεμένη	Παντρεμένη	Παντρεμένη	Ελεύθερη	Ελεύθερη	Ελεύθερη	Παντρεμένη	Πανδρεμένη
Εκπαίδευση	3βάθμια	Γυμνάσιο	ΙΕΚ	ΙΕΚ	3βάθμια	3βάθμια	3βάθμια	3βάθμια	2βάθμια

Πίνακας Ι Ι

Κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στην Καλλιτεχνική δράση

Φύλλο	Άρρεν	Θήλυ	Θήλυ	Άρρεν	Θήλυ	Θήλυ	Άρρεν	Θήλυ	Θήλυ
Ηλικία	18	19	18	18	56	46	25	47	52
Τόπος γέννησης	Λάρισα	Κοζάνη	Λάρισα	Γόννοι	Γόννοι	Κάσος	Γόννοι	Δελέρια	Λάρισα
Τόπος κατοικίας	Λάρισα	Λάρισα	Λάρισα	Γόννοι	Γόννοι	Γόννοι	Γόννοι	Γόννοι	Λάρισα
Καταγωγή	Μελιβοία	Τρίκαλα	Μ.Ασία	Ζαγοροχώρια	Γόννοι	Κάσος	Γόννοι	Δελέρια	Λάρισα
Οικογεν. Κατάσταση	Ελεύθερος	Ελεύθερος	Ελεύθερος	Ελεύθερος	Παντρεμένη	Παντρεμένη	Ελεύθερος	Παντρεμένη	Παντρεμένη
Εκπαίδευση	2βάθμια	3βάθμια	2βάθμια	2βάθμια	Γυμνάσιο	ΙΕΚ	3βάθμια	2βάθμια	2βάθμια

Στον πίνακα Ι και ΙΙ αναφέρονται τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία της κοινωνικής ομάδας που δημιουργήθηκε για την έρευνα δράσης.

Έγγραφο

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας

Σχολή Καλών Τεχνών
Τμήμα Εικαστικών
& Εφαρμοσμένων Τεχνών

10 Μαΐου 2019

Προς το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο Αγ. Παρασκευής Γόννων

Θέμα: «Άδεια άσκησης καλλιτεχνικού έργου στην ουρανία της Αγ. Παρασκευής Γόννων»

Η Μαρία Λαγού εικαστικός και εκκολαπτόμενη κλινική Κοινωνιολόγος, θα πραγματοποιήσει το ερευνητικό πρωτόκολλο «Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων`` με επιβλέποντα τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Β. Μπούζα, στα πλαίσια της Διπλωματικής εργασίας του Διατμηματικού /Διιδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών: Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη, του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και του Τμήματος Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Για την πρακτική άσκηση του ερευνητικού πρωτοκόλλου ζητώ:

1. Την άδεια εισόδου στον Ι.Ν.Αγ. Παρασκευής Γόννων, ώστε να μπορέσω να υλοποιήσω το έργο στην ουρανία του ναού.
2. Την παραχώρηση χρήσης της αίθουσας του Πνευματικού Κέντρου για τις συναντήσεις της ομάδας και την προετοιμασία του έργου στο παραπάνω πλαίσιο.

Παρακαλώ για τις δικές σας ενέργειες.

Επισυνάπτονται:

1. Σκεπτικό της εργασίας
2. Μελέτη Ουρανίας / σχέδια
3. Βιογραφικό σημείωμα

Με τιμή
Μαρία Λαγού

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Σχολή Καλών Τεχνών
Τμήμα Εικαστικών
& Εφαρμοσμένων Τεχνών

Ανοιχτό κάλεσμα

**«Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην
ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων»**

Ανακοίνωση – Πρόσκληση

Μπορεί η τέχνη με σεβασμό στη φύση και η κατανόηση του πολιτισμικού κεφαλαίου να γίνει εργαλείο κοινωνικού μετασχηματισμού; Μπορεί να λειτουργήσει ως φορέας κοινωνικής αλλαγής;

Η Μαρία Λαγού εικαστικός και εκκολαπτόμενη κλινική Κοινωνιολόγος, θα πραγματοποιήσει το ερευνητικό πρωτόκολλο ``«Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων`` με επιβλέποντα τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Β. Μπούζα στα πλαίσια της Διπλωματικής της εργασίας, του Διατμηματικού/Διϊδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών: Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη, του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και του Τμήματος Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Σας προσκαλώ στην 1η συνάντηση για ενημέρωση και πληροφορίες

Την Κυριακή 1 Δεκεμβρίου 2019 και ώρα 5.30 το απόγευμα

στο Πνευματικό Κέντρο της Αγ. Παρασκευής Γόννων.

Η ομάδα που θα δημιουργηθούν από αυτή τη συνάντηση θα συνεργαστούν ώστε να ολοκληρωθεί συνεργατικά το καλλιτεχνικό έργο με τις οδηγίες και τη βοήθεια της εικαστικού Μαρίας Λαγού. Το καλλιτεχνικό έργο, δηλαδή η ζωγραφική του ξύλινου ταβανιού / ουρανίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων φιλοδοξεί να ολοκληρωθεί με τη συμμετοχή, συνεργασία και τη συνέργεια της κοινότητας του Δήμου Τεμπών. Ένα έργο που θα κοσμή τον τόπο μας και θα ενώνει τους ανθρώπους του. Η συμμετοχή είναι ελεύθερη και εθελοντική.

Με τιμή

Μαρία Λαγού

**ΑΙΤΗΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ «Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου
πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής
Γόννων»**

ΟΝΟΜΑ: .....

ΕΠΙΘΕΤΟ: .....

ΗΜ.ΓΕΝΝΗΣΗΣ: .....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: .....

ΠΟΛΗ Ή ΧΩΡΙΟ: .....

ΔΗΜΟΣ: .....

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ: .....

ΤΗΛΕΦΩΝΑ

ΣΤΑΘΕΡΟ: .....

ΚΙΝΗΤΟ: .....

Email: .....

FACEBOOK: .....

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ: .....

ΣΠΟΥΔΕΣ: .....

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ: επισυνάπτεται

Γνωρίζω και συναινώ πως καθ' όλη τη διάρκεια του καλλιτεχνικού έργου θα βιντεοσκοποούνται οι εργασίες και οι συναντήσεις ώστε να χρησιμοποιηθούν στην έρευνα και στην δημοσιοποίηση του έργου.

Ημερομηνία ...../...../.....

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Κοινωνιολογίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Σχολή Καλών Τεχνών

Τμήμα Εικαστικών

& Εφαρμοσμένων Τεχνών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα

Εφαρμοσμένη – Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη

Έντυπο ενημέρωσης

Στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας του μεταπτυχιακού προγράμματος *Εφαρμοσμένη - Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη* του Πανεπιστημίου Αιγαίου & της Δυτ. Μακεδονίας οργανώνεται η παρούσα συνέντευξη με στόχο να συμβάλει στη διερεύνηση του πολιτισμικού κεφαλαίου μέσα από την έρευνα ``«Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων``

Περιγραφή

Η καινοτόμος πρακτική που εφαρμόστηκε στη μεταβυζαντινή εκκλησία της Αγ. Παρασκευής Γόννων με την συμμετοχή κοινωνικής ομάδας από την περιφέρεια του Δήμου Τεμπών, έχει σκοπό να διερευνήσει τις στάσεις, τις εμπειρίες και τα βιώματα των συμμετεχόντων. Το συμμετοχικό ζωγραφικό καλλιτεχνικό έργο προσπάθησε να ψηλαφίσει το πολιτισμικό ιστορικό κεφάλαιο του τόπου και των συμμετεχόντων και να δει πως αυτό μπορεί να ευαισθητοποιήσει στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και να μετασχηματιστεί σε πολιτισμό μέσω της τέχνης.

Δεοντολογική εγγύηση Συνέντευξης

Η συμμετοχή στη συνέντευξη βασίζεται στην αρχή της συνειδητής συναίνεσης, στο δικαίωμα του ατόμου για ελευθερία και αυτοδιάθεση. Βάσει αυτής της αρχής, εάν κάποια στιγμή ο συνεντευξιαζόμενος/η θελήσει να αποχωρήσει, είναι ελεύθερος/η οποιαδήποτε στιγμή να το κάνει. Επίσης, η συνάντηση θα καταγραφεί με τη χρήση video ώστε να μπορέσει να μελετηθεί και να αναλυθεί χωρίς διαστρεβλώσεις ή παρερμηνείες ο λόγος του συμμετέχοντα. Κομμάτια του video μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην καλλιτεχνική πρακτική, ως ενημερωτικό υλικό αλλά και να παρουσιαστούν σε εκθέσεις ή στο διαδίκτυο. Αν κάποια λεγόμενα δεν θα ήθελε ο συμμετέχων να χρησιμοποιηθούν ονομαστικά θα υπάρξει εχεμύθεια και ανωνυμία χωρίς να παρουσιαστεί το video σε κοινό. Ο συμμετέχων με την ολοκλήρωση της συνέντευξης και έπειτα από την καταγραφή και μελέτη του υλικού δύναται να έχει πρόσβαση στο κείμενο της αφήγησής του εφόσον ζητηθεί.

Η φοιτήτρια

Ονοματεπώνυμο

Μαρία Λαγού

Υπογραφή

Έντυπο συγκατάθεσης συνέντευξης/συμμετοχής στην καλλιτεχνική πρακτική

Δηλώνω τη συγκατάθεσή μου για τη συμμετοχή μου στην διπλωματική εργασία της Μαρίας Λαγού, του μεταπτυχιακού προγράμματος *Εφαρμοσμένη - Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη* του Πανεπιστημίου Αιγαίου & Δυτ. Μακεδονίας με θέμα ``«Κληρονόμοι» του τόπου μας - Το παράδειγμα της καινοτόμου πρακτικής στην ξύλινη ουρανία της μεταβυζαντινής εκκλησίας της Αγ. Παρασκευής Γόννων`` με επιστημονικό υπεύθυνο τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Βασίλειο Μπούζα.

Έχω λάβει το έντυπο ενημέρωσης, στο οποίο περιγράφεται ο σκοπός της έρευνας, και οι δεοντολογικές εγγυήσεις που δίνει η μεταπτυχιακή φοιτήτρια.

Έχω κατανοήσει τον λόγο που θα βιντεοσκοπηθεί και θα φωτογραφηθεί η συνάντηση. Κατανοώ ότι μπορώ να αποχωρήσω από την συνέντευξη οποιαδήποτε στιγμή, να αποσύρω τη συμμετοχή μου, και να έχω πρόσβαση στο κείμενο της αφήγησής μου και σε ό,τι κείμενο χρησιμοποιηθεί ή δημοσιευθεί μετά την ανάλυση από τα λεγόμενά μου.

Έχω κατανοήσει το λόγο που η καλλιτεχνική δράση καθώς και η συνέντευξη βιντεοσκοπείται και φωτογραφίζεται καθώς και ο λόγος δημοσιοποίησης του υλικού αυτού.

Με βάση τα παραπάνω συναινώ να συμμετάσχω:

- στη συνέντευξη
- στην καλλιτεχνική δράση

Ο συμμετέχων/ Η συμμετέχουσα

Όνοματεπώνυμο ή αρχικά.....

Τηλέφωνο επικοινωνίας.....

Ιδιότητα.....

Υπογραφή.....

Συεντεύξεις απομαγνητοφωνημένες

1η συνέντευξη: Δ.Γ., ετών 46, καθηγήτρια αγγλικών στον ιδιωτικό τομέα, καταγωγή Αγιά, κάτοικος Λάρισας.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας θα κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Πες μας λίγα λόγια για σένα στην αρχή.

Δ.Γ. Με λένε Δ. Γ., είμαι 46 ετών, είμαι παντρεμένη με δύο παιδιά και δουλεύω ως καθηγήτρια αγγλικών.

Ερευνήτρια Από πού κατάγεσαι;

Δ.Γ. Κατάγομαι από την Αγιά Λαρίσης, ένα γραφικό χωριό του Κισσάβου, κωμόπολη, είναι στις πρόποδες του Κισσάβου, ενώ μένω στη Λάρισα τα τελευταία είκοσι χρόνια.

Ερευνήτρια Γνωρίζεις πράγματα για τον πολιτισμό του τόπου σου;

Δ.Γ. Γνωρίζω κάποια πράγματα, γιατί μεγαλώσαμε σε μια εποχή που μας δίδασκαν πράγματα για τον τοπικό πολιτισμό, θα 'θελα να γνωρίζω παραπάνω εεεε και νομίζω με το πέρασμα των χρόνων γυρνάς στις ρίζες σου και θέλεις να μάθεις πράγματα για τον τόπο από που κατάγεσαι.

Ερευνήτρια Θέλεις να μας πεις κάποια πράγματα για τον τόπο σου; Σε σχέση πάντα με τον πολιτισμό.

Δ.Γ. Να πω ότι η Αγιά είναι μια κωμόπολη του νομού Λάρισας, είναι παλιά κωμόπολη έχει 24 χωριά θεωρείτε κεφαλοχώρι, είχε πάντοτε αρκετό πληθυσμό επί το πλείστον αγροτικό. Έχει πολύ μεγάλη παράδοση στις εκκλησίες, μεγάλη παράδοση στο..... Εεε οι τοπικές κοινότητες που ζουν τέλος πάντων εκεί, δεν είναι ούτε Βλάχοι ούτε Σαρακατσάνοι είναι ντόπιος ο πληθυσμός. Είναι γραιοί.

Απ' όπου καταγόμαστε, οπότεεεε όλα τα έθιμα της τοπικής κοινωνίας της Θεσσαλίας – τα παραδοσιακά τα έχουμε εκεί.

Ερευνήτρια Οι κοινότητες αυτές αναπτύχθηκαν περισσότερο πότε;

Δ.Γ. Οι κοινότητες αυτές.... Θα σου πω. Οι πρώτες καταγραφές που είχαμε για την Αγιά, τη Μελιβοία και τη Τσούκανη που λέμε εμείς η Ανατολή, είναι σε κάτι τούρκικα παλιά κιτάπια που τα είχα βρει εγώ τυχαία σε ένα βιβλίο το 1425. Είναι οι πρώτες απογραφές πληθυσμού από τους Τούρκους βέβαια. Ήδη αυτές οι κοινότητες υπήρχαν και άκμαζαν στην περιοχή. Βέβαια η περιοχή τότε είχε το μεγάλο έλος της Κάρλας που μαστιζόταν από την ελονοσία ο πληθυσμός, αλλά δούλευαν σε χωράφια οι περισσότεροι. Και είχαμε και το εμπόριο απέναντι με το Άγιο όρος, απέναντι με την Χαλκιδική, γιατί είναι παραθαλάσσιο. Μεγάλη άνθιση του εμπορίου και εκεί.

Ερευνήτρια Το 17^ο αιώνα γνωρίζεις καθόλου τι γινόταν στις κοινότητες;

Δ.Γ. 17^ο δηλαδή 1600 και μετά, ναι οι κοινότητες της Αγιάς ήταν ένα μεγάλο τσιφλίκι. Συνεχίζει η ανάπτυξή της. Σαν έδαφος ήταν πολύ γόνιμο και επειδή είναι και στις παρυφές του Κισσάβου, είχε το ευτύχημα να έχει και κάποια δέντρα κάποιες καλλιέργειες οι οποίες δεν μπορούσαν να είναι στον κάμπο της Λάρισας όπως τα σιτηρά. Είχε τα μήλα, είχε... πιο παλιά είχε αμύγδαλα και φουντούκια πάρα πολλά. Είχε όλα τα φρούτα, οπότε θεωρούνταν ένας τόπος ευλογημένος. Γι αυτό είχε και μεγάλη ανάπτυξη, υπήρχαν οικογένειες που είχαν πολλά χρήματα παλιά, βέβαια όσο μπορούσαν να αναπτυχθούν κάτω από τον κατακτητή. Υπήρχε η τούρκικη κατοχή.

Ερευνήτρια Από τη μελέτη που έχω κάνει για το ριζάρι, είχα μάθει πως υπήρχε και στην Αγιά. Εσύ έχεις ακούσει κάτι για αυτό;

Δ.Γ. Είχα ακούσει για το ριζάρι ότι υπήρχε και κάνανε..... γιατί σαν τόπος νομίζω με το έλος είχε αυτό καλύτερη καλλιέργεια αλλά.... υπάρχει σαν φυτό. Εγώ μια μελέτη έχω διαβάσει δεν ξέρω πόσο σχέση έχει με αυτό... αλλά έλεγε για τα βότανα του Κισσάβου και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες, ανακάλυψαν όλα τα θεραπευτικά βότανα που έχει ο Κίσαβος βρίσκονται σε τόση αντιστοιχία μονάχα στην Κρήτη. Είναι οι δύο περιοχές της Ελλάδας που έχουν μεγάλη αντιστοιχία σε θεραπευτικά βότανα.

Ερευνήτρια Έχουμε πλούσιο φυσικό περιβάλλον.

Δ.Γ. Πλούσιο ..... και πολύ όμορφη περιοχή.... Πολύ όμορφη περιοχή.

Ερευνήτρια Όμως το ριζάρι έφερε πολιτιστικό κεφάλαιο και το εμπόριο σε εσάς; Όσο ακούγετε για τα Αμπελάκια;

Δ.Γ. Έφερε αλλά όχι τόσο πολύ.... όχι τόσο πολύ. Αλλά περισσότερο επειδή ήταν κοντά η θάλασσα ο κάμπος είχαν άλλες καλλιέργειες. Οι περισσότεροι ήταν και αλιείς.... είχαν χρήμα πάντοτε αλλά....

Ερευνήτρια Το χρήμα ήταν από όλες αυτές τις δραστηριότητες.

Δ.Γ. Ναι, ναι, ναι. Ήταν πλούσια περιοχή πάντοτε.

Ερευνήτρια Τι σχέση μπορεί να έχει ο πολιτισμός του τόπου σου με εσένα, και σε τι μπορεί να σε βοηθήσει; Δηλαδή βλέπω ότι γνωρίζεις αρκετά πράγματα. Είναι κάτι που σε απασχολεί ή σε συνδέει με τον πολιτισμό;

Δ.Γ. Τι εννοείς το πώς ήταν τα πράγματα τότε, το πώς μεγαλώσαμε και τι μας συνδέει; Σίγουρα οι ρίζες μας είναι κοινές και πορεύεσαι με αυτά τα οποία μεγάλωσες και με αυτά τα οποία γαλουχήθηκες. Εννοείτε ότι ο τόπος καταγωγής σου και σε διαμορφώνει και παίρνεις στοιχεία από αυτό και πορεύεσαι στη ζωή σου σύμφωνα με τα στοιχεία που έχεις πάρει. Δεν είναι δυνατόν να μην επηρεάζεσαι.

Ερευνήτρια Άρα σου έχει προσφέρει ο τόπος σου.

Δ.Γ. Μα ναι. Εννοείται. Δεν νομίζω να υπάρχει άνθρωπος που μεγάλωσε και δεν έχει πάρει τίποτα από τον τόπο που γεννήθηκε. Μόνο η καθημερινή επαφή με τον κόσμο, τα έθιμα, που υποσυνείδητα ίσως περνάνε. Δεν τα ακολουθείς συνειδητά αλλά υποσυνείδητα μένουν μέσα σου περνάνε.

Ερευνήτρια Νομίζεις πως η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού;

Δ.Γ. Όταν ήμουνα μικρή δεν το πίστευα, όπως όλοι, έτσι που απορρίπτεις στην ηλικία των 20 – 25, απορρίπτεις την παράδοση, απορρίπτεις όλα αυτά που σου προσφέρουν, γιατί είναι λογικό να τα απορρίπτεις, είναι η φάση που περνάς. Μεγαλώνοντας βλέπω ότι μόνο αν στηριχτούμε στον πολιτισμό και στην παράδοσή μας χωρίς να ξεχάσουμε όχι να μείνουμε εκεί, να στηριχτούμε να πάρουμε βάσεις από αυτό, θα προχωρήσουμε.

Ερευνήτρια Έχεις ασχοληθεί με τον πολιτισμό της Αγιάς, γνωρίζεις πράγματα, σε ενδιαφέρει. Είναι κάτι που σε αγγίζει.

Δ.Γ. Είναι αυτό που σου λέω. Είχα την ευτυχία και τιμή να έχω έναν εξαιρετικό δάσκαλο τον Αγραφιώτη, τον Δημήτρη τον Αγραφιώτη εεεε ο οποίος ασχολήθηκε πολύ με την τοπική ιστορία της Αγιάς. Ήταν λάτρης. Έμεινε, παρόλο που ήταν γαμπρός στην περιοχή, έμεινε τριάντα χρόνια εκεί και ήταν ένας άνθρωπος που

λάτρευσε τον τόπο και μου 'μαθε να αγαπώ και την ιστορία γενικότερα αλλά και του τόπου. Ήταν ένας άνθρωπος που μας πήγαινε στις εκκλησίες στις βυζαντινές μας εξηγούσε τα διάφορα τοπωνύμια και πως έβγαινε το όνομά τους. Αυτός με έκανε να δω πόση πολύ ιστορία έχει ο τόπος. Ας πούμε τα κόκαλα είναι μια περιοχή που είχαμε τα χωράφια μας εμείς. Δεν αναρωτήθηκα ποτέ γιατί λεγόταν ήμουν μικρή κόκαλα και έμαθα από τον κ. Αγραφιώτη ότι είχε γίνει μια μεγάλη μάχη με το στρατό του Μ. Αλεξάνδρου εκεί. Βέβαια βρίσκουμε ακόμα κόκαλα εκεί όταν σκάβουμε και υπάρχει ένα ωραίο ρωμαϊκό λουτρό που το ανακάλυψαν τώρα πρόσφατα και το σκέπασαν γιατί εμποδίζαμε τις καλλιέργειες. Είναι δίπλα στο χωράφι, ένας τόπος με τόση ιστορία περνάει μέσα σου βρε παιδί μου, δεν είναι δυνατόν να μην περάσει.

Ερευνήτρια Ο ρόλος της τέχνης στην περιοχή σας, στην ανάπτυξη της κουλτούρας της παράδοσης και στη συνέχεια του πολιτισμού;

Δ.Γ. Για μένα προσωπικά θα σου πω, ότι η τέχνη ήταν κάτι που θεωρώ ότι κυλάει στο αίμα μου, μου άρεσε, ασυναίσθητα, ασυνείδητα βρε παιδί μου. Πάντοτε μου άρεσε η τέχνη. Την έβλεπες σε αγιογραφίες στις εκκλησίες γιατί περισσότερο αυτό έχει ο τόπος να σου προσφέρει, να σου αναδείξει την τέχνη. Στα υφαντά, στα κλίμια, στα παλιά τα σπίτια που πήγαινες. Ένα ωραίο αρχοντικό που έχουμε, της Αλεξούλη στην Αγιά, το οποίο δυστυχώς το αφήνουν να καταστραφεί – θα πέσει στο τέλος. Εμένα είναι κάτι που με συγκινούσε πάντα. Και νομίζω πως σε επηρεάζει ως ένα βαθμό όταν αρχίζεις και σαν πιτσιρίκι να πρωτοσχεδιάζεις τις πρώτες σου γραμμές, θα αντιγράψεις αυτό που βλέπεις. Αυτό είναι το πρώτο, μετά έρχεται η φαντασία και μετά το εξελίσσεις.

Ερευνήτρια Η σχέση σου με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής;

Δ.Γ. Αχ! Πολύ καλή. Μου αρέσει η φύση, μου αρέσουν οι περιπάτοι στη φύση, μου αρέσει η φύση σε όλο της το μεγαλείο και σε όλες της τις εποχές. Μου αρέσει ο Κίσαβος όταν είναι ειδικά το Φθινόπωρο –είναι η αγαπημένη μου εποχή- όλες οι αλλαγές στο φύλλωμα των δέντρων. Εεεε κάνω και περιπάτους στη φύση και με τις μηχανές πάνω στο βουνό μου αρέσει πάρα πολύ οι διαδρομές αυτές και μικρή όταν ήμουνα μου άρεσε πολύ η θάλασσα, δεν μπορούσα να φανταστώ τη ζωή μου χωρίς θάλασσα. Εκεί ήμασταν δίπλα. Μεγαλώνοντας βλέπω ότι στρέφομαι στα βουνά περισσότερο. Δεν ξέρω γιατί.

Ερευνήτρια Το χωριό το δικό σου είναι στη σκιά του Κισσάβου, εμείς από την άλλη πλευρά έχουμε τον Όλυμπο και τον Κίτσαβο. Δύο βουνά όπου το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό όπως το ανέφηρες και εσύ τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει αλλά και η φυσική ομορφιά. Πόσο σημαντικό είναι για σένα αυτό;

Δ.Γ. Η φυσική ομορφιά εννοείς;

Ερευνήτρια Και ο πλούτος που έχει το φυσικό μας περιβάλλον. Δηλαδή η ποιότητα της ζωής έχει άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον; Ή δεν επηρεάζεται από αυτό;

Δ.Γ. Επηρεάζεται. Στη Λάρισα που ζούμε και είναι μια άνυδρη περιοχή, έβαλα δυο, τρία δέντρα όσα μπορούσα να βάλω στο σπίτι μου, γιατί δεν θεωρώ ότι θα μπορούσα να ζήσω χωρίς πράσινο. Πρώτον αυτό και δεύτερον επειδή έχω την τύχη να έχω και έναν άνδρα ο οποίος ζει πάρα πολύ στη φύση, του αρέσει δεν θα μπορούσε ποτέ να κάνει μια δουλειά γραφείου και να είναι μέσα κλεισμένος. Μαζί του έμαθα περισσότερα για τη φύση παρόλο που εγώ είμαι λίγο άσχετη δηλαδή αν δεν δω τον καρπό πάνω στο δέντρο δεν μπορώ να καταλάβω τι είναι. Έμαθα πολλά πράγματα μαζί του, γιατί είναι ένας άνθρωπος που του αρέσει η φύση κάνουμε πολλές βόλτες στη φύση, φτιάξαμε το παλιό μας σπίτι στο χωριό τη Μελιβοία, το οποίο είναι στην άκρη του χωριού πάνω και είναι μέσα στο δάσος. Αφού όταν θα σηκωθώ εγώ το πρωί να πω τον καφέ μου να κοιτάω το δάσος και ακούω τα πουλιά, τα αηδόνια που έχουν εκεί φωλιές, για μένα είναι ηρεμία ψυχής. Δεν θέλω τίποτα άλλο.

Ερευνήτρια Τι υψόμετρο έχει;

Δ.Γ. Το χωριό είναι 500 μέτρα από τη θάλασσα υψόμετρο και από την παραλία σε ευθεία γραμμή είναι 4 χιλιόμετρα. Έχει ένα τρομερό μονοπάτι μέσα από το δάσος με καταρράκτες και το κάνω κάθε χρόνο. Σε δύο ώρες είσαι θάλασσα. Είναι ένα χωριό που έχει καταπληκτική θέα στη θάλασσα, όλα τα σπίτια έχουν ανατολικό προσανατολισμό και το οποίο χωριό να μην βλέπει τη θάλασσα αλλά δεν φαίνεται από τη θάλασσα. Είναι για να μην φαίνεται από τους πειρατές. Είχαν πολλές επιδρομές σε αυτό το χωριό. Οπότε είναι μέσα στη φύση.

Ερευνήτρια Νομίζεις πως κινδυνεύει το φυσικό μας περιβάλλον; Από τις ανθρώπινες συμπεριφορές και παρεμβάσεις. Έχεις να μας πεις κάποια παραδείγματα;

Δ.Γ. Μόνο από τις ανθρώπινες συμπεριφορές κινδυνεύει και παρεμβάσεις. Εεεε το 2007 είχε γίνει μια φοβερή πυρκαγιά στην περιοχή μας η οποία κατέστρεψε ... δεν θυμάμαι πόσες χιλιάδες στρέμματα δάσους. Έπιασε από Ανατολή, Μεταξοχώρι, Αγιά, Μελιβοία και έκανε φοβερή οικολογική καταστροφή. Τεράστια. Μιλάμε για δάσος από οξιές, από έλατα το οποίο ακόμη δεν έχει αναπτυχτεί. Κινδύνεψαν και ανθρώπινες ζωές, δύο άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Το έζησα από κοντά.... Είδα τις φλόγες να φτάνουνε μέχρι 200 μέτρα από το σπίτι μου και ήταν φοβερό συναίσθημα. Αυτό το συναίσθημα της ανημποριάς ... δεν μπορείς να κάνεις κάτι να βοηθήσεις μου έχει μείνει ακόμα. Θεωρώ ότι οι ίδιοι οι άνθρωποι «βγάζουμε τα μάτια μας». Πραγματικά. Δεν σεβόμαστε το φυσικό περιβάλλον όσο πρέπει. Δεν κάνουμε έργα για το περιβάλλον. Είμαστε λαίμαργοι, πολύ λαίμαργοι, δεν αφήνουμε χώρο στη φύση, δεν αφήνουμε χώρο στα ζώα, δεν αφήνουμε τίποτα. Τα θέλουμε όλα για μας. Αυτό συνεχώς θα έχει αντίκτυπο. Ακόμα κρατάει η περιοχή αλλά όχι για πολύ. Επίσης μετά τα δηλητήρια, μπορώ να σου πω τώρα στην Αγιά είναι ένας τόπος που καλλιεργούνται πολλά μήλα, αχλάδια. Φοβερά δηλητήρια. Όταν κατεβαίνω το καλοκαίρι από τη Μελιβοία που είναι πιο ψηλά βλέπεις ένα σύννεφο στην περιοχή της Αγίας. Στην αρχή νόμιζα πως είναι ομίχλη και έλεγα τι όμορφο που είναι μέσα στην ομίχλη το χωριό, έμαθα λοιπόν από τοπικό γεωπόνο ότι δεν είναι ομίχλη, είναι ένα δηλητηριώδες σύννεφο. Είναι το σύννεφο των φαρμάκων που ρίχνουνε το οποίο μένει κάτω. Στην Αγιά έχουμε και μεγάλο ποσοστό που σχετίζεται από μελέτη που έχει γίνει με καρκίνο στο στομάχι, στο έντερο και επίσης πέτρα στη χολή. Όλα αυτά περνάνε στο έντερο. Είναι ένα πολύ μολυσμένο περιβάλλον. Το βλέπεις όμορφο, πράσινο, παρθένο αλλά κρύβει κινδύνους. Κινδύνους που τους δημιουργήσαμε εμείς.

Ερευνήτρια θεωρείς πως χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος; Τι είδους μπορεί να είναι αυτή;

Δ.Γ. Πάααρα πολύ ευαισθητοποίηση, πάααρα πολύ. Νομίζω πως η νέα γενιά τα πάει καλά. Το πρόβλημα είναι με τις πιο παλιές γενιές, με τους κατοίκους ας πούμε και τους αγρότες της περιοχής που είχαν μάθει σε ένα άλλο στιλ, όταν είχαν πρωτοβγεί τα δηλητήρια και πολλαπλασίασαν μέσα σε μια σεζόν τη σοδιά τους και έχουν μείνει σε αυτό το στιλ. Που επιμένουν εεε δεν ακολουθούν τις συμβουλές των γεωπόνων που έχουν βγει ένα σωρό φιλικά προς το περιβάλλον και προς τα

έντομα που υπάρχουνε εεεε να τα ρίχνουμε, ρίχνουν κρυφά ότι να ' ναι και σε ποσότητες ότι να ' ναι εεεε τι να σου πω ότι κάνουνε καταστροφή όχι μόνο στο φυσικό αλλά και στη ζωή των ανθρώπων που απευθύνονται τα προϊόντα τους. Τριάντα δηλητήρια έχει το μήλο στην Αγιά. Τριάντα ψεκάσματα, ξέρεις τι θα πει αυτό; Από ένα που είχα διαβάσει.... οι θεραπευτικές ιδιότητες ενός μήλου του 1916 αντιστοιχεί με 26 σημερινά μήλα!!!! Μπορείς να το φανταστείς τι τρώμε καθημερινά; Τρώμε άχυρα, τρώμε δηλητήρια και αυτό περνάει στον οργανισμό. Οι παλιοί λοιπόν πρέπει να μάθουν ότι δεν μπορούν να συνεχίζουν να φέρονται τόσο αλόγιστα. Τα νέα παιδιά με τις νέες καλλιέργειες που βλέπω πολύ θετικά βήματα. Έχουν συνείδηση, δεν θα την πω οικολογική, έχουν συνείδηση προς τον άνθρωπο τον ίδιο. Σκέφτονται ότι θα το δώσουν σε ένα μικρό παιδί, σκέφτονται τι μέλλον θέλουν να έχουν για τη ζωή τη δική τους και τη ζωή της οικογένειάς τους.

Ερευνήτρια Πιστεύεις πως η τέχνη είναι ένα μέσω που μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο;

Δ.Γ. Μα η τέχνη αντιγράφει το περιβάλλον, από εκεί ξεκίνησε. Από τις πρώτες τοιχογραφίες στις σπηλιές είναι αντιγραφή του περιβάλλοντος που ζούσανε. Βλέπεις το κυνήγι, βλέπεις τέτοιες σκηνές. Βλέπεις αργότερα τη νεκρή φύση. Αντέγραφαν περιβάλλοντα που τα γνώριζαν, τα ήξεραν. Τώρα έχει εξελιχθεί περισσότερο. Υπάρχουν φοβερές επιδράσεις και ανησυχίες στην τέχνη τώρα. Όπως η Γκουέρνικα. Τι φοβερός πίνακας είναι αυτός, που δείχνει μια καταστροφή. Το βλέπεις και σε πιάνει η θλίψη, έχει μεγάλη ένταση. Έχει πολύ δύναμη η τέχνη. Μπορεί σαφώς να επηρεάσει και το περιβάλλον.

Ερευνήτρια Σαν υλικά που χρησιμοποιούνε στην τέχνη;

Δ.Γ. Μεγάλη εμπειρία δεν έχω σε αυτό αλλά πιο παλιά χρησιμοποιούσαν ότι φυσικό υλικό υπήρχε, γιατί οι βαφές ήταν από ρίζες, από φυτά και ήταν και αναλλοίωτα στο χρόνο. Αυτό με κάνει εντύπωση. Πόσο μεγάλη δύναμη έχει αυτή η βαφή. Τώρα βέβαια έχουν βγει ένα σωρό νέα υλικά που χρησιμοποιούμε, καινούριες τεχνικές, καινούρια πράγματα..... δεν ξέρω τόσο πολύ για τα υλικά να σου πω την αλήθεια. Βέβαια αντιστοιχούσαν και στα υλικά της κάθε εποχής, δηλαδή αν μια περιοχή είχε περισσότερη ώχρα όλα τα έργα θα ήταν επηρεασμένα από το στοιχείο της ώχρας. Εεε ναι αυτό.... Δεν ξέρω κάτι άλλο..... Πέτρα, αν αυτό είναι υλικό. Έχουμε ένα περίφημο τοξωτό γεφύρι που έχει μπει στα μνημεία. Όπως

έρχεσαι από τον παλιό το δρόμο Αγιάς – Αγιοκάμπου. Φανταστικό τοξωτό γεφύρι. Του 1670. Φοβερό τοξωτό γεφύρι. Έχουν ωραία κτίρια με μαστόρους που ήρθαν από πάνω από την Ήπειρο και κάνανε την πέτρα. Η πέτρα όντως είναι ένα υλικό τέχνης που μπορεί να προσφέρει πολλά. Μπορεί να φέρει εκπληκτικά αποτελέσματα. Πολύ όμορφα. Ανάμεσα στην πέτρα θα βάλεις την κεραμίδα σου από τον πηλό της εποχής, θα βάλεις το ξύλο. Έχουμε μια μικρή εκκλησίτσα του 10^{ου} αιώνα στο δρόμο από Μελιβοία – Βιλίκα που είναι η Παναγία Μαλάτη. Είναι φοβερό. Μόνο και μόνο όταν πας στον περίβολο, νιώθεις ένα δέος, βλέπεις την πέτρα την παλιά, όλο το αποτέλεσμα είναι φανταστικό. Κάτι σου προκαλεί. Δεν ξέρω. Κυτταρική μνήμη πες το.

Ερευνήτρια Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων;

Δ.Γ. Εντελώς άλλος πληθυσμός ήταν στη Μελιβοία από την Αγιά, που δεν είχε σχέση με την Αγιά και ήταν αποτέλεσμα των επιμιξιών που έγιναν με τους πειρατές που ερχόταν. Συνεργασία δεν υπήρχε. Υπήρχε μια αντιπαλότητα πάντοτε, ένα σιτλ Βόλο-Λάρισα, σε πιο μπρουτάλ, στο πιο άγριο γιατί ήταν ο κόσμος πιο άγριος παλιά. Παρόλο που ήταν 9 χιλιόμετρα δεν είχαν επαφή. Η Μελιβοία επειδή ήταν πιο απομονωμένο χωριό βασίζεται στη συνεργασία, είναι πιο δεμένο, βασίζεται στους ντόπιους δεσμούς, όλοι μαζί είναι ενωμένοι. Η Αγιά είχε περισσότερες επιρροές και ήταν πιο ανοιχτή, είχε και επαφή με τη Λάρισα ας πούμε πιο πολιτισμένη, δεν έχει το ίδιο δέσιμο να βοηθήσει ο ένας τον άλλο.

Ερευνήτρια Η κάθε μικρή κοινότητα μπορούμε να πούμε πως έχει κάποιο χαρακτηριστικό που την κάνει διαφορετική από τις άλλες. Η καλλιτεχνική ομάδα στο πρωτόκολλο που ερευνούμε, δημιουργήθηκε από διαφορετικές κοινότητες του Δήμου αλλά και των πέριξ όπως εσύ. Νομίζεις πως θα καταφέρουμε μέχρι να τελειώσει το έργο να δημιουργήσουμε δίκτυα μεταξύ των μελών. Είναι εφικτό;

Δ.Γ. Νομίζω πως αν υπάρχει καλή θέληση τα πάντα είναι εφικτά και εξαρτάται από το πόσο δοτική θα είναι η κάθε ομάδα για να δώσει αλλά και ανοιχτή για να πάρει. Γιατί στις ντόπιες κοινωνίες βλέπεις αυτό το μικρό... ξέρεις αυτό τοσοοο εμείς θα σας πούμε, εμείς θα σας κάνουμε.... Και πάλι θα αναφερθώ στις παλιές γενιές που θεωρώ πως το κρατούσαν περισσότερο, ότι και καλά εμείς είμαστε η τάδε κάστα εσείς είστε από εκεί, ήθελαν να παίρνουν μόνο ενδεχόμενος και να μην δίνουν ποτέ να μην μοιράζονται τις εμπειρίες τους, τις γνώσεις τους. Νομίζω πλέον

ότι αυτό έχει χαθεί. Και όταν όντως θέλεις να κάνεις μια τέτοια καλή δουλειά και ένα τόσο ωραίο «σχέδιο» που μας έχεις περιγράψει, πρέπει να είσαι ανοιχτός στα πράγματα. Πρέπει να ξεκινάς και να λες «εγώ βρε παιδί μου ήρθα εδώ για να μάθω, να πάρω πράγματα και αν μπορώ να δώσω κάτι από αυτά που ξέρω, να δώσω». Όταν ξεκινάς με αυτές τις βάσεις τελειώσε. Είναι δεδομένη η επιτυχία.

Ερευνήτρια Εμείς στις ομάδες που κάνουμε θέλουμε να είναι μεικτές. Δηλαδή όχι μόνο η ομάδα της Αγιάς ή των Γόννων ή του Μακρυχωρίου κτλ. Όστε να δημιουργηθούν νέες σχέσεις μεταξύ των μελλών. Με αυτό τον τρόπο θα δημιουργηθεί ένα κοινωνικό δίκτυο. Καινούργιο δίκτυο. Νομίζεις πως θα έχει οφέλη σε εσένα;

Δ.Γ. Νομίζω μόνο οφέλη μπορεί να έχει κάποιος που συμμετέχει. Καταρχάς η κοινωνικοποίηση. Η έκθεσή σου σε άλλα περιβάλλοντα, σε άλλες οικογένειες γιατί θα γνωρίσεις άλλα άτομα και τις οικογένειες. Για μένα που είμαι που είμαι ένα κοινωνικό άτομο και μ' αρέσει να γνωρίζω άλλους ανθρώπους, νομίζω μόνο οφέλη θα έχει. Πάντοτε έχεις να παίρνεις πράγματα από τους ανθρώπους τους οποίους γνωρίζεις. Είτε είναι πρώτη φορά, είτε έχεις κάνει ένα κύκλο και τα ξανασυναντάς στη ζωή σου, αρκεί να θέλεις να πάρεις πράγματα, να είσαι ανοιχτός, να είσαι δοτικός και να αναγνωρίζεις και εσύ ότι κάποιος ξέρει περισσότερα πράγματα από σεένα. Θα μάθω, θα διδαχθώ, πόσο απλό είναι. Θα έρθουν κοντά άσχετοι άνθρωποι και στο τέλος του έργου θα έχουν διαμορφώσει τόσο δυνατούς δεσμούς, φιλίες ενδεχόμενος, που θα συνεχίσουν και μετά το τέλος της συνεργασίας. Πόσο ωραίο πράγμα, πόσο ωραίο πράγμα, δηλαδή ξεκινάς κάτι και δεν ξέρεις που θα σε οδηγήσει. Ευελπιστείς για το καλύτερο. Πάντα. Βέβαια στην πορεία μπορεί να μην τα πας καλά με κάποιον. Αυτά όλα γίνονται καθημερινά. Αλλά πόσο ωραία ιδέα είναι αυτό το πράγμα, να έρχεσαι σε επαφή με τον κόσμο να μαθαίνεις κουλτούρες, άλλη προσωπικότητα, να γίνουμε λίγο πιο ταπεινοί θα έλεγα όλοι μας, γιατί ....όταν συναναστρέφεται με πολλούς ανθρώπους δεν μπορεί πάντα εσύ να είσαι αυτός που θα τραβήξει μπροστά, αυτός που θα έχει πάντα δίκαιο, πάντα αυτός που θα έχει το καλύτερο σχέδιο. Πρέπει να μάθουμε να είμαστε πιο ταπεινοί, να δεχόμαστε και άλλες απόψεις. Μπορεί να μην συμφωνούμε, αλλά είμαστε ομάδα, εννοείται θα κάνεις πίσω.

Ερευνήτρια Η κάθε κοινότητα έχει τα δικά της υλικά. Θεωρείς πως μπορούν να δημιουργηθούν δίκτυα πρώτων υλών όπου μπορεί να μετασχηματιστούν σε δίκτυα πολιτισμού, κουλτούρας και τέλος οικονομίας; Σήμερα θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι αντίστοιχο;

Δ.Γ. Να σου πω..... δεν βλέπω και γιατί όχι. Η φαντασία των ανθρώπων είναι ανεξάντλητη. Δηλαδή χρειάζεται μόνο μια σπίθα, μια ιδέα, γιατί να μην το ξαναδοκιμάσουμε; Ο άνθρωπος γεννήθηκε για να δημιουργεί. Και μόνο όταν δημιουργείς και έχεις σχέδια στη ζωή σου αισθάνεσαι καλά, προσωπικά εγώ. Αλλά θεωρώ πως σε όλους τους ανθρώπους συμβαίνει αυτό. Θέλεις να δημιουργήσεις, θέλεις να κάνεις καινούρια πράγματα, θέλεις να βρεις τρόπους που σε εκφράζουνε. Όχι μονάχα στην τέχνη, σε εκφράζουν ως προσωπικότητα, σε εκφράζουν οικονομικά... μην το ξεχνάμε και αυτό είναι ένας μεγάλος παράγοντας το οικονομικό. Τα φυτά που αναφέραμε. Έχουν αρχίσει καλλιέργειες με αρωματικά φυτά βότανα που πριν από 10-15 χρόνια δεν το διανοούμασταν καν. Έβγαινες στο βουνό και μάζευες τη ρίγανη. Εγώ ακόμη πάω και μαζεύω, γιατί μ' αρέσει η όλη διαδικασία, αλλά πλέον καλλιεργούνε ρίγανη. Σε πληροφορώ ότι τη ρίγανη που καλλιεργούνε πέφτουν 15 δηλητήρια. Το έμαθα από ένα φίλο ο οποίος άρχισε να καλλιεργεί και τη σταμάτησε γιατί μου λέει «έχω τρία μικρά παιδιά, δεν θέλω να το κάνω αυτό. Πως θα την πουλήσω;» ενώ η ρίγανη στο βουνό δεν έχει τίποτα. Ναι. Δηλαδή πρέπει να ψάξουμε να βρούμε τρόπους και ενδεχόμενος να υπάρχουν πράγματα που μπορεί να είναι είτε μέσω τις τέχνης είτε κάτι άλλο το οποίο δεν το έχουμε σκεφτεί ακόμα και να γίνει. Καλό είναι να τιμάς και το παρελθόν, να τα αναστηλώνεις και τις εκκλησίες, τα κάστρα και όλα, αλλά ο κόσμος προχωράει μπροστά. Καλά θα κάνουμε να κοιτάξουμε λίγο να μην μένουμε μόνο στο παρελθόν και να λέμε «να τι κάναν οι παλιοί προγόνι μας και επαναπαυόμαστε και είναι και για μας καλό». Όχι ρε φίλε, τι έκανες και συ. Αυτοί καλά έκαναν, εμείς τι κάνουμε.

Ερευνήτρια Το να δουλεύεις σε ένα χώρο που άλλες φορές έρχεσαι μόνο καλά ντυμένος και για συγκεκριμένο λόγο, χρονική διάρκεια, πολλές φορές μάλιστα χωρίς να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, σου άλλαξε την εντύπωση ή την αίσθηση που έχεις γι αυτόν το χώρο;

Δ.Γ. Για μένα ο χώρος ως χώρος σε μια εκκλησία θα σου πω, επειδή η περιοχή της Αγιάς έχει πολλά εξωκλήσια και είναι γνωστή γι αυτά, βέβαια έχουμε τους

μεγάλους ναούς όπως είναι ο Αγ. Αντώνιος που είναι ο Μητροπολιτικός και είναι πολύ μεγάλος ναός και πολύ ωραίος, γνωστός και για την ιστορία του, εεεε παρόλο που παντρεύτηκα σε αυτό το ναό και βαφτίστηκα εκεί δεν με ελκύει και δεν με τραβάει τόσο, όσο ένα μικρό ταπεινό εξωκλήσι. Γιατί θεωρώ ότι άλλη η σχέση, περισσότερο η κοινωνική όταν πας εκεί ντυμένος καλά, να σε δούνε, να τους δεις, να σε σχολιάσουνε, ενδεχομένως να σχολιάσεις για το κοινωνικό γεγονός. Και πας μονάχα έχοντας στο μυαλό σου όλο το κοινωνικό γεγονός. Η πνευματικότητα που σου προσφέρει αυτό το μικρό το εξωκλήσι, η ηρεμία που θα πας μόνος σου, έστω και στο μεγάλο ναό, μια φορά που το έχεις ανάγκη βρε παιδί μου, να πας να ανάψεις ένα κεράκι, είναι εντελώς διαφορετική.

Ερευνήτρια Η ευκαιρία που σου δίνεται με τις συναντήσεις αυτές, να δουλέψεις για κάτι που θα μείνει μέσα στο ναό και να περάσεις και πολλές ώρες μέσα στο ναό.

Δ.Γ. Ναι νομίζω ότι θα είναι και τροφή για σκέψη όλο αυτό, δηλαδή να δουλεύεις παράλληλα και να σκέφτεσαι. Γιατί λίγο πολύ όλοι όταν κάνουμε κάτι έτσι πάει το μυαλό μας, αφαιρείτε και πάει σε σκέψεις από δε και από κει. Νομίζω ναί ότι καλλιεργεί την πνευματικότητα. Μόνο και μόνο η ησυχία του χώρου, το δέος που ενδεχομένως θα αισθανθείς γιατί όλοι έχουμε μεγαλώσει ως χριστιανοί ορθόδοξοι, έχουμε γαλουχηθεί έτσι, έχουμε πάει κατηχητικό, έχουμε .... Έχουμε ζήσει μέσα στις εκκλησίες. Είναι αλλιώς όμως.

Ερευνήτρια Ποιο είναι το προσωπικό σου κίνητρο για να συμμετέχεις στο συμμετοχικό έργο αυτό;

Δ.Γ. Να σου πω. Πρώτα απ' όλα η προσφορά στο κοινωνικό σύνολο. Το μικρό λιθαράκι που θα ενδεχομένως θα βάλω. Γιατί εντάξει, δεν συγκρίνεται τώρα εσύ ως εθελοντής και ως τελείως αρχάριος και χωρίς να ξέρεις πράγματα με κάποιον που συνειδητά θα πάει και έχει το πρόγραμμά του, θα ζωγραφίσει, θα σχεδιάσει, έχει βγάλει το όλο.... εεεε η προσφορά σου, έστω αυτή η μικρή πρώτων και η προσφορά που θα κάνεις στον εαυτό σου. Κάτι που θα κάνεις για την καλή της δικής σου ψυχής της ηρεμίας, για σένα. Νομίζω πως αυτό είναι εγωιστικό αλλά..... νομίζω πως είναι πρώτο. Δηλαδή πρώτα θα σκεφτόμουνα την προσφορά στον εαυτό μου, τι θα προσφέρω με αυτό και μετά για το σύνολο. Είναι εγωιστικό αλλά αλήθεια.

Ερευνήτρια Στην ομάδα τι έχεις να προσφέρεις;

Δ.Γ. Ότι θέλει να δεχθεί, είμαι πάρα πολύ ανοιχτό άτομο. Θεωρώ ότι είμαι γενικώς συνεργάσιμη και συζητήσιμη σαν άνθρωπος και ότι θα μπορούσα να κάνω, γιατί τα δικά μου φόντα δεν είναι σε αυτόν τον τομέα, αλλά ότι θα μπορούσα να κάνω....

Ερευνήτρια Μην ξεχνάς ότι όλοι μέσα στην ομάδα δεν είναι καλλιτέχνες, δεν ήταν αυτό το ζητούμενο.

Δ.Γ. Είμαι φοβερή στο να οργανώνω πράγματα και καταστάσεις και λειτουργώ πάρα πολύ καλά υπό πίεση και καταστάσεις πίεσης, είναι το καλύτερό μου. Αυθορμήτως μου βγαίνει ένα δασκαλίστικο ύφος και λόγο του επαγγέλματος, δεν ξέρω γιατί και θέλω να βάζω τα πράγματα στη θέση τους, θέλω να οργανώνω να λέω ποιος θα κάνει τι, χωρίς να θέλω να πάρω να ινία, αλλά μου βγαίνει. Ειδικά όταν υπάρχει μια κρίσιμη στιγμή και βλέπω ότι επικρατεί μια υστερία..... λέω ωπ, σταματήστε. Σταματάμε και θα το διαχειριστούμε μετά το όλο θέμα. Τώρα πρέπει να γίνει αυτό – αυτό - αυτό, τελειώνοντας το συζητάμε. Δεν ξέρω μου βγαίνει. Δεν μπορώ τις υστερίες, δεν μπορώ να τα γυναικουλίστικα και δεν μπορώ και αυτό το θεατρinισμό και το .... Τι να πω τώρα.... τοσο ...τη θρησκευτική μανία που πιάνει κάποιους ανθρώπους που νομίζουν με αυτό τον τρόπο δηλαδή θα προσφέρουν, είναι οι καλύτεροι απ' όλους τους άλλους. Τρελαίνομαι. Μου είναι πολύ δύσκολο να υποκριθώ.

Ερευνήτρια Θα χαρακτήριζες την συμμετοχή σου μέσα στην ομάδα, ως ένας παράγοντας ισορροπιών;

Δ.Γ. Ναι είμαι πολύ της ισορροπίας, δεν μου αρέσουν οι εντάσεις βασικά και δεν μ' αρέσουν οι καυγάδες και οι προστριβές. Δεν είμαι τέτοιο άτομο. Συνήθως αποσύρομαι, αλλά άμα μου τη δώσει.... είμαι ικανή να ρίξω και καμία, τόσο πολύ.

Ερευνήτρια Θα φέρεις καινούρια άτομα στην ομάδα;

Δ.Γ. Γιατί όχι; Είναι πολύ άνθρωποι που θέλουν να κάνουν πράγματα στη ζωή τους, να κάνουν ένα άνοιγμα, που θέλουν να συμμετέχουν είτε λόγω έλλειψης πληροφόρησης, είτε επειδή ασχολούνται όλοι λίγο πολύ με πολλά πράγματα, δεν πάει το μυαλό τους σε κάτι τέτοιο. Δηλαδή πρέπει να σκοντάψουν πάνω σε αυτό και να πουν ναι ή θέλουν ένα φιλικό σπρώξιμο, ας πούμε.... Ε και καλά εελα. Εννοείται πως θα φέρω νέα μέλη.

Ερευνήτρια Ποιες ηλικίες νομίζεις ότι θα ευαισθητοποιηθούν για να συμμετέχουν;

Δ.Γ. Οι πιο νέοι σαφώς. Αλλά να δεις και κάποιοι άνθρωποι που θα σε ξαφνιάσουν, που να είναι ναι μεν μεγάλης ηλικίας, αλλά θα έχουν τόσο νεανική ψυχή και τέτοιο πνεύμα που δεν θα το έχουν ούτε οι μικροί. Θα είναι το φωτεινά παραδείγματα. Το πιστεύω. Έχω δει τέτοιους ανθρώπους. Και βλέπεις αυτοί οι άνθρωποι είναι με το ένα πόδι εδώ και το άλλο εκεί. Ούτε κολλάνε με την ηλικία τους, ούτε ακριβώς κολλάνε λόγω ηλικίας δική τους με τη νεολαία. Είναι ένας φάρος. Σε ελκύει αυτός ο άνθρωπος. Έχει μια ηρεμία επάνω του, που θες δεν θες θα τον προσέξεις και θα δεις ότι έχουν να προσφέρουν. Όταν και αυτοί νιώσουν σίγουροι αρχίζουν και λένε πράγματα, και βγάζουνε και μνήμες που εμείς δεν θα έχουμε ....τις δικής μας ηλικίας. Η γιαγιά μου που πέθανε 108 χρονών πέρσυ, όταν το σκεφτόμουνα τρελενόμουνα. Το 1903 γεννημένη. Ένας αιώνας ζωής. Το τι έχει ζήσει είναι..... ήταν ιστορία από μόνη της. Πήγαινα και μου άρεσε να την ακούω να λέει ιστορίες βρε παιδί μου. Ιστορίες δηλαδή αυτά τα πράγματα δεν θα τα πάρεις από πουθενά. Δε θα τα πάρεις από βιβλία, δε θα τα πάρεις από τηλεόραση, από μέσα μαζικής δικτύωσης, από τίποτα. Ο άνθρωπος αυτός ήταν ιστορία. Αυτό το είχαμε χάσει τα τελευταία χρόνια. Λέγαμε «εεε έλα μωρέ, τι έχει να πει τώρα τα παππούδια». Ναι εντάξει συμφωνών είναι κουραστικό, πολύ κουραστικό αλλά έχουμε να πάρουμε πράγματα.

Ερευνήτρια Η πιο δυνατή σου στιγμή στη διαδικασία του έργου, ποια νομίζεις ότι θα είναι;

Δ.Γ. Εγώ πέρασα υπέροχα μέχρι εδώ. Μου άρεσε σαν ιδέα, σαν ιδέα. Γιατί δεν βάζεις μόνο την τέχνη.... είναι αυτό, βάζεις τους ανθρώπους, φέρνεις διαφορετικές γενιές, διαφορετικές κουλτούρες. Σε ελληνικό επίπεδο δεν έχει ξαναγίνει. Επειδή μου αρέσει να τελειώνω πράγματα, η πιο δυνατή στιγμή νομίζω θα είναι το τέλος. Όταν συγκεντρωθούμε όλοι, όταν ολοκληρωθεί και το δεις και ναι.... θα αισθανθείς υπερηφάνεια... θα πεις, έκανα και 'γω κάτι ρε παιδί μου. συνέβαλα εδώ πέρα. Μπαίνει και ο εγωισμός στη μέση. Λες, ναι το έκανα. Ήμουν και εγώ εκεί. Ο καλός εγωισμός.

Ερευνήτρια Μετά από πολλά χρόνια θα μπορέσουμε συλλογικά, εθελοντικά να ολοκληρώσουμε ένα έργο ως συνεχιστές της παράδοσης.

Δ.Γ. Σωστά. Γιατί αυτό με την κοινότητα, δεν το έχουμε εμείς, δεν ξέρω σε άλλες περιοχές της Ελλάδος. Στη δική μας περιοχή στην Αγιά, δεν το βλέπω. Νομίζω πως θέλει σπρώξιμο. Το είχαμε, αλλά βλέπεις σήμερα..... προωθείται το εγωιστικό, αυτό... το δουλεύω μόνος μου. Εγώ τη δουλειά σαν ομάδα την είδα εδώ πρώτη φορά. Την είδα εδώ. Ξέρεις πόσο σημαντικό είναι αυτό; Είναι μια καλή ευκαιρία να αναθερμανθούν οι σχέσεις των ανθρώπων. Έχουμε απομακρυνθεί οι άνθρωποι. Ένα καλό που έχει φέρει αυτή η ριμαδοκρίση, είναι ότι έρχεσαι ξανά σε επαφή με ανθρώπους, να μαζεύεσαι σε σπίτια. {}.

Ερευνήτρια Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σου.

Δ.Γ. Εγώ ευχαριστώ μου άρεσε πολύ.

2η συνέντευξη: Κ. Κ., ετών 47, οικιακά, καταγωγή Ραψάνη, κάτοικος Γόννων.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας θα κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Πες μας λίγα λόγια για σένα.

Κ.Κ. Έχω κλείσει προσφάτως τα 47, ονομάζομαι Κ. Τ., Κ. είναι του συζύγου, έχω αποφασίσει τελευταία να τον τιμώ, να το βάζω – να το χρησιμοποιώ και αυτό. Γιατί στην αρχή το έβλεπα πολύ φεμινιστικά το πράγμα χαχαχα (γέλια). Εεεε λοιπόν με τα οικιακά ασχολούμαι, με την οικογένεια και τις αγροτικές δουλειές του άντρα μου, ως βοηθητικό προσωπικό. Δεν το κάνω κάθε μέρα δηλαδή εεεε αυτά.

Ερευνήτρια Ο τόπος καταγωγής σου ποιος είναι;

Κ.Κ. Η Ραψάνη, και λίγο βαθύτερα... εντάξει ας πούμε και τα Ιωάννινα χαχαχαχ (γέλια).

Ερευνήτρια Αλλά εκεί που μεγάλωσες ήταν η Ραψάνη.

Κ.Κ. Η Ραψάνη, η Ραψάνη

Ερευνήτρια Ένας τόπος που είναι στο δήμο Τεμπών. Πόσα χρόνια έχεις στους Γόννους;

Κ.Κ. Εεεε είμαι 25 χρόνια. Είμαι βέβαια.

Ερευνήτρια Στη Ραψάνη μέχρι τι ηλικία ήσουν;

Κ.Κ. Ήμουνα μέχρι τα 25 με διακοπές. Έμεινα και εδώ με διακοπές. Όταν έφυγαν οι γονείς μου ήρθα μόνιμα εδώ.

Ερευνήτρια Τι έχεις να μας πεις για τον πολιτισμό του τόπου σου. Πρώτα θα μας πεις για τη Ραψάνη και κάποια πράγματα για τους Γόννους.

Κ.Κ. Η Ραψάνη έχει σημαντικό πολιτισμό. Ήταν κεφαλοχώρι εεε είχε βιβλιοθήκη, είχε επισκοπή εεεε είχε ειρηνοδικείο, αυτά φυσικά....

Ερευνήτρια Επί τουρκοκρατίας λες;

Κ.Κ. Όχι. Το ειρηνοδικείο μάλλον αργότερα, μάλλον αργότερα. Δεν ξέρω να στο πω σίγουρα αν ήταν και τότε. Δεν το θυμάμαι. Είχε έναν σημαντικό πολιτισμό, ασχολούνταν οι άνθρωποι με τααα κυρίως εεε με τα αμπέλια, ααα έφτιαχναν

υφάσματα, υπήρχαν τα μαγγάνια, οι κυρχανάδες, τα βαφεία δηλαδή. Έβαφαν νήματα και υφάσματα και αυτά εε τα στέλναν στο εξωτερικό.

Ερευνήτρια Ξέρεις που υπήρχαν αυτοί οι κυρχανάδες; Σε ποια τοποθεσία;

Κ.Κ. Δεν ξέρω δυστυχώς. Ενδεχομένως να ήταν σε περιοχές που έχουμε ρέματα. Έχουμε δύο περιοχές, μπορεί να είναι και περισσότερες και να μην μου έρχονται εμένα στο μυαλό. Στις άκρες περίπου του χωριού που υπήρχαν ρέματα και εκεί ενδεχομένως να υπήρχαν αυτά. Αλλά έχουν καταστραφεί.

Ερευνήτρια Ξέρουν οι ντόπιοι; Υπάρχουν απομεινάρια από αυτά τα εργαστήρια;

Κ.Κ. Έχω την εντύπωση πως δεν υπάρχουν πια. Δεν ξέρω γιατί καταστράφηκαν και σταμάτησε. Επίσης ασχολούνταν αργότερα φυσικά, όχι επί Τουρκοκρατίας, να ένα σημαντικό με το μετάξι. Και ο πατέρας μου μέχρι..... ήμουνα μικρή και θυμάμαι ότι ίσως ήταν οι τελευταίες χρονιές που φύλαγε, έτσι λέγαν, φύλαγαν μεταξοσκώληκα. Εεεε τα τάζαν. Στο σπίτι μας είχαμε μουριές. Όλη η αυλή και ο αυλαγός που λέγαμε το μέρος πάνω από το σπίτι μας, ήταν φυτεμένος με μουριές, γιατί αυτή ήταν η τροφή τους. Και φτιάχναν τα κρεβάτια τους, τα συρμάτινα μέσα σε ένα δωμάτιο .... στο πιο δροσερό δωμάτιο του σπιτιού. Εγώ αυτά φυσικά τα θυμάμαι σαν σε όνειρο γιατί τελείωσε αυτό. Τα εμπορεύονταν δηλαδή τα κουκούλια. Εεε τα κουκούλια ήταν το λευκό που είχε το λευκό μετάξι και το κίτρινο. Έβγαζαν και κίτρινα. Τα κίτρινα ήταν ακριβότερα. Δεν ξέρω όμως..... δεν ξέρω αν το έκανε το ίδιο το έντομο το σκουλήκι ή όχι. Πάντως το κίτρινο ήταν πιο ακριβό. Και μάλιστα με αυτή τη δουλειά ασχολούνταν και οι εκκλησίες. Έχω την εντύπωση, να μην.... Υπάρχουν τα κατάστιχα του αγ. Αθανασίου. Εκεί γράφαν τα εισοδήματα. Και ασχολούνταν και η εκκλησία με κάποιο τρόπο και με το μετάξι και με την παραγωγή κρασιού. Ασχολούνταν με αυτά. Επίσης παράδοση είναι τα μοναστήρια μας. Το μοναστήρι των αγ. Θεοδώρων και η εκκλησία του αγ. Ιωάννου του Προδρόμου που είναι από τις πρώτες, από τις πιο παλιές με τοιχογραφίες μέσα. Είναι ένα μικρό εκκλησάκι έξω από το χωριό εεε και αυτό είναι από τα πιο παλιά. Σηματοδοτεί λίγο την κατασκευή του χωριού ας πούμε. Ότι κάπως μαζί με την εκκλησία ξεκίνησε και ο οικισμός.

Ερευνήτρια Εμπόριο υπήρχε;

Κ.Κ. Εεε απ' ότι ξέρω εμπορεύονταν υφάσματα. Τα οποία ονόμαζαν γεζιά, σελιά και μεταξωτούς αλατζάδες. Αλατζάς είναι κάποιο είδος υφάσματος. Δεν το έχω

ψάξει περισσότερο, αν ήταν βαμβάκι με κάποιο τρόπο με μια μικτή τεχνική. Για τους αλατζάδες ξέρω πως ήταν μεταξωτοί. Κάποιο ύφασμα που εμένα έτσι όπως το ακούω μου φέρνει κάπως τραχύ ίσως, κάπως στιβαρό μου 'ρχετε. Και ασχολούνταν, δεν ξέρω όμως σίγουρα εκείνη την περίοδο ήταν επί Τουρκοκρατίας, με τη βαφή. Αλλά εμείς λιγότερο από τους Αμπελακιώτες ή κάτι συνέβη στην πορεία και δεν εξελίχτηκαν όπως εκείνοι. Ναι.

Ερευνήτρια Αργαλειούς είχαν στο χωριό; Οικοτεχνίες;

Κ.Κ. Είχαν αργαλειούς, βέβαια, υπάρχουν. Πάντα. Ως οικοτεχνίες ίσως. Δεν ξέρω αν δούλευαν και σε βιοτεχνικό επίπεδο πάντως κάθε σπίτι και μέχρι τα τελευταία χρόνια, ναι της παιδικής μου ηλικίας ήταν οι αργαλειοί. Ασχολούνταν βέβαια, υπήρχαν και υφάντρες που εργάζονταν επαγγελματικά, όμως και κάθε σχεδόν νοικοκυριό είχε τον αργαλειό για την προίκα των κοριτσιών. Γιατί τότε ήταν και οικογένειες μεγάλες και κάπως έπρεπε να προικιστούν. Ναι. Αυτές τις πληροφορίες μπορείς να τις βρεις και στη βιβλιοθήκη της Ραψάνης που σήμερα υφίσταται. Αυτή έχει άπειρες πληροφορίες και για τα κατάστιχα του Αγ. Αθανασίου και για πολλά, για όλη την ιστορία της Ραψάνης...{}

Τα Καλύβια είναι μια περιοχή λίγο παραπάνω από το σταθμό. Είναι ένας πολύ μικρός οικισμός, εκεί πέρα περισσότερο για χωράφια. Και χωράφια η Ραψάνη δεν είχε και ήταν στο Κιτερέμι τα χωράφια εεε στον κάμπο δηλαδή στον Παλιόπυργο προς τη θάλασσα. Και κατέβαιναν αργότερα εκεί. Δηλαδή την περίοδο ...ξεφεύγουμε από την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Απ' την περίοδο πριν τον πόλεμο του 40 είδη κατέβαιναν και δούλευαν στα χωράφια τους στον κάμπο. Όσοι είχαν γιατί υπήρχε φτώχεια αρκετή. Ασχολήθηκαν πολύ με τα αμπέλια, τα οποία αμπέλια ξεράθηκαν με τον παγετό του 40 ή του 41. Ήταν είδη πληγωμένα από φυλλοξήρα και ο παγετός τα αποτελείωσε. Και μετά προσπάθησαν να τα μπολιάσουν επί τόπου για να τα σώσουν, αλλά στο μεταξύ ήρθε ο πόλεμος και η διαδικασία σταμάτησε. Ασχολήθηκαν όμως και μετά όσο μπορούσαν ξαναβάλαν αμπέλια. Και τώρα κάποιοι βάζουν. Οι πλαγιές απέναντι απ' το χωριό.... Είναι ο τόπος, το χώμα κατάλληλο για αυτή την καλλιέργεια.

Ερευνήτρια Για τους Γόννους που μένεις τι έχεις να μας πεις;

Κ.Κ. Περισσότερο ....ναι γνωρίζω για τον αρχαίο πολιτισμό που έχει εδώ, για τον οικισμό που υπήρχε παλαιότερα εδώ. Έχει λαϊκή παράδοση πολύ έντονη το χωριό. Αααμμ τι άλλο.... Να πω για τις εκκλησίες μας, για τα εξωκλήσια μας εεεμμμ.

Ερευνήτρια Σε τι μπορεί εσένα να σε επηρέασε ο πολιτισμός;

Κ.Κ. Με επηρέασε φυσικά, ότι βλέπεις.... Επειδή ασχολούμαι με τη ζωγραφική ερασιτεχνικά πιστεύωω... ναι ότι οι αγιογραφίες ιδιαίτερα των ναών και οι εικόνες με επηρέασαν πάρα πολύ, σε αυτό τον τομέα. Το να στραφώ προς τη ζωγραφική, ήταν μια πρώτη, απ' τις πρώτες επαφές νομίζω. Γιατί εεε σε αυτούς τους χώρους.... Εγώ θυμάμαι πήγαινα στην εκκλησία. Πήγαινα πολύ με τον μπαμπά μου. Η μητέρα μου ήταν άρρωστη και δεν μας ακολουθούσε τόσο. Αλλά με τον πατέρα μου πήγαινα. Φυσικά τρελαινόμουν να παρατηρώ τον ουρανό των εκκλησιών. Της Παναγίας ήταν ο πιο απλός ουρανός, είχε αστέρια, είχε αστεράκια. Ναι, ναι δεν είχε αγιογραφίες. Οι αγιογραφίες όπως σου είπα ήταν στα παλιά. Οι εκκλησίες μας οι μεγάλες δεν είχαν αγιογραφίες, είχαν όμως εικόνες. Εικόνες παλιές, ναι που μου 'κάναν ιδιαίτερη εντύπωση. Η σταύρωση ας πούμε εκεί που η Παναγία... η αποκαθήλωση, η αποκαθήλωση τρομερή, αλλά αυτό σε κέντημα, είναι από τις εικόνες που έχουν μείνει. Και αυτό πιστεύω ότι ήταν ένα έτσι έναυσμα για να ασχοληθώ αργότερα με τη ζωγραφική. Βέβαια και οι χοροί μας. Οι χοροί, οι παραδοσιακοί χοροί και με αυτό έχω ασχοληθεί πολύ.... Οι φορεσιές μας, βέβαια έχουν σχέδιο και χρώμα. Της Ραψάνης ήταν πολύ απλές και λιτές, εδώ στους Γόννους οι στολές είναι διαφορετικές. Το χρώμα τους η ύφανσή τους όλα.

Ερευνήτρια Στον τόπο που ζεις τι νομίζεις ότι μπορείς να προσφέρεις και τι έχει να σου προσφέρει ο τόπος σου;

Κ.Κ. Τι να προσφέρω; Να προσφέρω εθελοντική εργασία όπου με χρειάζονται και όπου έχει σχέση με το αντικείμενό μου. Δηλαδή με το αντικείμενό μου, ότι μπορεί να κάνει μια νοικοκυρά και μια ερασιτέχνης ζωγράφος χαχαχαχ (γέλια) δεν ξέρω ότι εεεε είμαι πρόθυμη να βοηθήσω εθελοντικά σε πράγματα, να λάβω μέρος παντού. Δεν περιορίζομαι. Ο τόπος μου προσφέρει πολλά πράγματα και σαν τοπίο σαν φυσικός χώρος ναι, εεε και οι άνθρωποι πολλά. Βέβαια ενδιαφέροντες ανθρώπους έχω γνωρίσει εδώ στο χωριό αλλά είναι αυτοί οι άνθρωποι που έρχονται εδώ στο χωριό (έχω και μια απέναντι τώρα χαχαχα (γέλια) που πραγματικά σου ανοίγουν πόρτες και ορίζοντες άλλους. Εδώ πάντως να σου πω πως μ' αρέσει πάρα πολύ,

όταν πάω στα χωράφια και δουλεύω, βλέπω το χωριό και τον Όλυμπο και όλα αυτά από μια άλλη οπτική γωνία. Αλλιώς φαίνεται το χωριό από δω από το σπίτι μου και αλλιώς αν κατεβείς κάτω στον κάμπο, φαίνεται ότι γίνεται πιο σφαιρικό. Ναι το λέω και στον άντρα μου και γελάει «τι κάθεται και ασχολείται». Κοίταξε πως είναι; Άμα τα δεις όλα είναι μια σφαίρα. Τι άλλο να σου πω;

Ερευνήτρια Η κουλτούρα, η παράδοση ενός τόπου βοηθάει στην ανάπτυξη και στη συνέχεια του πολιτισμού;

Κ.Κ. Ναι ασφαλώς αν δεν... οπωσδήποτε το παρελθόν και ότι έχουμε πάρει από αυτό εεε μπορούμε να το εκμεταλλευτούμε και στο παρόν και να το εξελίξουμε. Δεν είναι ανάγκη να μείνουμε σταθερά στην παράδοση χωρίς να ξεφεύγουμε. Να προσθέσουμε, βέβαια, ναι ακριβώς να ξεφύγουμε απ' αυτό. Να το διατηρήσουμε, να το διαφυλάξουμε οπωσδήποτε γιατί αυτή είναι η παράδοσή μας. Γιατί δεχόμαστε τόσο εύκολα όλα τα ξενόφερτα που μας σερβίρουν και τα δικά μας τα περιφρονούμε. Ακούω πολύ κόσμο που δεν ακούει δημοτικά τραγούδια ας πούμε. Ούτε 'γω ακούω ιδιαίτερα, όμως αν θα ακούσω, θέλω να είναι δημοτικό τραγούδι, δεν θέλω να είναι το παζαριότικο, να το πω έτσι. Που δεν είναι, θυμίζει ο ήχος γιατί είναι το κλαρίνο, γιατί είναι το τάδε όργανο αλλά δεν είναι δημοτικό. Το δημοτικό είναι άλλο. Και δεν είναι να το περιφρονείς. Άμα το ψάξεις το δημοτικό... λίγα έχω ακούσει τραγούδια δημοτικά που με έχουν συγκινήσει δηλαδή. Και λέω ναι αυτή είναι η παράδοση. Αυτή είναι. Δεν είναι το να χορεύουμε πάνω στα τραπεζάκια.....

Νιώθω τώρα ότι αδικώ τους Γόννους γιατί δεν ασχολήθηκα πάρα πολύ, έλεγαν ...πάντα είχα ένα θείο που έλεγε οι Γόννοι είναι Τουρκοχώρι, ποιος στο Τουρκοχώρι στο καμποχώρι, και κάπως δεν το έχω ψάξει και θα ήθελα να είχα κάνει περιπάτους να πάω να δω τα μνημεία που έχουμε γύρω, γύρω από το χωριό και δεν με συνοδεύει κανένας. Υπάρχουν τοποθεσίες τα μνήματα ξέρω γω ή πάνω στην ακρόπολη δεν έρχεται και τόσα χρόνια δεν έχω ασχοληθεί. Δεν έχουν διασωθεί πάρα πολύ αλλά ξέρεις τι γίνεται; Επειδή.... {} (γέλια).

Ερευνήτρια Η σχέση σου με το φυσικό περιβάλλον ποια είναι;

Κ.Κ. Ααα η καλύτερη! Μ' αρέσει πάρα πολύ το φυσικό περιβάλλον το αγαπώ. Το λατρεύω, βρίσκομαι μέσα σε αυτό. Είτε μαζεύοντας τις ελιές, είτε κάνοντας πολύ συχνά βόλτα εδώ στη μαγουλίτσα απέναντι. Και βλέποντας τον τόπο μου από ψηλά.

Έχεις ανέβει ποτέ; Εμείς με την κόρη μου το κάνουμε, παίρνουμε και ένα μήλο ή ένα τοστ, και ανεβαίνουμε. Πιάνουμε το βράχο μας, εε έτσι τον λέμε, είναι ένας βράχος και έχει και κοιλότητες που μαζεύει νερό και κάνει κάτι μίνι φυσικές λιμνούλες και καθόμαστε εκεί πέρα και αγναντεύουμε το χωριό. Μέχρι που ξεπαγιάζουμε και κατεβαίνουμε. Συνήθως το κάνουμε χειμώνα, γιατί φοβόμαστε τα ερπετά το καλοκαίρι, είναι λίγο. Αλλά βρίσκομαι έντονα στον κάμπο. Το ποτάμι φυσικά είναι δίπλα μας. Μου αρέσει ο ποταμός. Είναι ωραίος και κρύβει και μυστικά. Πολλά, ναι. Έχουμε χωράφια που είναι ακριβώς, από κάτω κυλάει δηλαδή. Περνάει, το βλέπεις καταπράσινο, σκοτεινό και σχεδόν ακίνητο μερικές φορές. Ναι. Στη Ραψάνη μου αρέσει το βουνό, να μαζεύω ρίγανη, να μαζεύω το σπαθόχορτο που αυτό το έχουμε και στην περιοχή μας εδώ. Έχω ασχοληθεί με αυτά. Έχω μαζέψει άγριες ορχιδέες από δω απ' τη μαγούλα και είναι σαν μικρούλες αραχνίτσες, έχουν ένα σχήμα αράχνης. Είναι ορχιδέες, βέβαια δεν ευδοκιμούν, δεν τις πειράζουμε τις αφήνουμε εκεί που είναι. Στο βουνό στην Καλιπεύκη πάμε συχνά. Δεν μπορώ να πω ότι κάνω πεζοπορία ιδιαίτερα. Όμως βρίσκομαι λόγω δουλειάς πολλές φορές και πολύ συχνά έξω.

Ερευνήτρια Το ότι ζεις στη σκιά του Ολύμπου και του Κισσάβου, δυο βουνά που το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό για τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει και τη φυσική ομορφιά. Ποια είναι η σημασία για σένα.

Κ.Κ. Τα αγαπώ. Τα αγαπώ. Όταν ήμουνα στη Ραψάνη το σπίτι μου ήταν ακριβώς απέναντι από τον Κίσαβο, οπότε βγαίνοντας έβλεπα το βουνό και το έχω ζωγραφίσει. Και όταν ήρθα μου έλειψε αυτή η θέα. Όμως από το παράθυρο εκεί της κουζίνας μας βλέπω τον Όλυμπο. Ένα βουνό αγαπημένο και αυτό. Δεν ξέρω μου προκαλούν συγκίνηση. Τα αγαπώ. Ναι. Και γιατί είναι συνδεδεμένα ξέρεις και με μύθους και με ιστορίες. Ο Όλυπος όχι μόνο..... η μυθολογία ήταν ανέκαθεν ένα αγαπημένο μάθημα σχολικό για μένα. Και μου θυμίζουν και πράγματα της παιδικής ηλικίας. Το ποίημα «ο Όλυπος και ο Κίσαβος τα δυο βουνά μαλώνουν», δεν ξέρω αν το θυμάσαι (γέλια). Ναι. Μνήμες ....έτσι μου φέρνουν πολλά συναισθήματα.

Ερευνήτρια Η ποιότητα της ζωής έχει σχέση με το φυσικό περιβάλλον που ζεις;

Κ.Κ. Ε βέβαια.

Ερευνήτρια Θα ήθελες να ζήσεις στην πόλη;

Κ.Κ. Όχι, όχι. Ή για να πω την αλήθεια, θα ήθελα τα καλά της πόλης. Δηλαδή θα ήθελα να είμαι κοντά σε ένα θέατρο, στο ωδείο για το παιδί μου. Θα ήθελα δηλαδή να έχω πρόσβαση σε μέρη πολιτισμού που από δω που ζω είναι δύσκολο να τα προσεγγίσω. Όμως ζω σε ένα.... Σε μια μονοκατοικία, σε ένα σχετικά ωραίο μέρος, δεν θα ότι το χωριό μας είναι άσχημο. Έχει τις ελιές του, έχει τον κάμπο του, έχει τον ποταμό. Είναι ένα καμποχώρι, μπορεί... είναι κοντά στην πόλη όμως, σε ένα αστικό κέντρο, αλλά ζεις και στη φύση. Ζεις στη φύση. Μπορώ ανά πάσα ώρα και στιγμή να βγω και να κάνω περίπατο. Με τη βροχή. Ρίχνει μια ωραία σιγανή βροχούλα, κάπως νιώθω στο σπίτι μου. Θα πάρω την ομπρέλα μου να βγω να περπατήσω, δεν ξέρω αν αυτό θα με ικανοποιούσε το ίδιο αν το έκανα στην πόλη. Αλλά κάποια πράγματα φυσικά τα χάνουμε. Δεν θα μπορούσα νομίζω να ζήσω. Θα μου πεις εντάξει... ανάγκη και οι θεοί πείθονται (γέλια). Αν υπήρχε λόγος.

Ερευνήτρια Νομίζεις πως το φυσικό περιβάλλον κινδυνεύει από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις και συμπεριφορές; Μπορείς να μας δώσεις μερικά παραδείγματα για την περιοχή μας.

Κ.Κ. Ναι, ασφαλώς. Και πάντα και όσο εξελίσσεται ο κόσμος εεε κινδυνεύει. Βέβαια, βέβαια γιατί.... Μπορώ να δώσω μερικά παραδείγματα, γιατί και εμείς γεωργοί είμαστε και για να καλλιεργήσουμε τα χωράφια μας χρησιμοποιούμε διάφορα πράγματα που βοηθούν μεν στην παραγωγή αλλά μακροπρόθεσμα βλάπτουν. Και δεν γίνεται διαφορετικά. Δεν ξέρω πως μπορεί να γίνει με πιο φυσικό τρόπο.... βλάπτουν και τα φάρμακα, λιπάσματα. Δεν ξέρω τι άλλο μπορώ νααα ...εμείς οι ίδιοι προσέχω ότι εδώ στην περιοχή μας ειδικά και γενικότερα μάλλον στην Ελλάδα, είναι ένα φαινόμενο δεν προσέχουμε. Πετάμε τα σκουπίδια μας, πετάμε, ανοίγουμε το παράθυρο και πετάμε. Εεε δεν κινδυνεύει αφού όταν θα πετάξεις το πλαστικό σου το μπουκάλι... τότε θα λιώσει; αφού το κάνουμε. Το βλέπουμε. Περπατάμε στο δρόμο ή μες τα χωράφια και θα βρεις πράγματα. Όλα τα μέρη που είναι κάπως ακαλλιεργητα ή ενδείκνυται τέλος πάντων γίνονται μίνι χωματερές. Θα πάω να πετάξω τα σκουπίδια μου εκεί, ή το στρώμα μου ή τον καναπέ μου από το σπίτι μου που βαρέθηκα, θα το πετάξω εκεί. Και βλέπεις και είναι σουρεάλ..... ναι μου έχει τύχει, να πάμε στο χωράφι και να βλέπω ένα κόκκινο βελούδινο καναπέ με δύο πολυθρονίτσες που τους είχαν πετάξει εκεί ένα

ανδρόγυνο ηλικιωμένο. Τους πετύχαμε στο δρόμο, (γέλια) βλέπεις ξαφνικά ένα έργο τέχνης. Βέβαια κινδυνεύει, ναι.

Ερευνήτρια Για τον Πηνειό, πρέπει να τον προστατέψουμε;

Κ.Κ. Το νερό είναι πηγή ζωής. Κινδυνεύει, αφού όλα, ότι πάει στο χώμα καταλήγει στο ποτάμι. Κινδυνεύει και δεν ξέρω κυλώντας δηλαδή μαζεύει πολλά πράγματα στο διάβα του. Από πού περνάει δέχεται. Δεν ξέρω αν, πολλές φορές ίσως να τον βλέπεις και να αφρίζεις, δεν ξέρω αν το έχεις δει εσύ, αλλά ναι, σε σημεία του ίσως να μην είναι και τόσο καθαρός. Κινδυνεύει. Εκεί καταλήγουν. Να έχουμε την τάση να μην προσέχουμε.

Ερευνήτρια Ευαισθητοποίηση χρειάζεται ή υπάρχει στην τοπική κοινωνία;

Κ.Κ. Ενημέρωση ίσως να υπάρχει όχι όση θα έπρεπε. Και ευαισθητοποίηση δεν θα έλεγα ότι υπάρχει ιδιαίτερα. Έτσι νομίζω. Νομίζω ότι όχι. Δεν ξέρω αν εσύ έχεις άλλη άποψη. Νομίζω πως όχι γιατί ακόμη δεν έχει χτυπήσει το καμπανάκι.

Ερευνήτρια Τι θα μπορούσαμε να κάνουμε για την ευαισθητοποίηση;

Κ.Κ. Δεν ξέρω αυτό αφορά και τον κάθε άνθρωπο. Το πώς έχει μεγαλώσει και το τι είδους αντιλήψεις έχει. Δεν ξέρω..... ενημέρωση. Μόνο με ενημέρωση, να το δούμε μακροπρόθεσμα, τις συνέπειες. Να μπορέσουμε να οραματιστούμε τι θα συμβεί αργότερα. Δεν ξέρω.... Υπάρχει ένας κορεσμός. Πιστεύω ότι η γεωργία είναι ο τομέας που πάσχει. Για να έχεις παράγωγή επειδή το ξέρω, πρέπει να φροντίσεις τον τόπο. Φροντίζοντάς τον όμως με συμβατικούς τρόπους εεε φυσικά θα αφήσεις κατάλοιπα.

Ερευνήτρια Νομίζεις πως η τέχνη μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους και με ποιον τρόπο;

Κ.Κ. Νομίζω πως πάντα η τέχνη, δε νομίζω πως θα επηρέαζε αρνητικά το περιβάλλον. Νομίζω πως το σέβεται. Έτσι νομίζω. Η τέχνη βέβαια τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιεί και σύγχρονα υλικά, το πλαστικό. Αλλά νομίζω πως όσο πιο φυσικό είναι το υλικό τόσο πιο καλό, πιο κοντά στο περιβάλλον.... Ενσωματώνεται θα έλεγα με τη φύση, με το φυσικό περιβάλλον. Μου αρέσουν πάρα πολύ τα ξυλόγλυπτα. Τα έργα που γίνονται από ξύλο, φυσικά δεν αντέχουν στο χρόνο. Η πέτρα όμως, η πέτρα αντέχει και είναι φυσικό υλικό. Και μπορείς να τη βρεις στη φύση. Την τέχνη μπορείς να την βρεις στη φύση, δεν είναι ανάγκη να την δημιουργήσεις πάντα, τη βρίσκεις. Μπορείς να βρεις θαυμάσια βράχια που σου

μοιάζουν με ανθρώπους με μορφές. Και προχθές που πήγαμε στην Καστοριά περάσαμε από τον Βενέτικο ποταμό. Και ενώ δεν σταματήσαμε όσο μπόρεσα να δω εντυπωσιάστηκα από τα βράχια. Από αυτές τις κοιλότητες που δημιουργούσαν και από την υφή. Δεν ξέρω τι πέτρωμα ήταν, αλλά ήταν καταπληκτικό. Ήταν κάτι σαν μεταξύ χυτού δεν ξέρω τι και ηφαιστειακής πέτρας, δεν μπορώ να το περιγράψω γιατί ήταν φευγαλέα έτσι που πέρασα. Οι φυσικές λιμνούλες που δημιουργούσε. Δεν είναι αυτό μια τέχνη. Μια τέχνη που δεν την δημιουργεί ο άνθρωπος, αλλά που την ευχαρισιέται ο άνθρωπος και την απολαμβάνει αλλά δεν την εκτιμάει, την περιφρονεί.

Ερευνήτρια Την αντιλαμβάνονται νομίζεις όλοι;

Κ.Κ. Όχι. Όσοι θέλουν να το δουν το βλέπουν. Ναι πρέπει να θες να το δεις, πρέπει όλα να θες να τα δεις. Εγώ στις ελιές όταν πάω παρατηρώ τους κορμούς. Και έχω μια συγκεκριμένη που τη λέω «το κορίτσι μου» επειδή έχει τη μορφή μιας κοπέλας. Και λέω εδώ μέσα κάποτε καθόταν μια νύφη και τώρα μας βλέπει και έχει φύγει ίσως ή έρχεται όταν εμείς μαζέψουμε τις ελιές. Ναι έχει ένα σχήμα κορμού που έχει σχήμα γυναίκας. Παρατηρώ μου αρέσει πολύ.

Ερευνήτρια Ο δήμος Τεμπών δημιουργήθηκε από πολλές μικρές κοινότητες. Μπορεί να υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ τους και να υπάρξουν σχέσεις;

Κ.Κ. Ναι. Αν και υπάρχει ανταγωνισμός έχω να σου πω. Ναι το νομίζω. Το νομίζω έντονα γιατί..... υπάρχει αλλά στα πλαίσια.... Είναι μια ευγενής διαμάχη ας πούμε (γέλια). Ναι, ότι εμείς λένε οι Αμπελακιώτες έχουμε την τάδε ιστορία. Στον Πυργετό πηγαίνεις και λεν για μας (Ραψανιώτες) πως ξυπνήσαν και έχουν στο περιθώριο και όλο για τη Ραψάνη λένε και όλοι εκεί πηγαίνουν. Οι Γόννοι και αυτοί το παλεύουν, αλλά θεωρώ ότι είναι φτωχότερη κοινότητα. Ναι στο θέμα πολιτισμού δεν είχαν έντονη δραστηριότητα. Ήταν περισσότερο, όντως καμποχώρι και αγροτικό χωριό. Ασχολούνταν οι άνθρωποι με τα καπνά, ήταν μια άλλη είδους παράδοση. Πιο λιτή, πιο αφαιρετική, για μένα. Σίγουρα θα μπορούσαν να συνεργαστούν και να βγει ένα καλό αποτέλεσμα.

Ερευνήτρια Υπάρχει ένα δίκτυο επικοινωνίας μεταξύ των κοινοτήτων;

Κ.Κ. Μέσω των συλλόγων νομίζω πως μπορεί να γίνει. Έτσι σε μεμονωμένο επίπεδο ίσως όχι. Αλλά μέσω των συλλόγων, θα αναφέρω το πολιτιστικό σύλλογο γυναικών έχουν κάνει προόδους, κάνουν επισκέψεις. Είχαν είδη μια επίσκεψη με το

Συκούριο, ότι έγινε μια πρώτη επαφή. Πήγε το πενταμελές και γνωριστήκαν. Έτσι πρέπει να γίνει. Να πάμε στη Ραψάνη, υπάρχει σύλλογος εδώ και χρόνια και τον έχουν εξελίξει. Εκεί ο σύλλογος πρέπει να πω ότι έχει ουσιαστική σημασία. Εδώ εμείς μπορεί να μην τον είχαμε και απόλυτα ανάγκη, θα φανούν τα αποτελέσματα μακροχρόνια. Στη Ραψάνη που είναι λίγα τα άτομα χρειαζόταν. Οι γυναίκες κάπως έπρεπε να ασχοληθούν με τους εαυτούς τους και με τις φίλες τους, να ενωθούν. Είναι μια μικρή κοινότητα, είναι χειμώνας κλείνονται μέσα. Αν δεν υπήρχε ο σύλλογος με τις δράσεις τους, η κάθε μια θα κλεινόταν μέσα στα σπίτια τους. Οπότε πιστεύω ότι πρέπει μέσω των συλλόγων, να έρθουμε πολύ κοντά και να ωφεληθούν οι κοινότητές μας.

Ερευνήτρια Αυτό γίνεται και στις συναντήσεις του πρωτοκόλλου. Οι ομάδες είναι μπερδεμένες.

Κ.Κ. Ναι αυτό θα βοηθήσει, κάτι θα δώσεις, κάτι θα πάρεις.

Η κάθε κοινότητα έχει τα δικά της υλικά...{}

Ερευνήτρια Θεωρείς πως μπορούν να δημιουργηθούν δίκτυα υλών όπου μπορεί να μετασηματιστούν σε δίκτυα πολιτισμού, κουλτούρας και τέλος οικονομίας;

Κ.Κ. Αν θέλαμε θα μπορούσαμε, θέλει θέληση και συνεργασία. Εδώ πάσχουμε λίγο, γιατί βγαίνουν όλες οι μικρότητες. Και όλα τα εγώ και σε πάνε πίσω, δεν σε αφήνουν να δουλέψεις όπως θα έπρεπε. Σίγουρα, πάνω σε τομείς πολιτισμού. Έχουμε μάθει να μην κουραζόμαστε, δεν μας αρέσει η χειρωνακτική εργασία. Αν δεν σου αρέσει πως θα ασχοληθείς με τη γη αν πρέπει να ασχοληθείς με τη γη. Στα χωράφια που τους χρειαζόμαστε τα τελευταία χρόνια έρχονται 2-3 παιδιά από δω από μας. Δεν τους αρέσει και δεν θέλουν. Θα μπορούσαν να μπουν αμπέλια. Θα μπορούσαν να καλλιεργήσουν και άλλοι νέοι άνθρωποι τα χωράφια τους που είναι άγονα, όχι άγανα, ακαλλιέργητα παρατημένα. Θα μπορούσαν να γίνουν δράσεις, όπως έχουμε το σύλλογο αλόγων, που το έχουμε για την ευχαρίστηση θα μπορούσε να σκεφτεί κάποιος και να γίνει έτσι πιοσο, να προσελκύσει κόσμο, να αναπτυχθεί κάπως το χωριό. Με διαδρομές... Αλλά αυτά δεν ενδιαφέρουν άμεσα τον κάτοικο των Γόννων θα ενδιέφεραν τον ξένο. Εμείς λίγο τα περιφρονούμε κι όλες και τα κοροϊδεύουμε, τα θεωρούμε έτσι λίγο ονειροπόλα σχέδια αυτά, ουτοπικά. Λέμε τώρα «ωχ ασχολείσαι με τα άλογα σιγά τώρα, κάτι έγινε». Ή βλέπουμε άλλος στρέφεται προς τις βιολογικές καλλιέργειες και λέμε «τώρα αυτός τι θα πάρει, πως

θα ζήσει». Είναι..... εντάξει.... Θέλει λίγο δουλειά το πράγμα. Η οικολογική καλλιέργεια δεν έχει απόδοση, θέλεις να ζήσεις από αυτό, κάπως δυσκολεύεσαι, δεν ενδείκνυται για μεγάλες καλλιέργειες. Είναι λίγο.... Μερικές φορές είναι μονόδρομος δηλαδή.

Ερευνήτρια Το να δουλεύεις σε ένα χώρο που άλλες φορές έρχεσαι μόνο καλά ντυμένη και για συγκεκριμένο λόγο, χρονική διάρκεια, πολλές φορές μάλιστα χωρίς να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις. Τώρα με τις ομάδες εργασίας που συμμετέχεις στο πρότζεκτ που κάνουμε. Θεωρείς ότι σου άλλαξε την εντύπωση ή την αίσθηση του χώρου που είχες για αυτόν; Όταν ξέρεις ότι βοηθάς σε κάτι που θα μείνει μέσα σε αυτόν;

Κ.Κ. Τώρα είναι διαφορετικά τα συναισθήματα. Γιατί όταν βοηθάς να γίνει κάτι και συμμετέχεις και είσαι κομμάτι του εεεε αποκτά άλλη βαρύτητα, άλλη δυναμική σου προκαλεί άλλα συναισθήματα. Θεωρείς ότι προσφέρεις γιατί αφήνεις και εσύ το σημάδι σου στο χώρο. Και συγχρόνως παίρνεις και από κει απ' το χώρο. Κάτι απ' την ιερότητα, όταν μπαίνουμε σε έναν ναό, πολλές φορές ανατριχιάζουμε, αισθανόμαστε ένα δέος, αισθανόμαστε συγκίνηση.... Όλα αυτά πιστεύω ότι θα μας ωφελήσουν, θα ενσταλάξουν έτσι μέσα μας. Και θα δώσουμε, και θα δώσουμε κάτι στο χώρο και θα πάρουμε κάτι από αυτόν. Ναι. Βέβαια. Εμπειρία. Με τους ανθρώπους η συνεργασία, η επαφή. Έρχεσαι κοντά και με έναν άνθρωπο που ενδεχομένως λες μια καλημέρα, αλλά δεν έχεις τίποτα περισσότερο. Άμα θα δουλέψεις μαζί, θα βρεις αυτό το περισσότερο, θα βρεις αυτό το κάτι...}. Η Ρ. ένωσε πολύ οικεία. Της άρεσε πάρα πολύ.

Ερευνήτρια Ποιο είναι το προσωπικό κίνητρο για να συμμετέχεις στη ζωγραφική του Ναού;

Κ.Κ. Η χαρά της προσφοράς νομίζω ότι είναι ένα κίνητρο. Η επαφή, το να νιώσω ότι κάτι κάνω, ότι κάτι δημιουργώ. Το να δω χαμόγελα ικανοποίησης και το να ικανοποιηθώ και γω. Να δω αποτέλεσμα. Και μάλλον είναι και άλλα πολλά πράγματα που δεν μπορώ να τα νιώσω αυτή τη στιγμή γιατί είμαστε στην αρχή. Όταν θα έρθει η ώρα τότε θα μπορέσω να στα πω. Γιατί τώρα μόνο υποθέτω πως θα νιώσω στο τέλος. Το φαντάζομαι πως θα είναι να μου πει να κάνω αυτό και να το καταφέρω, και να μου πεις μπράβο παιδί μου το έκανες καλά. Ή Κ. πως το έκανες αυτό χάλια είναι (γέλια) χάλια άχρηστη είσαι φύγε από δω (γέλια), κάνε κάτι άλλο.

Ερευνήτρια Ποιος νομίζεις πως είναι ο ρόλος σου μέσα στην ομάδα;

Κ.Κ. Εγώ ξέρεις κάτι, μου αρέσει να είμαι πάντα βοηθητικό προσωπικό. Έχω και ιδέες, εντάξει αλλά ανάλογα με το τι θα είναι αυτό που θα κάνουμε στη συνέχεια, γιατί βλέπω πως έχει πολλά στάδια. Αν ένα πράγμα με εμπνέει, μπορεί να αναλάβω δράση, και να πω ότι όχι διαφωνώ μαζί σου και δεν θα το κάνουμε έτσι, να προσπαθήσουμε και με έναν άλλο τρόπο. Αν είναι δηλαδή ηγετικού χαρακτήρα εντάξει δεν μου αρέσει αυτός ο όρος, φυσικά εντάξει θα μπορούσα όμως και να πάω και να βγω μπροστά. Μ' αρέσει και να είμαι και πίσω. Αρκεί να ασχοληθώ με κάτι που μου αρέσει.

Ερευνήτρια Θα πρότεινες να συνεχιστούν οι συναντήσεις της ομάδας και με νέα καλλιτεχνικά πρότζεκτ; Θα έφερνες νέα μέλη στην ομάδα και γιατί;

Κ.Κ. Ναι φυσικά. Θα το έλεγα σε άλλους. Θα ενημερώσω τους δικούς μου ανθρώπους και άλλους που τους αρέσει να κάνουν πράγματα.

Ερευνήτρια Πως νιώθεις που είδη έχεις συμβάλει –αν και δεν έχουμε ολοκληρώσει- έμπρακτα στην ολοκλήρωση του ζωγραφικού έργου του Ναού του χωριού σου;

Κ.Κ. Περηφάνια. Θα καμαρώνω. Ευχαρίστηση έτσι δεν είναι; Θα μου δώσει πολλά γιατί είναι ένας χώρος μυσταγωγικός. Μυστήριος χώρος.

Ερευνήτρια Η ποιο δυνατή στιγμή στη διαδικασία του έργου ποια νομίζεις ότι θα είναι;

Κ.Κ. Ξέρω γω; Να κάνουμε μια μεγάλη αγκαλιά όλοι μαζί μόλις τελειώσουμε..... Να πέσω στα πατώματα της εκκλησίας.

Ερευνήτρια Πολύ ωραία, δεν το σκέφτηκα αυτό. Φοβερό...{} ευχαριστώ.

Κ.Κ. Τίποτα (γέλια).

3η συνέντευξη: Α.Β., ετών 48, αργυροχρυσόχοος, καταγωγή θρακιώτικη, κάτοικος Λάρισας.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας θα κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Ξεκινάμε λέγοντας μερικά λόγια για σένα.

Α.Β. Ονομάζομαι Α.Β., είμαι 48 χρονών γεννήθηκα στη Λάρισα, οι γονείς μου δεν είναι από εδώ εεεε... έχω τελειώσει σχολή διακοσμητικής και αργυροχρυσοχοΐας .....

Ερευνήτρια Η καταγωγή σου από πού είναι;

Α.Β. Ο πατέρας μου είναι από την Καστοριά και η μάνα μου από Σέρρες...}. Περίμενε είναι μπερδεμένη ιστορία σου λέω...}. Ο προπάππους, από τη μάνα μου, ήταν παπάς στη Μ. Ασία, σπουδαγμένος. Ήταν μουσικός. Είχε κάνει σπουδές στη βυζαντινή μουσική και επειδή του άρεσε έγινε παπάς. Μετά δηλαδή έγινε παπάς. Το χωριό είχε Τούρκικο όνομα ..... δεν το θυμάμαι, πρέπει να ρωτήσω τη μάνα μου. Η μάνα μου πήγε και το είδε το χωριό, έλεγε όμως ότι είχε θέα προς τη θάλασσα. Η προγιαγιά μου λένε πως ήταν ντερέκι, δεν ήταν ωραία αλλά είχε κύρος πολύ. Όσοι την έβλεπαν..... πρέπει να είχε χρήμα πολύ. Ξέρω ότι είχαν σπίτι, περιουσία αλλά νομίζω..... ήταν καλοστεκούμενοι. Ήρθαν με την ανταλλαγή εδώ. Εγκαταστάθηκαν στο Αγιοχώρι Σερρών, εεε είναι ανάμεσα από Σέρρες και τη Δράμα. Ο παππούς μου ήταν είκοσι χρονών όταν ήρθε. Ήξερε Τούρκικα, ποντιακά και θρακιώτικα. Δεν μιλούσε καθαρά ελληνικά, πολύ λίγο. Παντρεύτηκε τη γιαγιά Άννα..... δεν την γνώρισα..... η μαμά έλεγε πως ήταν ψυχούλα. Ο παππούς ήταν παπάς και αυτός στο Αγιοχώρι. Αυτός έχτισε την εκκλησία του αγ. Μηνά..... νομίζω πως είναι..... δεν θυμάμαι πρέπει να ρωτήσω. Όλα τα λεφτά τα έδινε στους φτωχούς σου λέω, τίποτα δεν κρατούσε. Γυρνούσε σπίτι με μια σακούλα φακές και αυγά και έλεγε η γιαγιά «που είναι τα λεφτά να ψωνίσουμε; Τι ψώνισες;» «εεεε πέρασα από κει την τάδε..... τη λυπήθηκα, την έδωσα..... έχει ορφανά. Άντε δεν πειράζει εμείς να είμαστε καλά, θα μας δώσει ο Θεός». Η μάνα μου ήταν έξι αδέρφια. Η μάνα ήταν η μικρότερη. Μεγάλη οικογένεια. Θυμάται πως δεν είχαν να φάνε και η γιαγιά τους

έφτιαχνε συχνά ψωμί, λάδι και ζάχαρη..... αυτό έτρωγαν. Το έκανε και σε μένα και μου το λεγε.

Αυτά.... Δεν ξέρω τίποτα σου λέω..... Και μένω Λάρισα.

Ερευνήτρια Από τον πατέρα σου δεν ξέρεις κάτι; Δεν είχες παππού, γιαγιά;

A.B. Σου είπα ότι είναι από την Καστοριά. Υπό την κατοχή των Βουλγάρων και τους ανάγκαζαν να μάθουν βουλγαρικά..... γιατί αλλιώς τους σκότωναν. Η γιαγιά μου σπαστά μιλούσε τα ελληνικά..... γι αυτό και δεν μιλούσαμε δεν την καταλάβαινα όταν ήμουν μικρή. Εεεε εγώ ήμουνα δημοτικό, ποιος ασχολούνταν τότε. Η γιαγιά έζησε δύο πολέμους όπως έλεγε..... και ήρθε στη Δογάνη Αγιάς. Τώρα δεν ξέρω, δεν θυμάμαι πως λέγεται. Στον πόλεμο του '40 ήρθε εδώ στη Δογάνη..... Ο παππούς ήταν κομμουνιστής τον πήγαν στη Γαύδο φυλακή..... τον έβγαλε έξω η γιαγιά μου. Χωρίς γράμματα, χωρίς να μιλάει καλά ελληνικά.... Τα κατάφερε. Δεν ξέρω πως. Ο παππούς βγήκε άρρωστος, είχε πάθει καρκίνο.... είχε πάθει πνευμονία, δεν ξέρω πάντως σε λίγα χρόνια αφού ήρθε πέθανε μετά. Όταν ήρθε έφυγαν από τη Δογάνη και ήρθαν στη Λάρισα στη Ν. Σμύρνη. Δεν έχω χωριό σου λέω.... Δεν έχω τίποτα. Ήταν ξεριζωμένοι όλοι. Δεν έλεγαν τίποτα οι δικοί μου ή δεν δίναμε σημασία ποιος τους άκουγε τότε, ήμασταν μικρά.

Ερευνήτρια Είδες; σιγά – σιγά θυμάσαι. Ξέρεις, πολλά ξέρεις τελικά.

A.B. Μμμμ.... Κάτι θυμάμαι.... Όταν ήρθαν στη Ν.Σμύρνη πήραν λατομείο, φτιάχναν τούβλα, αυτά τα παλιά τα γερά. Το πρώτο λατομείο στη Λάρισα. Μου είχε πει ο πατέρας αλλά δεν θυμάμαι πως τα έφτιαχναν γιατί και ο πατέρας μου μικρός έφτιαχνε τούβλα. Λατομείο ή κάπως αλλιώς το λέγαν δεν ξέρω..... τα νύχια της γιαγιά θυμάμαι ήταν χαλασμένα στα πόδια και έλεγε πως έπεσαν τούβλα πάνω της και τα χάλασαν. Ο πατέρας μου μετά έγινε σεφ. Δούλευε στο Διβάνι. Ήταν πάρα πολύ καλός και τον έκαναν πρόταση να γίνει καθηγητής, αλλά αρνήθηκε γιατί έβγαζε περισσότερα ως σεφ. Έλεγε «τι θα πάω για πενταροδεκάρες;» Μετά άνοιξε την πρώτη καφετέρια στη Λάρισα το Ελιζέ στην κεντρική πλατεία..... Ο πατέρας μου είναι αγράμματος, είναι πολύ ανοιχτό μυαλό. Η μάνα μου είχαν καπνό. Εκεί έλεγε περνούσαμε τα φύλλα. Και με αυτό το εισόδημα προσπαθούσε να μεγαλώσει ο παππούς την οικογένεια. Ήταν μεγάλη που να φτάσουν, και έδινε και στην εκκλησία για να γίνει. Οι άλλοι πήγαιναν στα χωράφια και η μάνα μου καθόταν να διαβάσει.

περπατούσε 1 χιλ. για να πάει σχολείο και 1 χιλ. να γυρίσει. Δεν θυμάται πολλά ήταν η μικρότερη.

Ερευνήτρια Τι άλλο γνωρίζεις για τον πολιτισμό του τόπου σου;

A.B. Δεν γνωρίζω πολλά πράγματα, ούτε ασχολήθηκα, ούτε το διδάχθηκα. Ότι έχω ακούσει από δω και από κει..... όπως σου είπα πριν..... Δεν είχα ερεθίσματα από τη μάνα μου και τον πατέρα μου. Δεν έχω πάει ποτέ στο...στη Καστοριά δεν έχω πάει ποτέ. Σέρρες πήγα κανα δυο φορές, δεν ξέρω καν το πατρικό της μάνας μου. Στη Λάρισα που μεγάλωσα δεν ασχολήθηκα. Γι' αυτό θέλω να συμμετέχω στο προτζεκτ για να μάθω.

Ερευνήτρια Ο πολιτισμός του τόπου σου θα μπορούσε να έχει κάποια σχέση με σένα, να σε έχει επηρεάσει και να σε βοηθήσει;

A.B. Μεγάλωσα από διαφορετικές κουλτούρες. Και οι δύο γονείς δεν είναι κανέναν από Θεσσαλία. Δεν είμαστε πόντιοι, αν και έχει πολλούς οι Σέρρες. Είμαστε Θρακιώτες. Μεγάλωσα με θρακιώτικα δημοτικά από τη μάνα. Ο πατέρας μου άκουγε Νταλάρα, ρεμπέτικα παλιά. Κλαρίνο δεν ακούστηκε ποτέ στο σπίτι, γι' αυτό και με τρελάνει όταν το ακούω. Ποντιακή λίρα άνετα την ακούω, μη μου λες για κλαρίνο. Η μάνα μου και τ' αδέρφια της έχουν φωνάρες. Τραγουδάνε. Σε γάμους που πηγαίναμε, γινόταν τζάρτζαλο, κακώς χαμός. Καπάκωναν τους τραγουδιστές και τραγουδούσαν μόνοι τους. Χόρευαν ποντιακά και θρακιώτικα.... Απλά είναι πολύ γλετζέδες.... Γι' αυτό είμαι έτσι τρέλα.... Τρελοκομείο σου λέω. Η θεία είναι 80 χρονών φωνάρα, και δεν περπατάει τρέχει... πάει στην εκκλησία και ψέλνει αυτή (γέλια). Τα ξαδέρφια της μάνας μου έκαναν συνεργασίες με τραγουδιστές. Δεν ξέρω.... Περισσότερο με τραβάει από Τουρκία μεριά Μ. Ασία.

Ερευνήτρια Τι νομίζεις πως μπορείς εσύ να προσφέρεις στον τόπο που ζεις και τι να σου προσφέρει;

A.B. Οτιδήποτε καινούριο που μου δίνεται για να το δουλέψω ή για να το μάθωω είμαι ανοιχτή. Και θα το ήθελα. Για να μπορέσω να βοηθήσω να πάει κάτι καλύτερα στον τόπο.

Ερευνήτρια Η κουλτούρα- παράδοση ενός τόπου θεωρείς πως βοηθάει στην ανάπτυξη και τη συνέχεια του πολιτισμού; Ποια είναι η άποψή σου;

A.B. Εννοείται ότι βοηθάει. Εννοείται από κάποια κουλτούρα ξεκίνησαν όλα.... Πήραμε κάποια πράγματα από παλιά, τα εξελίξαμε, αλλά παρέμειναν και κάποια

πάλι στην παράδοση. Δεν τα έχουμε διαγράψει υπάρχουνε. Και το συνεχίζουν και οι νέοι και πιστεύω ότι το γυρίζουν πάρα πολύ και τους αρέσει.

Ερευνήτρια Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης στην περιοχή που μένεις, στην ανάπτυξη της κουλτούρας, της παράδοσης και του πολιτισμού;

A.B. Αρχικά υπάρχουνε, απ' ότι ξέρω, απ' ότι έχω μάθει υπάρχουνε παρά - μα πάρα πολλά αρχαία στον τόπο που δεν έχουν βγει στην επιφάνεια. Αυτό θα με ενδιέφερε πάρα πολύ. Όπου και να σκάψουμε υπάρχουνε αρχαία. Θα μου άρεζε πάρα πολύ να δω μια ανάπτυξη. Γιατί μπορεί να αναπτυχθεί ο τόπος. Εδώ, ο Θεσσαλικός κάμπος, τα Τέμπη όλα.

Ερευνήτρια Ποια είναι η σχέση σου με το φυσικό περιβάλλον;

A.B. Μ' αρέσει φυσικά. Μ' αρέσει. Θα ήθελα πάρα πολύ να έχω ένα χωριό, θα ήθελα να έχω την ηρεμία. Δεν θέλω τους ρυθμούς που έχει η πόλη. Και φυσικά γαληνεύεις όταν είσαι στη φύση.

Ερευνήτρια Τι γνωρίζεις για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής;

A.B. Δεν γνωρίζω πολλά πράγματα. Απλά μ' αρέσει να πηγαίνω βόλτες κάτω στον Πηνειό ο οποίος... είναι πάρα πολύ ωραία. Εκεί πραγματικά είσαι ένα με τη φύση. Δεν ακούγεται τίποτα, παρόλο που από πάνω είναι ο δρόμος, περπατώντας μέσα νομίζεις ότι είσαι σε άλλο μέρος. Και είναι πολύ λυπηρό που δεν το έχουν αξιοποιήσει. Όσο θα έπρεπε. Ένα μέρος του έχουν μόνο αξιοποιήσει εκεί που μπορείς να πας να περπατήσεις. Δεν ξέρω ίσως είναι καλύτερα έτσι.

Ερευνήτρια Γνωρίζεις για την φυσική ομορφιά του Ολύμπου και του Κισσάβου; Για το φυσικό πλούτο;

A.B. Έχω χρόνια να πάω. Είναι πάρα πολύ ωραία, έχει πολύ ηρεμία. Στα πριόνια που είναι ωραία... νομίζεις ότι βρίσκεσαι σε άλλο μέρος. Είμαι σίγουρη ότι υπάρχει φυσικός πλούτος.

Ερευνήτρια Η ποιότητα της ζωής σου έχει άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον ή δεν επηρεάζεται από αυτό;

A.B. Έχει άμεση σχέση, όσο μεγαλώνω προσπαθώ να έρχομαι πιο κοντά στη φύση. Το επιζητώ. Όποτε μου δοθεί μια ευκαιρία να πάω μια βόλτα θα πάω.

Ερευνήτρια Θεωρείς ότι κινδυνεύει το φυσικό μας περιβάλλον, από τις ανθρώπινες επεμβάσεις ή συμπεριφορές;

A.B. Ναι κινδυνεύει. Ναι. Ναι γιατί δεν εκτιμάει ο άνθρωπος αυτό που έχει. Ότι αυτό είναι η ζωή που σου δίνει το οξυγόνο, το να φύγεις μια βόλτα όταν είσαι στρεσαρισμένος να πας να ηρεμίσεις. Δεν ξέρω σε τι ρυθμούς ζει ο κάθε ένας και πότε θα καταλάβει ότι αυτό πρέπει εμείς να το φροντίσουμε. Αρχικά κάθε καλοκαίρι βάζουν φωτιές, το οποίο νομίζω είναι εσκεμμένα. Μετά περπατά κάπου, οπουδήποτε, σκουπίδια, πολλά σκουπίδια. Προσκαλούνται και από εκεί πυρκαγιές. Κόβουν τα δέντρα, να τα πάρουν, να τα βάλουν στα τζάκια. Μετά αρχίζουν πλημύρες. Για πιο λόγο άρχισαν; Όταν πάνε στο δάσος και κόβουν τα δέντρα, βάζουν φωτιά πώς να σταθούν όλα αυτά τα νερά; Απ' τις βροχές, απ' τα χιόνια που κατεβαίνουν. Που να σταθούν, που να μείνουν, πώς να απορροφήσει ένα έδαφος. Όλα αυτά συντελούν. Αντί να έχουμε μια πηγή οξυγόνου εμείς την καταστρέφουμε.

Ερευνήτρια Ο Πηγειός κινδυνεύει; Πρέπει να τον προστατέψουμε;

A.B. Αρχικά έρχονται με τα ζώα, δεν μαζεύουν απ' τα ζώα ότι κάνουν και τι δεν κάνουν εεε πετάνε πάρα πολλά σκουπίδια και δεν πάει κανένας μα κανένας να τα μαζέψει. Δεν υπάρχει πολιτισμός, δεν μπορώ να καταλάβω δηλαδή, υπάρχει ο κάδος, έχουνε βάλει κάδους και όλα τα σκουπίδια είναι κάτω. Έχουν και παγκάκια. Το έχουν αφήσει έτσι γιατί εκεί έχει αναρριχόμενα φυτά πάνω στα δέντρα. Έχει ένα στενό δρομάκι που δεν μπορείς να το περπατήσεις εεε εκεί μαζεύει πάρα πολύ κόσμο για να περπατήσει. Θεωρώ ότι θέλει προστασία και θέλει να ενωθούν οι Δήμοι ούτως ώστε να τον εξελίξουνε για να μπορέσει ο κόσμος..... είναι πάρα πολύ ωραίο όταν μπαίνεις μέσα στο ποτάμι και βλέπεις τη φύση γύρω-γύρω. Δηλαδή πράγμα το οποίο αν ήταν στο εξωτερικό θα είχαν κάνει ένα ποταμόπλοιο για να μπορέσει ο κόσμος να γνωρίσει το φυσικό περιβάλλον. Είναι πάρα πολύ ωραία μέσα εκεί. Αυτό το ξέρω, γιατί περνώντας καμιά φορά με το τραίνο το βλέπω και λέω, τι ωραίο που είναι ας πούμε και να μην μπορείς να δεις από κοντά, να το περάσεις από μέσα.

Ερευνήτρια Θεωρείς ότι χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος και τι είδους μπορεί να είναι;

A.B. Χρειάζεται. Εγώ πιστεύω ότι όλα αυτά ξεκινάν από το σπίτι, το πόσοοοο εεε μπορείς μέσα από την οικογένεια να πάρεις κάποια πράγματα.... για να βοηθήσεις τα παιδιά σου. Να πεις τι πρέπει να προσέξουν, τι πρέπει να κάνουν. Είναι κρίμα

δηλαδή όλο αυτό. Και βέβαια είναι ανάλογα με τους ανθρώπους που συναναστρέφεται και η παρέα. Το πιστεύω.

Ερευνήτρια Η τέχνη νομίζεις πως μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο;

A.B. Από πάντα η τέχνη ήταν με το περιβάλλον. Συνδέονται και τα δυο. Όπως ο καλλιτέχνης είναι ευαίσθητος έτσι είναι και απέναντι στο περιβάλλον, γιατί και το περιβάλλον είναι ευαίσθητο και όταν εμείς δεν προσέξουμε το περιβάλλον.... Δεν θα το προσέξει κανένας. Ο καλλιτέχνης είναι πάρα πολύ κοντά, του αρέσει η φύση και βρίσκει πάρα πολλά ερεθίσματα για να μπορέσει να λειτουργήσει. Από ένα μικρό φυλλαράκι, ένα δέντρο ολόκληρο από οτιδήποτε, οτιδήποτε για να μπορέσει να δημιουργήσει. Με φυσικά υλικά που χρησιμοποιούσαν παλιά για βαφές..... ξεκίνησαν τώρα να κάνουν καλλυντικά από φυσικά υλικά και βαφές. Ξαναγυρίζουμε πάλι πίσω, γιατί έχουμε δει ότι καταστρέφουν τον άνθρωπο αυτά που βάζουν.

Ερευνήτρια Για τις κοινότητες του Δήμου Τεμπών γνωρίζεις κάτι;

A.B. Όχι δεν έχω ιδέα, διότι δεν κατάγομαι από εκεί και δεν έχω επαφή. Είμαι εδώ φυσικά γι' αυτό, για να μάθω με το πρότζεκτ.

Ερευνήτρια Στην καλλιτεχνική ομάδα προσπαθήσαμε να φέρουμε σε επαφή και να δικτυωθούν οι κοινότητες των χωριών του Δήμου αλλά και των πέριξ τελικά. Νομίζεις πως το καταφέρνουμε;

A.B. Ναι γιατί υπάρχουν διαφορετικές απόψεις, διαφορετικές κουλτούρες, διαφορετικές ιδέες. Και φυσικά εεε μόνο έτσι μπορεί να γίνει κάτι καλό. Αλλάζοντας απόψεις μεταξύ τους οι άνθρωποι και βέβαια να σέβεται ο ένας τον άλλο στις απόψεις.

Ερευνήτρια Ποια θεωρείς ότι θα είναι τα ωφέλεια τελειώνοντας τον κύκλο των συναντήσεων στην ομάδα;

A.B. Θα υπάρχουν καινούργιες ιδέες, πράγματα τα οποία μπορεί να μην τα είχα σκεφτεί, τα σκέφτηκε κάποια άλλη και άνοιξε το μυαλό μου. Κάθε μέρα μαθαίνουμε καινούργια πράγματα, οπότε είναι ένα καινούργιο πράγμα που μπορώ να μάθω από κάποιον που μπορεί να μην το είχα σκεφτεί.

Ερευνήτρια Η γνωριμία με καινούργιους ανθρώπους θεωρείς ότι αύξησε το κοινωνικό σου δίκτυο;

A.B. Εννοείται. Σε όλους. Εννοείται.

Ερευνήτρια Ο κάθε τόπος έχει τα δικά του υλικά ως πρώτες ύλες όπως έχουμε πει στις συναντήσεις μας. Θεωρείς ότι θα μπορούσαμε σήμερα μέσω κάποιον υλικών που μας παρέχει ο φυσικός πλούτος, να δημιουργήσουμε ένα μεγάλο δίκτυο πολιτισμού, κουλτούρας και τέλος οικονομίας;

A.B. Φυσικά. Πιστεύω ότι ο άνθρωπος μπορεί να κάνει πολλά, αρκεί να θέλει, αρκεί να έχει όρεξη, μεράκι και αγάπη για αυτό που κάνει. Αυτό είναι το ζητούμενο. Έτσι έγινε και με όλα τα υπόλοιπα. Είτε με τα λατομεία, είτε με το ριζάρι.... Ότι υπήρχε το κάναν γιατί τους άρεσε, το αγαπούσαν. Όταν δεν αγαπάς κάτι δεν πετυχαίνει ποτέ. Όλοι μπορούν να κάνουν αλλά πόσο το θέλουν για να το καταφέρουν.

Ερευνήτρια Θέλω να μου πεις λίγο για το χώρο που ήρθες σε επαφή.

A.B. Κοίτα η μαμά μου είναι παπαδοκόρη, οπότε πάντα είχα μια επαφή με την εκκλησία. Πάντα έβλεπα τις αγιογραφίες.... δηλαδή είναι ένας χώρος ηρεμίας. Πηγαίνεις και αγαλλιάζει η ψυχή σου.

Ερευνήτρια Ποιο ήταν το προσωπικό σου κίνητρο για να έρθεις και να συμμετέχεις σε αυτό το καλλιτεχνικό έργο;

A.B. Ήθελα να δω πως γίνεται, ήταν κάτι καινούριο. Και σε ότι μπορώ να βοηθήσω, γιατί όχι.

Ερευνήτρια Πως θα χαρακτήριζες τη συμμετοχή σου σε αυτή την ομάδα;

A.B. Είμαι δοτική, μαθαίνω εύκολα και μπορώ να βοηθήσω σε ότι ζητηθεί αρκεί να μην μου καταπατούν τα όρια.

Ερευνήτρια Τι νομίζεις ότι σου προσφέρουν τα άλλα μέλη της ομάδας;

A.B. Μια εμπειρία, καινούργια πράγματα, γνωριμία με διαφορετικές αντιλήψεις. Κάθε μέρα μαθαίνουμε κάτι καινούριο, κάτι καινούριο.... Αν μπορώ να συμβαδίσω μαζί τους ή αυτοί μαζί μου.

Ερευνήτρια Θα πρότεινες να συνεχιστούν οι συναντήσεις της ομάδας για νέα καλλιτεχνικά προτζεκτ; Θα έφερνες νέα μέλη και γιατί;

A.B. Ναι θα το πρότεινα. Ότι καινούργιο είναι μ' αρέσει εμένα και θα το έλεγα και σε άλλους αν τους ενδιαφέρει γιατί εεε δεν ενδιαφέρονται όλοι. Αν έχουν τις ίδιες αντιλήψεις, ερεθίσματα με μένα πάνω κάτω, δεν είμαστε βέβαια όλοι ίδιοι.... Αν είναι κάποιος που ενδιαφέρεται και θέλει να μάθει θα του το έλεγα. Αν του αρέσει μπορεί να μείνει, αν όχι θα φύγει. Με το ζόρι δεν γίνεται τίποτα.

Ερευνήτρια Ποια θεωρείς ότι θα είναι η πιο δυνατή σου στιγμή στη διαδικασία του έργου;

A.B. Ανυπομονώ να δω το τέλος της συνεργασίας.

Ερευνήτρια Ευχαριστούμε πολύ κ. Β.

A.B. Ευχαριστώ και γω.

4η συνέντευξη: Μ.Γ., ετών 52, γραμματειακή υποστήριξη σε ιδιωτική εταιρία, καταγωγή Ελάτεια, κάτοικος Κοιλιάδας.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας θα κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Πες μας λίγα λόγια για σένα στην αρχή.

Μ.Γ. Μ.Γ., γεννήθηκα στην Ελάτεια, στο Δήμο Τεμπών, μέχρι τα 17 μου ήμουνα εκεί, μετά ήρθα στην Κοιλιάδα και από τα 22 και μετά ζω στη Λάρισα. Έχω τελειώσει το γενικό Λύκειο τελευταία και την επαγγελματική εκπαίδευση τον τομέα γραφικών τεχνών και την ειδικότητα γραφιστική και έχουμε μια οικογενειακή επιχείρηση όπου κάνω την γραμματειακή υποστήριξη.

Ερευνήτρια Εκεί που γεννήθηκες, στην Ελάτεια γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου;

Μ.Γ. Κυρίως Σαρακατσάνικος πολιτισμός ήτανε, κυρίως Σαρακατσανέοι και κάποιοι Αμπελακιώτες που είχανε κατέβει. Όμως με τα χρόνια είχαν αρχίσει οι δυο πολιτισμοί, μάλλον πάντα οι Αμπελακιώτες ξεχώριζαν, είχαν άλλο πολιτισμό. Οι Σαρακατσάνοι σαν νομάδες είχαν το δικό τους αλλά με τα χρόνια είχαν αρχίσει οι δυο ομάδες να συγκλίνουνε σιγά –σιγά. Να επιρεάζονται ο ένας από τον άλλο.

Ερευνήτρια Για πες μας τις διαφορές που είχανε, πως εσύ το εκλάμβανες;

Μ.Γ. Ναι το έβλεπα. Και τώρα ακόμη δηλαδή αν ακούσω μια οικογένεια δεν θα ξεχωρίσω τα επίθετα που ανήκουνε αλλά από την εικόνα που έχω για την οικογένεια θα υποθέσω με ευκολία που ανήκαν, από την συμπεριφορά τους. Ναι. Την νοοτροπία τους. Οι Σαρακατσανέοι ήτανεεε μια πολύ σφιχτή οικογένεια, είχανε τον ιερέα σε πολύ μεγάλο... τον περιέβαλαν με πολύ σεβασμό, τρέχαν πάντα να του φέρουνε στις γιορτές το γάλα, το λάδι ότι μπορούσε κάθε οικογένεια να έχει τον πρώτο καρπό που κόβανε από τα αμπέλια τους, από τις ελιές τους τα φέρνανε στον παπά, όχι για να τα ευλογήσει γι' αυτούς αλλά για να μείνουν στον ιερέα. Εεεε δεν είχανε όμως πολύ ενημέρωση... είχαν λίγο άγνοια ότι θυμότανε από τους παππούδες τους και από αυτά που είχαν ακούσει γύρω από την εκκλησία. Είχανε κάποιες... πάρα πολλές προλήψεις, δεισιδαιμονίες..... ας πούμε σαράντα μέρες

όταν ήταν ο νεκρός πεθαμένος, μέχρι να σαραντίσει ο νεκρός δεν τρώμε κρέας γιατί τρώμε τις σάρκες του νεκρού. Φοβερά πράγματα. Ή δεν πάμε στην εκκλησία να μην φανούμε γιατί δεν τιμάμε τον νεκρό και άλλα που δεν θυμάμαι τώρα. Οι Αμπελακιώτες πάλι είχανε κουλτούρα, όλοι οι άνθρωποι έχουνε εν τω μεταξύ ξεχωρίζανε ότι ήτανε άνθρωποι που είχαν μεγαλώσει με έναν άλλο τρόπο. Εεεε είχαν φαινόταν πως στο βάαααθος πολύυυ μακριά είχαν άλλη παιδεία, εντάξει άνθρωποι του χωριού ήταν και αυτοί αλλά παρόλα αυτά έβλεπες ότι δεν συμεριζόταν όλες αυτές τις προλήψεις. Ξεχωρίζαν κάπως. Οι Σαρακατσάνοι ήταν νομάδες αλλά δεν ξέρω πως κατέληξαν εκεί, αλλά ξέρω πως το τάδε τάδε χωριό στην περιοχή μας είναι Σαρακατσάνοι. Δεν ξέρω από πια λιβάδια κατέβηκαν αααα υπήρχε και μια ομάδα Βλάχων, Κοπατσαρέων μάλλον και εκείνοι ξεχώριζαν. Ήταν εντελώς μακριά, άσχετοι. Είχαν τι δική τους γειτονιά. Φεύγαν εκείνοι συνέχιζαν να φεύγουν τα καλοκαίρια, την άνοιξη και να γυρίζουν το φθινόπωρο. Και εκείνοι ξεχώριζαν.

Ερευνήτρια Πόσους κατοίκους είχε η Ελάτεια;

Μ.Γ. 700 και τώρα πρέπει να έχει 600 σύμφωνα με την απογραφή που είχα δει. Είναι αρκετά τα παιδιά που μέιναν εκεί. Και μάλιστα πάρα πολλά πήραν γυναίκες απ' τους Γόννους και μέιναν στην Ελάτεια. Πάρα πολλά. Το μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών στους γάμους είναι από τους Γόννους. Από πού είναι η νύφη; Από τους Γόννους. Δεν ξέρω αν συνεχίζει ακόμα γιατί έφυγα.

Ερευνήτρια Στα κοινά του χωριού είχαν μεταξύ τους αυτές οι ομάδες διαχωρισμούς;

Μ.Γ. Όχι μεταξύ τους συνεργαζόταν. Δεν ξεχώριζαν πως αυτός είναι Αμπελακιώτης, ο άλλος είναι Σαρακατσάνος ή τον υποτιμάω, όχι. Τους Κουπατσαρέους μόνο είχανε στην άκρη. Αυτοί είναι Βλάχοι, τους είχανε λιγάκι υποτιμητικά. Τότε τώρα κι αυτοί έχουν γίνει αποδεκτοί. Οι Αμπελακιώτες ήταν και μορφωμένοι η οικογένεια των Σολομών εεε των Σιρμακέζεων οι οποίοι ο ένας ήταν δικολάβος και ο άλλος δεν θυμάμαι και ξεχώριζαν, εκείνοι είχαν και τουπέ βέβαια δεν καταδεχόταν εύκολα να τους μιλήσεις μέιναν και ανύπανδροι στο τέλος, όλα τα αδέρφια έμειναν ανύπαντρα. Έσβησε η οικογένεια αυτή. Όπως και κάποια άλλη οικογένεια που λεγόταν Ξίτσας έσβησε, ήταν σε μεγάλη ηλικία και πέθαναν ανύπανδροι. Η αδελφή μόνο παντρεύτηκε αλλά δεν συνεχίστηκε το όνομα. Αυτό

(δείχνει ένα κεντημένο μαξιλάρι διακοσμητικό) είναι από κει από την κυρία προίκα της. Προφανώς δεν καταδεχόταν να πάρουν Σαρακατσάνα. Όμως υπήρχε συνεργασία στα χωράφια όταν σπέρνανε τα καπνά τους και κάνανε κάποιες γεωργικές εργασίες χρειαζόταν πολλά χέρια, ήτανε μικρές ομάδες 4-5 οικογένειες ανάμεικτες σε καταγωγή και κάνανε την μια μέρα στον έναν τελείωναν και μετά στον άλλο όλοι μαζί και έτσι τελείωναν πιο γρήγορα. Αυτό το θυμάμαι. Ήταν και κάποιοι ντόπιοι που τους έλεγαν. Δεν ξέρω να τους ξεχωρίσω, απλά ήξερα πως υπήρχαν.

Ερευνήτρια Το χωριό πότε δημιουργήθηκε;

Μ.Γ. Δεν ξέρω, πριν την Τουρκοκρατία πολύ παλιά, αν και λένε πως έχουν βρεθεί υπολείμματα αρχαία πιο νότια βέβαια. Βρήκαν δείγματα αρχαία ότι κατοικούνταν από παλιά. Αλλά όχι κάτι σπουδαίο και ιδιαίτερα σημαντικό. Η Ελάτεια είναι μετά τον Ευαγγελισμό.

Ερευνήτρια Τι σχέση μπορεί να έχει ο πολιτισμός του τόπου σου με εσένα και σε τι μπορεί να σε βοήθησε;

Μ.Γ. Σίγουρα οι καταβολές μου είναι από τον πολιτισμό της Ελάτειας. Αλλά βέβαια είχα και άλλες επιρροές πάρα πολλές από την οικογένειά μου γιατί ήταν οικογένεια Θρακιωτών. Δεν είχαν καμιά σχέση με την Ελάτεια. Εμείς είχαμε το δικό μας πολιτισμό και μάλιστα κάποιες στιγμές δεχόμασταν και ειρωνεία για τη μουσική την γκάντα και όλα αυτά, γελούσανε τους φαινόταν τόσο παράξενο, οι χοροί μας. Θυμάμαι τον πατέρα μου που συχνά έβαζε στο κασετόφωνο κασέτες με θρακιώτικα, σήκωνε τα ράσα στις τσέπες το παντελονιού του και χόρευε. Όσοι περνούσαν απ' έξω έλεγαν «πάλι σφάζει το γουρούνι ο παπάς» για τον ήχο της γκάντας. Εγώ νομίζω έχω μια μείξη όλων αυτών και στην ομιλία μου και στην προφορά μου. Θρακιώτες και οι δύο Ανατορωμιλιώτες από το Καβακλί.

Ερευνήτρια Πόσο έντονα πέρασε αυτή η καταγωγή στο σπίτι που μεγάλωσες;

Μ.Γ. Πολύ. Ο πατέρας μου το συντηρούσε πάρα πολύ αυτό. Αλλά οι κυρίως διαφορές που καταλάβαινα εγώ παιδί ήτανε στην ομιλία, δηλαδή καμιά σχέση η διάλεκτος που είχαμε που αν την μιλήσω δεν θα καταλάβεις τίποτα. Και η μουσική μας πολύ ιδιαίτερη και ξεχωριστή σε σχέση με τα ντόπια Σαρακατσάνικα που για μένα ήταν πολύ βαριά αυτά όλα. Αλλά σίγουρά μεγάλωνα και όλες οι φίλες μου ήταν από εκεί, με όλα αυτά και σημάδεψαν την πορεία μου. Επίσης είχα καταβολές

και από τα αδέρφια μου που ήταν μεγάλα είχαν αρχίσει να φέρνουνε άλλα στοιχεία. Είχανε φύγει από το σπίτι, γυρίζοντας έφερναν άλλα στοιχεία κλασική μουσική, πίνακες ζωγραφικής τέτοια και δεν μπορώ να πω ότι οι επιρροές μου είναι καθαρά από την Ελάτεια. Είναι όλα μπερδεμένα από διάφορους πολιτισμούς. Και στην πορεία μετά η δική μου εξέλιξη επηρεάστηκε και από πολλούς άλλους παράγοντες. Αλλά σίγουρα μέσα μου φέρνω σαν πρώτη και σημαντικότερη επίδραση της Ελάτειας. Ήταν άνθρωποι πολύ απλοί, δεν είχανε τουπέ τουλάχιστον η πλειοψηφία τους. Οι άνθρωποι που μας αγάπησαν πάρα πολύ.

Ερευνήτρια Τι σου πρόσφερε άλλο το τόπος;

Μ.Γ. Ξέγνοιαστα χρόνια, υπέροχα χρόνια με πολύ αγάπη.

Ερευνήτρια Εσύ τι έχεις να τους προσφέρεις;

Μ.Γ. Δεν ξέρω. Δεν νομίζω πως είμαι σε θέση να τους προσφέρω κάτι, αν όμως μου ζητούσανε κάτι που θα μπορούσα ευχαρίστως θα πήγαινα. Μου ζήτησαν φωτογραφίες, υλικό ναι ευχαρίστως αυτό. Τώρα μόνο με την παρουσία μου, δεν χάνω ευκαιρία σε ότι κάνουν, στα πανηγύρια, σε εκδηλώσεις πηγαίνω. Το επιζητώ.

Ερευνήτρια Η κουλτούρα – η παράδοση της Ελάτειας την βοήθησε να αναπτύξει και να συνεχίσει τον πολιτισμό της;

Μ.Γ. Ναι. Η Ελάτεια έχει φύγει, είναι πολύ διαφορετική από αυτό που ήταν τότε. Πολλά παιδιά της έχουνε φύγει, έχουνε ξαναγυρίσει με διάθεση προσφοράς, έκαναν πολιτιστικούς συλλόγους συντηρούν τα έθιμά τους, βρίσκονται κάνουνε διάφορες εκδηλώσεις, εκθέσεις για το γάμο από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα φωτογραφίες από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα, αυτά δεν υπήρχανε παλιά. Το βγάλανε σε λεύκωμα αυτό. Δεν υπήρχε ούτε καν πλατεία για να μαζεύονται, ο ναός ήταν ο χώρος συνάντησης. Έλειπε ένας φορέας που μπορούσε να μας συγκεντρώσει πέρα από την ενορία. Σήμερα έχουν αλλάξει όλα προς το καλύτερο, όπως την αντιλαμβάνομαι από μακριά.

Ερευνήτρια Ποιος ήταν ο ρόλος της τέχνης στην ανάπτυξη της κουλτούρας, της παράδοσης και του πολιτισμού;

Μ.Γ. Μόνο στα σπίτια των Αμπελακιωτών μπορώ να θυμηθώ κάτι αξιόλογο και ιδιαίτερο που να πω ότι ναι εδώ πέρα βλέπω μια καλαισθησία κάτι που το θυμάμαι. Στα υπόλοιπα σπίτια ήταν το παραδοσιακό φτωχό σπίτι του χωριού όπως το έχουμε στο μυαλό μας με τα βασικά είδη μέσα της επιβίωσης. Σαν λαϊκή τέχνη... ναι,

σίγουρα τα κλίμια που κάνανε στον αργαλειό, είχα δοκιμάσει και γω. Υπήρχανε τέτοια. Τα κεντήματά τους στο χέρι που κάνανε, τα πλεκτά τους αυτά ναι υπήρχανε. Και μάλιστα κάποιες κάνανε πολύ ωραία χαλιά στον αργαλειό με χίλια κεντίδια απάνω.

Ερευνήτρια Η ασχολία των κατοίκων ποια ήταν;

Μ.Γ. Ελιές βγάζαν λάδι, καπνό και ζώα. Πολλοί είχαν ζώα, αμύγδαλα αυτά θυμάμαι. Κάποια δασκάλα που είχαμε η Άννα η Βασιλείου-Καλπούζου (κόρη του παπαλάμπρου) από την Ραψάνη, είχε έρθει αναπληρώτρια, προφανώς επειδή ήταν από την Ραψάνη η καταγωγή, ήξερε τον μεταξοσκώληκα και μας έφερε στο σχολείο μεταξοσκώληκες τους οποίους εμείς εκτρέφαμε τα παιδιά και στο τέλος βγήκαν τα κουκούλια και μας έκανε εποπτικό μάθημα με όλο αυτό. Αλλά πρώτη φορά τότε το ακούγαμε. Αυτό έγινε το '75 – '76. Θυμάμαι ότι μαζεύαμε μουριές φύλλα μουριάς και πηγαίναμε για να τους ταΐσουμε. Ήταν κάτι πολύ ξεχωριστό αυτό. Εμπειρία.

Ερευνήτρια Ποια είναι η σχέση σου με το φυσικό περιβάλλον και τι γνωρίζεις για αυτό.

Μ.Γ. Εδώ (Κοιλιάδα) ο κάμπος δεν προσφέρεται, για να βρω το φυσικό περιβάλλον φεύγω από δω για να το ανακαλύψω κάπου αλλού. Θα σου πω για την Ελάτεια. Εκεί ήτανε λένε πως παλιότερα το βουνό αυτό ήταν δασώδες. Πάντως εγώ έβλεπα μόνο πουρνάρια τότε που ζούσα εκεί, εκτός από μια ρεματιά που ξεκινούσε από παπάνω ψηλά από τα Αμπελάκια ίσως εκεί που συναντιόταν οι βουνοκορφές και κατέβαινε, περνούσε μπροστά από το ναό και χανότανε. Αυτό ήτανε γεμάτο πλατάνια, πλατάνια βράχια. Μας άρεσε να σκαρφαλώνουμε να πηγαίνουμε πολλές φορές μεεεέχρι επάνω, δεν ξέρω πόσα χιλιόμετρα ήτανε, σκαρφαλώνοντας στα βράχια και τα πλατάνια, αλλά γύρω από αυτό ήτανε μόνο πουρνάρια. Η ρεματιά ήταν γεμάτη αηδόνια, μεγάλωσα με τα αηδόνια, πολλά αηδόνια εδώ δεν έχει αν και έχει παντού χωράφια. Το νερό που κατέβαζε το χειμώνα κατακυλούσαν πέτρες, βράχια αλλά όχι πάντα κυρίως όταν είχε μια μεγάλη βροχόπτωση ή όταν είχε πολύ χιόνι και έλιωνε το χιόνι. Σε καθημερινή βάση όχι δεν είχε νερό. Γι' αυτό τα σπίτια που ήταν απέναντι επικοινωνούσαν και κατέβαιναν στο ρυάκι πώς να το πω στη ρεματιά για να περάσουν απέναντι. Όταν κατέβαζε νερό κοβόταν αυτή η σύνδεση με απέναντι. Τώρα έχουν κάνει γέφυρά. Και έπρεπε να κάνουν το γύρω του χωριού. Αλλά ήμουν πολύ εξοικειωμένη με το φυσικό περιβάλλον. Το αγαπημένο μου

σημείο ήταν ένας μεγάλος βράχος έξω από την εκκλησία, με τα ζώα του χωριού και όχι μόνο γενικά με όλα ότι κυκλοφορούσε περπατούσε με όλα ήμουν φίλη.

Ερευνήτρια Μεγάλωσες στη σκιά του Κισσάβου και απέναντι ο Όλυμπος, δύο βουνά όπου το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό για τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει αλλά και τη φυσική ομορφιά όπως περιέγραψες και συ. Πόσο σημασία έχει για σένα;

Μ.Γ. Νομίζω πως με επηρέασε. Όταν ήμουν μικρή μου ήταν φυσιολογικό να ασχολούμαι, να τα φροντίζω, να τα εξερευνώ, να τα ψάχνω δεν ήξερα ονομασίες την αξία που είχανε και δεν σκεφτόμουν. Μάζευα πάντα βότανα, χόρτα, ανεμώνες ναι τις ξέχασα οι ανεμώνες είναι το λατρεμένο μου λουλούδι και είναι ακόμη δηλαδή αν δεν πάμε τον Μάρτιο να μαζέψουμε ανεμώνες στην Ελάτεια δεν καταλαβαίνω ότι μπήκε η Άνοιξη. Με έχει σημαδέψει αυτό. Ναι και τα χόρτα εκεί τα έμαθα να τα ξεχωρίζω. Πάρα πολλά χόρτα πολύ μεγαλύτερη ποικιλία από τι έχει εδώ, ίσως προσφερόταν οι ελαιώνες, τα χωράφια εδώ είναι σπαρμένα γύρω-γύρω και δεν βρίσκεις εύκολα. Για μένα όταν ακούω φύση το μυαλό μου πάει εκεί αν όχι σε βουνό σε πρόποδες. Δηλαδή εδώ πέρα πάντα λέω τα παιδιά μου είναι άτυχα δεν μεγάλωσαν κοντά στη φύση παρόλο που είναι μέσα στα χωράφια. Αλλά την ψάχνουν τώρα και τα παιδιά μου. Ίσως τα παρακίνησα δηλαδή αυτό το πράμα να σημάδεψε εμένα και να σημάδεψε ολόκληρη την οικογένεια σιγά-σιγά γιατί και ο άντρας μου το αγάπησε όλο το φυσικό περιβάλλον το ψάχνει και αυτός, πάντα οι εκδρομές μας ήταν προς τα κει και όχι τόσο στα αστικά κέντρα και τις θάλασσες όχι ότι δεν τα θέλουμε αλλά είναι η πρώτη μας επιλογή.

Ερευνήτρια Η ποιότητα της ζωής σου επηρεάζεται από το φυσικό περιβάλλον;

Μ.Γ. Επηρεάζεται. Στη Λάρισα όταν έμενα ήταν δίπλα από το σπίτι μου ο Πηνειός. Κατέβαινες στην κοίτη του να περπατήσεις λίγα μέτρα από την πόλη της Λάρισας και έβλεπες ένα άλλο κόσμο. Μπορεί να συναντήσεις εκεί τη γουρούνα με τα γουρουνάκια, πουλιά, άλογα, τα δέντρα από πάνω σου. Κάθε μέρα περπατούσα και μου άρεσε πολύ, μαζί με τον άντρα μου, με φίλες, το μεσημέρι, ακόμη και το χειμώνα. Αυτό μου έχει λείψει. Είναι πολύ διαφορετικοί οι ρυθμοί της ζωής μου από τότε που ήρθα εδώ παρόλο που το υποτιμάω και λέω σιγά το περιβάλλον αλλά δεν έχει καμιά σχέση με τη ζωή μου στη Λάρισα. Ασχολούμαι πολύ πλέον με τα φυτά, τα φροντίζω, πέρα από την κηπουρική που ασχολούμαι και με τα λαχανικά

μου και είναι πάρα πολύ αγχολυτικό όλο αυτό. Καμιά σχέση με τα συναισθήματα που είχα στην πόλη. Τώρα όταν νιώσω μια πίεση θα βγω έξω θα ασχοληθώ με κάτι θα κάνω, θα ξεφύγω αμέσως, θα νιώσω πολύ πιο ανάλαφρη. Βέβαια αυτό έχει πολύ μεγαλύτερη σωματική κούραση, πολύ λιγότερο χρόνο προσωπικό μετά αλλά σίγουρα με επηρεάζει πολύ θετικά. Και ένα λόγος που μένω εδώ δεν είναι ο βασικός αλλά δεν ξέρω αν θα φύγω μου αρέσει το φυσικό περιβάλλον έστω και αυτό. Θα ήταν το ιδανικό να έχει το φυσικό περιβάλλον της Ελάτειας.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως κινδυνεύει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις ή συμπεριφορές;

Μ.Γ. Θα σου πω ένα μόνο, όταν βάζαμε περιβόλι στην Ελάτεια ήταν απίστευτη η παραγωγή και η νοστιμιά που είχε, το νερό ερχόταν από το βουνό από τη ρεματιά που λέω γι' αυτό και δεν είχε πάντα νερό. Το κόβανε σε κάποια σημεία και με κατάλληλα αυλάκια το πηγαίνουν σε κάθε σπίτι. Υπήρχε ο νερουλάς, όχι νερουλάς κάπως τον λέγανε υδρονόμο, δεν θυμάμαι. Ήταν επάγγελμα, πληρωνόταν απ' την κοινότητα για να κάνει διανομή το νερό. Δυο φορές την εβδομάδα ερχόταν η σειρά σου και πότιζες με το νερό αυτό όπως έτρεχε από το βουνό. Ήταν και αυτό εξοικονόμηση φυσικών πόρων. Τώρα μου λένε οι Ελατιώτες ότι από τότε που καταργήσανε τα αυλάκια και τα μπαζώσανε και δεν υπάρχουν πλέον, δεν έχει καμιά σχέση ούτε η παραγωγή γιατί το νερό αυτό έχει μέσα φθόριο και δεν ξέρω τι άλλο, ούτε η γεύση που είχε τότε. Και εδώ στο χωριό έχω ακούσει κάποιους να λένε επειδή το νερό είναι φθοριομένο και δεν βοηθάει πάνε με τις δεξαμενές και γεμίζουν νερό από τις πομόνες στα χωράφια τους όσοι έχουν και ποτίζουν τα περιβόλια τους για να έχουν καλύτερη παραγωγή. Μόνο αυτό που είναι το πιο απλό, η πιο απλή παρέμβαση του ανθρώπου που μπορώ να σκεφτώ αυτή τη στιγμή. Πόσο μάλλον όλα τα άλλα. Το τι αδειάζουμε στα χαντάκια, στα χωράφια, καλά δεν μιλάω για τα λιπάσματα και όλα αυτά, μιλάω για αυτά που πετάν στα χαντάκια και στα λιβάδια.

Ερευνήτρια Στον Πηνειό πηγαίνατε από την Ελάτεια;

Μ.Γ. Θυμάμαι τον αδελφό μου να πηγαίνει με μια βάρκα για ψάρεμα, μάλιστα μου έδειξαν μια φωτογραφία με την ποταμόβαρκα που είναι ακόμα εκεί σώζεται. Θυμάμαι πως πηγαίναμε για ψάρεμα στον Πηνειό και πέραν τη βάρκα και κάναν μέσα βόλτα και παίζανε, ήταν η διασκέδασή τους, για τους έφηβους. Ξέρω πως οι

Ελατιώτες πηγαίνουν στα Τέμπη εκδρομή, για πικνίκ, για αναψυχή. Ο Πηνειός ήταν και αυτός μέρος της ζωής τους ας ήτανε λίγο πιο μακριά. Γιατί να σκεφτείς Ευαγγελισμό πηγαίναμε με τα πόδιαα σχεδόν πάντα και από κει πέρναμε το λεωφορείο ή το τρένο και πηγαίναμε λίγο παρακάτω στην Αγ. Παρασκευή στα Τέμπη...}. Εμείς μεγαλώσαμε με το φόβο πως ένα παιδάκι πνίγικε στα Τέμπη και ένα παιδάκι πέρσι πνίγηκε στα Τέμπη δηλαδήηηηη υπήρχε σαν φόβητρο, για τον Πηνειό για τα παιδιά. Οι μεγαλύτεροι έφηβοι πηγαίνουν και κάνουν τις τρέλες τους, ψαρεύανε από όσο θυμάμαι και οι μεγάλοι σαν οικογένειες όχι συχνά, ίσως καμιά πρωτομαγιά κάπως έτσι. Όπως μια άλλη εξόρμηση ήταν στα Καλάμτσα που είναι πριν φτάσουμε στο Πουρνάρι δεξιά, ξεκινάει ένα μεγάλο δάσος δεν το λες, άλσος;; Είναι με πλατάνια κυρίως με πολύ πυκνή βλάστηση και νερά και καταλήγει στο Κυψελωχώρι. Εκεί πηγαίναμε εκδρομή με το σχολείο ήταν η ημερήσια μια φορά το χρόνο. Πολύ πλούσια βλάστηση και εκεί. Είχε πολλά νερά. Πάρα πολύ παιχνίδι. Εκεί κάναμε τις περίφημες κούνιες με τις τριχές στα δέντρα κρεμασμένοι, εκεί παίζαμε ήτανε... το περιμέναμε ήταν η εκδρομή της χρονιάς. Ήταν σχετικά κοντά πηγαίναμε με τα πόδια ή με το ζώο μπορούσε κανείς να φτάσει. Τα 5 χιλιόμετρα δεν ήταν τίποτα για αυτούς λίγο παραπέρα από το χωράφι τους που πήγαιναν καθημερινά.

Ερευνήτρια Ο Πηνειός θεωρείς ότι κινδυνεύει;

Μ.Γ. Ναι. Καμιά σχέση με αυτό που θυμάμαι μικρή. Καταρχάς έχει λιγοστέψει, έχει βρωμίσει. Επίσης ένα άλλο βίωμα που είχα ήταν που πηγαίναμε στις υδροτριβές, στις δρυστέλες στην πηγή Δάφνης μετά την Αγ. Παρασκευή στα Τέμπη, ήταν μια πορτίτσα που κατέβαινες κάτω. Ήταν του Μαριγκά από τα Αμπελάκια ένας παππούς τα είχε εκεί. Όσο ζούσε ο παππούς τα δούλευε αυτός με τη γιαγιά –πολύ γραφική γιαγιούλα- και τα δούλευε φουλ. Ήταν άλλη μια ημερήσια εκδρομή. Μετά πέθανε και κλείσανε.

Ερευνήτρια Στο караβάκι της Αγάπης ανέβηκες;

Μ.Γ. Εεε ναι πολλές φορές...} Αυτό ξεκινούσε από την Αγ. Παρασκευή εκεί που βγαίνει το αγίασμα μπροστά, λίγο πιο κάτω και έφτανε μέχρι τη γέφυρα τη μεγάλη, αυτή που κάνουν τώρα συντήρηση. Αλλά ο καπετάνιος είχε βάλει πολύ προσωπική δουλειά, έκανε πολύ δουλειά καθάριζε τα σκουπίδια από τα δέντρα έτσι όπως ερχότανε κατεβασιές από το χειμώνα, κουβαλούσανε σακούλες, ρούχα, σκουπίδια που ήταν κρεμασμένα στα δέντρα την άνοιξη και αυτός έβαζε πάρα πολύ δουλειά

για να τα καθαρίσει αυτά να είναι το περιβάλλον όμορφο στη φυσική του μορφή. Έκανε μια μικρή ξενάγηση, μιλούσε για το βουνό των θεών, για το θρόνο του Δία που σχηματίζεται που λένε εκεί πάνω, έλεγε πέντε πράγματα. Και αυτό σταμάτησε τώρα έχει πολλά χρόνια είχα μικρά τα παιδιά. Δεν ξέρω τι απέγινε, προφανώς θα κουράστηκε να καθαρίζει δεν είχε υποστήριξη.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας μας για την προστασία του περιβάλλοντος;

Μ.Γ. Ναι, σίγουρα, αλλά δεν συμφωνώ με τις υπερβολές. Ο άνθρωπος πρέπει σίγουρα να σέβεται το περιβάλλον του, έτσι ήταν στη φύση του από παλιά. Νομίζω είναι μέσα στη φύση μας να σεβόμαστε το περιβάλλον, να σεβόμαστε τη γη, να σεβόμαστε τα φυτά, να σεβόμαστε τα ζώα γιατί έτσι μας έβγαине από μέσα μας. Αυτή ήταν η παρέα μας, η συντροφιά μας, το περιβάλλον μας. Τώρα δεν ξέρω γιατί πρέπει να το επισημάνουμε αυτό και να το λέμε ότι πρέπει να το σεβαστούμε, τι έχει αλλάξει. Και ο άνθρωπος του χωριού πλέον ούτε αυτός το σέβεται, ρυπαίνει τη γη καθημερινά, βάζει φύλλες στα σκυλιά, σκοτώνει τις γάτες εεε κάνει χίλια δυο που παλιότερα δεν ξέρω να γινόταν.... ίσως να μην τα μάθαινα. Αυτή την αίσθηση έχω εγώ ότι ο άνθρωπος την σεβόταν τη γη του με ότι περιλαμβάνει. Απλά δεν αντέχω τις υπερβολές. Το 1980 μεγάλωσα με την απειλή ότι θα γίνει η ερημοποίηση της Θεσσαλίας το 2000.... Βλέπω ότι η φύση αν την παρατηρήσουμε έχει και πολλές αντοχές και πολύ υυυ εκεί που δεν το περιμένεις πάνω στην πέτρα να φυτρώσει το κυκλάμινο και λες μα είναι δυνατόν εγώ να έχω μέσα στο σπίτι μου το ίδιο λουλούδι, τα ποτίζω, τα ποτίζω και είναι μονίμως μαραμμένα κάτω τα φύλλα τους. Βλέπεις τον σπόρο που έπεσε από πέρσι φύτεψε μπροστά στην γκαραζόπορτα και να είναι όλο το καλοκαίρι έχει δυο μήνες απότιστο και είναι πολύ πιο ωραίο και ανθεκτικό απ' αυτό που προσέχω εγώ. Πιστεύω ότι η φύση έχει τις αντοχές της. Το θέμα είναι με τη μόλυνση τι κάνουμε. Πιστεύω ότι πάντα υπήρχαν αλλαγές..... πάλι κάπου διάβαζα ότι σήμερα έχουμε μεγαλύτερη δασοκάλυψη από τι πριν μερικούς αιώνες. Αλλά με τη μόλυνση και τη ρύπανση δεν μπορείς να κάνεις κάτι, μένει πάντα μολυσμένο. Είναι βραχυπρόθεσμα τα αποτελέσματα της, εμείς οι ίδιοι το βιώνουμε. Εδώ στο χωριό είναι δραματική η αύξηση των καρκίνων, πάρα πολλοί άντρες συνεχώς. Στον πνεύμονα, στην κοιλιακή χώρα γιατί χρησιμοποιούσαν στα ψεκάσματα χωρίς μάσκες, ξέρεις η υπεροψία «έλα μωρέ και συ τώρα τι θα πάθω

εγώ χωρίς μάσκα, ο άλλος δεν έβαλε θα βάλω εγώ» και πεθαίνουνε σε μια ηλικία 50-60 συνεχώς, δεν ακούς στη Λάρισα τόσους καρκίνους, και κυρίως στους άντρες. Γιατί αυτοί κάνουν αυτές τις εργασίες.

Ερευνήτρια Πιστεύεις πως η τέχνη μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιο τρόπο;

Μ.Γ. Ναι. Τα υλικά που χρησιμοποιεί η τέχνη από παλιά είναι μέταλλο, πηλός, ξύλο οτιδήποτε έβρισκε στη φύση και τα οποία χωρίς να κάνει κάποια επεξεργασία. Θα μπορούσε και ο πηλός να αποσυνδεθεί κάποια στιγμή και να γυρίσει στη φύση, το ξύλο επίσης, το μάρμαρο. Και τραβώντας το μάτι του θεατή μπορεί να του περάσει μηνύματα, το εικαστικό κομμάτι. Στην εποχή του διαφωτισμού γινόταν κάλεσμα για επιστροφή στη φύση, φαντάσου.

Ερευνήτρια Γνωρίζεις αν υπήρχαν ή υπάρχουν σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων του Δήμου;

Μ.Γ. Νομίζω πως στα ελαιотριβεία της Ελάτειας φέρναν από τον Ευαγγελισμό, τους Γόννους νομίζω είχανε συνεργασία, είχανε συγγενέψει, είχανε δώσει νύφες γαμπρούς, γνωριζόταν μεταξύ τους. Τότε όταν πανηγύριζε το Μακρυχώρι, πόσο μακριά ήταν, πηγαίναμε και με τα πόδια, πηγαίναμε στον Ευαγγελισμό όπου είχε πανηγύρι. Με τη μαμά μου, τη νονά μου, τους γείτονες. Αλληλοϋποστηριζότανε. Πήγαιναν στον εσπερινό ή την άλλη μέρα. Εκεί βρίσκαμε γνωστούς δεν ένιωθα ότι ήμουν μέσα σε ξένους. Πηγαίνανε πως ανταλλάζεις επισκέψεις στα σπίτια πηγαίνανε από χωριό σε χωριό.

Ερευνήτρια Νομίζεις με την δράση που κάνουμε πως θα καταφέρουμε να δικτυώσουμε τις γυναίκες του Δήμου μας;

Μ.Γ. Νομίζω ναι {}. Θυμάμαι πάντως πως υπήρχαν γυναίκες που με πολύ χαρά συμμετείχαν σε ομαδικές εργασίες, για το στόλισμα στο στάρι, για να μαζέψουν τις ελιές της εκκλησίας. Δεν ήταν απαθείς ήταν πρόθυμοι να στηρίξουν ο ένας τον άλλο. Θυμάμαι τους γάμους τους, τα μνημόσυνα τα ταψιά πηγαίνανε και έρχονταν σε όλο το χωριό καίγαν οι ξυλόφουρνοι γύρω-γύρω για να φουρνίσουν τις πατάτες και τα αρνιά. Και μετά όλες οι νοικοκυρές με τις ποδιές τις άσπρες να υποστηρίξουν το τραπέζι. Το τραπέζι γινόταν παραμονή του γάμου χώρια ο γαμπρός χώρια η νύφη, γινόταν πολύ μεγάλο τραπέζι. Το στήριζαν δηλαδή η γειτονιά ήταν πάντα αλληλέγγυοι στο καλό και στο άσχημο. Η μαμά μου αν και ξένη στο χωριό δεν

ένιωσε ποτέ πως αν χρειαστεί βοήθεια δεν θα τις την δώσουν. Υπάρχει πολύ έντονα και στους Σαρακατσάνους να βοηθήσουμε. Ίσως επειδή ήταν νομάδες και βρισκόταν σε κινδύνους και έπρεπε ομαδικά να δράσουνε, δεν ξέρω μια δική μου ερμηνεία είναι.

Ερευνήτρια Ποια μπορεί να είναι τα οφέλη από την ομάδα που θα πάρεις;

Μ.Γ. Νομίζω πως έχω να πάρω πολλά πράγματα απ' ότι φαίνεται. Το ότι θα υπάρχει ένας άνθρωπος εικαστικός σε αυτό το όλο προτζεκτ σίγουρα θα με βοηθήσει και μένα να κατανοήσω κάποια πράγματα. Πιστεύω στις σχέσεις που θα δημιουργηθούν, είναι ένα ενδιαφέρον κομμάτι του πολιτισμού, κερδίζεις πολλά μόνο από τις σχέσεις που μπορεί να δημιουργήσεις. Η χαρά ότι προσφέρεις σε κάτι που γίνεται ομαδικά, ότι έχεις συμβάλει σε κάτι που θα μείνει, κάτι καλό.....

Ερευνήτρια Πιστεύεις ότι σήμερα μπορούμε να δημιουργήσουμε δίκτυα πρώτων υλών από το φυσικό πλούτο της περιοχής μας και να τα μετασηματίσουμε σε πολιτισμό, κουλτούρα και τέλος οικονομία;

Μ.Γ. Υπάρχει δυνατότητα, πλέον το υποστηρίζει και η επιστήμη δηλαδή αν θέλει να κάνει κανείς κάτι μπορεί να πατήσει πιο καλά και να πάει μπροστά...{}

Τα παιδιά μου τα πηγαίναμε συχνά στη φύση, κάναμε πικνίκ με παρέες και τώρα τα παιδιά μου πλέον το έχουν ξεπεράσει, ο Νίκος το κάνει και επαγγελματικά πλέον, οι άλλοι υποστηρικτικά τραβάνε πάντα μπροστά στα βουνά και από πίσω οι υπόλοιποι από την παρέα. Ο μικρός δεν διανοείται ότι θα περάσει το Σαββατοκύριακο στην πόλη λέει «εγώ θα πάω σπίτι μου να ηρεμίσω», έχει κάνει ένα δεντρόσπιτο και φεύγει επάνω στο βουνό. Αν πιεστεί πολύ «λέει θα πάω μόνιμα στα βουνά». Ο μεγάλος το ξεκίνησε το ΙΕΚ για τον ίδιο να πάει με ασφάλεια στο βουνό και τελικά πηγαίνει με κόσμο στον Όλυμπο και βγάζει χρήματα από αυτό, λέει την ιστορία του Ολύμπου εεε τώρα είναι συνοδός βουνού για να γίνει οδηγός βουνού πρέπει να περάσει μερικά σχολεία ακόμα. Τους δείχνει τα μονοπάτια και τους μεταφέρει και λίγο από την αγάπη του.

Ερευνήτρια Το να δουλεύεις σε ένα χώρο που άλλες φορές έρχεσαι μόνο καλά ντυμένη και για συγκεκριμένο λόγο, χρονική διάρκεια πολλές φορές μάλιστα χωρίς να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, σου άλλαξε την εντύπωση ή την αίσθηση που έχεις για αυτόν;

Μ.Γ. Είναι άλλο πράγμα, εντελώς διαφορετικό. Εγώ το έχω ζήσει και στο δικό μου το χωριό που πήγαινα μικρή και καθάριζα τα καντίλια. Όταν πας μετά στο ναό το ζεις διαφορετικά, λες ένα κομμάτι μου είναι εδώ μέσα, είμαι και εγώ εδώ, το χαίρεσαι διαφορετικά. Τώρα είναι μεγάλη η συγκίνηση γιατί είναι μεγάλο το έργο που θα τελειώσουμε. Θα νιώθω ένα καμάρι, μια περηφάνια.

Ερευνήτρια Το προσωπικό κίνητρο ποιο είναι για να έρθεις να συμμετέχεις;

Μ.Γ. Μόνο κερδισμένος βγαίνει κανείς. Νομίζω κάτι θα πάρω και από εκεί, κάτι θα αποκομίσω, κάτι θα μου μείνει θετικό στο τέλος, είναι εμπειρία. Στοιχεία που θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω και αργότερα.

Ερευνήτρια Πως θα μπορούσες να χαρακτηρίσεις τη συμμετοχή σου στην ομάδα;

Μ.Γ. Βοηθητικός, υποστηρικτικός. Λίγο στο πιο αφανές. Προτιμώ να είμαι πίσω και να υποστηρίζω αυτόν που πάει μπροστά.

Ερευνήτρια Η ομάδα τι μπορεί να σου προσφέρει;

Μ.Γ. Ότι προσφέρουν πάντα οι ομάδες. Να σέβεσαι τον άλλο, να δίνεις. Ίσως και αυτογνωσία στο τέλος.

Ερευνήτρια Θα έφερνες νέα μέλη στην ομάδα;

Μ.Γ. Ναι. Αρκεί να είναι άτομα της προσφοράς.

Ερευνήτρια Μ. ευχαριστώ πάρα πολύ για ότι μοιράστηκες μαζί μου.

5η συνέντευξη: Β.Ρ., ετών 28, ιδιωτική υπάλληλος, καταγωγή Γόννοι, κάτοικος Γόννων.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας θα κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Πες μου λίγα λόγια για σένα.

Β.Ρ. Ονομάζομαι Β.Ρ. είμαι 28 ετών και σπούδασα Πληροφορική. Δουλεύω ως ιδιωτική υπάλληλος σε ένα ιατρείο και γεννήθηκα στους Γόννους και μένω επίσης.

Ερευνήτρια Γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου σου; Ποιος πιστεύεις ότι είναι;

Β.Ρ. Εεε Ναι. Έχουμε πολλούς συλλόγους στο χωριό και νομίζω πως ασχολούνται με τη διάδοση του πολιτισμού είναι ο Μορφωτικός σύλλογος που έχει φτιάξει το λαογραφικό μουσείο, ο Σύλλογος γυναικών - "Αντιγονίδες", ο Πολιτιστικός σύλλογος γυναικών Γόννων, οι Φίλοι πινακοθήκης. Ακόμη οι εκκλησίες. Εδώ διατηρούμε πολλές γιορτές και πανηγύρια ή έθιμα όπως τα Σούρβα, τη γιορτή ελιάς, τη γιορτή Αη-Λιά και άλλα που δεν θυμάμαι τώρα.

Ερευνήτρια Στον τόπο που ζεις τι νομίζεις ότι μπορείς να προσφέρεις και τι έχει να σου προσφέρει ο τόπος σου;

Β.Ρ. Μέσα από τις δράσεις και τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες συμμετέχω βελτιώνομαι ως άνθρωπος..... εεεε αναπτύσσεται ο νους και το σώμα "νους υγιής εν σώματι υγιεί" (γέλια) κοινωνικοποιούμαι ως άτομο, αλλάζει η ζωή και η καθημερινότητά μου προς το καλύτερο. Εεεε γνωρίζω καινούργια πράγματα και μπορώ να συμβάλω σε ένα καλύτερο μέλλον έμπρακτα. Ναι. Νομίζω ότι μπορώ να προσφέρω πολλά πράγματα. Τόσο στο υλικό κομμάτι έμπρακτα, όσο και στο πνευματικό με ιδέες και απόψεις.... εεεε ωστόσο πρέπει να παραδεχτούμε, ότι ζούμε και σε έναν ευλογημένο τόπο που έχει να μας προσφέρει εξίσου σημαντικά πράγματα. Ξεκινώντας ακόμη και από τον καθαρό αέρα, σε σχέση με τα καυσαέρια της πόλης, ο συνδυασμός του βουνού και του Πηνειού, πλούσια ιστορία και τόσο άλλα που μπορούν να προσφέρουν μια ήρεμη και ευτυχισμένη ζωή.

Ερευνήτρια Η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού; Ποια είναι η άποψή σου;

B.P. Ναι. Νομίζω ναι. Όταν λέμε παράδοση, εννοούμε τις πληροφορίες που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και αφορά το τι πίστευαν παλιά οι άνθρωποι γύρω από διάφορα θέματα και τις συνέπειες που είχαν. Οπότε ανάλογα με τις συνέπειες, σκεπτόμενοι μπορούμε να αποφασίσουμε τι είναι αυτό που προάγει το επίπεδο της κοινωνίας μας πνευματικό και πολιτιστικό και να το συνεχίσουμε ή να το απορρίψουμε στα πλαίσια της καθημερινότητάς μας. Είτε είναι ήθη, έθιμα, αντιλήψεις, πρακτικές, αξίες και τρόπο ζωής που έχει παγιωθεί άρα θα χρειαστεί περισσότερη δουλειά στην εξάλειψη είτε όχι.

Ερευνήτρια Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης στην περιοχή σου, στην ανάπτυξη της κουλτούρας, της παράδοσης και του πολιτισμού;

B.P. Ο ρόλος της τέχνης στην περιοχή μας είναι σημαντικός. Αρκεί να αναφέρω μερικά παραδείγματα σχετικά με τη συμβολή του στην ανάπτυξη της παράδοσης και της κουλτούρας της καθημερινότητάς μας: Μαθήματα ζωγραφικής στο Δήμο, οι γυναίκες που μαθαίνουν κάνουν εκθέσεις ή και προσωπικά αποκτούν οικονομικά οφέλη, άλλες απλά στολίζουν τα σπίτια τους. Άλλες αποτυπώνουν στα έργα τους την ψυχική κατάσταση, τα συναισθήματα, τις ιδέες, την καθημερινότητά τους. Αντίστοιχα η ομάδα που συστήσαμε για την ζωγραφική της οροφής του ναού, θα κοσμήει ένα τόσο παλιό κτήριο για πολλά ακόμη χρόνια. Και όλα αυτά, μόνο από δύο παραδείγματα ζωγραφικής γιατί η τέχνη μπορεί να εκφραστεί με πολλούς τρόπους, μουσική και τόσους άλλους.

Ερευνήτρια Ποια είναι η σχέση σου με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής σου; Τι γνωρίζεις για αυτό;

B.P. Έχω πολύ καλή σχέση με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής μου. Για εμάς μεγάλη σημασία έχει ο Πηνειός και όλη η χλωρίδα και η πανίδα που υπάρχει γύρω μας όπως π.χ. ο Όλυμπος και ο Κίσαβος.

Ερευνήτρια Ζεις στη σκιά του Ολύμπου ή του Κισσάβου, δύο βουνά όπου το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό για τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει αλλά και για τη φυσική ομορφιά. Ποια η σημασία για σένα;

B.P. Μεγάλη η σημασία τους για εμάς. Χωρίς αυτά θα άλλαζε όλη η ζωή και η καθημερινότητά μας. Ο Πηνειός που τα νερά του συμβάλουν σε μεγάλο ποσοστό στην άρδευση όλων των γεωργικών εκτάσεων της περιοχής επίσης περιέχει και σπάνια είδη ψαριών. Ο Όλυμπος έχει πολλά και σπάνια είδη φυτών και ζώων, το

οξυγόνο και την ζεστασιά μας το χειμώνα. Γενικά, όλα προσφέρουν μια πλούσια βιοποικιλότητα και μια φυσική ομορφιά μεγάλης αξίας.

Ερευνήτρια Η ποιότητα της ζωής σου έχει άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον ή δεν επηρεάζεται από αυτό;

B.P. Άμεση σχέση. Ναι, έχει η ποιότητα ζωής μου με το φυσικό περιβάλλον και επηρεάζεται άμεσα από αυτό. Τόσο από τον καθαρό αέρα που αναπνέουμε, τόσο από τις εξαισιες σαλάτες ραδικιών που γευόμαστε και το ότι μπορούμε να φυτεύουμε οτιδήποτε στην αυλή μας και να το γευόμαστε άρτιο και καθαρό.... από τα ζώα που βοσκούν γύρω μας και έχουμε ανά πάσα στιγμή ζεστό γάλα και κρέας. Επίσης τα ξύλα που καίμε στη σόμπα και μας ζεσταίνουν, μέχρι και την ομορφιά από τα δέντρα και τα φυτά όλα, που θα ανθίσουν σε λίγες μέρες που θα μπει η Άνοιξη.

Ερευνήτρια Θεωρείται πως κινδυνεύει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής από τις ανθρώπινες επεμβάσεις ή συμπεριφορές; Ποιες μπορεί να είναι αυτές;

B.P. Ναι πιστεύω ότι κινδυνεύει. Αρχικά την αποξήρανση της λίμνης της Καλλιπεύκης, έχουμε μείωση υδάτινων πόρων, καταστροφή οικοσυστήματος, αλλαγή καιρικών συνθηκών. Η μόλυνση του Πηνειού, τα τυροκομεία, τα ελαιοτριβεία μολύνουν τα νερά του με λύματα επίσης οι τεράστιες ποσότητες από τα λιπάσματα που χρησιμοποιούν για ραντίσματα καταλήγουν σε αυτόν. Η αποψίλωση δέντρων για καύση το χειμώνα ή εμπρησμοί. {} εεε βρε το ελικόπτερο της Πολεμικής Αεροπορίας που πετά το καλοκαίρι στο πλαίσιο Ευρωπαϊκού προγράμματος για την προστασία αμπελιών στην περιοχή του Αμπελώνα... {} που δημιουργούν εξαιρετικές ποικιλίες κρασιών και συμβάλει στη διάσπαση των νεφών. Προστατεύει τις καλλιέργειες των εν λόγω περιοχών, ωστόσο δημιουργεί προβλήματα σε παρακείμενες περιοχές όπως η δική μας, όπως ξηρασία - ανομβρία, καταστροφή σοδιάς, ξηρασία Πηνειού, αλλαγή κλίματος.

Ερευνήτρια Ποια η σημασία και η προστασία του ποταμού Πηνειού;

B.P. Σημασία του Πηνειού είναι τεράστια, αποτελεί πηγή ζωής για ανθρώπους, καλλιέργειες και ψάρια. Υπάρχουν κάποια χρηματοδοτούμενα προγράμματα προστασίας, υπάρχει η ΔΕΥΑΛ.... Στη ΔΕΥΑΛ είχαμε πάει εκδρομή με το σχολείο... εγώ συνέχεια έκανα εμετούς από τη βρώμα και δεν τα είδα όλα..... που έχει δημιουργήσει μονάδα βιολογικού καθαρισμού του Πηνειού για καθαριότητα από

λύματα, υπάρχουν κοινωνικές δράσεις καθαριότητας της κοίτης, ωστόσο θεωρώ ότι χρειάζεται αρκετή δουλειά ακόμη για να υπάρξει αξιόλογο αποτέλεσμα.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος και τι είδους μπορεί να είναι;

Β.Ρ. Ναι πιστεύω ότι πρέπει να δημιουργηθούν περισσότερες κοινωνικές δράσεις, περισσότερη ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος, της δημόσιας υγείας και την αποφυγή της περαιτέρω επιβάρυνσης του Πηνειού, τόσο από τους επιχειρηματίες της περιοχής όσο και από τον καθένα μας ξεχωριστά.

Ερευνήτρια Πιστεύεις πως η τέχνη μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο;

Β.Ρ. Ναι θεωρώ πως η τέχνη έχει μεγάλη δύναμη και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως όπλο ευαισθητοποίησης των ανθρώπων.... Μερικοί από τους τρόπους θα μπορούσαν να αφορούν ζωγράφους, φωτογράφους, ποιητές, φιλοσόφους, ηθοποιούς και άλλους οι οποίοι θα μεταφέρουν στις κοινωνίες εικόνες της καταστροφής, άλλοι μέσα από τα έργα τους θα προάγουν για την τελειότητα της φύσης, άλλοι θα ταξιδεύουν σε χώρες του Τρίτου Κόσμου και βοηθούν τους ανθρώπους εκεί να καλλιεργήσουν τη γη τους χωρίς να βλάπτουν το περιβάλλον και όλα αυτά έχοντας ως στόχο την ευαισθητοποίηση του κοινού για το σεβασμό προς το περιβάλλον. Επίσης όπλο για όλους εμάς πιστεύω πως αποτελεί η καταναλωτική μας δύναμη. Αυτό που πρέπει ουσιαστικά να αλλάξει είναι ο τρόπος ζωής μας. Οπότε έτσι σιγά σιγά πιστεύω ότι μπορούν να αλλάξουν πολλά πράγματα προς το καλύτερο.

Ερευνήτρια Ο Δήμος Τεμπών δημιουργήθηκε από πολλές μικρές κοινότητες. Ποιες οι σχέσεις των κοινοτήτων αυτών και η αλληλεπίδρασή τους;

Β.Ρ. Αρκετά καλές σχέσεις έχουν οι κοινότητες μεταξύ τους λόγω του ότι υπάρχει κοινό υπόβαθρο ως προς τον πολιτισμό, τις αξίες, τα ήθη, τα έθιμα, τις προτιμήσεις, τις ανάγκες, τον τρόπο ζωής, τη θρησκεία, το περιβάλλον, χαρακτηριστικά που συμβάλουν στη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ τους {}.

Ερευνήτρια Στην καλλιτεχνική ομάδα προσπαθήσαμε να φέρουμε σε επαφή και να δικτυωθούν οι κοινότητες των γυναικών των χωρίων του Δήμου. Νομίζεις πως τα καταφέρνουμε;

B.P. Ναι πιστεύω ότι υπήρξε μια καλή συνεργασία σε ένα πολύ φιλικό και συνεργατικό πλαίσιο.

Ερευνήτρια Το κοινωνικό δίκτυο όπου δημιουργήθηκε θεωρείς ότι έχει οφέλη σε σένα ή τα μέλη της ομάδας; Ποια μπορεί να είναι αυτά;

B.P. Ναι θεωρώ πως υπάρχουν πολλαπλά οφέλη από τη δημιουργία αυτού του κοινωνικού δικτύου. Μερικά από αυτά, τόσο για όλους μας όσο και για εμένα προσωπικά είναι η χαρά της συνεργασίας, οι γνώσεις που αποκτούμε, οι ιδέες, οι απόψεις, οι αγωνίες, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα που ανταλλάζουμε. Σε ένα θετικό, ελεύθερο και γαλήνιο περιβάλλον δημιουργικότητας. Εμπειρία ζωής!.... Για όλους μας νομίζω.

Ερευνήτρια Ο χρόνος που πέρασες στο χώρο του Ναού σου δημιούργησε νέες εμπειρίες και βιώματα;

B.P. Ο χώρος του Ναού είναι ένας ευλογημένος και γαλήνιος χώρος. Νομίζω δημιουργεί σε όλους μας αξέχαστες εμπειρίες ζωής. Παρά τη διαφορετικότητα του καθενός από εμάς... εε υπήρξε μεράκι για δουλειά σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αγάπης, συνεργασίας και συνεννόησης.

Ερευνήτρια Το να δουλεύεις σε ένα χώρο που άλλες φορές έρχεσαι μόνο καλά ντυμένος και για συγκεκριμένο λόγο, χρονική διάρκεια πολλές φορές μάλιστα χωρίς να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, σου άλλαξε την εντύπωση ή την αίσθηση που έχεις για αυτόν;

B.P. Εεε δεν είχα και καμία εμπειρία να εμφανιστεί ο Αργάγγελος!!! (γέλια)..... Ναι πολύ διαφορετική η αίσθηση.... Παρόλο που ο χώρος παραμένει ίδιος σε μια κατανυκτική ατμόσφαιρα νομίζω ότι αυτό που αλλάζει πολύ είναι η διαφορετική προσέγγιση.... Είναι πολύ πιο χαλαρό το κλίμα, πολλές οι ώρες εργασίας σε ένα κλίμα ιερής μοναξιάς που επάνω στην εργασία σε συνεπαίρνει ευχάριστα μεταφέροντάς σε, σε άλλα μήκη κύματος ποιό γαλήνια, ποιό ειρηνικά σε αίσθηση πληρότητας, έχοντας πολλές φορές ξεχάσει τις έννοιες του τόπου και του χρόνου, ίσως και ελάχιστα ποιό "πνευματικά" μονοπάτια.

Ερευνήτρια Ποιο ήταν το προσωπικό κίνητρο για να συμμετέχεις στη ζωγραφική του Ναού;

B.P. Νομίζω θα συμμετέχω σε ότι αφορά το Ναό όσο μπορώ για όλη την υπόλοιπη ζωή μου, το ίδιο έκανα και παλιότερα χωρίς κάποιο επιπλέον κίνητρο.

Ωστόσο, γεγονότα και προκλήσεις που αφορούν, νέες γνωριμίες ανθρώπων, απόκτηση γνώσεων και εμπειριών, η αλλαγή ρουτίνας, η ικανοποίηση από το αποτέλεσμα, το αίσθημα βοήθειας, προσφοράς και δημιουργίας, θεωρώ ότι είναι αρκετά από μόνα τους για να αξίζουν τη συμμετοχή κάποιου σε ένα οποιοδήποτε κοινωνικό έργο.

Ερευνήτρια Πως θα μπορούσες να χαρακτηρίσεις την συμμετοχή σου στην καλλιτεχνική ομάδα;

B.P. Πολύτιμη βοηθός θα μπορούσα να χαρακτηρίσω τον εαυτό μου. Βοηθός γιατί δεν είχα ούτε γνώσεις, ούτε εμπειρία, ούτε αρκετά προσόντα σε επίπεδο τέχνης - αισθητικής, ωστόσο πολύτιμη γιατί ήμουν πάντοτε ο άνθρωπος που χρειαζόταν - έλλειπε πριν προηγηθεί η περάτωση κάποιου σταδίου του έργου.

Ερευνήτρια Τι είναι αυτό που πρόσφερες εσύ στην ομάδα; Οι συναντήσεις με τα μέλη της ομάδας τι σου πρόσφεραν προσωπικά;

B.P. εεεε χαρά. Δημιουργικότητα. Φαντασία.... Κατανόηση εεε ελευθερία, ικανοποίηση, ενθάρρυνση, συνεργασία. Είναι μόνο μερικά από τα χαρακτηριστικά που πρόσφερα και πήρα από την ομάδα μου, καθώς λόγω γνωστικού αντικειμένου δεν είχα αντιληφθεί ότι με τον τρόπο μου έστω, θα μπορούσα να συμβάλω τόσο ενεργά και αξιόλογα σε αυτό το δύσκολο έργο.

Ερευνήτρια Θα πρότεινες να συνεχιστούν οι συναντήσεις της ομάδας και με νέα καλλιτεχνικά projects; Θα έφερνες νέα μέλη στην ομάδα και γιατί;

B.P. Ναι γιατί τα οφέλη που αποκομίζουμε είναι μεγάλα και αξίζει γιατί το αποτέλεσμα μας δικαιώνει.

Ερευνήτρια Πως νιώθεις που συμβάλες έμπρακτα στην ολοκλήρωση του ζωγραφικού έργου του Ναού του χωριού σου; Μίλησε μας για την εμπειρία αυτή.

B.P. Ευτυχία, ευλογία και λίγη περηφάνια που συμβάλω σε ένα τόσο σημαντικό έργο που θα κοσμή για πολλά ακόμη χρόνια το στολίδι της ενορίας μας την Αγία Παρασκευή, την προστάτιδα μας που λέμε.

Ερευνήτρια Η πιο δυνατή στιγμή στη διαδικασία του έργου, ποια νομίζεις ότι θα είναι;

B.P. Τότε που θα ολοκληρώσουμε το πρώτο τμήμα του έργου, θα το τοποθετήσουμε και θα αντιληφθούμε το πόσο θα αλλάξει την όλη εμφάνιση του χώρου..... Μαγικό, νομίζω δεν θα το ξεχάσω ποτέ!

6η συνέντευξη: Α.Γ., ετών 23, παιδαγωγός, καταγωγή Γόννοι, κάτοικος Γόννων.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας θα κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Πες μου λίγα λόγια για σένα.

Α.Γ. Σπούδασα το Παιδαγωγικό στη Θεσσαλονίκη, είμαι 23 χρονών και δουλεύω με παιδιά, τους βοηθάω στη μελέτη. Η καταγωγή μου είναι οι Γόννοι όπου και μένω.

Ερευνήτρια Γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου σου; Ποιος πιστεύεις ότι είναι;

Α.Γ. Ναι. Πολλά από τα ήθη και τα έθιμα που υπήρχαν πριν χρόνια συνεχίζουν και υφίστανται και στις μέρες μας. Γίνονται προσπάθειες.... ανθρώπους του τόπου να κρατήσουν όσο το δυνατόν πιο ζωντανά αυτά τα στοιχεία και να τα μεταλαμπαδεύσουν και στις επόμενες γενιές, διότι πρόκειται για σημαντικά στοιχεία που υπενθυμίζουν τις ρίζες μας. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για έναν πολιτισμό αρκετά πλούσιο από παραδόσεις και έθιμα και αυτό γίνεται φανερό μέσα από τη λαογραφία του τόπου. Σχετικά με τους Γόννους αναφερόμαστε σε έναν κατ' εξοχήν αγροτικό τόπο στον οποίο και οι συνήθειες είναι συνδεδεμένες με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Για παράδειγμα, στην βασιλόπιτα, εκτός από το φλουρί, η χρήση ενός «Τσάκνου» από ελιά, αμπέλι ή και άχυρο από τις νοικοκυρές μαρτυρεί την σημασία που έδιναν οι άνθρωποι στις εργασίες από τις οποίες εξαρτιόνταν, έθιμο το οποίο αναβιώνει ακόμη και σήμερα. Άλλα έθιμα είναι τα Λουγγατσάρια, δηλαδή μεταμφιεσμένα παιδιά την ημέρα των Φώτων τα οποία σκορπούν διαφορά συναισθήματα στους ανθρώπους (χαρά, φόβο), οι αποκριάτικες φωτιές, το άσπρισμα των σπιτιών το Πάσχα από τις νοικοκυρές του χωριού, η γιορτή ελιάς που δεν θα μπορούσε να λείπει, καθώς πρόκειται για μια περιοχή περιτριγυρισμένη και γεμάτη από ελαιώνες..... Ας μην ξεχνάμε βέβαια και την ύπαρξη του πρώτου οικισμού των Γόννων στην περιοχή Καστρί απ' όπου μπορούμε να πάρουμε πολλές πληροφορίες ζωής των κατοίκων εκείνης της εποχής (νερόμυλος--> παραγωγή αλευριού και πλύσιμο οικιακών ειδών π.χ. στρωσίδια).

Ερευνήτρια Τι σχέση μπορεί να έχει ο πολιτισμός του τόπου σου με εσένα και σε τι μπορεί να σε βοηθήσει;

Α.Γ. Λόγο του ότι μεγάλωσα σε αυτόν το τόπο έχω υιοθετήσει πολλές συνήθειες οι οποίες αρκετές φορές με καθοδηγούν ως άνθρωπο.

Ερευνήτρια Στον τόπο που ζεις τι νομίζεις ότι μπορείς να προσφέρεις και τι έχει να σου προσφέρει ο τόπος σου;

Α.Γ. Καλή διάθεση και όρεξη για βοήθεια σε οτιδήποτε χρειαστεί. Επειδή πρόκειται για έναν μικρό οικισμό, η φιλικότητα, η ζεστασιά των ανθρώπων και η ήσυχη ζωή προσφέρονται απλόχερα.

Ερευνήτρια Η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού; Ποια είναι η δική σου άποψη;

Α.Γ. Θεωρώ ότι η παράδοση είναι μια αλυσίδα που συνδέει τις γενιές μεταξύ τους. Σίγουρα η παράδοση δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση οπισθοδρόμηση, αλλά συνδέεται με την έννοια της συνέχειας των στοιχείων εκείνων που έχουν την δυνατότητα να επιζήσουν και να συνδυαστούν με καινούρια, γιατί η ζωή μας δεν είναι στάσιμη και συνεχώς δημιουργούμε.

Ερευνήτρια Ποιος ο ρόλος της τέχνης στην περιοχή που μένεις, στην ανάπτυξη της κουλτούρας, της παράδοσης και του πολιτισμού;

Α.Γ. Ήδη από πολύ παλιά, οι γυναίκες της περιοχής ασχολούνταν ιδιαίτερα με την δημιουργία διαφόρων ειδών διακόσμησης σπιτιού. Ο αργαλειός, λόγου χάρη, ήταν βασικό εργαλείο με το οποίο έφτιαχναν τις λεγόμενες φλοκάτες, τις βελέτζες και τις πάντες να στολίζουν τους τοίχους των σπιτιών και όχι μονό. Στις μέρες μας βέβαια, ο αργαλειός δεν υπάρχει, αλλά το πλέξιμο και το κέντημα είναι κάποιες από τις ασχολίες που καλά κρατούν ακόμη, αναφορικά με τη διακόσμηση στο εσωτερικό των σπιτιών ομορφαίνοντας έτσι με έναν δικό τους τρόπο τον χώρο.

Ερευνήτρια Ποια είναι η σχέση που έχεις με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής; Τι γνωρίζεις για αυτό;

Α.Γ. Θεωρώ ότι είμαι πολύ τυχερή που ζω σε αυτόν τον τόπο, διότι ο καθαρός αέρας, ο ήλιος και γενικότερα ο χώρος είναι κάποια στοιχεία που τα προσφέρει σε μεγάλο βαθμό. Επίσης, στα θετικά ανήκει και το γεγονός ότι η ανθρώπινη παρέμβαση είναι μηδαμινή έως και ανύπαρκτη.

Ερευνήτρια Ζείς στη σκιά του Κισσάβου, δύο βουνά όπου το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό για τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει αλλά και για τη φυσική ομορφιά. Ποια η σημασία για σας;

Α.Γ. Θεωρώ ότι η ωραιότητα αυτή αποτελεί πηγή ψυχικής αγαλλίασης και ηρεμίας και έχουν δημιουργηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να αγγίζουν το τέλειο!

Ερευνήτρια Η ποιότητα της ζωής έχει άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον ή δεν επηρεάζεται από αυτό;

Α.Γ. Φυσικά και έχει άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον. Δεν συγκρίνεται σε καμία περίπτωση η ποιότητα ζωής στην επαρχία με αυτή σε μία μεγαλούπολη.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως κινδυνεύει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής από τις ανθρώπινες επεμβάσεις ή συμπεριφορές; Ποιες μπορεί να είναι αυτές;

Α.Γ. Δεν θεωρώ πως το φυσικό περιβάλλον της περιοχής κινδυνεύει σε μεγάλο βαθμό από την ανθρώπινη επέμβαση.

Ερευνήτρια Ποια η σημασία και η προστασία του ποταμού Πηνειού;

Α.Γ. Ο ποταμός αυτός έχει μεγάλη σημασία για την περιοχή. Παλαιότερα έπαιζε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας (ιδιαίτερα του αρχαίου οικισμού των Γόννων) με τους ανθρώπους να ασχολούνται με την αλιεία. Ο Πηνειός πέραν του ότι... του ότι φιλοξενεί πολλά είδη πτηνών και ψαριών τροφοδοτεί μεγάλο μέρος των καλλιεργειών αναφορικά με την άρδευση τους. Γι' αυτόν τον λόγο είναι μέγιστης σημασίας η προστασία των υδάτων από τη μόλυνση τόσο από βιομηχανίες όσο και από την αλόγιστη πολλές φορές χρήση φυτοφαρμάκων που καταλήγουν μέσω των υπόγειων υδάτων σε αυτόν.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος και τι είδους μπορεί να είναι;

Α.Γ. Φυσικά η κοινωνία οφείλει να αναλαμβάνει δράση για την προστασία του περιβάλλοντος. Η συλλογή σκουπιδιών από πάρκα και δάση, διοργάνωση ημερίδων για την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με την ανακύκλωση και την σπουδαιότητα της και οι δεντροφυτεύσεις είναι κάποιες από τις δράσεις που εύκολα μπορεί να οργανώσει η κοινωνία προκειμένου να ευαισθητοποιήσει και να αφυπνίσει τους πολίτες.

Ερευνήτρια Πιστεύεις πως η τέχνη μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο;

Α.Γ. Ο οικολογικός τρόπος σκέψης και δράσης μπορεί κάλλιστα να συνδεθεί με την τέχνη και να φέρει μόνο θετικά αποτελέσματα. Διότι μέσω της τέχνης καλλιεργείται η σχέση της αισθητικής με την προστασία του περιβάλλοντος. Η αποτύπωση της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος μέσα από την τέχνη μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για την κινητοποίηση των ανθρώπων και την λήψη δραστικών μέτρων από πλευράς τους για έναν καλύτερο κόσμο.

Ερευνήτρια Ο Δήμος Τεμπών δημιουργήθηκε από πολλές μικρές κοινότητες. Ποιες οι σχέσεις των κοινοτήτων αυτών και η αλληλεπίδρασή τους;

Α.Γ. Σίγουρα πριν την ένωση αυτών των κοινοτήτων η αυτονομία της καθεμιάς θα ήταν μεγαλύτερη (κυρίως όσον αφορά την γραφειοκρατία) χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η μια δεν συνδέεται με την άλλη.

Ερευνήτρια Πιστεύεις ότι υπάρχει δίκτυο επικοινωνίας και ποιο είναι ή θα μπορούσε να είναι;

Α.Γ. Δεν πιστεύω ότι το δίκτυο επικοινωνίας μεταξύ των κοινοτήτων είναι σημαντικό όμως για πρακτικούς λόγους δεν γίνεται να μην υφίσταται και καθόλου. Για τον λόγο του ότι τώρα αλληλοεξαρτώνται ακόμα πιο πολύ από πριν.

Ερευνήτρια Η κάθε μικρή κοινότητα θεωρείται ότι έχει κάποιο χαρακτηριστικό που την κάνει διαφορετική από τις άλλες και τι μπορεί να είναι αυτό;

Α.Γ. Σίγουρα η κάθε κοινότητα είναι διαφορετικά από την άλλη παρόλο που αναφερόμαστε σε κοντινές μεταξύ τους περιοχές. Πιστεύω πως οι συνήθειες και η συμπεριφορά των ανθρώπων κάνει κάθε κοινότητα να διαφέρει από την άλλη.

Ερευνήτρια Στην καλλιτεχνική ομάδα προσπαθούμε να φέρουμε σε επαφή και να δικτυωθούν οι κοινότητες των γυναικών των χωρίων του Δήμου. Νομίζεις πως τα καταφέραμε;

Α.Γ. Βέβαια και επίσης είμαι της άποψης πως οι τέχνες, ειδικά μέσα από την δημιουργία, ενώνουν τους ανθρώπους και τους φέρνουν πιο κοντά.

Ερευνήτρια Το κοινωνικό δίκτυο όπου δημιουργήθηκε θεωρείς ότι θα έχει οφέλη σε σένα ή τα μέλη της ομάδας; Ποια μπορεί να είναι αυτά;

Α.Γ. Η γνωριμία με νέα άτομα που φέρουν τις δικές τους εμπειρίες, αξίες και συνήθειες διευρύνει τους ορίζοντες μου και με αλλάζει σαν ανθρώπους προς το καλύτερο.

Ερευνήτρια Η κάθε κοινότητα έχει τα δικά της υλικά. Θεωρείς πως μπορούν να δημιουργηθούν δίκτυα πρώτων υλών όπου μπορεί να μετασχηματιστούν σε δίκτυα πολιτισμού, κουλτούρας και τέλος οικονομίας;

Α.Γ. Οι περισσότερες κοινότητες του δήμου, αν όχι όλες, διαθέτουν τα δικά τους αγαθά και σίγουρα θα μπορούσαν να δημιουργηθούν δίκτυα πρώτων υλών. Είναι διαφορετικές μεταξύ τους όμως ταυτόχρονα σχηματίζουν μία αλυσίδα την οποία αν υπάρχει καλή διάθεση μπορούν να την μετασχηματίσουν σε δίκτυο πολιτισμού, κουλτούρας και γιατί όχι και οικονομίας!

Ερευνήτρια Ο χρόνος που πέρασες στο χώρο του Ναού σου δημιούργησε νέες εμπειρίες και βιώματα; Ανέφερε αν θέλεις κάποια.

Α.Γ. Είναι βέβαιο πως ο χρόνος που πέρασα στο χώρο ναού μου έχει προσφέρει πολλές εμπειρίες και βιώματα.

Ερευνήτρια Το να δουλεύεις σε ένα χώρο που άλλες φορές έρχεσαι μόνο καλά ντυμένος και για συγκεκριμένο λόγο, χρονική διάρκεια πολλές φορές μάλιστα χωρίς να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, σου άλλαξε την εντύπωση ή την αίσθηση που έχεις για αυτόν;

Α.Γ. Όταν αφιερώνεις περισσότερο χρόνο σε κάτι που είναι βέβαιο πως κατανοείς περισσότερα πράγματα για αυτόν. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση αυτή.

Ερευνήτρια Ποιο ήταν το προσωπικό κίνητρο για να συμμετέχεις στη ζωγραφική του Ναού;

Α.Γ. Ο ναός σαν χώρος είναι κάτι πολύ οικείο για εμένα, καθώς από μικρή συνήθιζα να πηγαίνω τόσο για εκκλησιασμό όσο και για διάφορες άλλες δραστηριότητες που χρειαζόταν να γίνουν. Έτσι και τώρα μου άρεσε πολύ η ιδέα να προσφέρω μέσω της ζωγραφικής στον Ναό, κάτι το οποίο θα προσδώσει μια επιπλέον ομορφιά στον ναό.

Ερευνήτρια Πως θα μπορούσες να χαρακτηρίσεις την συμμετοχή σου στην καλλιτεχνική ομάδα;

A.Γ. Αν και δεξιότητες μου όσον αφορά την ζωγραφική δεν είναι και οι καλύτερες εντούτοις νομίζω πως τα πράγματα πήγαν αρκετά καλά και η συνεργασία με τα υπόλοιπα άτομα ήταν άψογη.

Ερευνήτρια Τι είναι αυτό που πρόσφερες εσύ στην ομάδα; Οι συναντήσεις με τα μέλη της ομάδας τι σου πρόσφεραν προσωπικά;

A.Γ. Η συνέπεια, η καλή διάθεση είναι κάποια από τα στοιχεία που μπόρεσα να δώσω και εγώ με την σειρά μου, θεωρώ, στην ομάδα. Μέσω των συναντήσεων με τα μέλη της ομάδας μπορώ να πω ότι έμαθα καινούργια πράγματα όσον αφορά την τέχνη, γνώρισα ωραίους ανθρώπους με όρεξη για δημιουργία και απέκτησα νέες εμπειρίες και γνώσεις.

Ερευνήτρια Θα πρότεινες να συνεχιστούν οι συναντήσεις της ομάδας και με νέα καλλιτεχνικά projects; Θα έφερνες νέα μέλη στην ομάδα και γιατί;

A.Γ. Σίγουρα θα ήθελα να συνεχιστούν οι συναντήσεις και για ένα άλλο project και θα πρότεινα και σε άλλα άτομα αν θέλουν να συμμετέχουν, γιατί το κλίμα είναι υπέροχο και μόνο κερδισμένοι μπορούν να είναι απ' όλο αυτό.

Ερευνήτρια Πως νιώθεις που συμβάλεις έμπρακτα στην ολοκλήρωση του ζωγραφικού έργου του Ναού του χωριού σου;

A.Γ. Αισθάνομαι χαρά και ικανοποίηση που μπορώ να βοηθώ σε αυτό το έργο και χαίρομαι που θα μπορέσουμε να βγάλουμε ένα όμορφο αποτέλεσμα το οποίο θα βρίσκεται στον ναό.

Ερευνήτρια Η πιο δυνατή στιγμή στη διαδικασία του έργου, ποια νομίζεις ότι θα είναι;

A.Γ. Η εικόνα του έργου, αφού τελειώσει και ολοκληρωθεί, νομίζω είναι αυτό που θα με ανταμείψει περισσότερο συναισθηματικά!

Ερευνήτρια Ευχαριστώ A.

A.Γ. κι εγώ ευχαριστώ...

7η συνέντευξη: Ε.Χ., ετών 26, Φιλολόγος, καταγωγή Γόννοι, κάτοικος Γόννων.

Ερευνήτρια Είμαι η Μαρία Λαγού μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και τέχνη. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου έρευνας κάνουμε αυτή τη συνέντευξη.

Πες μου λίγα λόγια για σένα.

Ε.Χ. Είμαι η Ε.Χ. 26 ετών, έχω σπουδάσει στο τμήμα της Φιλολογίας του ΑΠΘ και τώρα ολοκληρώνω το μεταπτυχιακό μου. Μένω στους Γόννους και τη Θεσσαλονίκη και η καταγωγή μου φυσικά είναι από Γόννους.

Ερευνήτρια Γνωρίζεις τον πολιτισμό του τόπου σου; Ποιος πιστεύεις ότι είναι;

Ε.Χ. Στον τόπο μου ο πολιτισμός συναντάται σε διάφορες μορφές. Η αρχαία πόλη των Γόννων..... τα αρχαιολογικά ευρήματα που συναντά κανείς στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λάρισας.... στο Λαογραφικό Μουσείο Γόννων ορίζουν την Αρχαιολογία του. Τα ήθη και έθιμα, οι παραδοσιακές φορεσιές, οι χοροί και τα τραγούδια, κομμάτι τόσο των εορταστικών περιόδων όσο και της καθημερινότητας των κατοίκων του χωριού, αποτελούν την Λαογραφία του τόπου. Μέρος του πολιτισμού είναι ακόμη και οι ασχολίες των κατοίκων του χωριού, όπως για παράδειγμα η ενασχόληση με την ελιά... Αλλά και άλλες μορφές τέχνης έχουν ενσωματωθεί στον πολιτισμό του τόπου, όπως η ζωγραφική μέσω της νεοσύστατης Δημοτικής Πινακοθήκης Γόννων και των διάφορων καλλιτεχνικών τμημάτων (ζωγραφικής, χορωδίας κ.ά.).

Ερευνήτρια Τι σχέση μπορεί να έχει ο πολιτισμός του τόπου σου με εσένα και σε τι μπορεί να σε βοηθήσει;

Ε.Χ. Ο πολιτισμός του τόπου μου είναι κομμάτι του εαυτού μου καθώς έχει διαμορφώσει τις συνθήκες μέσα στις οποίες μεγάλωσα. Γι' αυτό και αποτελεί πολύτιμη πηγή αυτογνωσίας..... γνώσεων (ιστορία, λαϊκοί μύθοι, χοροί και τραγούδια) και ευχάριστων αναμνήσεων. Αλλά ακόμη και εργαλείο συνεχούς εξέλιξης, ναι.... καθώς εξακολουθεί να μου προσφέρει δυνατότητες έκφρασης της δημιουργικότητας μέσα από τη συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες και ομάδες, όπως η δική μας.

Ερευνήτρια Στον τόπο που ζεις τι νομίζεις ότι μπορείς να προσφέρεις και τι έχει να σου προσφέρει ο τόπος σου;

Ε.Χ. Ο τόπος μου, μου προσφέρει το πατρικό μου σπίτι και τους δικούς μου ανθρώπους, μια ασφάλεια που πάντα θα αποζητάω, αλλά και τις φυσικές του ομορφιές. Με τη σειρά μου θα μπορούσα να συνεισφέρω στην προστασία της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, με την προστασία του φυσικού του περιβάλλοντος (π.χ. συνέχεια οικογενειακών τοπικών καλλιεργειών χωρίς χρήση χημικών) αλλά και τη συμμετοχή σε συλλόγους και ομάδες που διατηρούν την παράδοση και προάγουν τον πολιτισμό.

Ερευνήτρια Η κουλτούρα – παράδοση ενός τόπου βοηθάει την ανάπτυξη και την συνέχεια του πολιτισμού; Ποια είναι η άποψή σας;

Ε.Χ. Φυσικάα!... Είναι αυτή που θα θέσει τα θεμέλια για την συνεχή αναζήτηση και εξέλιξη του ανθρώπου και την συνακόλουθη ανάπτυξη του πολιτισμού σε διάφορες μορφές.

Ερευνήτρια Ποιος ο ρόλος της τέχνης στην περιοχή σου, στην ανάπτυξη της κουλτούρας, της παράδοσης και του πολιτισμού;

Ε.Χ. Η τέχνη.... όχι με την έννοια της συνειδητής καλλιτεχνικής δημιουργίας.... ήταν πάντοτε παρούσα στην περιοχή μέσα από υφαντά, εργόχειρα και άλλα αντικείμενα καθημερινής χρήσης που ακόμα έχουμε στα σπίτια μας αλλά και αγιογραφίες σε παλαιούς ναούς της περιοχής. Όσον αφορά την τέχνη ως συνειδητή καλλιτεχνική δημιουργία, υπήρξαν και υπάρχουν κατά καιρούς διάφορες καλλιτεχνικές ομάδες (θεατρική, χορού, μουσικής, ζωγραφικής κ. ά.) μέσα από τις οποίες εκφράζουν την δημιουργικότητά τους τα καλλιτεχνικά πνεύματα μεταξύ των κατοίκων. Παρόλα αυτά, αμφιβάλλω για τη θέση που κατέχει η τέχνη ως βασικό και αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας...

Ερευνήτρια Ποια είναι η σχέση σου με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής σου; Τι γνωρίζεις για αυτό;

Ε.Χ. Το φυσικό περιβάλλον χαρακτηρίζει την περιοχή, η οποία τοποθετείται στους πρόποδες του Ολύμπου, πλάι στην κοιλάδα των Τεμπών, την οποία διασχίζει ο Πηνειός ποταμός. Αυτό το φυσικό περιβάλλον εξασφαλίζει το κατάλληλο έδαφος για τις καλλιέργειές μας αλλά και προσφέρεται για εξορμήσεις κατά τις οποίες γευόμαστε τη χαρά της επαφής με τη φύση.

Ερευνήτρια Ζεις στη σκιά του Κισσάβου, δύο βουνά όπου το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδικό για τα φυτικά είδη που περιλαμβάνει αλλά και για τη φυσική ομορφιά. Ποια η σημασία για σένα;

Ε.Χ. Η σημασία είναι μεγάλη καθώς πολλά από τα φυτικά είδη αποτελούν μέρος της καθημερινότητάς μας (π.χ. τσάι Ολύμπου), αλλά και η φυσική ομορφιά αποτελεί ένα φυσικό “κάδρο ζωγραφικής” στο οποίο εντοπίζεται η ζωή μας.

Ερευνήτρια Η ποιότητα της ζωής σου έχει άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον ή δεν επηρεάζεται από αυτό;

Ε.Χ. Άμεση και σημαντική, αρκεί να αναλογιστείς κάνεις τον καθαρό αέρα που αναπνέουμε καθημερινά.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως κινδυνεύει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής από τις ανθρώπινες επεμβάσεις ή συμπεριφορές; Ποιες μπορεί να είναι αυτές;

Ε.Χ. Το φυσικό περιβάλλον διατρέχει διαρκώς τον κίνδυνο πυρκαγιάς, παράνομης υλοτομίας, παράνομης ανέγερσης οικιών και ξενοδοχειακών μονάδων ή διάνοιξης δρόμων χωρίς τις απαραίτητες μελέτες.....

Ερευνήτρια Ποια η σημασία και η προστασία του ποταμού Πηνειού;

Ε.Χ. Η σημασία είναι μεγάλη για τη διατήρηση της χλωρίδας και της πανίδας του ποταμού αλλά και της καθαρότητας των υδάτων που ποτίζουν τις καλλιέργειες του τόπου.

Ερευνήτρια Θεωρείς πως χρειάζεται ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία του περιβάλλοντος και τι είδους μπορεί να είναι;

Ε.Χ. Η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας είναι αναγκαία και επιβεβλημένη και μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Από τους πιο βασικούς (ενημερωτικές εκδηλώσεις) μέχρι πιο διαδραστικούς (εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία) και πιο σύγχρονους (χρήση των social media).

Ερευνήτρια Πιστεύεις πως η τέχνη μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο;

Ε.Χ. Η τέχνη μπορεί να τεθεί στην υπηρεσία της προστασίας του περιβάλλοντος ανάλογα με τις επιλογές του εκάστοτε καλλιτέχνη (π.χ. έργα τέχνης με θέμα το περιβάλλον, χρήση φιλικών προς το περιβάλλον υλικών για την καλλιτεχνική δημιουργία κ.ά.).

Ερευνήτρια Ο Δήμος Τεμπών δημιουργήθηκε από πολλές μικρές κοινότητες. Ποιες οι σχέσεις των κοινοτήτων αυτών και η αλληλεπίδρασή τους;

Ε.Χ. Πρόκειται για βασικές σχέσεις συνύπαρξης και γειτνίασης (εμπορικές/οικονομικές συναλλαγές και συνεργασίες, σύναψη οικογενειακών δεσμών κ.ά.).

Ερευνήτρια Πιστεύεις ότι υπάρχει δίκτυο επικοινωνίας και ποιο είναι ή θα μπορούσε να είναι;

Ε.Χ. Θεσμοθετημένο, πέρα από το επίπεδο του Δημοτικού Συμβουλίου, δεν υπάρχει. Παρόλα αυτά θα μπορούσε να υπάρξει στην μορφή, παραδείγματος χάριν, συμβουλίων των πολιτών, το καθένα με διαφορετική αρμοδιότητα και θέμα ενδιαφέροντος.

Ερευνήτρια Η κάθε μικρή κοινότητα θεωρείται ότι έχει κάποιο χαρακτηριστικό που την κάνει διαφορετική από τις άλλες και τι μπορεί να είναι αυτό;

Ε.Χ. Οι κοινότητες λόγω της γειτνίασης μοιάζουν πολύ μεταξύ τους. Μικρά χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν, θα μπορούσαν να αναζητηθούν στην ιστορία της καθεμιάς (π.χ. Ιστορική Κοινότητα Αμπελακίων).

Ερευνήτρια Στην καλλιτεχνική ομάδα προσπαθήσαμε να φέρουμε σε επαφή και να δικτυωθούν οι κοινότητες των γυναικών των χωριών του Δήμου. Νομίζεται πως τα καταφέραμε;

{}

Ερευνήτρια Το κοινωνικό δίκτυο όπου δημιουργήθηκε θεωρείς ότι θα έχει οφέλη σε σένα ή τα μέλη της ομάδας; Ποια μπορεί να είναι αυτά;

Ε.Χ. Τα οφέλη είναι πολλά και περιλαμβάνουν την κοινωνικοποίηση, την αλληλοκατανόηση και τον σεβασμό της διαφορετικότητας, την συνεργατικότητα, την έκφραση της δημιουργικότητας κ.ά.

Ερευνήτρια Η κάθε κοινότητα έχει τα δικά της υλικά. Θεωρείς πως μπορούν να δημιουργηθούν δίκτυα πρώτων υλών όπου μπορεί να μετασχηματιστούν σε δίκτυα πολιτισμού, κουλτούρας και τέλος οικονομίας;

Ε.Χ. Φυσικά! {}

Βιβλιογραφία Ελληνική

- Αναγνωστόπουλος, Δ. (2005). *Λαϊκή παράδοση: επιβίωση και αναβίωση, προβλήματα και προβληματισμοί*. Αθήνα: Καστανιώτη
- Αρβανιτόπουλος, Α. (1928). *Γραπταί στήλαι Δημητριάδος – Παγασών*. Αθήνα: Σακελλάριος
- Γαλλοπούλου, Α., Δρακοπούλου, Μ.Δ., Καζολέα, Λ., Καμπάνη-Δετζωρτζη, Δ., Κασδάγλη, Λ., Κεσίσογλου, Ε., Σιδέρη, Α., Χαλκιοπούλου, Μ. (1985). *Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*. Αθήνα: Γνώση
- Γαρίδης, Μ. (1996). *Διακοσμητική Ζωγραφική: Βαλκάνια-Μικρασία 18ος-19ος αιώνας: Μπαρόκ και ροκοκό ανατολίτικη και βυζαντινή κληρονομιά*. Αθήνα: Μέλισσα
- Δάλλας, Μ. (Δ.Υ). *Επαρχία Αγιάς*. Βιβλιοθήκη – Κέντρο πληροφόρησης Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Δοξιάδη, Ε. (1995). *Τα πορτρέτα του Φαγιούμ*. Αθήνα: Αδάμ
- Ζήση, Α. (2018). *Τι κρύβουν τα αρχοντόσπιτα της Σιάτιστας; Η μελέτη του Χρήστου Τσανασίδη για την λαϊκή ζωγραφική και τον σύγχρονο λαϊκό ζωγράφο Κωνσταντίνο Τσανασίδη*. Σιάτιστα 22.09.2018
- Ζήση, Α. (2018). *Σημειώσεις από το μάθημα Θεωρία και μεθοδολογία της κοινωνικής έρευνας Ι: σχεδιασμός και μέθοδοι*, στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη του Δι-ιδρυματικού & Δια-τμηματικού. Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Κοινωνιολογίας & Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας - Τμήμα Εικαστικών & Εφαρμοσμένων Τεχνών.
- Ζήση, Α., (2013). *Κοινωνία, κοινότητα και ψυχική υγεία*. Αθήνα: Gutenberg
- Ζήση, Α., Χτούρης, Σ. (Δ.Υ). *Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα*
- Ζήση, Α. Χτούρης, Σ. *Νεολαία και τόπος. Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης στον κόσμο*.
- Ζιώγας, Γ. (2018). *Σημειώσεις από το μάθημα Παρεμβατική & Βιοματική Τέχνη στο σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον*, στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη του Δι-ιδρυματικού & Δια-τμηματικού. Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Κοινωνιολογίας & Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας - Τμήμα Εικαστικών & Εφαρμοσμένων Τεχνών.

- Ίσαρη, Φ. & Πούρκος, Μ., (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Κάλλιπος – Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Ιωσηφίδης, Θ., (2017). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας και επιστημολογία των κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: Τζιόλα.
- Λιάτα, Ε. (Δ.Υ.). *Οι κοινότητες. Ένας θεσμός με πολλές όψεις. Στο Ιστορία του Νέου ελληνισμού*
- Νικολόπουλος, Η. (1988). *Δομές και θεσμοί στην Τουρκοκρατία – Τα Αμπελάκια και ο κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός του Ελλαδικού χώρου*. Αθήνα: Κάλβος.
- Ντάφλος, Κ., (2015). *Επιτελεστικές πρακτικές τέχνης – Διαδικασίες συγκρότησης κοινών τόπων – Δρώντα πρόσωπα*. Αθήνα: Κάλλιπος – Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Πανταζόπουλου, Ν. (1993). *Ο ελληνικός κοινοτισμός και η νεοελληνική κοινοτική παράδοση*. Αθήνα: Παρουσία
- Παπαδημητρίου, Ζ. (2015), *Τέμπη το ενδιαίτημα των Νυμφών- Η κοιλάδα των Τεμπών από τοπογραφική, αισθητική, μυθολογική, αρχαιοελληνική και ιστορική άποψη*, Θεσσαλονίκη: Νησίδες
- Παπαθεοδώρου, Ν. (2015). *Η κοιλάδα των Τεμπών (Ι)-Το πέρασμα των περιηγητών*. *Αρχαιολογία και τέχνες*, αρ. τεύχους, 119.
- Σπανός, Κ. (Δ.Υ). *Ιστορικά στοιχεία της Ραψάνης (18^{ος} -19^{ος} αιώνες)*. Λάρισα: Θεσσαλικό ημερολόγιο
- Διαμαντοπούλου, Α., Λεωνιδοπούλου – Στυλιανού, Ρ., κ.α. *Συλλογικός τόμος (1995). Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Θεσσαλία, Ήπειρος*. Αθήνα: Μέλισσα
- Τσιόδουλος, Σ. (2009). *Η ζωγραφική των σπιτιών του Ζαγορίου. Τέλη 18^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα – ιστορική και πολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Ροζάριο Ίδρυμα
- Το φυσικό περιβάλλον στην αρχαία Ελλάδα*. Μανωλάς, Ε. (επιμ.). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
- Τσιόδουλος, Σ. (2009). *Η ζωγραφική των σπιτιών του Ζαγορίου: τέλη 18ου - αρχές 20ού αιώνα: ιστορική και πολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Ριζάρειο Ίδρυμα
- Φιλίππιδης, Δ. (1998). *Διακοσμητικές τέχνες - Τρεις αιώνες τέχνης στην ελληνική αρχιτεκτονική*. Αθήνα: Μέλισσα

Χτούρης, Σ. (2004). *Ορθολογικά συμβολικά δίκτυα. Global states και εθνικά Χόμπιτ*. Αθήνα: Νήσος

Χτούρης, Σ. (2009). *Η χωρική διάσταση του κοινωνικού – πολιτισμικού κεφαλαίου*.

Χτούρης, Σ. (2014). *Η πολυπλοκότητα των σχέσεων του Κοινωνικού Κεφαλαίου: Δυνατότητες και αδυναμίες της θεωρίας*

Χτούρης, Σ. (2017). *Οι νέοι στην Ελλάδα σήμερα. Κοινωνική κατάσταση, εργασία και κοινωνικά δίκτυα*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Χτούρης, Σ., (2018). *Σημειώσεις από το μάθημα Θεωρία και μεθοδολογία της κοινωνικής έρευνας II: τεκμηρίωση και ανάλυση*, στο ΜΠΣ Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη του Διδρυματικού & Διατμηματικού. Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Κοινωνιολογίας & Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας - Τμήμα Εικαστικών & Εφαρμοσμένων Τεχνών. Κεντρικές Έννοιες στην Εμπειρική Κοινωνική Έρευνα

Βιβλιογραφία ξένη

Babbie, E. (2018). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Βογιατζής, Γ. (μετ.). Αθήνα: Κριτική

Bourdieu, P. Jean - Claude Passeron (1996). *Οι κληρονόμοι - Οι φοιτητές και η κουλτούρα*. Παναγιωτόπουλος, Ν. Βιδάλη, Μ. (μετ.). Αθήνα: Καρδαμίτσα

Bourriaud, N. 2014). *Σχεσιακή αισθητική*. Γκινοσάτης, Δ. (μετ.-επιμ.). Αθήνα: ΑΣΚΤ

Bruno Helly (1996). *Οι γραπτές στήλες της Δημητριάδας*. Στο: Κονταξή, Ε. (επιμ.) *Αρχαία Δημητριάδα. Η διαδρομή της στο χρόνο, σελ. 74-90*. Βόλος: ΔΗ.Κ.Ι.

Goffman, E. (1996). *Συναντήσεις. Δύο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης*. Μακρυνιώτη, Δ. (μετ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Heinich, N. (2014). *Κοινωνιολογία της τέχνης*. Αγγελόπουλος, Π. (μετ.). Βασιλείου, Κ. (επ.). Αθήνα: Πλέθρον

Pip Jones, Liz Bradbury, Shaun Le Boutillier (2016). *Εισαγωγή στην κοινωνική θεωρία*. Αθήνα: Πλέθρον

Πλίνιος ο Πρεσβύτερος (1994). *Περί της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής. Φυσική Ιστορία*. 35^ο βιβλίο. Ρούσσοι, Τ. Λεβίδης, Αλ. (μετ.). Αθήνα: Άγρα

Simmel G., Ritter J., Gombrich H. E. (2004), Το τοπίο, μετ. Γιώργος Σαγκριώτης, Λευτέρης Αναγνώστου, Νίκος Δασκαλοθανάσης, επιμ. Διονύσης Καββαθάς, Αθήνα: Ποταμός

Willig, C. (2015). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία*. Αυγήτα, Ε. (μετ.). Αθήνα: Gutenberg

Πηγές ηλεκτρονικές

<https://www.google.com/maps/dir/%CE%A4%CE%AD%CE%BC%CF%80%CE%B7/37.9082284,23.7157514/@39.6315962,22.2982735,44277m/data=!3m1!1e3!4m9!4m8!1m5!1m1!1s0x135877401a05e58d:0xd61319920d2100c6!2m2!1d22.548349!2d39.842887!1m0!3e0?hl=el>